

NEPRAJZI

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

Szerkeszti Hála József, Balázs Géza és Szulovszky János

A Magyar Néprajzi Társaság 103. közgyűlése (1)

Az Ethnographia első száz éve (16)

Társaságok, egyesületek, szervezetek (49)

Kutatások (58)

Külföldi tanulmányutak, expedíciók (60)

Tudományos rendezvények, konferenciák (63)

Oktatás (86)

Múzeumok, gyűjtemények (103)

Kiállítások (105)

Téka (112)

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések (119)

In memoriam (134)

Mindenféle (140)

HUSZADIK ÉVFOLYAM

1991/2—3.

E számunk illusztrációit a Zempléni Múzeum
képeslapgyűjteményéből válogattuk:

- 59 old. Halászat a Balatonon, 1905;
- 62 old. Pásztortánc Vazsecen (Liptó m.), 1904;
- 85 old. Kisbányai román pár, 1916.
- 102 old. Aratás, 1901.
- 133 old. Trencsényi szlovák népviselet, 1904.
- 166 old. Pusztai élet, Cséplés, 1910.

ISSN 0133—8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: **ANDRÁSFALVY BERTALAN**
Engedélyszám: III/Szl/426/1980.

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság Titkársága

Megrendelhető Budai Erika titkárnál
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Neotipp Nyomdaipari és Kereskedelmi Betéti Társaság
1025 Budapest, Vöröstorony lejtő 5.
Felelős vezető: dr. Naszályi Gábor

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 103. KÖZGYŰLÉSE

1991. május 29.

I.

Jegyzőkönyv

Készült 1991. május 29-én a Magyar Néprajzi Társaság 103. közgyűlésén.

A Magyar Néprajzi Társaság 1991. május 29-én az ELTE Bölcsészettudományi Karának Tanácsstermében tartotta meg 103. közgyűlését. BALASSA IVÁN elnök köszöntötte a megjelenteket és megnyitotta a közgyűlést. Ezt követően felkérte KODOLÁNYI JÁNOST az alapszabálmódosítási javaslat ismertetésére, amelyet a közgyűlés elfogadott.

Az elnök javasolta, hogy a jövőben a rendes tagok évi 200,- Ft, a nyugdíjasok és a diákok évi 100,- Ft tagdíjat fizessenek. A javaslatot a közgyűlés elfogadta.

BALASSA IVÁN ismertette a Választmány határozatát a társasági kitüntetések odaítéléséről. 1991-ben a *Győrffy István-émlékérmét* K. KOVÁCS LÁSZLÓnak és SÁNDOR ISTVÁNNak ítélte oda a Választmány, a *Jankó János-díjat* HÁLA JÓZSEF kapta meg. Belföldi tiszteleti taggá ERDÉLYI ZSUZSANNÁT és BALASSA IVÁNT, külföldi tiszteleti taggá GERGELY JÁNOST (Franciaország) és PENTIKÄINEN JUHAT (Finnország), levelező taggá pedig RÄSÄNEN MATTIT (Finnország) választotta meg a Választmány. Emléklapot kaptak azok a tagtársak, akik ötven évvel ezelőtt léptek ve a Társaságba: GAÁL KÁROLY, KODOLÁNYI JÁNOS, MOLNÁR BALÁZS, VARGYAS LAJOS és VILKO NOVAK. BALASSA IVÁN elnök a jelenlévő kitüntetetteknek átadta az érmeket és az okleveleket, BALASSA IVÁN belföldi tiszteleti tagnak a díszoklevelet SZILÁGYI MIKLÓS főtítkár nyújtotta át.

SZILÁGYI MIKLÓS főtítkár áttekintette az elmúlt időszakban végzett társasági munkát. A főtítkári beszámólót a közgyűlés elfogadta.

A pénztárosi jelentést FÜZES ENDRE pénztáros távolléte miatt MOHAY TAMÁS, a Számvizsgáló Bizottság jelentését a bizottság tagjainak távollétében HÁLA JÓZSEF olvasta fel. A jelentéseket a közgyűlés elfogadta.

Mivel a Társaság 1988-ban megválasztott tisztikarának mandátuma lejárt, ezért a jelentések elhangzása után tisztújításra került sor.

BALASSA IVÁN elnök felkérte K. KOVÁCS LÁSZLÓT, hogy korelnökként a közgyűlés elnöki teendőit lássa el. K. KOVÁCS LÁSZLÓ ismertette a Választmány előterjesztését, amely szerint az elnöki tisztség betöltésére a következő ciklusra ANDRÁSFALVY BERTALANT javasolja. Az előterjesztést a közgyűlés elfogadta és elnöknek megválasztotta ANDRÁSFALVY BERTALANT. Ezt követően ANDRÁSFALVY BERTALAN átvette az elnöklést K. KOVÁCS LÁSZLÓtól, rövid beszédet mondott, majd levezette a választást.

A Magyar Néprajzi Társaság az 1991—1994. évekre megválasztott tisztségviselői a következők.

Elnök: ANDRÁSFALVY BERTALAN

Alelnökök: FÜZES ENDRE, KODOLÁNYI JÁNOS, VOIGT VILMOS

Főtítkár: BARNA GÁBOR

Titkárok: KOCSIS GYULA, SZARVAS ZSUZSANNA

Pénztáros: KECSKÉS PÉTER

Számvizsgáló Bizottság: BELLON TIBOR, FORRAI IBOLYA, GYÖRGYI ERZSÉBET

Az Anyagi Kultúra Szakosztály elnöke: K. CSILLÉRY KLÁRA, titkára: ÉGETŐ MELINDA

A Folklor Szakosztály elnöke: KÜLLŐS IMOLA, titkára: BARTHA ELEK

A Társadalomnéprajzi Szakosztály elnöke: SZILÁGYI MIKLÓS, titkára: BENDA GYULA

Az Etnológiai Szakosztály elnöke: BOGLÁR LAJOS, titkára: VARGYAS GÁBOR

A Nemzetiségi Szakosztály elnöke: EPERJESSY ERNŐ, titkárai: GRIN IGOR, IMRE MÁRIA, MARTYN EMÍLIA

Az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály elnöke: HALÁSZ PÉTER, titkárai: CSOMA ZSIGMOND, VIGA GYULA

A Film- és Fényképészeti Szakosztály elnöke: KUNT ERNŐ, titkára: BORSOS BALÁZS**

A Népzenei és Néptánc Szakosztály elnöke: SÁROSI BÁLINT, titkára: FELFÖLDI LÁSZLÓ

Az Ethnographica Pannonica Szakosztály elnöke: GRÁFIK IMRE, titkára: LUKÁCS LÁSZLÓ

A Választmány tagjai: BALASSA M. IVÁN, BARABÁS JENŐ, BÁRTH JÁNOS, BERECKZI IBOLYA, BODÓ SÁNDOR, DANKÓ IMRE, DOMONKOS OTTÓ, GYIVICSÁN ANNA, HOFER TAMÁS, JUHÁSZ ANTAL, KISBÁN ESZTER, KRÍZA ILDIKÓ, LACZKOVITS EMÓKE, MOHAY TAMÁS, PALÁDI-KOVÁCS ATTILA, PÁLL ISTVÁN, PETERCSÁK TIVADAR, PÓCS ÉVA, SÁRKÁNY MIHÁLY, SELMECZI KOVÁCS ATTILA, SZABADFALVI JÓZSEF, SZABÓ LÁSZLÓ, TÁTRAI ZSUZSANNA, UJVÁRY ZOLTÁN.

A Választmány póttagjai: BALOGH BALÁZS, FEJŐS ZOLTÁN, NIEDERMÜLLER PÉTER, NOVÁK LÁSZLÓ, ÖRSI JULIANNA, SZACSVAY ÉVA.

A tisztújítás befejezése után ANDRÁSFALVY BERTALAN elnök felkérte JUNG KÁROLYT *A Gül Baba-hagyomány magyar és délszláv vonatkozásai* című előadásának a megtartására.

ANDRÁSFALVY BERTALAN elnök megköszönte JUNG KÁROLYnak az előadást, a Társaság minden tagjának eredményes munkát kívánt a következő évekre és bezárta a közgyűlést.

K.m.f.

HÁLA JÓZSEF s.k.
jkv. hitelesítő

MOHAY TAMÁS s.k.
jkv. hitelesítő

ANDRÁSFALVY BERTALAN s.k.
elnök

BUDAI ERIKA s.k.
jkv. vezető

Alapszabály-módosítás

A Magyar Néprajzi Társaság 103. közgyűlése, a Választmány javaslatára, egyhangú szavazással 1991. május 29-én alapszabály-módosítást hajtott végre. Ennek értelmében az alapszabály 12. §-a a következőképpen módosul:

* * A Választmány 1991. október 9-i ülésén a szakosztály titkári teendőinek ellátásával ÖRSI JULIANNÁT bízta meg

** A Választmány 1992. február 5-i ülésén megbízta BIRINYI JÓZSEFet, hogy KUNT ERNŐ és BORSOS BALÁZS helyett (titkárként) a szakosztály munkáját szervezze és irányítsa.

„A Társaság közgyűlése a Választmány előterjesztésére választ egy elnököt, három al-elnököt, két titkárt, egy pénztárost, egy pénztári ellenőrt, egy jogtanácsost, szakosztályelnököket, egy-egy szakosztálytitkárt, a Nemzetiségi Szakosztályban három, az Önkéntes Gyűjtő Szakosztályban két titkárt.”

Balassa Iván: Elnöki megnyitó

A Magyar Néprajzi Társaság 1944-ben GUNDA BÉLA ajánlására vett fel tagjai sorába és azóta egy-két kisebb megszakítással szinte csaknem minden tisztséget betöltöttem ebben, a nemrégiben centenáriumát ünneplő Társaságban. Voltam titkár (1946—1950), alelnök (1979—1982), az Anyagi Kultúra Szakosztály elnöke, ügyvezető alelnök (1967—1970), elnök (1982—1991), az Ethnographia szerkesztője (1949—1956), az Ethnographia Szerkesztőbizottságának elnöke (1972—1990). Ez a száraz felsorolás is mutatja, hogy életem milyen szorosan összefonódott a magyar néprajz e legátfogóbb szervezetével. Éppen ezért érthető, hogy nehezen jutottam el arra a döntésre, hogy most már a Társaság vezetésétől, irányításától feltétlenül meg kell válnom.

Ezt tanácsolja elsősorban korom és az a tény, hogy Társaságunk működése olyan sokrétűvé vált és a fejlődésnek olyan lehetőségei csillantak meg, ami feltétlenül fiatalabb erőt kíván meg. Működésem során nagyon sok tévedést, sőt hibát követtem el, sokszor helytelenül jártam el, de minden bizonnyal vannak olyan kezdeményezéseim is, amelyek ezeket ellensúlyozzák. Mindezek megállapítását bízzuk azokra a tudománytörténészekre, akik megfelelő távlatból tekintve tudnak majd ítélni. Kétségtelen az is, hogy akarva vagy akaratlanul sok embert megbántottam és ezért most valamennyiük elnézését, sőt bocsánatát kérem! Engedjék meg nekem azt az emberi gyengeséget, hogy az alábbiakban ne hibás cselekedeteimre, amelyek úgymint kihullnak az idő rostáján, hanem azokra mutassak rá, amelyeket eredménynek tartok és amelyek megtartását, továbbfejlesztését a Társaság jövőbeli tagságának és vezetőségének szíves figyelmébe ajánlok.

Előljáróban szeretném leszögezni, hogy az alábbiak nem az én érdemeim, csak mint kezdeményező, végrehajtó vagy mind a kettőként vettem benne részt. Meg kell mondanom, hogy a Társaság munkájában nagyszerű és áldozatkész segítők voltak, akik nélkül aligha lehetett volna eredményeket elérni. Most mégis együtt köszönöm meg segítségüket, nemcsak azért, mert számuk rendkívül nagy, hanem azért is, mert az esetleges kihagyással senkit sem szeretnék megbántani.

Arra törekedtünk, hogy a Magyar Néprajzi Társaság tudományos fórum-jellegét megőrizzük és ennek érdekében a szakosztályok számát kilencre növeltük, köztük egy nemzetközi összefogást jelent: ez az Ethnographica Pannonica. A korábbi vándorgyűlések száma csökkent ugyan (Szolnok, Pécs), de ugyanakkor azokat egy-egy tudományos kérdés megvitatásával, egy-egy korszak értékelését próbáltuk pótolni. Nagy súlyt helyeztünk egy-egy kiemelkedő néprajztudós évfordulójának megünneplésére, ezek száma az elmúlt évtizedekben 40—50-re tehető és a felgyűlt ismeret lényegében alapját képezte a további tudománytörténeti vizsgálatnak. A sok közül kiemelem 1984-ben a Györffy István-emlékét, amelynek során a nagy tudós emlékét, munkásságát az őt megillető helyre állíthattuk.

Legkiemelkedőbb eseménynek mégis a Társaság százéves évfordulójára 1989-ben megrendezett tudományos ülészakot tartom, amelyen a résztvevők száma meghaladta az

ötszázat. Nemcsak a magyar, hanem a szomszédos országokból és néhány távolabbi országból származó tiszteleti tag is felkeresett bennünket. Erre több kiadvány is megjelent, ezek közül a legjelentősebb a Társaság története, de rövidesen megjelenik az ott elhangzott előadások kötete is.

Tagjaink munkásságának elismerésére a tiszteleti és érdemes tag kategória megtartásával új kitüntetések hoztunk létre: *Györffy István-émlékérem*, *Ortutay Gyula-émlékérem*, *Jankó János-díj*, *Tájkutató (Szűcs Sándor)-díj*, *Sebestyén Gyula-émlékérem*. Az utóbbi években az ötvenéves tagságot elérőket és meghaladókat elismerő oklevéllel üdvözljük, amelynek átadására a közgyűléseken kerül sor. Tagjainkat 60. és ennél magasabb évfordulón levélben köszöntjük. Kiváló tagjaink számára a fenti évfordulóhoz kapcsolódva emlékkönyvet adunk ki. Mindezek azt szolgálják, hogy tagjainkból minél szélesebb és a néprajz ügyéért tenni kész egységet hozunk létre.

Folyóiratunk, az Ethnographia már meghaladta a századik kötetét és ha néha késett is egy-egy szám megjelenése, de azt a szerkesztők minden esetben igyekeztek pótolni. Az elmúlt ötven évfolyam sokrétű mutatóját két kötetben adtuk ki, hogy a gazdag gyűjtemény legkisebb részletét is jól meg lehessen találni. 1972-ben megindítottuk a Néprajzi Hírek című tájékoztató jellegű folyóiratot, amelynek nemcsak a híradás a nagy érdeme, hanem az is, hogy 1971-től kezdve megjelentette a magyar néprajz éves bibliográfiáját és ezzel a kutatásnak nyújtott segédkezet.

További kiadványainkból is megemlítek néhányat. Folytattuk A Magyar Néprajzi Társaság Könyvtára című sorozatot. A Magyar Népköltési Gyűjtemény 1872-ben megindított és 1924-ben abbamaradt sorozatát újra felélesztettük, kísérletet tettünk egy idegen nyelvű kiadványsorozat megindítására. Bár e két utóbbiból csak egy-egy kötet látott eddig napvilágot, de kétségtelenné vált, hogy ezekre nemcsak szükség van, hanem a lehetőséget is meg lehet ahhoz teremteni. Megindítottunk egy reprint sorozatot is, amelyből négy kisebb-nagyobb kötet már megjelent és többet előkészítettünk.

Kerestük azokat a területeket, amelyek valamilyen ok miatt kimaradtak a hazai néprajzi érdeklődés köréből. Ilyennek látszott a hazai nemzeti kisebbségek vizsgálata. Ezért létrehoztuk 1972-ben Társaságunk Nemzetiségi Szakosztályát, amely a kutatás és a publikálás lehetőségét megteremtette. Ennek eredményeképpen négy nyelven, helyesebben hat nyelven megjelent a Magyarországi Nemzetiségek Néprajza című kötetsorozat német, szlovák, román, szerb, horvát, szlovén nyelven, amelyből eddig kb. 40 kötet látott napvilágot és az illető országok szakembereinél nagy elismerésben részesült. Sajnos sokáig hiába kísérleteztünk a cigány néprajz bevonásával, úgyhogy ennek megvalósítása a közeljövő feladata kell hogy legyen.

Úgy gondoltuk, hogy a szomszédos országokkal, éppen a nemzetiségek néprajzának megvitatása terén szükség van egy állandó fórumra. Így hoztuk létre Békéscsabán, először 1975-ben, a Nemzetközi Nemzetiségkutató Néprajzi Konferenciát, amelyet azóta még háromszor megismételtünk, a legutolsót, 1990-ben a romániai magyar és román kollégák szépszámu részvételével rendeztük meg. A négy konferencia résztvevőinek száma 150—200 között váltakozott és ezek fele külföldről érkezett. Az előadásokat sikerült kiadnunk és ezeknek a köteteknek oldalszáma együttesen megközelítette a négyezret. Szerettük volna, ha ennek a konferenciának rendezését más ország is vállalta volna vagy legalább is közben egy kisebb összejevetel szakította volna meg az ötéves időközt, erre azonban sem a

Szilágyi Miklós átnyújtja Balassa Ivánnak a díszoklevelet
(Fotó: BARNA GÁBOR)

Andrásfalvy Bertalan megköszöni a tagság bizalmát
(Fotó: BARNA GÁBOR)

szomszédos, sem a távolabbi országok közül senki sem vállalkozott, annak ellenére, hogy kezdeményezésünket mindenki helyeselte.

A magyarországi nemzetiségek néprajzi kutatásának megteremtése erkölcsi kötelességünk, hiszen nemzetiségi öntudatuk megőrzésében igen jelentős szerepet játszik a népi kultúra. De egyben arra is gondoltunk, hogy ha mi ezt megindítjuk, akkor a szomszédos országok magyar kisebbségének kutatására is könnyebben kerülhet sor. A körülmények miatt először csak arra nyílt lehetőség, hogy magunk vegyük szerbe-számba a magyar néprajzi kutatásokat a szomszédos országokban. Erre először 1974-ben Budapesten, majd 1982-ben Debrecenben, 1988-ban pedig Egerben került sor. Az ott elhangzó előadásokat is megjelentettük és ezek hasznos kézikönyvei a további kutatásnak. Az első összejövetelen még senki, a másodikon ketten, a harmadikon már szép számmal vettek részt a szomszédos országok magyar kutatói is.

Mintegy ebből nőtt ki a Néprajzi Szeminárium az öt szomszédos ország magyar néprajzkutatói és gyűjtői számára (Békés 1989, 23 résztvevő; Szombathely 1990, 54 résztvevő; Sáropatak 1991, 56 résztvevő). Magyar és szomszédos országok előadóival 7–10 napon át megismerkedhetnek a meghívottak a kutatás feladataival, módszereivel és igyekeztünk könyvekkel is ellátni a résztvevőket. Minden alkalommal megismertettük őket a környék történeti, néprajzi jellegzetességeivel és meg kell mondanom, hogy a megnyilatkozásokból és az otthonról küldött levelekből kitetszően nagyon jól érezték magukat és sok új elgondolással térhettek haza. Ezen túl még azt is hangsúlyozták, hogy milyen nagy dolog az, hogy egy zoboralji magyar néprajzkutató megismerkedhet és barátságot köthet egy kézdivásárhelyeivel, egy temerinivel vagy egy viski magyarral.

1991-ben egy lépéssel ismét megpróbáltunk továbbmenni és fő vonásaiban megismerni és megismertetni az öt szomszédos ország magyar néprajzkutatóit azzal, ami nálunk folyik, ugyanakkor betekintést nyerni az ő munkájukba és ahol csak lehet segíteni azt.

Sok mindent fel lehetne még sorolni, de ennyi is elegendő annak bemutatására, hogy a Magyar Néprajzi Társaság a magyar néprajztudományt határainkon belül és kívül ott próbálta segíteni, ahol arra szükség mutatkozott, ami az állami intézmények hatásköréből valahogy kiesett. Ezt könnyebben meg tudta tenni, mert mint társadalmi szervezetet nem kötötték olyan kemény szabályok, mint azokat. Mi mindig szabadabban levelezhattünk, építhettünk ki kapcsolatokat és ezzel a lehetőséggel a múltban éltünk is. Az elmondottakból a Társaságnak a jövőbeli vezetősége hasznosítsa azt, amit a változó körülmények és feladatok között szükségesnek ítélt, de mindig egészítse azt ki újabb és az eddigieknél jobb elgondolásokkal.

BALASSA IVÁN
elnök

II.

A Társaság kitüntettjei

K. KOVÁCS LÁSZLÓ

A magyar néprajztudomány mindannyiunk által méltán tisztelt kimagasló egyénisége, K. KOVÁCS LÁSZLÓ 1908-ban született. Egyetemi tanulmányait 1930—1937 között végezte a budapesti egyetem bölcsészkarán és a közgazdasági egyetemen, TELEKI PÁL és GYÖRFFY ISTVÁN tanítványaként. Már fiatal kutatóként elévülhetetlen érdemeket szerzett a néprajzi muzeológia elveinek és gyakorlatának újragondolásával, az Ethnológiai Adattár megszervezésével, illetve a finn tudományossággal való kapcsolatépítés révén. Tanulmányai, könyvei — szóljanak bár a temetkezési szokásokról, a juhászatról, a földművelés vagy a közlekedés-teherhordás egy-egy részkérdéséről — iránymutató gondolataik és főként az anyagismeretük miatt példaadók számunkra. Hatalmas munkát végzett, s végeztünk napjainkban is, a néprajzi filmezés érdekében. 1957—1971 között az Ethnographiát szerkesztve egyetemi katedra nélkül is egy kutatónemzedék pályára állását irányította, segítette.

SÁNDOR ISTVÁN

SÁNDOR ISTVÁN 1907-ben született Munkácson, tanulmányait a budapesti és a bécsi egyetem bölcsészkarán végezte, s 1932-ben doktorált. Mezőkövesden középiskolai tanár, Szegeden főiskolai tanár volt, majd a Néprajzi Múzeum könyvtárát vezette. Munkásságának kivételes jelentőségét elsősorban a magyar néprajzi bibliográfia három megjelent kötetével lehet jellemezni. Ezzel az utánunk jövő néprajzos nemzedékeket is „kiszolgáló” hatalmas munkájával (amelynek újabb kötetén ma is dolgozik) ő teremtette meg a néprajzi könyvészet szerkesztési elveit, beosztását. Ezen túl értékes tanulmányokat publikált Mezőkövesd egyes néprajzi kérdéseiről, a mesemondás dramaturgiájáról (1964), az 1848/1849-es szabadságharc leverésének a néphagyományban való tükröződéséről (1953). Tudománytörténeti munkásságának folyamatosságát pedig az Ethnographia centenáriumi kötetben publikált összegző tanulmánya is kiválóan példázza.

BALASSA IVÁN

Ha valakinek oly mértékben egybefonódik tudományszervező tevékenysége a Magyar Néprajzi Társaság elmúlt fél évszázadával, mint BALASSA IVÁNÉ, a tiszteleti taggá választás nem kíván részletes indoklást. 1945 óta szinte minden vezető posztot betöltött a Társaságban, volt az Ethnographiának szerkesztője, szerkesztőbizottsági elnöke, a közelmúlt évtized eredményei pedig az ő elnöklésével kapcsolódtak egybe a Társaságban. Mindezen túl tudományos munkásságát is méltatnunk kell, jóllehet még könyveit sem sorolhatjuk most fel, nehogy tanulmányait, cikkeit. Mind az anyagi műveltség, mind a folklór területén otthonos, szintetizáló nagy műveket és tájmonográfiákat egyaránt publikált.

Jung Károly az előadását tartja
(Fotó: BARNA GÁBOR)

Sándor Istvánnak a lakásán adta át a kitüntetést Szilágyi Miklós
(Fotó: BARNA GÁBOR)

ERDÉLYI ZSUZSANNA

Ez évben köszöntöttük ERDÉLYI ZSUZSANNÁt 70. születésnapján, s a plenáris ülés előadásai már kijelölték munkásságának meghatározó témáit és eredményeit. Hadd ismételjük tehát: hatalmas mennyiségű népköltészeti és népzenei anyagot gyűjtött, legkimagaslóbb eredménye azonban az archaikus népi imádságok felfedezése, összegyűjtése és elemzése. Ennek kivételes értékét nemcsak a magyar folklorisztika ismeri el, hanem Európa-szerte ismerik és elismerik, amit az *Európa-díj*, a folklorisztika legrangosabb kitüntetése is bizonyít.

GERGELY JÁNOS

GERGELY JÁNOS 1911-ben született, magyar—francia szakon és a Zeneakadémián végzett, 1938 óta él Franciaországban. Etnomuzikológus, hazai és kanadai néprajzi gyűjtései közismertek. Számos franciaországi könyv, folyóirat szerkesztője, a párizsi magyar (és finnugor) oktatás jelenlegi kereteinek megteremtője. BARTÓK BÉLA egyik legkiválóbb ismerője, munkásságát ő mutatta be a francia közvéleménynek. Magyar kapcsolatai mindvégig a legszorosabbak maradtak.

PENTIKÄINEN JUHA

PENTIKÄINEN JUHA a vallástudomány professzora a helsinki egyetemen, művelődéspolitikus és politikus. A finn folklór, néphit, sámánizmus kiváló kutatója. Több évtizede szoros kapcsolatban áll a magyar kutatókkal. E kapcsolatot a közös terepmunka, a közös kutatás és a közös publikációk egyaránt jellemzik.

RÄSÄNEN MATTI

RÄSÄNEN MATTI a néprajz egyetemi tanára Turkuban. Doktori értekezését a házi sör készítéséről és fogyasztásáról írta, s ez a munkája 1975-ben meg is jelent (*Vom Halm zum Fass*). Tudományos érdeklődésének előterében a városi közösségek, s általában a közösségek néprajzi kutatása áll. A magyar néprajzzal 1960 óta tart kapcsolatot. Akkor u. i. ösztöndíjas tanulmányúton ismerkedett intézményeinkkel és kutatóinkkal. Aktív, kezdeményező szerepe van a magyar—finn néprajzi konferenciák megvalósításában.

HÁLA JÓZSEF

HÁLA JÓZSEF geológiai szakismeretek birtokában, ilyen irányú érdeklődését is, munkakörét is megtartva, végezte el a budapesti egyetemen a néprajz szakot, ahol most adjunktusként dolgozik mellékállásban. Eredeti képzettségének köszönhetően az 1970-es évek közepé óta folyamatosan publikál tanulmányokat a kőbányászat, kőfaragás, népi építészeti témakörökben. Egyetemi doktori értekezése 1987-ben önálló kötetként jelent meg (*A Börzsöny-vidéki kőbányászat és kőhasznosítás a XIX—XX. században*). A Magyar Néprajzi

Társaság Választmányának megbízásából egyik szerkesztője a Néprajzi Híreknek, s ezen túl is egész sor alkalmi kiadvány szerkesztőjeként szintén jeleskedett.

III.

Szilágyi Miklós: Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

A Magyar Néprajzi Társaság a mai napon a 103. közgyűlését tartja, s tisztem szerint az elmúlt egy esztendő munkájáról kell jelentést tennem.

Már a 101. és 102. közgyűlésre beterjesztett jelentésben szóltam róla, hogy az 1989-ben életbe lépett egyesületi törvény értelmében megszűnt Társaságunk közvetlen akadémiai felügyelete. Ez azonban — ahogyan azt reményünket kifejezve megfogalmaztam ugyanakkor — nem jelentette, hogy ne élvezhettük volna, s ne élveznénk továbbra is a Magyar Tudományos Akadémia támogatását. E támogatásnak köszönhető, hogy működési feltételeink biztosítva voltak a költségvetésben. A kiemelten kezelt nagyobb rendezvényeinkre — a Szombathelyen megrendezett, a határokon túli magyar néprajzi kutatók és gyűjtők II. Néprajzi Szemináriumára vagy a békéscsabai nemzetiségi konferenciára — a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól s egyéb szervektől, intézményektől kapott — pontosabban: elnökünk, BALASSA IVÁN által kieszközölt — külön támogatások is rendelkezésre álltak. Egészében azt kell megállapítanunk, s erről a pénztárosi jelentés részletesebben is szólni fog, hogy komolyabb anyagi nehézségek nem gátolták Társaságunk folyamatos működését, terveinket meg tudtuk valósítani.

Nemcsak az Akadémia hivatalos szerveivel, hanem a miénkhez hasonló tudományos társaságokkal is folyamatosak voltak a kapcsolataink. Ennek eredményeként több rendezvényünket más társaságokkal közösen rendezhettük meg, az ilyen alkalmakkor elhangzó, más-más szaktudományi megközelítést képviselő előadások a tudományközi együttműködésnek is szép példái. Ugyancsak említésre érdemes, hogy szervezetté és rendszeressé váltak kapcsolataink a határokon túli magyarságnak az elmúlt évben alakult néprajzi társaságaival, egyesületeivel. Az együttműködés ilyen formáiról a Néprajzi Hírek részletesen tájékoztatja a tagságot.

Szervezeti életünk a korábbi évekéhez hasonlóan folyamatos és rendszeres volt. Az azonban megállapítható, hogy az egyes szakosztályok kevesebb felolvasóülést rendeztek, mint néhány évvel ezelőtt. Ennek okaként elsősorban nem a szakosztályi tisztségviselők szervezőképességének lanyhulását lehet megjelölni, hanem annak józan tudomásulvételét, hogy észrevehetően megszorodtak a szakmai véleménycsere egyéb alkalmi, fórumai, ezzel egyidejűleg pedig észrevehetően csökkent tagságunk érdeklődése egy-egy kutató bemutatkozási alkalmaként számon tartott hagyományos felolvasóüléseink iránt. Közvetve ezt látszik igazolni az a tény is, hogy a más intézményekkel, társaságokkal közös, s több előadó közreműködésével megszervezett nagyobb rendezvényeink viszont változatlanul látogatottak és sikeresek voltak. Vagyis — úgy tűnik — inkább csak az egyetlen előadást hirdető felolvasóülések vonzereje csökkent valamelyest.

Összesen négy választmányi ülést tartottunk (1990. október 17-én, december 12-én, 1991. február 13-án és április 24-én), amelyeknek napirendjén aktuális ügyek, tagfelvéte

lek, s minden alkalommal nagy hangsúllyal a kiemelt jelentőségű rendezvények előkészületei szerepeltek. A legutóbbi választmányi ülés körültekintő részletességgel foglalkozott — a februári ülésen kiküldött jelölőbizottság (KRÍZA ILDIKÓ, JUHÁSZ ANTAL, SÁRKÁNY MIHÁLY) közvéleménykutatáson alapuló javaslatai nyomán — a jelen közgyűlésen esedékes tisztújítás előkészítésével, valamint a most kiosztandó érmek, díjak, oklevelek odaítélésével.

Társaságunk kiemelten fontos rendezvényei közül a Szombathelyen 1990. július 1—10. között megrendezett II. Néprajzi Szemináriumot kell első helyen említenem, amelyen 54 határokon túli magyar néprajzi gyűjtő és kutató vett részt (Románia: 33 fő, Szlovákia: 5 fő, Kárpátalja: 5 fő, Jugoszlávia: 8 fő, Ausztria: 3 fő). Az egyes országokból érkezettek létszáma is mutatja, hogy az első szeminárium óta (amelyet 1989-ben Békésen rendeztünk) főleg az erdélyi kutatók részvételi lehetősége módosította jelentősen a Társaság kezdeményezése iránti érdeklődést. Ez alkalommal három szekcióban — népi építészet, népszokások, illetve restaurátori munka — ismerkedhettek a résztvevők a kutatási eredményekkel és módszerekkel. A korábbi ilyen konferenciákéhoz hasonlóan nagy — sőt: alkalomról-alkalomra növekvő — érdeklődés kísérte a Békéscsabán 1990. október 5—7. között megrendezett Nemzetközi Nemzetiségkutató Néprajzi Konferenciát, amelynek előkészítésében, szervezésében más intézmények, szervezetek is hatékonyan közreműködtek. A magyarországi és a határokon túli magyar néprajzi kutatások összehangolását, az együttműködés konkrét formáinak kialakítását szolgálta az 1991. május 18—19-én Budapesten megrendezett A Magyar Néprajzkutatók Tanácskozása elnevezésű eszmecsere, amelyen 4 Romániából, 3 Jugoszláviából, 2 Szlovákiából, 1 Kárpátaljáról érkezett, valamint 23 magyarországi néprajzkutató vett részt. A kötetlen véleménykifejtés után elfogadott emlékeztető ajánlásokat tartalmaz a magyarországi nemzetiségi s a határokon túli magyar múzeumok megszervezésére, a kölcsönös információ-, illetve kiadványcserére, a kutatói együttműködésre, s egy olyan évkönyv vagy folyóirat megindítására, amelyben mind a hat ország magyar néprajzkutatói publikálhatnak.

A társasági, illetve szakosztályi felolvasóülések közül kiemelésre kívánkozik az 1990. szeptember 26-i, amikor FÉL EDIT 80. születésnapján 7 előadás méltatta a mindannyiunk számára példaadó kutató életművét. 1990. november 22-én KOMJÁTHY-SCHWARTZ ELEMÉR német nyelvjárás- és néprajzkutató egyetemi tanár születésének százéves évfordulója alkalmával rendeztünk (más társaságokkal-szervezetekkel közösen) emlékülést, EPERJESSY ERNŐ és GYIVICSÁN ANNA szervezésében. Ezen öt előadás keretében mérték fel az előadók az életút és az életmű jelentőségét. Az 1991. március 2-i, a moldvai magyarok néprajzi kutatásának szentelt tanácskozás (amelyet a Lakatos Demeter Egyesülettel közösen szerveztünk) az előadások és a személyes kutatói beszámolók elhangzása mellett a 90 esztendőös DOMOKOS PÁL PÉTER köszöntését is kedves kötelezettségének tekintette. 1991. március 20-án ERDÉLYI ZSUZSANNA születésnapján köszöntését vállalta az a plenáris ülés, amelyen három kutató a népi vallásossággal foglalkozó előadást tartott. 1991. május 9-én — más intézményekkel együttműködve — a palóc-kutatás befejeződése, a négy monumentális kötet megjelenése alkalmából tartottunk ülést, amelyen az egyes tematikus egységek elemzését vállaló előadók méltatták a regionális kutatásoknak az elmúlt évtizedekben legnagyobb vállalkozását.

Az egyes szakosztályok rendezvényei:

Anyagi Kultúra Szakosztály.

Április 25.

GÁBORJÁN ALICE: *Történeti és újkori adatok a keleti eredetű fűrtös szövéshöz — a magyar guba.*

Május 16.

GYÖRGYI ERZSÉBET: *A régi sárkői lakáskultúra utóélete.*

Május 24.

ISTVÁN ERZSÉBET: *Válogatás a magyar népi fazekasság díszítő hagyományairól.*

Nemzetiségi Szakosztály.

Május 24.

Az önálló nemzetiségi néprajzi társaság megalakulásának kérdése.

Október 24.

DONCSEV TOSO: *A magyarországi bolgárok etnikai azonosságának néhány kérdése.*

Önkéntes Gyűjtő Szakosztály.

Május 2.

(A Honismereti Bizottság Anyanyelvi és Néprajzi Albizottságával.)

MOHAY TAMÁS: *Az 1989. évi gyűjtőpályázat néhány tanulsága,*

SZIGETI GYÖRGY: *Jogszokások a hagyományos gazdálkodásban a Csongrád megyei Apátfalván,*

KISARI SÁNDORNÉ: *A hagyományos paraszti gazdálkodás a Fejér megyei Csór községben,* MATICS PÁL: *A szalkszentmártoni parasztember lova.*

Etnológiai Szakosztály.

Április 27.

(A TIT Kossuth Klub Tanácsával.) *8. Indián Nap, Természet és kultúra.*

Május 17.

(A Magyar Orvostörténeti Társaság Népi Orvoslási Szakosztályával.)

TORMA JÓZSEF: *A baskír névadás szerepe a betegségek megelőzésében és az egészség biztosításában.*

A korábbi évek jelentéseiből is kitetszik, hogy az utóbbi esztendőkből örömdetesesen megélnékült Társaságunk kiadói tevékenysége. Arról is számot kellett viszont adnunk, hogy rajtunk kívül álló okok miatt néhány kiadványtervünk megvalósítása korántsem zökkenőmentes. A centenáriumra terveztük 7 kutatástörténeti érdekű tanulmány utószóval kiegészített reprint-kiadását. A HÁLA JÓZSEF szerkesztette sorozat elakadt ugyan, egyes elkészült darabokat azonban (az MTA Néprajzi Kutatóintézete, a Néprajzi Múzeum és a Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Igazgatóság anyagi hozzájárulásával) mégis sikerült megjelentetni. Alkalmi reprintkiadványként jelentethetjük meg (a Nyelvtudományi Társasággal közösen) az Erdélyi Múzeum annak idején forgalomba nem került, betiltott utolsó számát.

A Társaság szakfolyóiratának, az Ethnographiának 1989. évi 100. évfolyamát vehettük legutóbb kézbe, az elmúlt évi jelentés óta tehát alig történt előrelépés a lemaradás felszámolásában. Ismételten hangsúlyoznom kell azonban, hogy a késedelmes megjelenés nem írható a szerkesztő és a szerkesztőbizottság rovására. A megbízása alapján 1990 végéig illetékes szerkesztő, HOFER TAMÁS minden szám anyagát leadta a kiadónak a megszabott határidőre. Az 1990-es évfolyam megjelentetésének fedezete (az Akadémia által a

kiadó számára biztosított dotációból, illetve a FÉL EDIT-re emlékező számra megszerzett külön támogatásból) biztosítva van, s az 1990/1—2. sz. már meg is jelenhetett volna, hiszen nyomásra készen áll. Jelenlegi ismereteink szerint az 1991-es évfolyam 1. számát — mivel az anyagot az 1990-es évfolyam utolsó számába szánva még a régi szerkesztőbizottság adta le — a régi szerkesztőbizottságnak kell jegyeznie. LUKÁCS LÁSZLÓ szerkesztő jelenleg ugyan Münchenben ösztöndíjas, a megválasztott szerkesztőbizottság tagjainak közreműködésével azonban folyamatosan készíti elő a leadandó következő számokat. Azt is fontolgatja viszont a szerkesztőbizottság, hogy hamarosan részletes javaslatot fog kidolgozni arra nézve, hogy a Néprajzi Társaság — mint lapgazda — vállalhatja-e önállóan (vagyis az Akadémiai Kiadó és Nyomda kiakapcsolásával) az Ethnographia megjelentetését. Ez a megoldás nem látszik lehetetlennek, hiszen az Akadémia (már van rá példa) a lapgazdának közvetlenül is megadhatja a dotációt, a döntés azonban komoly megfontolást és előkészítést kíván, hiszen ez esetben nemcsak a nyomdával való közvetlen kapcsolat tartást, a technikai szerkesztést, hanem a gazdasági adminisztrációt és a terjesztést is a Társaságnak kell vállalnia. A szerkesztőbizottság úgy ítéli meg, hogy ezt a döntést a most megválasztandó Elnökségnek és Választmányak kell majd meghoznia.

Tájékoztató folyóiratunknak, a Néprajzi Híreknek a szerkesztését — a Választmány megbízása alapján — HÁLA JÓZSEF, BALÁZS GÉZA és SZULOVSKY JÁNOS végzi. A növekvő mennyiségű és igen változatos, közhasznú információkat tartalmazó, s formailag is megújult periodika egyes számai — hála a szerkesztők buzgalmának — az elmúlt hónapokban gyors egymásutánban jelentek meg, s már az ez évi 1. számot is kézbe vehettük.

Előkészületben lévő kiadványként kell említést tennem a centenáriumi tudományos ülés előadásait és hozzászólásait tartalmazó kötetről, amely — UJVÁRY ZOLTÁN professzor segítőkézségének köszönhetően — a KLTE Néprajzi Tanszékével közös kiadásban fog megjelenni.

Társaságunk taglétszáma a legutóbbi jelentéstételkor 1141 fő volt, jelenleg 1175 a taglétszámunk. Ebből belföldi rendes tag 1037, tiszteleti tag 22, összes belföldi tag 1059 fő. Külföldi rendes tag 54, tiszteleti tag 49, levelező tag 23, összes külföldi tag 126 fő. Az utolsó jelentéstétel óta elhunyt tagtársaink: VÄINÖ KAUKONEN külföldi tiszteleti tag, IMRE SAMU belföldi tiszteleti tag és ISTVÁNOVITS MÁRTON tagtársunk.

A tagdíjfizetési morál — ahogy a korábbi években — kielégítő volt, ez évben eddig 47.520 Ft folyt be tagdíjakból. Azt is említenem kell, hogy sokan túlfizetésekkel is hozzájárultak Társaságunk működéséhez.

Az ügyvitel zökkenőmentesen, rendben folyt. Köszönhető ez BUDAI ERIKÁNAK, aki rövid idő alatt áttekintette az ügyintéző eléggé szerteágazó feladatait, és lelkiismeretesen odaadással végzi az adminisztratív teendőket.

Tisztelt Közgyűlés! Kérem, hogy beszámolómat, amely az örvendetesen sokrétű szervezeti életnek csak vázlatos összefoglalását vállalhatta, fogadja el, s felmentésemet szavazza meg!

SZILÁGYI MIKLÓS
főtitkár

IV.

Pénztárosi jelentés a Magyar Néprajzi Társaság 1991. évi 103. közgyűlésének az 1990. évi gazdálkodásról, illetve tájékoztató adatok az 1991. évről

Bevételek 1990-ben	
A Néprajzi Szeminárium bevételei:	590 000 Ft
MTA-támogatás:	577.300 Ft
Az Illyés Alapítványtól az Erdélyi Múzeum újradadására:	150.000 Ft
A Komjáthy-Schwartz Elemér emlékülés bevételei:	43.000 Ft
A Művelődési Minisztériumtól (Ethnographia, Fél Edit-emlékszám):	300.000 Ft
Tagdíj és kiadványeladás bevételei:	58.000 Ft
Pénzmaradványból származó bevétel:	377.100 Ft
	<u>2 095.400 Ft</u>
Kiadások 1990-ben	
Néprajzi Szeminárium:	458.300 Ft
Erdélyi Múzeum reprint:	93.000 Ft
Komjáthy-Schwartz Elemér emlékülés:	35.000 Ft
A Társaság folyamatos működési kiadásai:	497.300 Ft
Az 1991. évre áthozott pénzmaradvány:	1.011.800 Ft
	<u>2.095.400 Ft</u>

1990-ben a következő kiadványaink jelentek meg. KÁLLAY FERENC: *Magyar régiségek nyomozása*, BÁTKY ZSIGMOND: *Magyarország néprajza, Erdélyi Múzeum* (1947-es reprint), *Néprajzi Hírek* 1990/1—2. szám. A kiadványok költsége: 209.800 Ft volt.

Az 1990-es évben a Társaság 900.000 Ft értékben értékjegyet vásárolt, amely 54.000 Ft kamatot hozott.

Az 1991-es évről tájékoztatásul:

A Magyar Tudományos Akadémia az 1991. évre 459.000 Ft támogatást biztosított. A közgyűlés időpontjáig beérkezett tagdíjak összege: 10.000 Ft. A Társaság III. Néprajzi Szemináriumának megrendezéséhez támogatást kapott a Művelődési Minisztériumtól (300.000 Ft), a miskolci Herman Ottó Múzeumtól (100.000 Ft), az Illyés Alapítványtól (50.000 Ft), a Csehszlovákiai Magyar Kultúráért Alapítványtól (25.000 Ft), a Johanniták Szövetségétől (10.000 Ft), Salgótarján Önkormányzatától (20.000 Ft) és a heves Megyei Múzeumok Igazgatóságától (10.000 Ft).

Budapest, 1991. május 29-én

FÜZES ENDRE s.k.
pénztáros

A Számvizsgáló Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 1991. évi 103. közgyűlésének

Alulírottak, mint a Magyar Néprajzi Társaság 100. közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőr jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását a mai napon megvizsgáltuk, és miután ezt rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés és a szokásos fenntartással adjam meg a felmentvényt.

Budapest, 1991. május 29-én

BELLON TIBOR s.k.
számvizsgáló

GYÖRGYI ERZSÉBET s.k.
számvizsgáló

BODÓ SÁNDOR s.k.
ellenőr

Andrásfalvy Bertalan: Elnöki beszéd

Igen Tisztelt Társaság!

Nem tagadom, hogy nem könnyű a felkérést elfogadnom, hiszen egyéb más gondokkal is vívódom ezekben a hetekben, hónapokban. Úgy tekintem azonban, hogy a bizalmat nem szabad visszautasítanom. Tudom, hogy bizonyos tekintetben hasznára lehet ebben a nehéz időben, ha a Néprajzi Társaság némi támogatást kaphat a Művelődési és Köznevelési Minisztériumtól, ami az előbb felolvasott jelentésből is kiderülhetett. Tudom azt is, hogy a rám esett választásukkor nem annyira az érdemeimet vették tekintetbe, hanem talán azt az igyekezetemet, hogy nem próbáltam szélsőségesen egyik, vagy másik kérdésben exponálni magamat, bizonyos konszenzust jelent ez a személyem iránt megnyilvánult bizalom. A bizalomnak igyekszem majd megfelelni.

Azt is tudom, nyilván megértik, hogy egyéb elfoglaltságom, feladataim mellett ennek a tisztnek az ellátása nem lesz könnyű. Csak akkor tudom vállalni, ha megfelelő munkatársaim lesznek, akik a munka oroszlánrészét elvégzik. Szeretném a bizalmukat meghálálni azzal, hogy mindent megteszek a Társaság érdekében, a Társaság egységéért, a Társaság működőképese fenntartásáért. Ez a Társaság az elmúlt hónapokban és években megmutatta, hogy nehéz körülmények között is tud eredményes munkát folytatni. Nagy eredménynek tekintem, hogy bekapcsolódott az országunkban és a határainkon kívül élő kollegáinknak az összefogásába, amelyben nagy része volt a leköszönő elnöknek és segítő-társainak.

Remélem, hogy nem fognak csalódni bennem! Munkatársaimmal mindent meg fogunk tenni, hogy ezt a nagy múltú Társaságot a legjobb tudásunk szerint, minden hozzáférhető segítséggel vezessük.

ANDRÁSFALVY BERTALAN
elnök

AZ ETHNOGRAPHIA ELSŐ SZÁZ ÉVE

Bevezetés a százéves Ethnographiát köszöntő írásokhoz

1989-ben századik évfolyamába lépett központi folyóiratunk, az Ethnographia, amelyről Társaságunk elnöke, BALASSA IVÁN többek között a következőket mondta a centenáriumi emlékülésen, 1989. október 27-én: „1890-ben megindult társaságunk folyóirata, az Ethnographia és nagyon büszkék vagyunk arra, hogy oly sok gazdasági, politikai nehézség ellenére sem maradt ki egyetlen évfolyama sem. A száz kötet a magyar néprajztudomány legfontosabb forrása és felhasználását megkönnyíti, hogy három mutató is készült hozzá. Egy társaság legfontosabb összetartója a folyóirat és ezt a feladatot az Ethnographia egy évszázadon át hiánytalanul betöltötte.” (*Százéves a Magyar Néprajzi Társaság és az Ethnographia*. In: *Magyar néphagyomány — Európai néphagyomány*. A Magyar Néprajzi Társaság Könyvtára, 8. Sorozatszerk.: UJVÁRY ZOLTÁN. Szerk.: BALÁZS GÉZA és HALÁSZ PÉTER. pp. 9—14. Budapest—Debrecen, 1991).

A folyóirat századik évfolyamának 1—4. (összevont) számában több tanulmány olvasható az elmúlt évszázad eredményeiről (JÁN BOTÍK—MARTA BOTÍKOVÁ: *A százéves Ethnographia viszonya a szlovákokhoz és Szlovákiához*, pp. 356—361.; VARGYAS LAJOS: *Az Ethnographia szerepe a népzene kutatásban*, pp. 362—372.; KISBÁN ESZTER: *A táplálkozókultúra kutatása az Ethnographia első száz évfolyamában 1890—1989*, pp. 373—383.), HOFER TAMÁS pedig e szám megszületéséről, tartalmáról és koncepciójáról számolt be (*Az Ethnographia 100. évfolyama*, pp. 492—495.).

Mi az alábbiakban VOIGT VILMOS áttekintő—értékelő tanulmányával, a folyóirat három egykori szerkesztőjének (GUNDA BÉLÁnak, KATONA IMRÉnek és K. KOVÁCS LÁSZLÓnak) a visszaemlékezésével, valamint TÁTRAI ZSUZSANNA és BALÁZS GÉZA elemző dolgozatával emlékezünk meg az Ethnographia első száz évéről, ezzel az összeállítással is tisztelettel adózva elődeink, az egykori szerzők és szerkesztők eredményeinek.

HÁLA JÓZSEF

A százéves Ethnographia dicsérete

Tudományterületünk (szakmánk) legfontosabb és legjobb kiadványa ez. Többet ad, mint az *Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képből* (amely egyik előzménye volt), pontosabb és fontosabb adatokat tartalmaz, mint a *Magyarság Néprajza*, (majd) minden címszóról több található benne, mint az ötkötetes *Magyar Néprajzi Lexikonban*. Azon kívül nem kövület, nem is egy évszázados matuzsálem, hanem egy mindig friss, megújuló és új meg új bajokkal küszködő eleven szervezet. Tulajdonképpen mindenki számára nyitott volt. Hogy csak a kézikönyvekből kimaradtakat említsem, itt szót kapott HERMAN OTTÓ és BARTÓK BÉLA, RÓHEIM GÉZA és MARÓT KÁROLY, HONTI JÁNOS és LÜKŐ GÁBOR, KARDOS LÁSZLÓ és GOLDZIERH IGNÁC. Itt olvasható magyarul STITH THOMPSON és RICHARD THURNWALD, SZERAFIM PATKANOV és TOLSZTOV, ELEAZAR MELETYINSZKIJ és

VÄINÖ KAUKONEN. Itt ünnepelték a Habsburgokat, Sztálin és Rákosi születésnapját, itt debütált mindenki a magyar néprajzban (olykor eredeti nevén, álnéven, vagy olyan meglepő témákkal, mint az ekekutató BENDA KÁLMÁN, a népdal változatairól író ORTUTAY GYULA, a betlehemkutató DÉGH LINDA, a szűzgulyahajtó BALOGH EDGÁR, a karcagi labdacéheket közlő VAJDA LÁSZLÓ, a kárpáti pásztorfolklor-kutató NIEDERMÜLLER PÉTER). Ha még az ismertetéseket, apró híreket is idevesszük, aligha akad olvasó, aki rögtön ne venné kézbe ezt az univerzális tudástárat, ahol előfordul ARANY JÁNOS és PETŐFI forrásvilága, a rasszantropológia, BIBÓ ISTVÁN (id.) ismertetése TELEKI PÁL könyvéről, a Rákóczi-induló és a Gyöngyösbokréta, kígyókő és mesekatalógusok ismertetése, szumérológia és NÉMETH GYULA recenziója finn varázsigékről, Traján és Decebál tradíciók, WUNDT nagyrebecsülése, a férfifülbevaló és DONÁTH FERENC tsz-története, és még sok más témakör. Generációk néprajzi tájékozódása kezdődött úgy, hogy leendő néprajzkutatók végigolvasták az Ethnographia cikkeit. Szerencsére az Ethnographia mindszáz évéről van mutató. Különösen az utóbbi féltized mutatói terjedelmesek, részletezők. Ám az első fél évszázad mutatója igencsak hiányos. Sok kisebb közlemény egyszerűen hiányzik belőle.

Minthogy a könyvismertetéseket nem tüntetik fel külön, szinte lehetetlen megállapítani azt, mit is fogadott be, népszerűsített a folyóirat szerzői gárdája. TÁTRAI ZSUZSANNA mutatójában (1940—1969) már egyenlő terjedelmű a tanulmányok és az ismertetések jegyzéke. BALÁZS GÉZA mutatójában (1970—1988) is ugyanez az arány. Minthogy mindkét mutató szerzőnként is feltünteti az ismertetéseket, egyszerű a feladata annak, aki tudni szeretné, mit tartott fontosnak e fél évszázadban mondjuk BALASSA IVÁN, BODROGI TIBOR, GUNDA BÉLA. Az is tanulságos, ha látjuk, mennyivel kevesebb ismertetés fűződik DÖMÖTÖR TEKLA, FÉL EDIT, ORTUTAY GYULA, VAJDA LÁSZLÓ, VARGYAS LAJOS és mások nevéhez. GYÖRFFY ISTVÁNTól vagy RÓHEIM GÉZÁTól egyetlen ismertetést sem idéznek a mutatók. TÁLASI ISTVÁN egyes egyedül ORTUTAY GYULA *Két előadás* című művét recenzálta.

A viták is jószerivel eltűntek a mutatókból. Ennek csak részben lehet az az oka, hogy más publikációkban is visszatértek az Ethnographiában felvetett kérdésekre. Noha bibliográfusaink általában megkísérelték, hogy hivatkozzanak ilyen kapcsolatokra, tudománytörténetünk legnagyobb adósságai közé tartozik, hogy a néprajztudományban lefolyt fontos vitákról még jegyzékünk sincs. Enélkül pedig a tudomány önmozgása megismerhetetlen.

A Magyar Néprajzi Társaság centenáriumaára készített összegezés (KÓSA LÁSZLÓ könyve) eredeti terveiben szerepelt a társaság százéves közgyűléseinek jegyzőkönyvét (legalább kivonatosan) újra közzélni. Terjedelmileg sem lett volna ez kivihetetlen, és most már aligha vállalkozik másik kiadvány erre. Pedig ez is igazán érdekes tükrö a társaság múltjának. Néha kriptikus utalásait legfeljebb félreértik az utódok. (Erre volt már példa.) Gyakran meg éppen a fontos dolgokról nem készült jegyzőkönyv, vagy az nem került publikálásra.

Magam három ilyen korszakát ismerem a Néprajzi Társaságnak, amelyről az utólagosan közölt jegyzőkönyvek nem adnak pontos képet. Az 1918 ősze és 1919 vége közti időszak ilyen. Azután biztosan más is történt 1944—1945-ben, mint amiről a szűkszavú tájékoztatók hírt adnak. Minthogy az Ethnographia évi folyóiratként rendszeresen később (oly-

kor év[ek] múltán) került az olvasók kezébe, érthető, hogy az 1956 nyaratól kezdődő év eseményeit is igazán megszűrve olvashatjuk. Minthogy fontos tanúk még élnek, talán elmondhatnák, mi is történt akkor a Néprajzi Társaság és az Ethnographia körül.

Egy folyóiratot valódi szerkesztői teszi azzá, amivé lehet. Az Ethnographia szerkesztői egyrészt a szakterület legkiválóbbjai, korszakos hatású, vezető egyéniségek, másrészt jó-érzésű szerkesztők is. (E két vonás nem mindenkiiben egyesült.) Hogy csak a szerkesztőként kiválókat említsem, nyilvánvaló, hogy HERRMANN ANTAL minden szerkesztői zűrzavar-kedvelése ellenére is ilyen volt. KATONA LAJOS már a szolid, filológus szerkesztő mintaképe. SEBESTYÉN GYULA közismert dinamizmusával megsokszorozta a folyóirat terjedelmét, színvonalát nagyra emelte, sokoldalú, minden rovattal rendelkező folyóiratot alkotott. Alighanem ő volt az Ethnographia eddig legnagyobb szerkesztő-egyénsége. SOLYMOSSY SÁNDORNak már anyagilag nehéz körülmények között kellett dolgoznia. Az ő korában a folyóirat már csak a szűkebb szakterület szócsövénévé vált. Szinte hihetetlen, hogy a népi irodalom, a falukutatás, a fasizmus és más nacionalizmusok térhódítása idején mindentől mennyire távol maradt a folyóirat. (Aminek azért volt előnye is: később sem kellett megtagadni az egykori évfolyamokat és cikkeket.) GUNDA BÉLA és FÉL EDIT született szerkesztők voltak, a maguk képére formálták a folyóiratot, külön figyelmet érdemel az a civilkurázsinak nevezhető módszer, amellyel az uralkodó ideológiától eltérő írásokat részesítették előnyben.

1949-ben ORTUTAY GYULA veszi át nemcsak a magyar néprajztudomány, hanem annak folyóiratai irányítását is. Munkatársaival (BALASSA IVÁN, VAJDA LÁSZLÓ, DÉGH LINDA és mások) együtt új profilt szorgalmaz, amely pontosan megfelel a korszak vezető rokon folyóiratainak. Nemcsak terjedelmében növekszik a folyóirat, újabb fénykornak nevezhetjük az ekkor induló évtizedeket. A megnövekedett lehetőségekhez három szerkesztő háromféle gyakorlata adott háromféle tartalmat. K. KOVÁCS LÁSZLÓ idején minden irányban nyitott orgánummá vált, szinte valamennyi számban olyan témákkal (Erdély, vallási néprajz, strukturalizmus, nem felülről diktált marxizmus), amelyek egymásutánja természetesen jelentette a magyar néprajztudomány felszabadítását. FÖLDES LÁSZLÓ és HOFER TAMÁS a maguk szerkesztői koncepcióit érvényesítették, egyre kevesebb beleszólást engedve még a szerkesztőbizottságnak is. Nemzetközi és főként kelet-európai kitekintés, majd amerikai és skandináv orientáció jellemzi az éveket. Noha túl közeli még e korszak ahhoz, hogy értékelhessük, az a benyomásom, hogy a valódi viták elmaradtak e folyóirat hasábjairól is (ez az egész magyar néprajztudományt jellemzi, és évről évre jobban), a tájékozódás sem teljes (amit még a világ gigantikus méretű néprajzi fejlődése tesz szinte lehetetlenné). A magyar etnológia mintegy kimarad e folyóiratból (itt viszont az a kérdés, hogy mit is lehet ennek tekinteni: minden távoli utazás élménybeszámolóját, vagy csak a tudomány szintjén is értékelhető eredményeket), egyre több az önmagunkat dicsérfő megemlékező ülésszak. (Ez meg a százéves szakma velejárója, és igazában nem is lehet védekezni ellene.) Így vált a „néprajzi hírek” rovat feleslegessé az Ethnographia számára. És noha a Magyar Néprajzi Társaság, a vezető néprajzi intézmények számára továbbra is ez a folyóirat a központi fennsík, egyre inkább hiányzik a magyar néprajzból egy, a széles nagyközönséghez szóló, népszerűsítő, mozgalmas, utcán is kapható újság. Egyébként ez is százéves terv, kívánság.

Végül csak annyit mondhatunk, célszerű lenne elkészíteni a teljes folyóirat teljes adatbankját. Ma már nem kivihetetlen feladat, hogy visszakereshető módon számítógépre vigyük a száz évfolyam minden sorát. Innen megismerni akár személyek, akár témák hivatkozásait, új képet adna szakterületünk múltjáról. Persze, ide csakugyan mindent be kellene táplálni. A nem mindig említett, vagy csak részlegesen említett adatokat is. Azt, hogy Sztálin és Rákosi születésnapján az esedékes számok elején arckép és köszöntés volt olvasható, sokan hallották. (Nem mindenki láthatta e képeket, hiszen a könyvtárosok utóbb kivághatták ezeket.) Azt meg többféle változatban hallottam, kik is írták a dicsőítő szövegeket. Ám azt ritkábban említik, hogy korábban a Habsburgokat ünnepelte ugyanígy az akkori *Ethnographia*.

Magam a tudománytörténet számára nélkülözhetetlennek tartom a kis adatok ismeretét. Ezek azonban gyakran örökre eltűnnek az utókor szemhatárából. Bekötött folyóiratok eredeti borítólapjai, a velük együtt küldött felhívások és értesítések, prospektusok a legritkább esetben maradnak az utókorra. Pedig innen is van mit tanulni.

Az *Ethnographia* nemcsak tartalmában, formájában is hű tükrö egy évszázad magyar művelődéstörténetének. A kezdeti évfolyamok bizonytalan tipográfiája, porló papírra után már a XX. század elején az akkor korszerű illusztrációk (fényképek és rajzok) felbukkannak. Tradicionális, „millenniumi” küllemű ekkor a folyóirat. Majd a két világháború között (noha ösztövérré válva) nyomdatechnikailag előkelővé, kecsessé lesz. Mindmáig ezek a legszebb évfolyamaink. Némi módosulással egészen 1949-ig tart ez a kép. Ekkor mindent újra formáltak, ám a vastag számokból álló kötetek kék-fehér *Ethnographiája* máig szépnek tűnik. Az illusztrációk körében azonban egyre jobban hiányoljuk a színes mellékleteket (annál inkább, mivel más magyar néprajzi folyóiratok sem tudják ezt nyújtani). Ez időszak végére e keretbe került a néprajzi bibliográfia, és a néprajzi hírek anyaga. Sajnos (ám érthető anyagi okokból) előbb mindez különvált, a *Néprajzi Hírek* keretében, újabban onnan is különkerült az éves magyar néprajzi bibliográfia.

Legutóbb új köntösben jelent meg a *Néprajzi Hírek*, és ez előlegezi az *Ethnographia* új küllemét is. Ez az új forma nemcsak csúnya, hanem ízléstelen is. Nem méltó százéves folyóiratunkhoz, még akkor sem, ha ismét szerepel rajta a *Néprajzi Társaság* régesrég-i kardos—szentkoronás nemtője. Amit itt nem sikerült megteremteni, az a hagyomány, az ismét a múltunkhoz forduló tendencia és a modern célok, a megújulásra törekvés összhangba illesztése. Ezen is elgondolkozhatnánk, ám az igazi feladat múlt, jelen és jövő tudományos összekapcsolása, a tartalmi megújulás. Ezt, noha nem vagyok valóban optimista a lehetőségeket illetően, szeretném remélni, és mindannyiunknak együtt kell működni ahhoz, hogy az *Ethnographia* második évszázada megközelítse az előző színvonalát, betöltse feladatát a nemzeti kultúra fejlesztésében.

VOIGT VILMOS

Szerkesztői visszaemlékezés

A Magyar Néprajzi Társaság bizalmából 1940-től az 1944/2. számig bezárólag szerkeszthettem az *Ethnographiát*. A bizalmat — a társasághoz való ragaszkodásom mellett — nyil-

vánvalóan annak köszönhetem, hogy GYÖRFFY ISTVÁN szerkesztésének idején már aktívan részt vehettem a folyóirat megformálásában, s szinte minden megjelent publikáció többször is megfordult a kezemben. Sok köszönettel tartozom BARTUCZ LAJOSnak, a MNT akkori ügyvezető alelnökének, aki észrevette szerkesztői hajlamomat s keresztülvitte a MNT elnökénél, ZICHY ISTVÁNNál és a választmány tagjainál, hogy megkaptam a megbízást. Tudtam azt, hogy igen nehéz lesz RÉTHY LÁSZLÓ, HERRMANN ANTAL, KATONA LAJOS, SEBESTYÉN GYULA, MUNKÁCSI BERNÁT, SOLYMOSSY SÁNDOR, MADARASSY LÁSZLÓ és GYÖRFFY ISTVÁN nyomdokába lépni és haladni. De nem riadtam vissza a munkától. Márcsak azért sem, mert bizonyos szerkesztői elvek már akkor lappangtak bennem. Tudtam, hogy egy tudományos folyóirat szerkesztője a tudomány legfőbb irányítója. Összefog, állandóan kutat, keresi a megfelelő szerzőket. Magas szintű nevelő feladatokat is ellát, s ehhez át kell látnia nemcsak a magyar, hanem a nemzetközi tudomány mezejét is. Ismernie szükséges a szlovák, román, szerb, horvát, szlovén és más törekvéseket. Mindezt évtizedek múlva meg is írhattam (*A szerkesztés tudománya*. Magyar Tudomány, 1969. 7—8. sz.). Az elveket azonban már szerkesztői munkám megkezdésekor igyekeztem megvalósítani. Természetesen tekintetbe kell venni, hogy az 1940-es évek elején (s már előbb is) mások voltak a magyar néprajz lehetőségei, mint napjainkban. Csak igen kevesen dolgozhattak múzeumi falak között. A folkloristák könyvtárban, középiskolában, egyetemen s más intézményben tevékenykedtek, — a néprajztól távol eső hivatali, oktatói munkát végezve. A szerzői honorárium ismeretlen volt, s a különnyomatok is inkább a karcagi Kertész-nyomda nagyvonalúságának, kulturális érzékének voltak köszönhetőek s nem a társaság pénztárcájának. Az anyagi nehézségek ellenére a folyóirat pontosan megjelent s ebben nagy része volt nem is egyszer HÓMAN BÁLINT vallás- és közoktatásügyi miniszter közbenjárásainak, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium középiskolák számára való előfizetésének (l. pl. Ethn. 1940. 388—89.). Természetesen maga a társaság is mindent megtett, hogy előfizetői taborát növelje. Sokat köszönhetünk a MNT akkori pénztárosának, TAGÁN GALIMDSÁNNak, aki *szcsotinak* nevezett számológépén a fagolyókat ide-oda tologatva mindig eredményesen tudott gazdálkodni a társaság pénzével.

Átvéve a szerkesztést, igyekeztem azonnal a magyar néprajz minden művelőjére támaszkodni. Számomra már akkor nem létezett „tárgyi” és „szellemi” néprajz, csak magyar népi műveltség, amelynek horizontját a különböző világtájak felé lehet tágítani és évszázadokba elmélyíteni. Igyekeztem a kezdő szerzőktől kicsiholni azt a képességet, amely tényleg meghúzódik bennük és építőköve lehet néprajztudományunknak. A szerkesztés eredményességéhez tartozott, hogy a munkatársak figyelmét tanulmányokra, könyvekre, problémákra, a néprajzi gyűjtés fontosságára hívtam fel. A Néprajzi Múzeum könyvtárából könyveket kölcsönöztem a számukra, s nagyon vigyáztam arra, hogy minden levélre, kéziratra nyolc napon belül válaszoljak. Lektorai véleményre nem volt szükség. Lektorai véleménnyel a legkitűnőbb kéziratot is össze lehet kuszáltatni. A szerkesztő és szerző együtt-dolgozásából, a tapasztaltabb kollégák tanácsának meghallgatásával csakis közölhető tanulmány születik. A szerkesztő a tanulmány, a könyv „megszerkesztője” is legyen.

Határozottan támaszkodhattam SZENDREY ZSIGMOND és SZENDREY ÁKOS tanulmányaira. A határidőket pontosan betartó szerzők voltak. Összefoglaló, rendszerező írásaik mindig biztos tudást, a lappangó folklorikózisek ismeretét, befedett források feltárását jelentették. Adataik magukban hordták az elméletet is. Az apa és fiú tanulmányait nem le-

hetett egymástól megkülönböztetni. Még a kéziratuk külső formája is azonos volt. Nem egy közölt tanulmányuk úttörő. Ilyen pl. SZENDREY ÁKOS írása a magyar nép jelnyelvéről (1941), a magyar áldomásról (1941), SZENDREY ZSIGMOND tanulmánya ráolvasóink eredetéről (1942), a művelődéstörténet és babonafejlődés kérdéséről (1943). Szokás- és babonaszótáruk jelentőségét azonnal felismertem, s abból részleteket is közöltem (1940, 1941). A két SZENDREY számtalan feljegyzést, adatot merített a múlt századi folyóiratokból, naptárakból. Meg kell mondanom, hogy hivatkozásaik sorában elég sok az ellrás, téves oldalszám. Ezek azonban részemről ellenőrizhetetlenek voltak, a forrásokkal való összevetés emberfeletti munkát jelentett volna. Mindig csodáltam azonban a két SZENDREY munkásságát. Meglepően gazdag anyagukat Soros Alapítvány, OTKA, akadémiai támogatás és kutatónap, SÁNDOR ISTVÁN bibliográfiája, és a TÁTRAI-féle tárgymutató nélkül foglalták rendszerbe. SZENDREY ZSIGMOND egyik korábbi tanulmányában (*A magyar népszokások osztályozása*, 1933) foglalkozott az orosz KAGAROV, E. szokásrendszerezésével (1933). Megígérte, hogy KAGAROV munkásságáról tanulmányt ír. Váratlan halála akadályozta meg ebben. KAGAROV különben eltűnt a sztálini süllyesztőben. A mai orosz kutatók nevét sem említik (pl. SZOKOLOV folklórtörténete). Nagyra becsültem SZENDREY ZSIGMOND és ÁKOS kisebb közléseit, amelyek között igen gyakori az olyan, amelyek nemzetközi jelentőségű témák kidolgozásához nyújtanak indítékot. Ilyen pl. SZENDREY ZS. kis közleménye a babonás helynevekről, amelynek értékét ERIXON, S. hasonló tárgykörű tanulmánya jelzi.

Nagyra becsültem DÖMÖTÖR SÁNDOR kisebb közleményeit is, amelyek mindig egy-egy nagyobb értekezés magvát hordozták magukban. Így a mezőföldi novellista BABAY KÁLMÁNról írt cikke (1942). DÖMÖTÖR SÁNDORral megtréfált a „szerkesztőség ördöge”. A mezőföldi pásztoremberek viseletéről írt cikkét kétszer is leközöltem az Ethnographiában (1942, 1944). Nyilvánvalóan „igen jónak tartottam”. A kettős közlésre különben senki sem figyelmeztetett. A már említett SZENDREY ÁKOS-tanulmány DÖMÖTÖR SÁNDOR tanulmányával együtt (*A jelkép, mint néprajzi fogalom*, 1944) a mai szemiotikusokhoz is szólnak.

Gyakori szerzője volt — előbb is és utóbb is — az Ethnographiának VAJKAI AURÉL, akinek a munkásságát mindig igen sokra értékeltem. Bűvös kezű belgyógyásznak tartom őt, aki ki tudta tapogatni néprajzunk betegségeit is. Tanulmányaival a néprajznak hol az epéjét, máját, gyomrát gyógyította, s nyomon követte vérkeringését. Olvassuk csak el az *Ungarische Jahrbücher* néprajzi kötetéről írt tanulmányát (1940).

Örülök annak, hogy a társadalomnéprajz területéről megjelenhetett egy két tanulmány. Így FÉL EDITÉ (*Egy palóc házasságelőtti szokásról*, 1941), amely kiegészítője WIKMAN, K. R. közismert könyvének. A tanulmány felkeltette THURWALD, R. figyelmét is, és közölni szerette volna az Archiv für Anthropologie-ban. A német nyelvű változat el is készült, de további sorsáról nem tudok. Érdemes ehhez a tanulmányhoz hozzáolvasni VAJKAI könyvismertetését ILLYÉS GYULA *Csizma az asztalon* című könyvéről (1941). Különben FÉL EDIT *Kocs 1936-ban* című könyvével is előrement a néprajzzal kapcsolatos szociológiai szempontú igényeknek.

Meg vagyok győződve arról, hogy az adatközlő tanulmányok értéke maradandó. Ilyen a kisebb közlemények jelentős része is. A terjedelmesebb írások közül megemlítem MOLNÁR JÓZSEF és IGMÁNDY JÓZSEF közléseit (*Adalékok az alföldi magyar nép hiedelem-*

világához, 1943, ill. *Szilveszteri népszokások Hajdú megyében*, 1941). Ide sorolom — többek között — KISS LAJOS (*A Nyírség halászata, A tárgyak élete*, 1940) és VÉGH JÓZSEF (*Rozskenyérsütés Kiskunhalason*) írásait is.

Örülök, hogy mint fiatal szerkesztőt megtisztelt tanulmányával SOLYMOSSY SÁNDOR, a néprajztudomány akkori doyenja (*Hegedűseink jelentősége a középkorban*, 1940). Igen közel állt hozzám témájában két távol eső tanulmány. Az egyik SZABOLCSI BENCE íróasztaláról került a folyóiratba (*Adatok a középpázsiai dallamtlpus elterjedéséhez*, 1940), a másik MORVAY PÉTER írása (*Az Ecsedi-láp vidékének egykori állattartása és pásztorélete*, 1940). SZABOLCSI BENCE DINCSÉR OSZKÁRral együtt készséges tanácsadó volt zenei kérdésekben. MORVAY PÉTER írását a magyar néprajz legjobb „ökológiai szempontú” tanulmányának tartom. Kár, hogy nem folytatta szatmári kutatásait. MORVAY PÉTER már az 1920-as évek végén KARÁCSONY SÁNDOR „csittvári” falutáborozásain — így Jászkis-éren — hirdette a néprajzi eszméket, MORVAY PÉTER nevelő hatásáról mai debreceni orvosprofesszorok is tanúskodhatnak.

Mindent megtettem, hogy már a szerkesztőségem idején peremre szorított KOROMPAY BERTALAN írásait közöljem. *Népköltési kiadványainkról* (1941) című írásával bizonyította, hogy még napjainkban is valamelyik néprajzi intézményünkben lenne a helye. CS. SEBESTYÉN KÁROLY a háztérinológiai értékelésével frissítette lakóház-kutatásunkat (1941).

Szerkesztőségi tevékenységem során eltérő típusú szerzőkkel találkozhattam. Ez így is van rendjén. A legkimunkáltabb írások közé KOROMPAY BERTALAN cikkeit sorolnám. Talán a „legtürelmetlenebb” szerző BONOMI JENŐ volt, aki hetente írt, telefonált és sürgette írásai betű szerinti megjelentetését (l. pl. *Búcsújárás Solymárra*, 1940). Magyar nyelvű tanulmányba is kívánkozik tudományos munkásságának méltatása. A németek már megemlékeztek róla.

A problémákat nyújtó tanulmányok sorába tartozik MARÓT KÁROLY több írása. Így *A magyar néprajzkutatás feladatai* (1940). MARÓT tanulmányait, tanulmányterveit még GYÖRFFY ISTVÁNTól örökölttem. Meg kell mondanom, hogy nem váltott ki osztatlan jó véleményt az Ethnographia olvasói körében, s miatta engem is elítéltek. A magyar néprajz ma sem méltányolja eléggé ezt az igényességre törekvő írást. Igaza van VAJKAI AURÉL-nak, amikor azt írja a tanulmányról, hogy a külföldi eszmeáramlatok ismertetésénél jelentősebbek „a magyar néprajzra vonatkozó megállapításai és általában dicsőretre méltó fáradozása, ahogy tudományunkat az általános fejlődés keretébe igyekszik illeszteni és egy-szersmind mentegezni fogyatközásainkat” (1940, 341.). MARÓT KÁROLY roppant körülményesen ír. Gondolatai egy részét túlhalmozott jegyzeteibe rejti el. Nem folyamatában látja az általános problémáit, hanem csak egyes kritikailag nehezen elfogadható munkákban. Tanulmányait igen nehéz volt megszerkeszteni, mert a már átadott kéziratát, a korrektúrákat ismételtelen és ismételtelen átírta. Írásai mindenképpen elgondolkoztatóak, alkotásra serkentenek. Sajnálom, hogy szerkesztői megjegyzésemmek magyar részről folytatása nem lett. (A magyar néprajz történetéhez tartozik az a „vitaülés”, amelyet 1950 elején a MTA II. Osztálya rendezett a néprajz problémáiról. Az ülésen MARÓT erősen támadta néprajzunk egyik-másik szektorát. A vitaülés anyagát őrzöm. Tanulságos lenne megjelentetni.)

A távlatokat nyújtó tanulmányok sorából kiemelhetem SZABÓ ÁRPÁD tanulmányát (*Egy cerami mythos és a bibliai bűnbeesés*, 1942), amely a mítoszelemzéshez mutatja

meg az egyik utat. Figyelmet keltő magyar analógiával egészíti ezt ki FÉL EDIT (1942). Sajnos nem sikerült SZABÓ ÁRPÁD tanulmányához hasonló szellemű tanulmányokat közzélnöm, noha HONTI JÁNOS tanulmányát (*A népmese háttere*, 1940) ezek közé sorolnám.

A lehetőségek szerint arra törekedtem, hogy az erdélyi magyarság néprajzi kérdéseivel minél elmélyültebben, új anyag feltárásával ismerkedjék meg az Ethnographia olvasóinak köre. A több apró közlemény mellett ezt a célt szolgálták FARAGÓ JÓZSEF (1943), BENEDEK ANDRÁS és VARGYAS LAJOS (1943), CSETE BALÁZS, NAGY JENŐ (1942), SZABÓ T. ATTILA (1940) és mások tanulmányai. Különösen örültem annak, hogy FARAGÓ JÓZSEF a folyóiratot folyamatosan kész volt támogatni. KÓS KÁROLY írásai is megjelésre vártak.

Néhány ismeretlen név is feltűnt a folyóiratban. Ezek egyikéről-másikáról meg is emlékezem. LOVAS LÁSZLÓ egy békési, igen szegény egyetemi hallgató volt, aki részt vett a Magyar Néprajzi Atlasz első próbagyűjtésében. Igyekeztem figyelmét a gazdaságnéprajz felé irányítani, s így jelent meg kitűnő gyűjtőre valló tanulmánya (*Adalékok a kaszaformák elterjedéséhez és elnevezéséhez*, 1941). Sajnos a tanulmányról, s LOVAS LÁSZLÓ más tevékenységéről nem tud VARGHA LÁSZLÓ, amikor a Táj- és Népkutató Központ nagykun-sági munkáját ismerteti (Ház és Ember, 3. k.). ORISKÓ ISTVÁNTól *Csillagosok a Tiszaháton* című írását közöltem (1941). Ő beregújfalusi tanító volt, s részt vett a Sarlósok tiszaháti falujárásában. Mint a Gyógypedagógiai Főiskola (Budapest) tanára halt meg. GIDAY KÁLMÁN a debreceni egyetemen a Földrajzi Tanszék munkatársa volt, s érdeklődött a XVI—XIX. századi gazdasági szakkönyvek irányt. Biztattam, hogy dolgozza fel PETHE FERENC és mások tevékenységét. Előtanulmányainak eredménye a néhány kisebb közlemény. HERMÁN JÁNOS fiatal erdélyi református lelkészként szegődött a folyóirat munkatársai sorába (*Magyar hatás a nagysármási románság életében*, 1944). A Bolyai Egyetemről hallgatóimmal többször megfordultunk Györgyfalván, s hallgathattunk csodálatos vasárnapi prédikációit. Két-három órán át beszélt, s a falusi szószékről hitvitát folytatott a marxizmussal. Olyan szinten, hogy minden paraszt megértette. Az asszonyok sírtak a templomban.

Szerkesztői elgondolásomat mindenben sikerült megvalósítanom a külföldi törekvések, módszerek bemutatása során. Ezt szolgálta FAZEKAS JENŐ (*Néprajzi kutatások Észtországban*, 1942) és SULÁN BÉLA (*Néprajzi kutatások Svájcban*, 1943) tanulmánya. A külföldi szakemberek sorából örömmel vállalkoztak egy-egy tanulmány megírása mindazok, akiket erre felkértem. Nagy nevek vonultak fel a folyóirat hasábjain az előző két évtizedben más kiadványok hasábjain megjelent tanulmányok (HAHN, E., FRAZER, J. G., FROBENIUS, L. és mások) folytatásaként. A sort THURNWALD, RICHARD nevével kezdem (*Az általános néprajz problémái*, 1941). Ebben az időben a neves német etnológus sokat fáradozott azért, hogy a magyar népi kultúráról egy német nyelvű kézikönyv megjelenhessen. Fáradozásának a háborús viszonyok vetettek véget. Mindez azonban a magyar néprajz történetének keretébe tartozik. HARVA, U. a finnugor népek egyik házasságkötési szokásáról (1941), GUSINDE, MARTIN a Kongó-medence pygmeusairól, HIRSCHBERG, W. a kelet-afrikai partokat ért kínai, indiai, perzsa, arab stb. hatásokról (1943), KOPPERS, W. az eurázsiai műveltségi érintkezésekről (1943) írt. ERIXON, S. tanulmánya ma is útmutató (*Európai etnológia*, 1944). Az egyik szláv nép etnográfiai törekvéseiről számol be NOVAK, V. *Szlovén néprajzi kutatások* (1944) című tanulmányában. Amikor a Sztójay-kormány meg-

tiltotta, hogy Magyarországon nem jelenhet meg semmiféle olyan sajtótermék, amelynek szerzője velünk hadiállapotban lévő ország állampolgára, — minden további nélkül leközöltem THOMPSON, S. *Egy típus és motívumjegyzék célja és jelentősége* (1944) című tanulmányát. Az angol szöveget munkaszolgálatom során HONTI JÁNOS fordította magyar nyelvre. Még valami honoráriumot is ki tudunk utalni neki a pénztáros, TAGÁN GALIMDSÁN jóvoltából. Az ilyen kifizetés akkor már tilos volt. Talán itt elmondhatom azt is, hogy minden lehető megtettem, hogy minél több írást publikáljak az üldözöttektől. Ezért is került több értékes közlemény az Ethnographiába MARÓT KÁROLYTÓL, BEKE ÖDÖNTŐL, HONTI JÁNOSTÓL és másoktól. A figyelmes olvasók talán észrevették, hogy az Ethnographiába több szerző tanulmányát átvettem a Kodály-émlékkönyvből. Mindent megtettem SHIROKOGOROFF, S. M. teóriájának megismertetésére, munkáit kézzel-kézre adtam (1940, 305.), de összefoglaló tanulmánnyal még adósak vagyunk, noha etnosz-teóriájára BARABÁS JENŐ már rámutatott.

Igyekeztem a magyar szerzők jelentősebb tanulmányait idegen nyelven megjelentetni. Ennek a törekvésnek a jele, hogy HELLER BERNÁT tanulmányát a fehér ló mondájának keleti változatáról franciául (1940), TAGÁN GALIMDSÁN tanulmányát az anatóliai fazekaságról németül közöltem. Mindez újítás volt az Ethnographia szerkesztése terén.

Természetesen minden egyes szám szerkesztése sok munkával, gonddal, diplomáciai sakkhúzással járt. Az utolsó pillanatig küzdöttem a különböző hatóságoknál a Kertésznyomda, illetve a család megmentéséért. Sikerült kihozatom a gettóból KERTÉSZ JÓZSEFET, s ennek köszönhető, hogy az Ethnographia 1944. évi 2. száma megjelenhetett.

A vesztes háború, az államhatalmi változások miatt a folyóiratot nem szerkeszthettem tovább. Ezután Kolozsvár következett...

Szerkesztői tevékenységemről különbözőképpen lehet vélekedni, de azt gondolom, hogy mégsem volt hiábavaló, és a rövid ideig tartó szakasznak létezik valami eredménye, hasonlóan, mint utódom, FÉL EDIT szerkesztői munkájának. Mindenesetre nem önmagunknak, hanem annak a közösségnek dolgoztunk, amely folkloristákból és etnográfusokból kovácsolódik össze, de gyakran hajlamos a szétolvadásra is...

Természetesen az igaz — SZABÓ LÁSZLÓ gondolatsoraira emlékezve (Jászkunság, 1984. 3. sz.). —, hogy a tévedés, az elfogultság, a túlzás nekem is természetes jogom volt. De ki nem élt még ezzel a természetes jogával?

Megfelelő alkalommal szeretnék még visszatérni egyéb szerkesztői munkásságomra. Így *The Fishing Culture of the World* létrejöttére, s rámutatni azokra a nehézségekre, amelyek hasonlítanak annak az operaénekesnek a nehézségeire, akinek egyik nap Mozart, két nap múlva Wagner, s ismét két-három nap múlva Verdi operájának valamelyik szerepét kell énekelnie.

GUNDA BÉLA

Az Ethnographia szerkesztése és lektorálása

A szerkesztőbizottság titkáráként az Ethnographia LXII. (1951) évfolyamának 1—2. számát szerkesztettem a katonának behívott BALASSA IVÁN helyett, leszerelése után a 3—4. szá-

mot már ő vette át. Azért esett rám a választás, mert a könyvtárosi és adminisztratív tennivalókon kívül más elfoglaltságom valóban nem volt. Az éppen 10 (!) előadó 22-féle (!) kollégiuma, illetve szemináriuma mellett az Eötvös Egyetem néprajz szakán ekkor még nem kellett előadnom.

Lényegében kész számot kaptam kézhez, csak a kisebb híreket és néhány könyvismertetést kellett pótolnom, ez nagyban megkönnyítette az indulást. Ezenkívül azonban szinte semmi más segítséget nem kaptam; bedobtak a mélyvízbe, mondván: már írtál a folyóiratba, tudsz korrigálni, szerkesztened pedig alig kell. Terjedelmi okokból kénytelen voltam LUBY MARGITnak *A kézi gyapjúkalap készítése* című adatközlő jellegű, mérföldes írását több részre osztani, vagyis a folytatást a következő számokra áthárítani; ezt azonban nem mertem vele előre közölni, ezért nagyon csúnyán nekem rontott. Mivel a tördelt korrektúrákat már magam javítottam, és maradtak hibák, ezért pedig az érzékenykedő TAKÁCS LAJOSTól kaptam ki. Egyébként a szám nyomdatechnikailag egyhangú: pl. az ismeretések is olyan betűtípussal kerültek szedésre, mint a főszövegek, a nyomda sem segített szinte semmiben. Egyetlen érdemük, hogy az állandó nyakukra járás eredményeként évekkel vissza és előre ez a szám volt az egyetlen, amely határidőre, június végére megjelent. Ami pedig a tartalmát illeti, elég változatos és korszerű, szinte még nyoma sincs benne a fordulat évének, tematikai-nemzetközi-történeti vonatkozásban egyaránt nyitott.

Az Ethnographiának nemcsak ehhez az egyetlen számához volt közvetlen közöm, hanem jóval többhöz is: 1965—1976 között, tehát 12 éven keresztül szerkesztőbizottsági tag voltam. 1971-ig K. KOVÁCS LÁSZLÓ, attól kezdve ismét BALASSA IVÁN volt a főszerkesztő, az előbbi lazább, liberálisabb, az utóbbi pontosabb vezetési módszert képviselt. A szerkesztőbizottságok számonként ülészetek, döntöttek a már lektorált kéziratok sorsáról, a frisseket a szerkesztőre bízták, aki ritkán döntött egyedül: egy vagy két bírálót kért fel. A lektorok elsősorban a bizottság tagjai közül kerültek ki, magam is kivettem a részem: egy ízben pl. egyetlen hónap alatt 14 (!) kéziratot bíráltam el, csak az volt a sérelmem, hogy ezért nem fizettek, mint pl. az Acta Ethnographica, ahonnan életemben összesen sem kaptam 14 kéziratot lektorálásra. Mi nem voltunk cenzorok, az a kiadónál dolgozott, és tartott vissza esetenként tanulmányokat. A mi feladatunk a szakmai színvonal biztosítása volt, és bizonyos egyensúly tartása a néprajz szakágazatai, intézményei s személyei között. Ez az osztó igazság és a tudomány kizárólagos szolgálata nem mindig sikerült. Egy ízben pl. az Ethnographia és az Acta Ethnographica szerkesztősége együtt ülésezett; ezen azt javasoltam, hogy máskor is működjenek együtt, értékes tanulmányok ne csak magyarul vagy csak idegen nyelven jelenjenek meg, hanem mindkettőn, és szűnjék meg az Acta arisztokratikus jellege! Nem fogadták el.

Egyébként szakmai szempontból szigorú lektor voltam, egy ízben pl. ISTVÁNOVITS MÁRTON nem vállalta az egzaltált, feljelentgetős SZATMÁRI ANTAL a csöböröcsöki magyarról írt nivótlan kéziratának lektorálását, én hiúsítottam meg megjelentetését. Kemény csatákat vívtam LÜKŐ GÁBORral, de írásai végül mégis megjelenhettek (pl. Ethn. 1965: 32—90.). A főszerkesztők nem zárkoztak el az új elől, a bizottság nem is engedte volna; mi is nyitottunk Nyugat felé, helyet kaptak az új irányzatok és áramlatok, így az Ethn. 1969. évi 3. számában a modellálás, ugyanez év 4. számában a kommunikációelmélet, az 1971. évi 4. számban a szemiotika, mely 1976-ban külön számot is kapott; a 3.-at stb. Erősödött a történeti-összehasonlító szemlélet, mind nagyobb helyet kapott a társada-

lomnéprajz, jelentkezett a felfutó tánc kutatás és több más. Ha ezekből az évekből csak a mi folyóiratunk maradna meg, akkor sem lenne torz és egyoldalú a művelődési panoráma. Azt hiszem, ezt nem minden szakfolyóiratról lehetne elmondani.

A magam munkálkodására visszatekintve, a szerkesztésben való részvétel és a lektorálás terén sincs szégyellnivalóm, az adott körülmények között ma sem csinálnám másképpen: erre a népet szolgáló tudomány szeretete kötelezett.

KATONA IMRE

Visszaemlékezés az Ethnographia szerkesztésére

Az 1956. június 6-án tartott választmányi ülésen — titkos szavazással — választottak az Ethnographia szerkesztőjévé. Ugyanakkor szerkesztőbizottsági tagokul választották GUNDA BÉLÁt, TÁLASI ISTVÁnt és SZENDREY ÁKOST.

Mielőtt számot adnék szerkesztői munkámról, úgy vélem, nem haszontalan, ha visszatekintünk az 1944. július 28-án tartott közgyűlés után eltelt idő néhány mozzanatára. Mindenekelőtt hangsúlyozni kell, hogy az Ethnographiát megindulásától kezdve a Magyar Néprajzi Társaság (a továbbiakban: MNT) adta ki. A német megszállás (1944. március 19.), valamint a veszített háború után (1945) súlyos megpróbáltatások, veszteségek érték a társaságot. Tagjaink egy részét — zsidó származása miatt — szigorú nyilas parancsra ki kellett volna zárunk. Mi, az akkori választmány és tisztikar, ezt úgy hártottuk el, hogy a választmányi üléseken mindig kevesebben jelentünk meg, mint ahány személy megkívántott volna, hogy a választmány határozatképes legyen. Így aztán társaságunk egyetlen tagját sem zártuk ki. Ezekben a manőverezésekben vezető szerepet töltött be TAGÁN GALIMDSÁN, a baskírból lett kitűnő magyar; etnográfus és a Néprajzi Múzeum tudós muzeológusa. Az ő érdeme volt, hogy személyesen járt el KERTÉSZ JÓZSEFnek, a karcagi Kertész-nyomda (ott nyomták ugyanis az Ethnographiát) tulajdonosának és vezetőjének az elhurcolásra ítélték lágeréből való kiemelése ügyében. TAGÁN GALIMDSÁN — a társaság akkori pénztárosa — érdeme az is, hogy a társaság minden pénzén jó minőségű nyomdai papírt szerzett és azt a Néprajzi Múzeumban helyezte el. Később ez a papírmennyiség tette lehetővé, hogy az Ethnographia 1945—1948-i (FÉL EDIT szerkesztette) évfolyamai megjelenhettek. A Stephaneum Nyomdát (Bp., Szentkirályi u. 28.) ugyanis nemcsak ebből a papírból láttuk el, hanem a nyomdaköltséget is nyomdai papírral „fizette ki” a társaság.

Meg kell még azt is említenem, hogy 1945. júniusában MAKKAI LÁSZLÓval felkerestük otthonában az akkori vallás- és közoktatási minisztert, TELEKI GÉZÁt, mint a kolozsvári egyetemen, valamint az Erdélyi Tudományos Intézetben volt kollégánkat azért, hogy baráti beszélgetés során tájékozódjunk a várható politikai helyzet alakulásáról, benne az említett intézmények és a magunk sorsáról. Kérdeztük, lát-e valami reményt arra, hogy a békekötés után visszatérhetünk Kolozsvárra, ahová LÁSZLÓ GYULA akkor már visszatért. Válasza tömör volt: „Aligha, ebben az évszázadban...” Beszélgetésünk során — többek között — szóba hoztam az MNT, valamint az Ethnographia ügyét is. TELEKI GÉZA azt tanácsolta, miután bizonyos, hogy nem Széchenyi és Deák, hanem Kossuth és Petőfi lesz az „eszménykép”; az MNT élére, vezetőségébe, az egyre szigorodó politikai viszonyoknak

megfelelő személyt, személyeket válasszunk. És, hogy ugyanezt kell tennünk az Ethnographia szerkesztőjét illetően is. Ajánlotta, hogy magunk pedig lehetőleg vonuljunk háttérbe. A mondottakon elgondolkozva felkerestem VARGHA LÁSZLÓt, meghánytuk-vetettük a dolgokat, beszélünk másokkal is. Így alakult ki, hogy a társaság védnökéül KODÁLY ZOLTÁNT, elnökéül az akkori Magyar Rádió elnökét, ORTUTAY GYULÁt, az Ethnographia szerkesztőjeül pedig FÉL EDITet szemeltük ki, akiket az 1945 őszi tartott választmányi ülés jóvá is hagyott. A választmány határozatát az 1946. április 24-én tartott összehívott — 57. és 58. — közgyűlés jóváhagyta és a nevezetteket hivatalba iktatta.

A „fordulat éve” (1949) lényeges változást hozott a társaság és az Ethnographia életében. Az Ethnographiánál maradvá: megszűnt a folyóirat eddig volt önálló, független léte, miután megjelenését — rövid ideig — a Közkutatásügyi Kiadó, majd a Tudományos Könyvkiadó Nemzeti Vállalat biztosította. Kiadását — 1952-től — az MTA kiadója vette át. Megszűnt a folyóirat régi borítólapjának a képe emblémásként, elmaradt a Népélet alcím is. Akkor kapta a folyóirat a kék-fehér borítólapot. Megszűnt az addigi egyszemélyes szerkesztő intézménye. Az 1949. június 22-én tartott közgyűlés így határozott: az Ethnographia főszerkesztője ORTUTAY GYULA, szerkesztője BALASSA IVÁN legyen, aki mellé szerkesztőbizottsági tagokul VAJDA LÁSZLÓt, VARGHA LÁSZLÓt, TÁLASI ISTVÁnt, GUNDA BÉLÁt és DÉGH LINDÁt rendelték. Ettől kezdve 1956-ig a főszerkesztő és a szerkesztő személyében nem, csak a szerkesztőbizottságban volt olykor-olykor személyi változás. 1956 folyamán azonban olyan fokú volt a politikai és társadalmi hangulatváltozás, hogy szükségszerűvé vált bizonyos átrendeződés — többek között — a tudományos intézmények és a tudományos folyóiratok vezetése, szerkesztése terén is. Így került sor a fentebb már említett 1956. június 6-i választmányi ülésre is; így lettem én egy fél emberöltőre az Ethnographia szerkesztője.

Ami a szerkesztés technikai részét illeti, nem voltam kezdő. Első ismereteimet GYÖRFFY ISTVÁN mellett, mint az Ő díjtalan egyetemi gyakornoka, szereztem. GYÖRFFY mint az Ethnographia szerkesztője GUNDA BÉLÁt és engem intenzíven bevont a szerkesztés, korrigálás, tördelés, képszerkesztés stb. munkáiba. Ekkor kerültem közelebbi ismeretségbe a fentebb már említett KERTÉSZ JÓZSEFFel. Kivált, amikor GYÖRFFY reám bízta 1935-ben FÉL EDIT *Harta néprajza* című könyvének (megj.: *Néprajzi Füzetek* 2. sz. ként. Szerk.: GYÖRFFY ISTVÁN) minden szerkesztői és nyomdai munkáit. Ugyanígy 1936-ban TÁLASI ISTVÁN *A Kiskunság népi állattartása*, majd DÁNOS ERZSÉBET (HONTI JÁNOS-NÉ) *A magyar népballada* című könyve és végül a fiatalon elhunyt, tehetséges HERKELY KÁROLY *A mezőkövesdi matyó nép élete* című könyve (1939, a *Néprajzi Füzetek* 8. és utolsó száma) szerkesztését. E munkák során gyakran találkoztam KERTÉSZ JÓZSEFFel a nyomdai üzemében is, ahol az ő szakszerű vezetésével behatóan tanulhattam a nyomdatechnika minden csínját-bínját, azt a folyamatot, ahogyan a kéziratból bekötött, kész mű lesz. Megismerkedtem az egyes fázisok munkásaival, munkájukkal és ennek a során megtanultam, mennyire segíti a jó, pontos és gyors munkát, ha a szerkesztő személyesen „kéznél van” olykor-olykor a nyomdában; konyít a dolgokhoz, és az illetékes nyomdással közvetlenül barátián beszélhetik meg a felmerült problémákat.

A KERTÉSZ üzemében tanultaknak nagy hasznát vettem Kolozsvárt a Minerva nyomdában, valamint a kisebb, NAGY-féle nyomdában végeztetett munkák, illetve művek szerkesztésekor. Az Ethnographia szerkesztése során folytattam a nyomdával — de a kiadó il-

letékes vezetőivel is — a személyes közvetlen együttműködést. Ennek volt köszönhető, hogy az Ethnographia évente 4 számban, egyenként 10—10 ív terjedelemben jelent meg; alig volt összevont szám és ritka volt a késés is.

Ami a szerkesztés elvi, elméleti részét illeti, támaszkodhattam mindenekelőtt azokra a megfontolásokra, elvekre, amik szükségessé tették az MNT megalapítását, és folyóiratának a létrejöttét. A múlt századnak már az első felében, az ipari forradalom kibontakozásával szinte egyidőben Európa-szerte ráébredtek a gondolkodó fők, hogy az egyes népek örökké állandónak hitt karaktere, népi azonossága bizony nagyon is változékony, sőt veszendő. Bebizonyosodott, hogy a népek és kultúrák keveredése ősidők óta fennáll, hogy a kisebb népek kultúrástul beleolvadnak olykor nagyobb, tehetősebb népekbe, nemzetekbe. Igyekeztek hát mindenekelőtt meghatározni, újrafogalmazni a *nép* fogalmát. Ezt háromféle módon is tehették: 1. alkalmazhatták a *biológiai, antropológiai nép* fogalmát mint kategóriát, ez elég régi kategorizálás ugyan, de a legbonyolultabb is, éppen a keveredések és a táji változatok miatt, 2. igen régi a *nyelvi nép* fogalma, ill. kategóriája: „nyelvben él a nép, a nemzet” mondjuk ma is, 3. lehetséges az is, amikor valamely népet a *kultúrája* alapján karakterizálunk, de ennek is sok a buktatója.

A magyar néprajzkutatás a kezdetektől fogva a fenti három kategória szintézisében végezte munkáját. Mindig tekintettel volt arra, hogy az országhatárok által körülzárt térben, Magyarországon együtt élnek a magyar néppel más népelemek, népcsoportok is. Ha végiglapozzuk az MNT folyóiratát, az Ethnographiát, azt látjuk, hogy néprajzi kutató elődeink mindig a fenti három kategória szintézisében gondolkoztak és dolgoztak. Ez táplálta toleranciájukat és ez a türelem — mások megértése — jellemző ma is folyóiratunkra. TELEKI PÁL mintha erre is gondolt volna, amikor megjegyezte: „Történelmünkben az erőszak majdnem minden más nép történelménél kevesebb szerepet játszott.” És valóban, CSAPLOVICSI JÁNOS már 1820-ban leírta: „Magyarország Európa kicsinyben”. HUNFALVY PÁL, aki az MNT első elnöke is volt, már 1876-ban a következőket írta *Magyarország ethnographiája* című könyve első mondataiban: „Magyarország ethnographiája természetszerűen valamennyi népet tárgyalja, melyek területén élnek”. Öt évvel később (1881) MELTZL HUGÓ, a kolozsvári egyetem német tanszékének a tanára szorgalmazta ugyanezt az elvet, amikor arra szólította fel a folklórgyűjtőket, ne csak a magyar, hanem a Szent István korona területén élő minden nép folklóráját igyekezzenek összegyűjteni, mielőtt azokat „...a mindent hasonló niveaura egyengető neoeurópai áramlatok...” el nem tűntetik. Figyelemre méltók — továbbá — HUNFALVYnak, éppen az MNT első közgyűlésén (1889) kifejtett gondolatai is az etnográfiairól mint tudományról. Hangsúlyozta ugyanis, hogy a történettudomány is „Szinte ugyanazonokon a nyomokon jár, melyeken a régészet, azzal a különbséggel mégis, hogy a régészetnél több figyelmet akar fordítani mind arra, amit csak a nyelv fejez ki, de a művészet és mesterség nem alakíthat.” HUNFALVYnak ezek a szavai utalnak a folklór és a tárgyi néprajz szétválaszthatatlan egységére is. HERRMANN ANTAL is a gyűjtés szükségességét szorgalmazta, amikor így írt (1888): „...a civilizáció haladása fenyegeti a nemzeti sajátságok fennmaradásának a lehetőségeit...” Majd így folytatta: „Nálunk féltő, hogy a ősnépies sajátságok egyszerre és nyomtalanul fognak a szürke szintelenségbe veszni...”

Mindezek az elősorolt gondolatok mint figyelmeztetések különös fontosságot nyertek szerkesztői munkámban. Külföldi tanulmányaim arról győztek meg, hogy mindenekelőtt leg

fontosabb az *adat*, a dolgok, jelenségek, tények bőséges és pontos leírása, a belső összefüggések feltárása. Ethnológiai Adattárra van szükségünk, és az Ethnographia ezt a szerepet is betölti. Átala is szolgáljuk azt, hogy a jövődő régészeire, akik jórészt csak tárgyakat találnak majd, minél több adatot hagyományozzunk, amiknek a segítségével valamelyest megközelítő képét rekonstruálhassák a mi mai világunknak. Amikor ezt az igényt említtem, LÁSZLÓ GYULA egyedülálló, örökbecsű, zseniális munkáira gondolok. Azokra a műveire, amelyekben néprajzi adatok és saját népélet-ismeretei segítségével rekonstruálta többek között pl. a honfoglaló magyar nép életét (1944). Véleményem szerint a régész a múlt etnográfusa, következésképpen az etnográfus a jövődő régésze. Azon legyünk hát, hogy a jövődő régészeinek minél kevesebb, de annál könnyebb dolguk legyen. Ez a fel-fogásom az oka, ha bővebb teret adtam a leíró, adatközlő munkáknak, bár ezt sohasem vittem túlzásba. Mindig szívesen közöltem összefoglaló értékeléseket, eredetelemző tanulmányokat, mégha több folytatásra osztva sorolhattam is be azokat; pl. VARGYAS LAJOS-nak *Kutatások a népballada középkori történetében* című értékes tanulmányát.

Hogy a szerkesztőelődök közül kik voltak rám inspiráló hatással? Ezek sorában elsőként GYÖRFFY ISTVÁNT említtem. Tőle tanultam a legtöbbet. Az ő nevelő magatartását igyekeztem követni. Azt a liberális elvet, amelyet ezzel a mondásával jellemezhetek a legjobban: „...írd meg jól, közlöm...” Természetesen előbb részletesen beszéltette az illetőt a témáról, miközben bőven ellátta őt újabb, kiegészítő adatokkal, kutatási, megírási szempontokkal, kitérve az illusztrációkra is. Olykor a témát belehelyezte a magyar népi kultúra rendszerébe időben, etnikailag és térben egyaránt. Módot talált eközben kutatási módszerek elemzésére is. Mindig óvott attól, hogy idegen, a magyartól távoli kultúrákra alkalmazott módszerekkel vizsgáljuk a magyar anyagot. Az volt a véleménye: „...az *anyag*, ha bőséges, minden körülményre kiterjed és a gyűjtő belülről is ismeri az életformát, tájat — történetestül — ahol a gyűjtést végezte, akkor az *anyag magában hordozza a módszert, amivel azt vizsgálni, elemezni kell.*” Vallotta, hogy az idegen módszerek túlzott, nem átgondolt alkalmazása „...magyar szintéziskor az összkép torzulását eredményezheti.” Gyakran hangoztatta: „Nekünk még nincs szükségünk írásztal mellett kiagyalt módszerekre — mint Nyugaton —, mi még bővelkedünk élő népi kultúrjavakban. A mi dolgunk a minél intenzívebb gyűjtés és annak feldolgozása.” „Az adat, a tények ismerete minden elméletnél biztosabb, maradandóbb eredményhez vezet.” — ismételte gyakran. Mindezek a tulajdonságai GYÖRFFYt mint szerkesztőt is, szaktudományunk nagy hatású irányítójává, nevelőjévé tették.

A szerkesztésben igyekeztem GYÖRFFY elveit megvalósítani, noha mindig csodáltam SEBESTYÉN GYULA mindenre érzékeny szerkesztői módszerét és aktivitását. SEBESTYÉN GYULA szerkesztésében vált az Ethnographia igazi kultúrtörténeti folyóirattá. Olyan orgánummá, amely tevékenyen részt vett, beleszólt az akkori magyar etnogenetikai, őstörténeti, néprajzi összkép megformálásába.

GUNDA BÉLA szerkesztési elveit, módszerét mindig a legnagyobb elismeréssel szemléltem. GUNDA BÉLA igazi szerkesztő típus. Mindenre érzékeny, széles horizontú kitekin-tése szaktudományunkban szinte egyedülálló. Őt tartom a néprajztudomány legjobb érte-lemben vett zsurnalisztájának. Mindenről azonnal értesül, mindenről azonnal hírt ad. Érté-ke, jelentősége szerint nyomban a helyére teszi a szerzett ismereteket. Szaktudományunk-ban valóságos élő lexikon. Ismerője a világszerte folyó kutatási irányzatoknak, módszerek-

nek, eredményeknek. Bámulatossá intenzitássá a levelezőképessége. Nyugodtan mondhatjuk, nemcsak a fél világ, de az egész Glóbusz minden etnográfusával, kultúrtörténészével váltott már levelet. (Ha akad valaki, aki összegyűjti majd GUNDA BÉLA szaktudományi leveleit, annak szerteágazó kutatást, levelezést, utaztatást kell majd végeznie. Az eredmény alighanem Kazinczy-méretű lesz, és mindenképpen keresztmetszetét adja szaktudományunk XX. századi állapotának, vajúdásainak.) GUNDA BÉLA elsősorban tárgyi etnográfus, de biztonsággal mozog a folklór, a társadalmi néprajz területén is. Kitűnő érzéke van az „apró jelenségek” (az ősmúlt maradványai) felismerésében. E tekintetben elég itt emlékeztetnünk *Ethnographica Carpathica* című könyvére, amelyben ezeket az „apró jelenségeket” állította szintézisbe, megalkotván ezáltal a Kárpát-medence „kőkorszakbeli ethnographiája” egyik igen jó kötetét. GUNDA BÉLA volt az utolsó szerkesztő, aki az Ethnographiát még nevelő és irányító szerepre is felhasználhatta, hiszen ő volt a folyóirat egy lezárult korszakának az utolsó szerkesztője.

A második világháború utáni szerkesztők közül FÉL EDIT volt az, aki európaiságunkat azzal is hangsúlyozta, hogy propagálta szaktudományunkban — többek között — a társadalmi-szociológiai kutatási irányzatot.

Ilyen előzmények, példák alapján kezdődött el az én szerkesztői működésem. Sokan úgy gondolják, hogy 1956 után már sem akadályok, sem tabuk nem gátolták a munkát. De mennyire, hogy gátolták! A „konszolidálódás” idején, kivált annak első szakaszában, mindenre, ami a folyóiratokban emlékeztetett a forradalomra, a nemzeti jellegre, a szabaddabb gondolkozásra stb. kétszeresen is odafigyeltek. Azonkívül a szakterület dolgozói sorában akadtak irigyeim is, akik úgy vélték, őket illetné a szerkesztés, nem azt a személyt, aki GYÖRFFY—TELEKI-tanítvány stb., tehát a múlt embere. Mindezt tudva, jól átgondoltam a lehetőségeket, teendőimet. Mindazt, amit az adott körülmények között, éppen ennek — a magyar népi kultúra vizsgálatával foglalkozó — nagy és tiszta múltú folyóiratnak, az Ethnographiának be kell töltenie. És eközben egyre eszembe jutott TELEKI PÁL ama mondanása, miszerint nehéz helyzetekben méginkább „Merjünk magyarok lenni!” Vagyis: cselekedjünk mindig, minden körülmények között a magyar nép érdekeinek megfelelően és ne engedjük, hogy külső erők irányítsák tetteinket. Tudatában voltam, hogy nem az államhatalom, amelynek van elég más dolga, de még csak nem is az Akadémiai Kiadó figyeli ár-gus szemekkel szerkesztői munkámat, hanem a szakterület önkéntes, belső „éberei”. Jól emlékeztem még a Néptudományi Intézet 1949 novemberében történt megszüntetésére, és arra, hogy az akkori „éberék” miként zúzták be — a már kötés és terjesztés előtt lévő — *A Népkutatás Kézikönyve* (szerk.: GYÖRFFY GYÖRGY) című gyűjteményes művet. A vaskos kötet 25 tanulmányt tartalmazott a régészettől kezdve az emberföldrajzon és nyelvészeti (helynévkutatási stb.) feladatokon át a néprajzkutatás minden ágazatáig. Igen nagy kár, hogy ez történt, hiszen az egyes tanulmányok összegezték az addig elért eredményeket és igyekeztek részletekbe menően felvázolni az elkövetkezendő teendőket. Terv szerint mindegyik tanulmányból 200—200 db különlenyomat is készült, amiből a szerzők 25 példányt kaptak (mást fizetést nem, a munkájukért!), ennyi maradt meg a vállalkozásból! Olyan vállalkozás lett volna ez, mint *A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve* füzetsorozat, amit 1920-tól kezdve jelentettek meg, és amely vállalkozás igen komoly eredményeket szült az első világháború utáni tudományos kutatásokban. *A Népkutatás Kézikönyvének* a bezúratási indoka: „narodnyik” és „nacionalista célokért mozgósítaná a kutatást”. Ez volt

a vád a Néptudományi Intézet ellen is. Emlékeztem többek között arra is, hogy a szakterület éber figyelője miként juttatta zúzdába BAKOS JÓZSEF *Mátyusföldi gyermekjátékok* (Bp., 1953) című könyvét, összeszedve azt a könyvesboltokból is! Nagy kár azért az értékes könyvért, amelynek az anyaga 38 faluból gondosan gyűjtve már 1946-ban együtt volt. Az anyag interpretálása tudományos szempontból kifogástalan és minden más tekintetben is korrekt; az ifjúságnevelő szerepe különösen fontos lett volna itthon is és ott is, ahonnan az anyag gyűjtődött! Ennek a műnek nemcsak a bezúzását rendelték el, hanem még a lektorát is arra büntették, hogy fizesse vissza a lektori díjat.

A magam szerkesztői idejéből jellemzésül csak két dolgot említék. Többször előfordult, hogy az Akadémiai Kiadó által megjelentetett folyóiratok néhányának a szerkesztőit (majdnem mindig ugyanazokat a szerkesztőket) behívták a kiadóba, hogy „irányelveket” adjanak és közöljék kifogásaikat. Az egyik ilyen alkalommal a belügyből kiküldött rámtámadott, hogy az Ethnographia „csupa múltbeli primitívségeket, babonás hiedelmeket, de semmi új, haladó dolgot nem, térképeket annál inkább közöl...” A vád első részére azt válaszoltam: ami a primitívségeket, babonás hiedelmeket illeti, bízva a szaktudományra, ahhoz mi jobban értünk. De ha kételyei lennének, lapozgassa a Szovjetszkaja Etnografiát, ott majd talál ezekre magyarázatot. Ami az új dolgokat illeti, azokat nem mi, hanem a Népművelési Minisztérium erre hivatott szervei, orgánumai regisztrálják. A térképekre nézve, kértem, nevezze meg azokat, amelyeket kifogásol. Azt válaszolta: „Olyan térképről is szó van, amely több országra kiterjedően ábrázolja azokat a dolgokat, amikkel a magyar szerző foglalkozik. Ez sértheti az érintett államok érdekeit.” A különösen kifogásolt térkép VARGYAS LAJOS *Kutatások a népballada középkori történetében* című tanulmányorozatához tartozik. Azzal igyekeztem megnyugtani, hogy a balladamotívumok elterjedése éppen a kultúra nemzetköziségét, a népek kulturális egymásra hatását, a kulturális testvériséget, és nem a sovinizta különállását bizonyítja. Nem nagyon hitt nekem. Utánam a mellettem ülő VADÁSZ ELEMÉR geológust „fináncolta”, hogy miért közöl ő is térképeket, sőt konkrét számadatokból összeállított táblázatokat a magyar bányakincsekről, amikor szabály, hogy csak viszonyszámokat, viszonyított adatokat szabad közölni. VADÁSZ ELEMÉR szangvinikus ember volt, és ennek megfelelően válaszolt, mondván, hogy „a kifogásolt térképek közlését a tudományos komolyság és szakszerűség követeli. A felsorolt táblázatokba foglalt konkrét számadatokat pedig — a világon bárhol kapható — egyik svájci tudományos folyóiratból vették. Ami az általam közölt, vagy az etnográfus kollégámnál közölt vonalas térképeket illeti, azokat kifogásolni szinte humoros — mondotta VADÁSZ ELEMÉR —, hiszen pl. Bécsben Osztrák—Magyar katonai térképekbe csomagolják a kofák a zöldséget.”

A másik eset a 60-as évek elején történt. Arról volt szó, hogy az Ethnographia 1961. évi egyik száma 237—265. oldalain közöltem DOMOKOS PÁL PÉTER *Hajnal, hajnalnóta, hajnalozás* című tanulmányát és abban 4 db ún. „Napba öltözött Mária”-képet, amelyek közül kettő Erdélyből (Radnáról és Csíksomlyóról) való. Mi sem természetesebb, hogy a szakma belső ébersége azonnal „sajogni-suttogni” kezdett. Nem sokat törődtem a suttogásokkal, miszerint: Ime, politikailag nem vagyok alkalmas a szerkesztésre stb. Nem sok idő múltán ORTUTAY ezekkel köszöntött rám az ELTE folyosóján: „No fiú, már aggódtam, de most megúszta és nem is akárhogyan.” Aztán elmondta, hogy az ENSZ-ben azzal vádolták Magyarországot, hogy üldözik ott a vallást, a híveket. Aminek a cáfolatára a magyar képviselő kitérte az Ethnographia lapjait, dokumen-

tálván: íme, nem vallási folyóiratban láthatók ezek a „Napba öltözött Mária”-képek a kis Jézussal. A tabutalan szabad légkőről ennyit.

Ami a szerkesztés kéziratokkal, tanulmányokkal stb. való ellátottságát illeti, az közepes volt. Ez azért is volt, mert akkor már erősödőben volt az Acta Ethnographica aktivitása (1950-től). Kezdett kialakulni az a téves felfogás, hogy az Actában való publikálás „előkelőbb, rangosabb” dolog, mint az Ethnographiában, hiszen ott idegen nyelven jelenik meg az írás. Ott a lektorálást is fizették, ami azt a hitet keltette, hogy az ott közölt írások minőségileg is jobbak, hitelesebbek stb. Ez természetesen nem volt igaz. Az viszont igaz volt, hogy a korábbi szerkesztés, és én sem tudtam elérni, hogy a két folyóirat alakítson ki valamilyen együttműködést, miszerint a jelentősebb tanulmányokat kölcsönösen publikáljuk. Ezt a törekvésemet a kiadó gazdasági okokra való hivatkozással ellenezte.

Abban az időben már három — egy ideig négy — tanszéken nevelődött az etnográfus, folklorista és muzeológus gárda. Sokasodtak a vidéki múzeumok, azokkal együtt a múzeumi évkönyvek. Egymás után jelentek meg a helytörténeti monográfiák, helyismereti kiadványok stb. Azok ellátása sok jó tanulmányt, cikket vont el az Ethnographiától. Ezzel együtt járt a folyóirat irányító, nevelő szerepének a szűkülése is, amit GYÖRFFY és GUNDA idejében még betöltött.

Mindezek ellenére mindig volt elegendő kézirat. Nem kellett tanulmányok, cikkek után járni, csupán a híreket, könyvismertetéseket kellett szorgalmazni. Ami a szerkesztés ügyében történt levelezésemet illeti, úgy vélem, senki sem vádolhat grafomániával. Levelezésre nem is nagyon volt szükségem, hiszen a szóba jöhető szerzőket személyesen mind jól ismertem. Sűrűn találkoztam velük és — miként GYÖRFFY — én is élőszóban beszéltem meg a dolgokat. (Elismerem, így a jövőendő kutatónak kevés anyag termelődött, ha netán valaki arra vállalkozna, hogy folyóiratunk szerkesztéstörténetével foglalkozzék.) Azt semmiképpen sem lehet mondani, hogy passzív szerkesztő voltam, aki abból dolgozott, ami éppen a „piacon” adódott.

Olykor gondolkoztam azon, hogy „tematikus számokat” szerkesztsek, de ezzel azt hiúsítottam volna meg, ami éppen a folyóirat lényege: a változatosságot. Nem akartam az egyes számokból vagy egy egész évfolyamból ún. „gyűjteményes kötetet” létrehozni. Arra viszont törekedtem, hogy egy-egy évfolyam, hacsak lehet, négy számban jelenjék meg. Ettől pár esetben (nyomdai kapacitásból) vagy speciális esetben eltértem, pl. a *Progressio insita* jelzetű három szám összevonásakor, amivel TÁLASI ISTVÁNT köszöntöttük 60. születésnapján.

Mindig távol állt tőlem, hogy a néprajztudomány egységét szétválasszam folklórra és tárgyi néprajzra. Az igaz, hogy az ún. „városi és munkásnéprajzot” nem szorgalmaztam, mert azokat elsősorban a szociológia illetékességébe soroltam. Annál is inkább, mert mindig hangoztattam, hogy amióta az ipari forradalom következtében a nép, a falusi nép, a parasztság autonóm társadalmi, gazdasági és kulturális közössége bomladozni kezdett, majd az első világháború következményeiként szinte szétesett; a második világháború után pedig a kollektív gazdálkodás, valamint a kívülről és felülről szervezett és irányított lét végelegesén elkongatta a 24. órát a falu önkormányzata fölött, a gyűjtés a legfontosabb. Ezért adtam előnyt a jó leíró tanulmányoknak.

Természetesen elvi, módszertani cikkektől sem zárkóztam el, mint már említettem. Hellyel-közzel idegen szerzőktől is közöltem anyagot. Ilyen eset volt az is, amikor (1967) az egyik számot „csendben” a finn nép önállósága 50. éve tiszteletére szerkesztettem. Különös gondom volt arra, hogy a határainkon túl élő magyar kutatók írásait — az ismert okok miatt álnevek alatt — közöljem.

Igyekeztem az egyes szerzők stílusát érintetlenül hagyni, a stílus maga az ember. Csupán a pongyolaságokat távolítottam el. Sokakat bosszanthatott, hogy a dativuszt ok-talanul kiszorító, elburjánzó „számára”, „részére” szavakat nem szenvedhettem. Elég baj, hogy a rádió, a televízió és a zsurnalisztika oly sokat „számára”-zik, hogy az ember már-már „számára” országban érzi magát. Ugyanígy helytelenítettem mindig, ha a szerzők citátumaikban a keresztnévet szignóvá zanzálták: pl. SZOLNOKY L., TAKÁCS L. Aki nem ismeri az illetőket, csak bizonyos utánajárással tisztázhatja, hogy nem Linda, Leó, Lipót, Lénárt, Lázár, Lőrinc vagy Ludmilla stb., hanem Lajos szerencsétlenkedik egyetlen betűvé semmisítve. Az égvilágon semmit sem nyerünk ezáltal, a nyomdászok tanushtják, ők sem. Ezek indítottak arra, hogy az 1959. évi 4. szám lapjain összefoglaljam a technikai tudnivalókat, amelyek szerint célszerűnek tartottam, hogy a szerzők azok figyelembevételével írják kéziratukat.

A tanulmányokhoz, cikkekhez két-két idegen nyelven írtam kivonatot. Eleinte német és angol nyelven. Később már csak angol és orosz nyelven. Ezt a két nyelvet azért használtam, mert feltételeztem, hogy angolul a világ nagy részén értesülnek az illető cikk tartalmáról. Az orosz nyelvet kifogásolóknak pedig azt válaszoltam: sokan (keletre tőlünk) oroszul jól tudnak, kivált a velünk rokon népek; velük én így leveleztem. Ebben nem számítottam el magamat. Bizonyíték rá az az eset, amikor az Aral-tavon járó egyik hajó kapitánya írt nekem, hogy ő türkmén ugyan, de az Ethnographián olvasta a nevemet, címemet és arra kér, küldjek neki szép magyar bélyegeket. Küldtem.

A szerkesztőbizottsági tagtársaimmal sohasem volt konfliktusom. Soha semmiben nem korlátoztak, ellenkezőleg, mindig segítettek. Teljesen szabad kezet adtak a munkámban. Ezúton is köszönöm nekik. Külön is köszönöm felkért lektoraim fáradtságos, alapos, tárgyilagos szakvéleményét, amit ingyen végeztek, mert ezt a munkát nem fizette a kiadó. Különösen sokat terheltem KATONA IMRE kedves folklorista barátomat és a kitűnő tehetségű fiatal folkloristát, VOIGT VILMOST. Kettőjükre mindig számíthattam, bírálatukban megbíztam. Lektoraimmal szerencsém volt. Kivétel nélkül okosan, szakszerűen bíráltak. Nem emlékszem, hogy lett volna valaki, aki a lektorálandó tanulmányt szétzilálta volna, mint csonka bika a szénaboglyát.

Meggyőződése, hogy az Ethnographia általam szerkesztett évfolyamai minden tekintetben reprezentálják a magyar néprajzkutatók szakmai felkészültségét, tudását, felfogását, véleményét és teljesítőképességét.

A folyóirat terjedelmét évfolyamonként 40 ívben határozta meg a kiadó, ezen változtatni nem lehetett, pedig mindent megtettem, befolyásos embereket, közöttük KODÁLYT is megkértem, segítsenek. Ugyanígy szigorúan tartották a példányszámot is, amit 1000 példányban szabtak meg. Csupán csak — amire nyomták — a papírt tudtam 1964-től félfamentesről famentesre javíttatnom az MNT 75. évi jubileuma alkalmából. Így aztán az általam szerkesztett 15 évfolyamnak, azaz 600 ívnek, vagyis 9600 oldalnak több mint a fele maradandó papíron tanúskodik munkámról. Mindent összegezve, hogy milyen szerkesztő

voltam? Ítéljék meg mások. Magam, szerénytelenül, csak annyit mondhatok, azt is néhai jó BETHLEN MIKLÓS szavaival mondom: „Tettem, amit tehettem, noha mindig tudtam, mit kellett volna tennem.”

K. KOVÁCS LÁSZLÓ

A tudományos érdeklődés alakulása az *Ethnographia* tükrében 1940—1969-ig

Az Akadémiai Kiadó gondozásában 1982-ben jelent meg a *Mutató az Ethnographia, a Magyar Néprajzi Társaság folyóirata 1940—1969 (LI-LXXX.) évfolyamához*. A mutató készítése közben megvizsgáltam a különféle témákat és számszerűen táblázatokba foglalva mutatam be, akkor még csak 29 év vonatkozásában *Témagyakorítás az Ethnographia 29 évfolyamában (1940—1968)* című cikkemben (Népi Kultúra—Népi Társadalom V—VI. Bp., 1971. 149—157.). Ebben az áttekintésben csak a folklór témákat érintettem részletesebben. A mutató megjelenése előtt a többi téma vonatkozásában is készült hasonló elemzés. Ez a 35 oldalas, 4 táblázatot magába foglaló munka tudománypolitikai okokra való hivatkozással nem került kiadásra. Terjedelmi korlátok miatt az alábbiakban is csak a summázataát közölhetem.

A tematikai—statisztikai áttekintés a 30 évfolyam tanulmányai és kisebb közleményei alapján készült. A feldolgozásban nem szerepeltek a néprajzi hírek és a könyvismertetések.

Négy nagy tematikus egységet különítettem el: 1. anyagi kultúra, 2. társadalomnéprajz, 3. folklór, 4. általános kérdések. Ez utóbbihoz soroltam a tudományelméleti cikkeket, kutatási beszámolókat, kutatókkal kapcsolatos írásokat, intézményekről, a néprajzról és a társtudományokról megjelent tanulmányokat, kisebb közleményeket.

A négy egységnek megfelelően négy táblázat készült a főbb témakörök, kutatási ágak figyelembevételével. A táblázat módot nyújt arra, hogy akár függőlegesen, évfolyamonként, akár vízszintesen, témánként vizsgáljuk a nagyobb tematikai egységek megoszlását, illetve gyakoriságát.

1. Anyagi kultúra

A táblázatból kitűnik, hogy a legtöbb publikáció a földműveléssel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozott. Ugyancsak szép számmal jelentek meg cikkek az állattartás és a takarmánytermesztés köréből. Gyakoriság szempontjából ezután következik a táplálkozás, majd az építkezés, lakáskultúra, kézművesség, háziipar, kisipar, viselet, népi díszítőművészet, közlekedés, szállítás, s végezetül a népi kereskedelem. Összesen 337 tanulmány és kisebb közlemény jelent meg az anyagi kultúra-kutatás említett ágaiban.

1.1. A zsákmányolás témaköréből 30 cikket olvashatunk, ebből halászattal foglalkozik 17 (9 tanulmány, 8 kisebb közlemény). Gyűjtögetésről és a vadászatról 3—3 tanulmány és hasonló számú kisebb közlemény jelent meg.

A halászattal kapcsolatos történeti és recens anyagból, eszközkutatásról 1948—1959-ig évente legalább egy publikáció készült. A hatvanas években csupán egyetlen kisebb közlemény jelent meg

1.2. A földműveléssel kapcsolatos kutatások nyomán 63 cikk jelent meg, többségében tanulmányok. 1954—57 között 4 tanulmány foglalkozott a XIV—XV. századi földművelés kérdéseivel. A 60-as években pedig különösen sok cikk foglalkozott a gabona betakarításának és tárolásának a kérdéseivel (10 tanulmány, 8 kisebb közlemény). A földművelési eszközökről a 30 évfolyamban 7 tanulmány és 10 kisebb közlemény olvasható (pl. kasza, sarló, kapa, ültetőfa, kötözőbot, favilla stb.). A hatvanas években 3 tanulmány és 4 kisebb közlemény foglalkozott az irtásos gazdálkodással. Olvashatunk még a 30 évfolyamban a szántóföldi és kerti kapásnövényekről, a zöldségfélékről és konyhakerti növényekről, az erdőgazdálkodásról. A szőlészet és borászat témájából 5 tanulmány és 1 kisebb közlemény jelent meg.

A földművelés kutatásában a II. világháború után kiemelt feladat volt a földközösség és határhasználat változásának a vizsgálata; a gabonatermesztés aratási és cséplési munkamódjainak a kutatása; az eszközkutatás; a szántóföldi kapásnövények, valamint a szőlészet-borászat vizsgálata. E kérdések kutatásának eredményei az Ethnographiában is nyomon követhetők.

1.3. Az állattartással, takarmányozással kapcsolatosan 23 tanulmány és 17 kisebb közlemény jelent meg 1940—1969-ig. Az állattartással kapcsolatos cikkek száma azonban ennél több, hiszen az állatgyógyászat a népi gyógyászat kategóriába került, a pázsztorszervezetre, legeltetési rendre vonatkozó munkák a társadalomnéprajzhoz, az állattartás épületei az építkezéshez sorolódtak. Az állattartással kapcsolatos publikációk különösen a hatvanas években váltak rendszeressé az Ethnographiában. A legmagasabb 1964-ben volt az ilyen témájú cikkek száma: 2 tanulmány (juhtartás, egyes iga) és 4 kisebb közlemény (számártartás, egyes járom, esett jószág, szarvasmarhatartás) jelent meg. Az állattartás kutatásában a külterjes tartás, különösen a juhászat kérdései kerültek előtérbe, de a kezesstartásról is tájékozódhatunk. Olvashatunk még az állattartással kapcsolatos eszközökről, méhészkedésről, baromfitartásról és a takarmányozásról szóló tanulmányokat.

1.4. A táplálkozás témaköréből 18 tanulmány és 18 kisebb közlemény látott napvilágot az Ethnographia vizsgált évfolyamaiban.

1.	Anyagi Kultúra	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1948	1948	1950	1951	1952	1959	1954	1956	1956	1957	1958	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	A cikkek összesített száma
1.1	Zsákmányolás	2			2	3																										30
1.2	Földművelés		3	1	1	2	1	3	1	2	4	1	3	3	1	2	4	1	4	4	5	2	3	1	1	5	5	3	2	2	3	63
1.3	Állattartás	2	1	1				2	2	1	2		1						2	1	1	1	1	3	2	6	2	2	5	2	40	
1.4	Táplálkozás	3			1	2	3			1	2	1				1				2	1	1	3	2		4	1	1	4	2	1	36
1.5	Település	5	1															1	1	1	1					1					11	
1.6	Építkezés Lakáskultúra	2	2				1	1	1	1			1	1	3	4		1	2	2		1	1	2	1	2	2	1	2	2	35	
1.7	Viselet	2	1	3	1	4	1	4	3		1	1								3	1	1	1				1	2	1		31	
1.8	Házipar Kisipar	2		2	1			2	3			1	2	2	1				2		1	2	1	3	2	1	3	2	2		35	
1.9	Közlekedés Szállítás		1													2				2	2	2	2	2	2	2	3		1	2	21	
1.10	Kereskedelem	1		1	1	1					1													1							6	
1.11	Diszítőművészet	3			1	2	1	1			1	1	1	4					1		1	1	1	1	3	3	1	1	1		29	
		22	9	8	8	11	10	8	13	12	11	7	9	9	7	10	3	11	16	15	9	9	12	16	14	19	10	11	14	13	12	337

A táplálkozás kutatásában az 1960-as évektől mutatkozik a fellendülés, pl. 1967-ben 3 tanulmány jelent meg a joghurtról, a tejtöltő növényekről, a finn vetési kenyérről és 1 kisebb közlemény a mongol húsfőzési módról. A tanulmányok és kisebb közlemények foglalkoznak a hús-, és tejfeldolgozással, a tésztafélékkel, italkészítéssel, zöldség- és gyümölcsfeldolgozással, étrenddel stb. Öt tanulmányt is olvashatunk a kenyér készítéséről, eszközeiről, nyelvi adatairól, európai kutatástörténetéről. Lényegében ide sorolhatjuk a gabonafeldolgozással, lisztkészítéssel kapcsolatos 2 tanulmányt és 1 kisebb közleményt is.

1.5. A település témája 4 tanulmányban és 7 kisebb közleményben kapott helyet. Ezekben olvashatunk a településkutatásról, történeti és okleveles anyagokról, helyi települési formákról. A településkutatás célkitűzései, a falusi települések történeti fejlődésének a vizsgálata, az átalakulás törvényszerűségei és bizonyos településtípusok vizsgálata részben az Ethnographiában is nyomon követhető az 1950-es években.

1.6. Építkezés, lakáskultúra témakörben 20 tanulmány és 15 kisebb közlemény jelent meg. A táblázatból kitűnik, hogy az ötvenes évektől kezdve egyenletes érdeklődés mutatkozik a téma iránt részletkérdésekben éppúgy, mint összefoglaló áttekintésekben. A gazdasági épületek vizsgálatával szemben a lakóház kutatás állt inkább az érdeklődés homlokterében. Igen alacsonyan a lakáskultúrára és a bútorokra vonatkozó publikációk száma, akárcsak a tüzelőhely és a népi világítás kérdéseire vonatkozó tanulmányok és kisebb közlemények száma.

1.7. A népviselet kutatása 10 tanulmánnyal és 21 kisebb közleménnyel szerepel az adott időszakban. A 40-es években a legmagasabb a publikációs szám, majd több évi szünet után 1957-ben jelent meg 2 tanulmány és 1 kisebb közlemény. A legtöbb cikk helyi viselettel, illetve viseletdarabokkal foglalkozik. A történeti anyag vizsgálatával 3 tanulmány és 2 kisebb közlemény foglalkozott. 1—1 tanulmányt olvashatunk a hajviseletről, vasalásról, mángorlásról, a viselés mód ruhaformáló szerepéről. A kisebb közleményekben éppúgy helyet kapott az egyes társadalmi rétegek, foglalkozási csoportok viseletének vizsgálata, mint a gyászszínek vagy a viseletkutatás új szempontjainak a bemutatása.

1.8. Háziipar, kisipar. A népi kézművesség vizsgálatával 20 tanulmány és 15 kisebb közlemény foglalkozott. A fazekassággal kapcsolatos cikkeket a népi díszítőművészethez soroltuk. Úgy tűnik, hogy a házi eszközkészítés kevésbé feltárt terület, de a háziipar sokféle ágáról kapunk áttekintést a 30 évfolyamban, pl. kender-, gyapjú- és fafeldolgozásról, nádseprű- és fahamukészítésről stb. Olvashatunk a kisipari gyapjú-, vászon-, bőr-, vasfeldolgozásról stb. A legmagasabb publikációs számok 1947-ben, 1961-ben és 1965-ben láthatók a táblázatban. Pl. 1961-ben a taplófeldolgozásról és a kékfestőiparról jelentek meg tanulmányok, a fahamukészítésről pedig egy kisebb közlemény.

1.9. Közlekedés, teherhordás, szállítás. Ezek a néprajztudomány elhanyagolt területei. Az Ethnographiában 1942—1953-ig egyetlen e témakörbe tartozó publikáció sem jelent meg. A legtöbb cikket az 1966-os számban olvashatjuk, két tanulmányt a debreceni lófogatokról, illetve a hajdúsági jármokról, valamint egy kisebb közleményt a gyékényhámról. A teherhordásról mindössze 1 tanulmány és 1 kisebb közlemény jelent meg. A publikációk többsége közlekedő és szállító eszközök kérdésével foglalkozik, pl. tutaj, taliga, kordé, talicska stb.

1.10. A népi kereskedelem témakörébe sorolható cikkek száma mindössze 6 kisebb közlemény. Ezek közül 3 a népi űrmértékektől szól, a többi pedig árakról, árdrágítókról és sőrésekről.

1.11. A népi díszítőművészet tárgykörében 16 tanulmány és 13 kisebb közlemény jelent meg. A II. világháború után az érdeklődés különös figyelemmel fordult a népi díszítőművészet felé. A legtöbb publikáció a fazekassággal, kerámiával foglalkozott, ezután következnek a textiliákkal foglalkozó cikkek. Egy-két tanulmány foglalkozott csont-, üveg- és bőrtárgyakkal. Olvashatunk tojásdíszítésről, ember alakú guzsalytűről, cementrajzokról és a népművészet kutatásával kapcsolatos elméleti kérdésekről. Pl. 1965-ben *Elhal-e a népművészet?* címmel vitasorozatot rendeztek.

*

Az anyagi kultúra vizsgálatát a 30 évfolyam tanúsága szerint az érdeklődés állandósága jellemzi. Az Ethnographiában megjelent tanulmányok és kisebb közlemények is hozzájárultak ahhoz, hogy ez a kutatási terület európai viszonylatban is elismeréseket váltott ki.

2. Társadalomnéprajz

A társadalomnéprajzi kutatásokkal foglalkozó cikkek száma összesen 109. A társadalomnéprajz kutatásához soroltam a regionális kutatások magyar és Európán kívüli anyagát, a néprajzi csoportokra vonatkozó néhány cikket, valamint vegyes történeti-néprajzi adatokat.

2.1. Rokonsági kapcsolatok, családszervezet 2 tanulmányban és 1 kisebb közleményben szerepelt

2.2. A nemek, korcsoportok kérdéséről 3 jelentős tanulmány jelent meg. Az egyik a kalotaszegi gyermek- és ifjúkorról, a másik kettő a Bódva-vidéki parasztfiúság életéről.

2	Társadalom- néprajz	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	A cikkek összesített száma
21	Rokonság Családszervezet		1																				1									3
22	Nemek Korcsoportok					1																					1	1				3
23	Osztályok Rétegek	1	1						2	1		1		1		1		2	3	1	1			1			4	1	1			21
24	Jogszokások Közigazgatás	1	3	3	2	2	1	2	3			2		2		1	1		1	1	1	1	2	2		1		4	1	1		40
25	Munkarend Életmód				2	1							1				1				1					1	1	2	2			12
26	Jelenkutatás													2	5	1	2	1														11
27	Regionális kutatás	2	1	2	1					1			1											1								10
28	Néprajzi csoportok			2	1													1						1								5
29	Vegyes történeti- néprajzi adatok			1	1																1							1				4
		2	7	7	7	6	1	2	5	2		2	3	4	5	4	4	4	4	4	3	3	1	5	3	2	7	4	8	3	1	109

2.3. Az osztályok, rétegek, típusok vizsgálata témakörében tanulmányok jelentek meg a jobbágyság, parasztság kérdéséről, történeti, társadalmi rétegekről, típusokról (pl. vengerec, hírversíró, baráber, kubikos, XIX. sz.-i mátravidéki molnár stb.). Az e témakörbe tartozó kisebb közlemények száma 9. Ezekben többek között olvashatunk a házalókról, uradalmi cselédekről, a paraszt és a betyár szó eredetéről, illetve tartalmi változásáról stb.

2.4. A jogszokások és közigazgatás témájában 40 cikk jelent meg, többségükben kisebb közlemények, melyek főként történeti—néprajzi adalékok, pl. összeírásokról, határjárásról, közigazgatásról, öröklésről, intézményekről stb. A 9 tanulmány többek között XVIII—XIX. századi határperekről, határhasználatról, legeltetési rendről stb. szól.

2.5. A munkarend, életmód, társas érintkezés témakörében 7 tanulmány és 5 kisebb közlemény olvasható. Tanulmányok jelentek meg pl. a munkamegosztásról, társasmunkákról, munkábannevelésről, de a falusi szegényember vasárnapi dolgairól is.

2.6. A jelenkutatás az 1950-es évektől indult el. A korszak szellemének és követelményeinek megfelelően elméleti tanulmányok készültek a szocialista életmód és kultúra kérdéseiről, valamint konkrét falvak vizsgálatáról (komádi tanyák, györgytarlói tanya-központ, Ebes község, Szentgyörgypusztá, pusztaturpásztói tanya-központ).

2.7. A regionális kutatás kérdéskörébe tartozik a fent említett jelenkutatás 5 tanulmánya is, de miután egy korszakot reprezentál és új típusú kutatás, ezért foglaltuk külön kategóriába. A regionális kutatáshoz 7 tanulmányt és 2 kisebb közleményt soroltunk, melyekből 5 Európán kívüli, illetve összehasonlító vizsgálatok eredményeként született, pl. ázsiai hatások a kelet-afrikai partvidék műveltségében vagy a Déli-Kárpátok román műveltségének balkáni kapcsolatai stb.

2.8. A néprajzi csoportok témáját mindössze négy tanulmány képviseli a hajdúkról, székelyekről, Buda hegyvidéki cigányokról, valamint egy kisebb közlemény a moldvai csángókról.

2.9. Vegyes történeti—néprajzi adatok 1 tanulmányban és 3 kisebb közleményben szerepeltek.

*

A társadalomnéprajzi kutatásról azért ilyen szegényes a kép, mert a kutatás megélénkülése már időhatárunkon túl esik!

3. Folklór

A folklórkutatásból a népköltészet publikációs száma emelkedik ki, ezután következik a néphit, a népszokás. A népzene, néptánc, gyermekjáték publikációi közül a népzene jár az élen. Az Ethnographiában 406 cikk jelent meg 30 év alatt.

3.1.1. A néphit témakörében 53 tanulmány és 27 kisebb közlemény jelent meg. E témakörben az elméleti tanulmányok száma 5. Foglalkoztak a honfoglaló magyar nép hitvilágával, s különösen a samanizmussal (6 tanulmány, 2 kisebb közlemény). A természetfeletti erővel felruházott alakok közül a sámánok utódának tartott táitosokról 3 tanulmány és 6 kisebb közlemény jelent meg. A táitoson kívül a legtöbbet kutatott termé-

szetfeletti erővel felruházott lény a boszorkány. E témát 4 tanulmány és 5 kisebb közlemény reprezentálja. Természetfeletti lényekről, pl. ördög, sárkány, lidérc stb., ugyancsak 6 tanulmányban és 4 kisebb közleményben olvashatunk. Néphit témában jelentek meg cikkek rontásról, varázslásról, gazdasági élethez fűződő mágikus cselekedetekről. Tételes vallásról, népi hitelétről 4 tanulmány és 1 kisebb közlemény szól.

A hiedelemkutatás az Ethnographiában az 1940-es években volt a legintenzívebb. A legmagasabb publikációs szám 1941-ben volt. A negyvenes évek cikkeit az adatközlés jellemzi. Az ősvalláskutatás, samanizmuskutatás fellendülését az ötvenes évek munkaprogramja is elősegítette.

3.1.2. A népi tudás, népi gyógyászat 9 tanulmány és 10 kisebb közlemény témája volt. A népi tudás és népi gyógyászat címszó alá soroltam mindazokat a cikkeket, melyek az ember vagy az állatok népi gyógyításával kapcsolatosak, mindazokat, melyek a nép ismeretanyagához tartoznak. Embergyógyításról 4 tanulmány, 3 kisebb közlemény, állatgyógyításról 3 tanulmány és 4 kisebb közlemény jelent meg. A népi tudásról 3 tanulmány és 2 kisebb közleményt olvashatunk.

3.2. Népszokásokról 57 tanulmány és 37 kisebb közlemény jelent meg. A néphit és népszokásokról szóló tanulmányok száma 6, valamint 2 kisebb közlemény. Elméleti és módszertani tanulmányok mellett többségében az emberi élethez (születés, lakodalom, temetés), gazdasági élethez, naptári ünnepekhez kapcsolódó szokásleírások, tanulmányok és kisebb közlemények jellemzik a 30 évfolyam anyagát. Elsősorban a téli ünnepkör volt a legkutatottabb téma. A korai Ethnographiában oly gyakori szokásleírások az elmúlt harminc évben már kevésbé tűnnek fel. Az emberi élet szokásai közül a halotti, temetési szokásokkal kapcsolatos a legtöbb publikáció.

3.3.1. A népköltészetéről általában elméleti, módszertani, kutatási kérdésekről 12 tanulmány és 3 kisebb közlemény jelent meg. Olyan fontos témákról, mint a variáns, invariáns, affinitás fogalma, vagy a variánsverzió, vagy a folklorizmus kérdése. Tanulmányok készültek a népköltészet és műköltészet kapcsolatáról is. Tanulmányok foglalkoztak a csuvas és balti finn népköltészetrel.

3.3.2. Hősepicáról 4 tanulmány jelent meg nem magyar folklórányag alapján.

3.	Földőr	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	A cikkek összesített száma
3.1.1	Néphit	4	7	3	6	5	5	2	6	2	2	2	2	1	2	3	1	2	4	1	2	5	3	2	1	4	1	2	1	3	1	80
3.1.2	Népi tudás Gyógyászat	1	2	1	1	1		2	2	1	2							1	1	2							1		1		19	
3.2	Népszokások	11	11	8	4	4		2	4	6	3		2	2		3	1	2	3	8	2		1	3	1	3	3	1	1	4	1	94
3.3.1	Népköltészet általában		1	1	1		1	1	2				1	2				2	1	2			1	1	2	1	3	1	2	3	29	
3.3.2	Hősepika			1											1	1													2	1	6	
3.3.3	Ballada Histórias ének			2	1								1	1				2		2	2	2		3		1	2	1	1	2	2	25
3.3.4	Népdal		1														1	1			1				1			2	1	1	10	
3.3.5	Mese	1	1	1		2	1	2	3	2		1	2		1	1	1		2		1	2	2	1	3	1	1	2	1	1	38	
3.3.6	Monda	2	1	1					2	3	1		1	1			1	1			1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	24	
3.3.7	Anekdota				1	1															1		1	1	1		1				7	
3.3.8	Kis műfajok	2	1	2	1	1			1											1											9	
3.3.9	Szokásköltészet	1		1				1												2	1					1					8	
3.3.10	Munkásfolklór										1		1	2	1							1		1	1				1		9	

3.	Faldór	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	A cikkek összesített száma	
3.4	Népzene	2	1	2			1			1			1					1	1	1	1	2	2	2	2	1	1	1	2	1	1	27	
3.5	Néptánc		2						1																								10
3.6	Gyermekjátékok	2								1			1		1				1	1				1	2			1	1			11	
		25	29	22	16	14	7	11	21	14	8	6	9	6	8	10	5	12	17	19	13	11	10	16	17	12	15	10	17	18	8	406	

3.3.3. A ballada, históriás ének elméleti, módszertani kérdéseiről 5 tanulmány, egyes balladatípusokról 7 tanulmány és 8 kisebb közlemény jelent meg. Históriaiás énekekről, népénekekről, ponyvakiadványokról 4 tanulmány és 1 kisebb közlemény szól.

3.3.4. Népdalok vizsgálatával 6 tanulmányban foglalkoztak, pl. szövegrendszerezés, tipológia kérdésével, a lírai dalok datálásával stb. A népdalokkal kapcsolatos kérdésekről még 4 kisebb közleményben is olvashatunk.

3.3.5. A mesekutatós európai viszonylatban is jelentős fejlődését nyomon követhetjük az Ethnographia hasábjain 38 publikációban. A népmesék elméleti, módszertani kérdéseivel 5 tanulmány, 3 kisebb közlemény, egyes népmesetípusokkal 5 tanulmány, 4 kisebb közlemény, mesemotívumokkal és mesealakokkal 4 tanulmány, 5 kisebb közlemény foglalkozott. A magyar kutatást nemzetközileg ismertté tevő egyéniségkutatást 4 tanulmányban és 3 kisebb közleményben követhetjük nyomon.

3.3.6. A monda kérdéséről elméleti, rendszerező tanulmány 3 jelent meg és 1 kisebb közlemény. Mondákat ismerttet 7 tanulmány és 11 kisebb közlemény. Legendákkal kapcsolatosan két publikáció jelent meg a 30 év alatt.

3.3.7. Anekdotával, élményelbeszéléssel 2 tanulmányban, adomákkal mindössze 2 kisebb közleményben találkozhatunk.

3.3.8. Kisműfajok kategóriába soroltam 1 tanulmányt és 8 kisebb közleményt olyan témákban, mint falucsúfolók, szólások, ráolvasások, valamint a gyermekfolklor köréből csúfoló, madárnyelv stb. kérdéseivel foglalkozó közlemények.

3.3.9. Szokásköltészettel, házassággal és halállal kapcsolatos kérdésekről 4 tanulmány és 4 kisebb közlemény olvasható.

3.3.10. Munkásfolklor kutatással kapcsolatosan 2 tanulmány és 7 kisebb közlemény jelent meg, ez utóbbiak munkásdialvázásokat közölnek.

*

A népköltészet kutatásában a népmesekutatós állt az élen vizsgált időszakunkban. A balladakutatás az 50-es évektől lendült fel. A népdalokkal kapcsolatos publikációk is ez időtől kezdenek rendszeressé válni. A kisebb epikus műfajok vizsgálata elhanyagolt területnek látszik az Ethnographia lapjain. Ezeknek közlését inkább a nyelvészeti folyóiratok vették át. Új témakörként jelentkezett 1951-től a munkásfolklor vizsgálata, ugyancsak újabb kutatási ág a szokásköltészet műfaja.

3.4. A népzene kérdéseiről 27 publikáció jelent meg, ebből 19 tanulmány, 8 pedig kisebb közleményként. A magyar népzene történeti rétegeivel, más népek zenéjével, szerkezeti elemzéssel, dallamtípusokkal, foglalkozó valamint népi hangszerekről, hangszerkészítéséről szóló publikációk ezek.

3.5. A néptánc vizsgálata a tánc típusokkal foglalkozó 1 tanulmányban és 3 kisebb közleményben, 1 tánc elemző tanulmányban, nem magyar táncokról szóló 2 cikkben, tánc-kutatásról szóló 3 kisebb közleményben szerepel csupán.

3.6. Népi gyermekjátékok témakörében 3 tanulmány és 8 kisebb közlemény jelent meg énekes—táncos játékokról, játékszerekről, a gyermekjátékok rendszerezésének a kérdéséről.

A folklórkutatás II. világháború utáni munkaprogramjának egyes kérdéseivel az Ethnographiában is találkozhatunk, pl. a néphitkutatásban az ősvalláskutatás; a népköltészet vizsgálatában a munkásfolklór-kutatás, de elsősorban a mesekutatás; a szokáskutatásban a dramatikus hagyományok vizsgálata. Jelentős vállalkozás volt az 1848-as hagyományok gyűjtése is.

4. Általános kérdések

Általános kérdések címszó alá kerültek tudományunk elméleti, szervezeti, kutatási, valamint a társtudományokkal kapcsolatos kérdéseiről megjelent cikkek.

4.1. Tudományelméleti, elvi, módszertani kérdésekről 29 tanulmány és 6 kisebb közlemény jelent meg. Témájukat tekintve ezekben olvashatunk néprajzi iskolákról, irányzatokról, kutatási elvekről, módszerekről, fogalmi kérdésekről (pl. a nép fogalma).

4.2. Kutatási beszámolók, kutatástörténeti referátumok összesen 16 tanulmányban és 11 kisebb közleményben kaptak helyet. Tematikusan ezek között szerepelnek magyar néprajzkutatással, gyűjtéssel kapcsolatosak és nem magyar területen végzett munkáról szóló beszámolók. Kongresszusokról, konferenciákról főként a néprajzi hírek rovata számolt be, ezt az anyagot, mint már említettem, nem vettem bele a statisztikai megfigyelésbe.

4.3. A kutatókról szóló publikációk közé nem soroltam a szűkszavú nekrológokat vagy rövid híreket, hanem csak azokat a publikációkat, melyek tanulmányok vagy kisebb közlemények formájában foglalkoztak egyes jelentős kutatóval. Pl. BARTÓK BÉLÁRÓL 5 publikáció, KODÁLY ZOLTÁN munkásságáról 4 cikk jelent meg. Nem magyar kutatókról mindössze 4 tanulmányt olvashatunk (W. H. RIEHL, KANNISTO ARTHURI, JACOB GRIMM, HANGALOV).

4.4. Intézmények, múzeumok, muzeológia tárgykörével kapcsolatosan el kell mondani, hogy az 1950-es években néhány évig *Muzeológia* címen nagyszámú hosszabb-rövidebb tájékoztatás, beszámoló jelent meg. 1949 előtt és 1956 után a néprajzi hírek anyagához tartozott ez a kérdéskör. Rendszeresen jelentek meg közlemények a Magyar Néprajzi Társaság üléseiről, beszámolók, jegyzőkönyvek formájában. Ezeket azonban nem vetítettem ki a táblázatba. Így mindössze 2 cikket említek, az 1940-es közgyűlést és a hetvenéves Magyar Néprajzi Társaságot köszöntőt. A budapesti Néprajzi Múzeumról 9 cikkben olvashatunk kiállítási beszámolókat, nemzetközi kapcsolatait elemző kérdésekről. Publikációk olvashatók vidéki múzeumokról és kiállításokról, nem magyar múzeumokról (elsősorban szovjetunióbeli és szocialista országok), valamint a muzeológiáról és műemlék-védelemről.

4.	Általános kérdések	Évek																			A cikkek összehasonlított száma													
		1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958		1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969		
4.1	Tudományelmélet	1	1		1	3	1	2		3	1		1		3			1	1				4	1										35
4.2	Kutatási beszámolók	1		1				2	1			2	1		1	8	2	1	1	1					1	1			1	1	1			27
4.3	Kutatók			1	2	1				1	2		2	1	2	1	1	1	1	2	3	1	2		2	1	1	3	1	1	1	5	1	39
4.4	Intézmények Múzeumok	1										19	15	9	8	1	8	5	1			1	1							1			1	71
4.5	Néprajz és társtudomány	3	1	2			1		4	2				1		2		1		1		1			1		1				1	1	23	
		6	3	5	2	4	2		9	5	22	18	12	13	2	15	14	6	5	3	4	2	6	2	3	4	4	7	2	8	7		195	

4.5. A néprajz és a társtudományok kapcsolatáról az egyes témák vizsgálata során is kapunk információkat. Igen szoros kapcsolata van a néprajznak a nyelvészettel, régészettel, történettudománnyal. Az ötvenes években munkaközösségek alakultak a közös kutatásra. 23 publikációból 10 tanulmány, legtöbbje a történettudomány és a néprajz együttműködését reprezentálja.

Az általános kérdések cím alá foglalt tematikus-statisztikai anyagról összefoglalóan a következő derül ki. A II. világháború utáni időszakot, különösen az 50-es éveket a marxista módszerek megismerése és alkalmazása, sőt a különböző kutatási irányok marxista bírálata jellemezte. 1949—1956 között feltűnően magas volt a múzeumokkal, muzeológiával foglalkozó cikkek száma. A *Néprajzi muzeológia* című rovat feladata az volt, hogy a magyarországi és a környező szocialista országok múzeumi munkájáról tájékoztasson.

Végezetül meg kell jegyezni, hogy a fenti statisztikai, tematikai áttekintéssel megrajzolt kép az *Ethnographia* 1940—1969 közötti időszakáról esetleges. Bizonyos tendenciákat tükröz ugyan, de nem feledkezhetünk meg olyan tényezőkről sem, mint a szerkesztők érdeklődési köre, a szerkesztőbizottságok összetétele, egy-egy részterületen dolgozó kutató munkásságának termékenyebb korszaka befolyásolhatta időszakonként az *Ethnographia* arculatát. Nem tagadhatjuk, hogy a vizsgált időszakban a társadalmi—politikai változások a mi tudományunkat is befolyásolták, de a tudományos fejlődést nem tudták meggátolni.

TÁTRAI ZSUZSANNA

Az *Ethnographia* 1970—1988. közötti számainak kvantitatív elemzése

A következő kvantitatív (mennyiségi, statisztikai) fölméréshez az ötletet TÁTRAI ZSUZSANNÁtól kaptam (*Témagyakorítás az Ethnographia 29 évfolyamában* [1940—1968]. Népi Kultúra—Népi Társadalom V—VI. Bp., 1971. 149—57.). Az elemzés alapja az *Ethnographia* újabb 19 évfolyamából készült mutató (*Mutató az Ethnographia 1970—1988. évfolyamához*. Bp., 1989. Összeállította: BALÁZS GÉZA). E munka lektorálásakor jegyezte meg TÁTRAI ZSUZSANNA, hogy az utóbbi 19 évfolyamban mekkora tematikai váltás figyelhető meg már első pillantásra is. Elemzésemben törekedtem a korábbi témagyakorítási vizsgálat szempontjaihoz igazodni az összevethetőség kedvéért.

Az *Ethnographiában*, a Magyar Néprajzi Társaság folyóiratában (s egyszersmind a magyar néprajztudomány legrangosabb tudományos fórumában) megjelent írásokat (önálló

munkákat — az ismertetések kivételével) 22 tematikai csoportba soroltam be (igazodva TÁTRAI ZSUZSANNA korábbi kategóriáihoz). A kódolásnál nyilvánvalóan történhetek szubjektív döntések, hiszen aligha akad olyan néprajzi téma, amely egyértelműen csak egy tematikai csoportba illeszthető. Mégis az ilyen eltérések az összképet aligha befolyásolják jelentősen.

Az 1—10. csoportban a hagyományosan az anyagi kultúra körébe sorolható témakörök vannak, a 11—18. csoportban a folklór, a 19. csoportban a társadalomnéprajz, a 20. csoportban a tudománytörténet, a 21. csoportban az elméleti írások, a 22. csoportban a vegyes tematikájú és a rokontudományok körébe sorolható tanulmányok kaptak helyet.

Az írások összevont száma/aránya az egyes nagyobb csoportokban, kategóriákban (lásd a mellékelt táblázatot is):

Anyagi kultúra (1—10.)	185
Folklór (11—18.)	243
Társadalomnéprajz (19.)	47
Tudománytörténet (20.)	425
Elmélet (21)	75
Vegyes és rokontudományok (22.)	33
Összesen:	1007

TÁTRAI ZSUZSANNA korábbi elemzésében az Ethnographia 29 évfolyamából 1036 írás szerepelt. Érdekes, hogy most 19 évfolyamnyi anyagban hasonló mennyiséggel találkozunk. Ez adódhat a terjedelemlnövekedésből és az írások terjedelmének csökkenéséből (több anyag, információ fért be az utóbbi évfolyamokba).

Nem egyenletes az egyes kategóriák „megterheltsége”. Különösen föltűnő, kiugró, hogy a tudománytörténet (20. sor) az összes cikkeknek, írásoknak mintegy felét adja. Ez a korábbi elemzésben sem volt így. Ennek az lehet az oka, hogy a tudománytörténet körébe soroltam a legkülönbözőbb jelentéseket, beszámolókat, találkozókrol szóló írásokat, bibliográfiákat, nekrológokat stb. A néprajz tudományos életének föltétlen megélnküléséről ad számot ez az adatunk. Érdemes lenne legközelebb ezt a főkategóriát több alkategóriára osztani!

Az anyagi kultúrán belül az írások számával reprezentált „belső” sorrend: település (31), építkezés (31), földművelés (25), népi kézművesség (24), táplálkozás (18), állattartás (15), zsákmányolás (13), közlekedés, szállítás, kommunikáció (12), kereskedelem (10), népviselet (6). TÁTRAI ZSUZSANNA korábbi statisztikai vizsgálatával összehasonlítva (természetesen a korpusz terjedelembeli különbsége miatt csak arányaiban) azt látjuk, hogy az építkezéssel kapcsolatos cikkek száma hasonló, a településsel kapcsolatban több, a földműveléssel és népviselettel kapcsolatban pedig kevesebb született az utóbbi két évtizedben.

A szellemi kultúrán, folklóron belül pedig a következőképpen néz ki a belső sorrend: népköltészet (100), népszokás (41), népzene (34), néphit (31), néptánc (14),

népi tudás (12), népi díszítőművészet (9), gyermekjátékok, gyermekfolklór (2). A korábbi elemzéssel összevetve azt láthatjuk, hogy arányaiban a népköltészet és a népszokás cikkek hasonló fontosságot („reprezentáltságot”) mutatnak, míg a népzene és a néptánc cikkek aránya növekedett, a néphittel, népi díszítőművészettel és gyermekjátékokkal (gyermekfolklórral) kapcsolatos írások száma (néhol radikálisan) csökkent. A gyermekjátékokkal a korábbi időszakban (1940—1968) még 13 írás foglalkozott. A jelenlegi elemzés korszakában már csak kettő. Két írásért külön kategóriát aligha érdemes fenntartani, most is csak az összehasonlíthatóság kedvéért maradt meg.

A korábbi anyagban a társadalomnéprajzi írások száma 82 volt, most 47. Ez kicsit meglepetésszerű arány.

A néprajz tudománytörténetével korábban 137, most 425 írás foglalkozott, erről a jelentős arányváltozásról fentebb már említést tettem. Az értékelés teljessé tételéhez itt még azt fűzöm hozzá, hogy az időszakunkban 1972-től megindult a Néprajzi Hírek, amely éppen az ebbe a kategóriába sorolható írások közzlésére vállalkozott. Tehát az új publikációs fórum ellenére, az Ethnographiában az ilyen tematikájú anyag arányszáma jelentősen növekedett, az írásoknak csaknem a fele (!) ide sorolható. Ez az adat véleményem szerint már belső tudomáypolitikai jelentőséggel is bír.

A néprajztudomány története 425 említett cikkéből statisztikám szerint 69 nagyobb tanulmány található. Tehát éppen a kisebb írások, rövid beszámolók száma gyarapodott.

Általános elméleti cikk a korábbi anyagban 37 fordult elő, míg a mostaniban 74. Ezt föltétlenül előnyös elmozdulásnak tekinthetjük, hiszen sok új irányzat, elméleti módszer megjelenését tükrözi. Egyébként az írásom végén található szóstatistikai-kísérlet is ezt tükrözi. Tehát az utóbbi két évtizedben gyökeresen megváltozott tudományunk terminológiája, s ez éppen az újabb és újabb elméleteknek köszönhető.

A vegyes tematikájú cikkek száma a korábbi elemzésben 43, most 33. Itt persze rögtön fölvetődik az, hogy vajon az utóbbi években kevésbé lett interdiszciplináris tudományunk? Nem, ez biztosan nincs így. Inkább az lehet a száraz statisztika mögött, hogy sok rokontudományi eredményt, módszert tükröző írást egyszerűen megszokottá válása, meggyökeresedése miatt a hagyományos néprajzi kategóriákba lehetett besorolni.

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	
Zsákmányolás	5	1	—	1	1	2	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	13
Földművelés	4	1	—	3	2	2	1	3	—	1	1	3	1	1	—	1	—	1	—	25
Állattartás	—	4	—	1	—	—	2	1	3	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	15
Népi kézművés- ség, kispár	—	1	4	1	3	2	—	—	5	1	—	1	1	2	—	3	—	—	—	24
Közlekedés, szállí- lás, kommunikáció	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	1	3	—	—	—	1	—	—	1	12
Kereskedelem	—	1	—	—	—	—	—	2	2	1	1	—	1	—	—	1	—	—	1	10
Táplálkozás	2	1	—	1	—	2	1	1	—	—	—	3	—	—	2	2	—	1	2	18
Népviselet	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	6
Telepítés	2	1	7	—	2	3	6	—	1	—	—	—	4	—	4	—	1	—	—	31
Építkezés, lakás- kultúra	5	3	2	3	3	—	—	2	1	1	—	1	1	—	—	1	—	—	8	31
Népköltészet	7	10	9	8	7	4	10	3	4	9	5	3	5	5	5	1	4	—	1	100
Néphit	—	1	1	—	3	2	2	1	2	2	—	4	2	5	—	1	3	—	2	31
Népszokás	—	2	3	2	6	3	1	1	—	2	4	2	1	3	2	2	—	5	2	41

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988		
Gyermekjátékok	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Népzene	—	2	1	1	2	—	3	2	3	—	2	1	4	5	3	3	1	—	1	—	34
Néptánc	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	1	1	—	—	1	—	—	8	—	—	14
Népi díszítő- művészet	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	—	—	—	3	—	—	—	2	—	—	9
Népi tudás	1	2	—	3	1	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	12
Társadalom- néprajz	2	2	1	1	4	2	3	3	2	9	2	6	3	1	2	3	—	—	1	—	47
Tudománytörténet	7	32	45	5	26	22	18	14	14	25	35	31	24	40	36	24	13	3	11	—	425
Elmélet	3	6	3	3	13	1	3	4	2	12	—	1	3	6	6	3	—	2	3	—	74
Vegyes és rokon- tudományok	3	4	—	3	1	3	3	3	4	1	1	—	—	1	—	3	—	2	1	—	33
																					1007

Néhány kategórián belül elkészítettem a részletesebb tematikai csoportosítást.

A földművelés kategóriáján belül az alábbi tematikai megoszlás mutatható ki. Az összes cikkek száma: 25, ezek a következő tematikai-évfolyami megoszlásban következnek:

- irtásgazdálkodás 1970, 1980
- erdőgazdálkodás 1979
- határhasználat 1970
- történeti vizsgálat 1971
- egyes termények: repce 1975, burgonya 1970, 1985, alakor 1981, köles 1981
- eszközök: kámpó 1977, római aratóeszközök 1987, késes metszőollók 1983, tövisborona 1981, faluke 1977, rövid kasza 1970, bozótkés 1973, szerszám 1975, eszközváltás 1974

- szőlészet 1970, 1980
- boltgárkertészet 1973
- tárolás 1973
- művellet: aratás 1982, alávetés 1974

A táplálkozás kategóriájában 18 írás található, ez a következő alcsoportokban szereplő írásokat tartalmazza:

- étrend 1985
- étel: zsufa 1973, torma 1975, lakodalmi kalács 1981
- helyi újítás, korszak 1970, 1981, 1984
- ital: kávé 1988
- művellet: tejkonzerválás 1970, olajütő 1975, szőlőpréselés 1975, 1977
- eszköz: vajdíszítés 1987, bortároló 1984, marzsológyalu 1976, konyhaedény 1971, malom 1981, 1988

A népköltészet kategóriája a korábbi statisztikai elemzésben is az egyik legnagyobb népszerűséget mutatta. Így van ez most is. A hagyományos néprajzi kutatási irányzatokon, témákon belül kiemelkedik a népköltészet a maga 100 publikációjával. A 100 publikáció az alábbi témakörökből áll össze:

- népmese: mesetípus 1972, 1974, 1984 (2)
- hősmese 1973, 1979

- afrikai népmese (?) 1976
- ballada, históriás ének
 - balladatípus 1972, 1975 (2), 1982
 - tréfás ballada 1978
 - betyárballada 1971, 1976, 1979, 1984
 - balladagyűjtés 1979
 - ponyvaballada 1978
 - szlovák 1980
 - orosz 1979
- monda: történeti 1970 (2), 1973 (2), 1982, 1983
 - hiedelemmonda 1970
 - helyi monda 1972, 1980
 - tipizálás 1977
 - kozmogónia 1979
- mítosz 1976, 1986 (2)
- egyéb epikus prózai műfajok
 - prózaepika, epikus népköltészet 1971, 1976, 1980
 - legenda 1982
 - köszöntő 1973, 1975
 - regösének 1974, 1979
 - archaikus imák 1971 (4)
 - varázsszöveg 1971
 - népének 1973, 1974
 - biblikus történet 1986
 - anekdota 1978
 - balkáni epikus népköltészet 1984
 - parasztönéletrajz 1972
 - proverbium (közmondás, szólás) 1970, 1971 (2), 1974, 1979, 1985, 1986
- népdal 1971, 1972 (3), 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1981, 1982, 1983 (2)
- népdalgyűjtemény 1970, 1981, 1983
- hősepika (nem magyar folklór)
 - ősi epika 1970, 1972
 - olasz 1980
 - bolgár 1984
 - észak-szamojéd 1976
 - sumer 1973 (2)
 - mezopotámiai 1979
 - balkáni 1984
 - finn 1988
 - mongol 1976
- munkásfolklór 1974, 1980, 1983,
- népköltészetről általában
 - elemzés 1972, 1976, 1981, 1982

stiliztika 1970, 1972, 1974, 1977

folklorizáció 1973

A néprajz általános elméleti, módszertani kérdései témakörébe 74 írás sorolható, mint fentebb említettem, ez mintegy a duplája a korábbi 29 évfolyam hasonló típusú anyagának, tehát jelentős módosulás. Néhány altéma szerint csoportosítottam ezeket az írásokat. Ebből kitűnik, hogy valójában milyen elméleti írások jelentek meg az Ethnographia legutóbbi 19 évfolyamában.

- honfoglalás-vita 1974 (14), 1985
- munkeszak-kutatás 1979
- monográfia 1979, 1984
- skanzen 1981
- folklorizmus, városi kultúra, akkulturáció, populizmus
1971, 1972, 1978, 1979 (4), 1983 (4), 1984 (3), 1985
- forráskiadás 1982
- matriarchátus 1985
- a terepmunka módszerei 1979, 1988 (2)
- népművészet, népi kultúra 1970, 1975, 1977 (3), 1979
- hagyomány, parasztság 1972, 1973 (3), 1977, 1983, 1984 (2)
- szemiotika 1971 (2), 1976 (2)
- őstörténet 1971
- néprajzi csoportok 1979
- agrár-etnográfia 1970
- fotó-antropológia 1987 (2)
- skandináv-kutatások 1971, 1982
- nomadizmus 1982
- társadalomszervezet 1970, 1971, 1976, 1978
- szlovén népi kultúra 1983
- mítosz-elméletek 1973, 1979
- prózaepika 1972, 1979 (2)

Érdekes vizsgálat lenne, ha negatív statisztikát is végezne egyszer valaki. Más néprajzi publikációs fórumokkal összehasonlítva megvizsgálná, hogy milyen jelentős témák és képviselők maradtak ki bizonyos időszakokban (illetve állandóan) az Ethnographiából. Néhány igen jeles személyiség fájó hiánya nekem is föltűnt.

Továbbá izgalmas összehasonlításra ad alkalmat a két mutató tárgymutató fejezete. TÁTRAI ZSUZSANNA mutatójában 200 oldalnyi rész (175—374.), BALÁZS GÉZÁÉBAN 112 oldalnyi rész (173—285.) foglalkozik ezzel. Természetesen egy ilyen tárgymutató összeállítása ugyancsak magában rejt sokféle szubjektív mozzanatot (és olyan objektív mozzanatot is, hogy a kiadó előre megadja az ívszámot). Továbbá az utalások (visszautalások, bokrosítások) száma, aránya is jelentősen befolyásolhatja az összképet.

Elnagyolt szóstatisztika azonban készíthető, amelyből megállapítható, hogy bizonyos időszakokban melyek voltak a divatos témák, kifejezések, szakszavak, egyes terminus technicusok mikor is tűntek föl vagy el tudományunkban.

A teljesség igénye nélkül az 1970—1988. közötti Ethnographiákból készült mutatóban a következő szavak, kifejezések tűntek föl először: ÁFÉSZ, akkulturáció, antro-

pológia (anthropologia alakban 7 utalás volt rá korábban is, ám szembetűnő e szó eluralkodásának aránya), azonosság-tudat, ballagás, baptista, beszédaktus, csere (csererendszer), cserkészlet (1 előfordulás), diszkó, életrajzi módszer, ellenkultúra, evolucionizmus, folklorizmus, hanglemmez, HÉV, KISZ (2 említés), mai folklór, művelődési ház, napilap, narráció, narratív, nemzetközi gyermekév/nőnap, neofolklorizmus, ökológia (1 előfordulás), primitív, számítógépes elemzés, vallás, vallásosság, változásvizsgálat, város (korábban 1 említése volt).

Az 1940—1969. közötti Ethnographiában természetesen a hagyományosabb néprajzi témák súlya volt jelentősebb (pl. a halászat témakörében sokkal több adat szerepelt, mint később).

Három szó, kifejezés statisztikai előfordulását összevető jelleggel külön is megvizsgáltam:

	1940—1969	1970—1988
<i>szocialista, szocializmus</i>	6	2
<i>kapitalista, kapitalizmus</i>	1	3
<i>Szovjetunió, szovjet</i>	20	4

Összefoglalva: hangsúlyoznom kell, hogy egy ilyen statisztikai bemutató csak próbálkozás, egy gondolkodásfolyamat elindítója lehet. Az összképet torzíthatja a mutatók készítésénél önkéntelenül fölvethető szubjektív szempont, s különösen egy-egy ilyen statisztikai vizsgálatnál a szubjektív kódolás. Egyfajta összkép azonban nyilvánvalóan adódik, amellyel lehet egyetérteni, cáfolni — más szempontokkal újabb vizsgálatokat végezni. Ha sikerült néhány kirívó, föltűnő jelenségre fölhívnom a figyelmet, munkám már nem volt hiábavaló.

BALÁZS GÉZA

TÁRSASÁGOK, EGYESÜLETEK, SZERVEZETEK

Újjáalakult az Erdélyi Múzeum-Egyesület

1990. október 27-én a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet díszterme nagy jelentőségű esemény színhelye volt a romániai magyarság tudományos és művelődési életében. BETHLEN GÁBOR fejedelem és gróf MIKÓ IMRE képe alatt tartotta meg szinte tíz hónapi szervezőmunka után első rendes közgyűlését a megújult Erdélyi Múzeum-Egyesület. Ennek jóvá kellett hagynia az egyesület ügyrendjét és meg kellett választania elnökségét és választmányát. (Folytatólagosan, délután, a szakosztályok tartották meg újraalakuló közgyűlésüket és választották meg tisztségviselőiket.) Maga a közgyűlés valóságos seregszemléje volt a romániai magyarság tudományos és tudománypártoló közönségének, ahol egyházfőink mellett megjelentek a testvéregyesületek képviselői, valamint a dísztermet zsúfolásig megtöltő tagok. Az elhangzottakból felelevenedett a múlt és körvonalazódtak a jövő feladatai.

A múlt 130 esztendőit ölel fel: küzdelemmel, áldozatkészséggel, eredményekkel és megpróbáltatásokkal járó esztendőket, ebből 1950-től kezdődő 40 év bénultságra, némaságra kárhozott időszakot. A jövő a nehéz körülmények közt való újrakezdést, de a töretlen hittel való további munkát vetítette a romániai magyar társadalom elé.

A 130 éves múltnak ugyancsak küzdelmes előzményei voltak. A XVIII. századi haladó eszmeáramlatok, valamint a francia forradalom hatására Európa-szerte kibontakozó múzeumi gondolat: a magángyűjtemények közgyűjteményekként való megszervezése, illetve a tudományos kutatás szolgálatába állítása és nyilvánossá tétele Erdélyben is követőkre talált. Hosszú vajúdas után az 1841 és 1843 közötti erdélyi országgyűlésen már érdemben tárgyalták a múzeualapítás tervét (ezt az tette időszerűvé, hogy KEMÉNY JÓZSEF gróf és unokatestvére, KEMÉNY SÁMUEL gróf közcélokra ajánlotta fel gazdag könyv- és kéziratgyűjteményét, illetve KEMÉNY JÓZSEF gróf még oklevél- és ásványgyűjteményét is). A tragikus kimenetelű 1848/49-es események azonban megghiúsították a terv valóra váltását. MIKÓ IMRE gróf és társainak szívós küzdelme és áldozatkészsége kellett ahhoz, hogy az abszolutizmus idején, 1859-ben végre megvalósuljon a terv: megalakult az Erdélyi Múzeum-Egyesület. Erdélyben akkor még nem volt egyetem. A közösségi akarat és áldozatkészség teremtette új egyesület képezte azt a keretet, amelyben meg lehetett szervezni a tárakat és ezek aztán valóságos műhelyei lettek a tudományos munkának. Az, hogy Kolozsvárt 1872-ben az egyetem megkezdhetette tevékenységét annak is köszönhető volt, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület az új egyetem rendelkezésére bocsátotta tárait — ezek között könyv- és kéziratárát, valamint az ehhez tartozó levéltárát — és az azokban munkálkodó tudósok, kutatók pedig bekapcsolódtak az egyetemi oktatásba. Az akkori Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériummal kötött szerződésnek megfelelően az Erdélyi Múzeum-Egyesület jelentéktelen bérért átengedte említett tárait, gyűjteményeit az egyetemnek, de anyagi támogatása nem csak ezeknek az átadására szorítkozott, hanem például az egyetemi épületrendszer olyan nagyszabású részlege, mint a klinikai telep és mellette a régi botanikus-kert is csak úgy valósulhatott meg, hogy az EME átengedte az egyetem céljaira azt a tíz holdnyi kertet is, amit MIKÓ IMRE gróf ajándékozott az egyesületnek. Megalapítása után

az egyetem részben átvette az Erdélyi Múzeum-Egyesület keretein belül folyt tudományművelés jelentős részét, de vállalt feladatait az EME, most már az egyetemmel együttműködve, továbbra is magáénak tekintette és teljesítette. Szakosztályaiban tovább folyt a tudományos munka, 1861 és 1873 között évkönyveket adott ki, majd 1874-től megjelentette az Erdélyi Múzeumot, az erdélyi tudományosság legjelentősebb rendszeresen megjelenő folyóiratát. Sajnos, az oktatásügyi kormányzattal az 1872-ben először megkötött, majd 1895-ben a kapcsolatokat és az EME gyűjteményeinek és tárainak az egyetem általi használatát részleteiben szabályozó szerződésből jórészt csak az egyetem javára szolgáló részek valósultak meg. Ez főleg az egyetem egykori tanárainak magatartásán múlt, akik — jóllehet tagjai voltak az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek — az egyetem, az egyetemi munka érdekeit és kimondhatjuk, saját érdekeiket tartották szem előtt. Ennek szomorú következményeit a romániai magyar társadalomnak az első világháború után bekövetkezett főhatalomváltozást követően kellett viselnie. Az újonnan szervezett román egyetem által használatába vett táruk és gyűjtemények ügyében az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek végetérhetetlen, nehéz tárgyalásokat kellett kezdeményeznie és lefolytatnia, de a kirobbant második világháború és ennek a jogrendet súlyosan megrendítő következményeiei ezek nem is zárultak le eredménnyel. Még kevésbé lehetett érvényesíteni a jogutóddal szemben az oktatásügyi kormányzattal eredetileg kötött, majd megújított megállapodások előírásait. Mégis, az eredményeket tekintve, az Erdélyi Múzeum-Egyesület életében ez az a szakasz, amit az egyesület hőskorának tekinthetünk. Magyar egyetem híján ismét az EME keretei közé szorult a magyar nyelvű tudományművelés. Erre és a kutatási eredmények közzétételére az egyesület szakosztályai adtak lehetőséget. Ha nehézségekkel, kényszerűsünetekkel tarkítva is, de megjelent az Erdélyi Múzeum, új kiadványként jelentek meg az Erdélyi Tudományos Füzetek és 1930-tól szinte évente sor került az EME vándorgyűléseinek megrendezésére, ahol a magyar nyelvű tudományművelés képviselői más és más helységben számoltak be eredményeikről. KELEMEN LAJOS jelenléte pedig az Egyetemi Könyvtár kezelésébe került EME kézirat- és levéltárában egyszemélyes intézményként biztosította a kutatást, a szakszerű kezelést, a módszeres irányítást és önzetlen támogatást. Nehézségek, megszüntetési és bomlasztási kísérletek, indulatok, anyagi nehézségek közepette ugyan, de az EME ebben a korszakban magára maradottan is teljesítette feladatait, sőt MIKÓ IMRE gróf és társai áldozatkészségének egy késői követője, WASS OTÍLIA grófnő 1917-ben az egyesületre hagyta főtéri házáat, ami, jó gazdálkodással, még anyagilag is segített az egyesületen. A második világháború végén, a front átvonulása és az azzal járó és azt követő dúlások, vagyon- és értékpusztulások közepette, az Erdélyi Múzeum-Egyesület tette lehetővé, hogy bátor és nehézséget vállaló munkatársai megmentseék és az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárába elhelyezzék az erdélyi és partiumi családi levéltárak és kéziratárak, valamint a kisebbségi intézményi irattárak pusztulásnak kitett értékes forrásanyagának jó részét. Ám a következő években az Erdélyi Múzeum-Egyesület sem kerülhette el azt a sorsot, amit a bolsevista típusú diktatúra szánt a polgári intézményrendszernek, itt különösen a magyar intézményrendszernek. A már kezdettől világos és következetesen követett célok elérésében a taktikai megfontolások fondorlatos módon igyekeztek álcázni a valódi irányt, de az „eredmények” minden esetben bizonyító erejűek voltak. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület felszámolása is a már rongyossá használt ócska forgatókönyv szerint történt: sajtótámadások „a nép”, „a munkásosztály” vagy „a dolgozók nevében”, a

választott tisztségviselők eltávolítása és kinevezett testülettel való helyettesítése, kiadványainak elnémtása „az új”, „a haladás nevében”, végül pedig a központi hatalomnak a megsemmisítést célzó önkényes, jogtipró intézkedése. Az Igazságügyminisztérium 86311/1949. számú határozatával — többek között — véget vet az Erdélyi Múzeum-Egyesület (nyilvános) tevékenységének. Mindezek csak az események irányát és végkifejlését jelzik.

A romániai magyar intézményrendszer felszámolásán belül az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnémtásának a története még kutatásra és megírásra vár. Bonyolult és nehéz munkára kell vállalkoznia az ezt a feladatot maga elé tűző kutatónak, mert a központi hatalom intézkedései a magyar társadalom úgynevezett (többnyire kinevezett) képviselőinek segédletével történtek. Ez az a kor, amelyben a szereplők esetében egyaránt érvényesült a vak parancsteljesítés, a felelőtlenség, a tudatlanság, a bosszú, a harácsolási vágy, a légvárak építése, a karrierizmus, de fehér hollóként az a becsületes hit is, hogy meg kelle menteni, ami menthető. Az összkép kialakítása csak a szereplő személyekre tagolt kutatások alapján lehetséges és mindez a hatalom egyirányú törekvéseinek a keretében.

A gondolatot, az eszmét nem lehet azonban hatalmi szóval megbénítani. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület alapszabályai szerint az egyesület léte nem függött tagjainak számától, megszüntetéséhez pedig a közgyűlés minősített határozatára lett volna szükség, nem pedig jogosulatlan hatalmi intézkedésre. Így a tagok tudatában az egyesület kényszer hatására csak szüneteltette tevékenységét, de megszakítás nélkül tovább élt munkásságukban és azokéban, akik vállalták az EME élő tagjaival való együttműködést és magukévá tették az egyesület eszmei örökségét. Ezért az 1989 decemberi események után — amikor lehetővé vált a szabad véleménynyilvánítás — egy természetes folyamat felszínre törésének kell tekintenünk azt az azonnal jelentkezett igényt, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület újakezdje tevékenységét. Következésképpen az akkor beteg JAKÓ ZSIGMOND professzor lakásán 1990. január 5-én tartott kezdeményező bizottsági értekezlet elfogadta az EME céljait az új kívánalmaknak megfelelően meghatározó szempontokat, és megbízta az akkor megválasztott ideiglenes intézőbizottságot, hogy szerkessze meg az egyesület új alapszabályait és járjon el ennek jogi személyként való bejegyzése ügyében. Miután a megszerkesztett alapszabályokat és ezeknek román fordítását az ideiglenes intézőbizottság a rendelkezéseknek megfelelően felterjesztette a Művelődési Minisztériumhoz és ott kedvezően véleményezték, 1990. március 22-én került sor az újraalakuló közgyűlésre. Emlékezetesen nehéz napon gyűlt össze 35 személy, hogy döntsön az EME tevékenységének újakezdéséről. Az ismert események miatt az Orvostudományi Szakosztály újraszervezését indítványozó marosvásárhelyi bizottság tagjai nem utazhattak fel Kolozsvárra, mivel utcáin magyarellenes tüntető csoportok vonultak fel egész délután, skandált jelszavaik nem sok jóval biztattak. Ezen a viharfelhős délutánon hagyta jóvá a közgyűlés az alapszabályokat, erősítette meg tisztségében az ideiglenes intézőbizottságot és bízta meg azzal, hogy — ezúttal már az újraalakulást elhatározó és az alapszabályokat jóváhagyó közgyűlési határozat alapján — kérje az egyesület bírósági bejegyzését. Ez május 9-én meg is történt, és szabályos tárgyaláson a bíróság elrendelte az egyesület bejegyzését a jogi személyek nyilvántartásába. Miután a jelenlevő ügyész a határozatot nem kívánta megfellebbezni, az jogerőssé vált és az Erdélyi Múzeum-Egyesületet 309/1990. P.J. szám alatt bejegyezték a jogi személyek nyilvántartásába.

Alapszabályai értelmében az Erdélyi Múzeum-Egyesület az 1859 óta az erdélyi tudományosságban meghatározó szerepet vállaló és tevékenységét csupán hatalmi kényszer által szüneteltető egyesület munkáját folytatja. Ennek megfelelően a Romániában élő magyarság tudományos és művelődési életének szakmai szervezete, és mint ilyen, egyik megszervezője, következésképpen célja:

— a szakosztályaiban tömörült tagsága körében a romániai magyar nyelvű tudományművelés előmozdítása, szervezése, összhangban tartása és szakmai-módszertani iránnyítása;

— kapcsolatot teremteni és tartani a hasonló jellegű román és romániai német, valamint más nemzeti kisebbségi intézményekkel;

— szakmai elismerést, jutalmat és ösztöndíjakat nyújtani az arra érdemeseknek és minden eszközzel előmozdítani a szaktudás, a művelődési élet színvonalának állandó emelését, az alkotó munka társadalmi értékelését, fokozottabb megbecsülését.

Hagyományosan és alapszabályszerűen az Erdélyi Múzeum-Egyesületben a tudományos munka a szakosztályokban folyik és ebben a tekintetben ezek teljes önállósággal rendelkeznek.

Ugyancsak hagyományosan a tagok a következő négy, a tevékenység megszüntetéséig működő szakosztályba tömörültek: Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztály; Természettudományi és Matematikai Szakosztály; Orvostudományi Szakosztály; Jog-, Közgazdaság- és Társadalomtudományi Szakosztály; az újrászervezőkör ezek száma egy ötödikként: a Műszaki Tudományok Szakosztályával bővült.

A fentiek figyelembevételével indult meg a toborzás, amelynek eredményei már az első hónapokban azt jelezték, hogy a romániai magyar társadalom élénken, bizalommal és várakozással reagált az EME újraalakulására. Így már az október 27-ére egybehívott közgyűlésen a jelentés 616 tag beiratkozásáról számolt be, ezek közül 16 alapító tag, 564 rendes tag, 36 pedig pártoló tag volt. Azóta a tagok létszáma már megközelíti az ezret és ezzel egyidejűleg a gazdaságilag példátlanul leromlott, elszegényedett romániai magyar társadalom erejéhez mérten olyan arányú anyagi áldozatkészségről, támogatásról tett tanúságot, amire, ismerve a reális helyzetet, kevesen mertek számítani. Ugyanis míg az újraéledt Erdélyi Múzeum-Egyesület töretlenül átmentette és kezdettől magáénak vallotta az elnémitott EME szellemi örökségét, az anyagi javakat illetően teljesen kifosztottan kezdte meg működését. Így például a Fő tér 11. sz. alatti székházát még ma sem sikerült birtokba vennie, jóllehet jogilag változatlanul ma is tulajdona, amit a telekkönyvi helyzet is igazol. Ezért perrel kényszerül jogait érvényesíteni, addig azonban csak a római katolikus Szent Mihály plébánia megértő segítségével jutott ideiglenes székhelyhez, aminek megszerzését az is lehetővé tette, hogy az RMDSZ megyei tagozata lemondott bérleti igényéről, bútorzatát pedig az Erdélyi Református Egyházkerület segítségével egészítette ki a legszükségesebbekre. De kéréseit minden esetben segítőkészen teljesítették más egyházaink vagy nemzeti kisebbségi intézményeink is.

Az október 27-i közgyűlés napján újraalakultak a szakosztályok is. Ezek ugyan még régi nevükön szerepelnek, de a tudományos munkásság differenciálódása és a mai követelményeknek megfelelően a szakosztályokon belül külön szaktudományi csoportok alakultak. Így a mintegy 350 tagot számláló Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztály keretében többek között külön néprajzi csoport alakult, ennek megfelelően a szakosz-

tályi választmányban a csoportból ALMÁSI ISTVÁN (Kolozsvár), MOLNÁR ISTVÁN (Székelykeresztúr), NAGY JENŐ (Kolozsvár), RÁDULY JÁNOS (Kibéd), VÖÖ GABRIELLA (Kolozsvár) vesz részt. Előzőleg a szaktudomány művelői közül a nagyválasztmányba KÓS KÁROLYt és NAGY OLGÁt választották be. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület, illetve szakosztályai eredményesen kívánnak együttműködni valamennyi romániai magyar tudományos és közművelődési egyesülettel. Így a Bod Péter Közművelődési Egyesület (Csernáton) alapító tagként lépett be, a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Kulturális Egyesület jogi személyként lett tagja az EME-nek, más egyesületekkel, a Kriza János Néprajzi Társasággal, a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társasággal és a Romániai Magyar Közgazdász Társasággal pedig eredményesen munkálkodik együtt, vállal közös feladatokat, amit az is megkönnyít, hogy a tagok — más-más feladatok érdekében — mind az EME keretein belül, mind valamelyik említett egyesület tagjaiként is tevékenykednek. Ennek megfelelően a Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztály tervében 1991. szeptemberére szerepel egy „oral history” témakörű ülészak, amit a Kriza János Néprajzi Társasággal közösen rendez.

Egyébként a szakosztályok megkezdtek a havonta sorra kerülő szakelőadások megtartását. Ezekből már néhányat megtartottak mind Kolozsváron, mind más helységeken is. Jóllehet a szervezést a Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztály vállalta, szakosztályi kereten túl az egész romániai magyar társadalom jelentős eseménye lesz két ünnepi ülészak. Júniusban Gyulafehérváron, Csíkszeredán és Kolozsvárt tudományos ülészokon emlékeznek meg gróf BATTYÁNY IGNÁC, a tudós, könyvtáralapító erdélyi püspök születésének 250. évfordulójáról. Az említett szakosztály szeptemberben közösen szervez a Jog-, Közgazdaság- és Társadalomtudományi Szakosztállyal tudományos ülészakit Kolozsvárt és Sepsiszentgyörgyön gróf SZÉCHENYI ISTVÁN születésének 200. évfordulóján.

Papír- és nyomdagondjaink közismertek ugyan, de az Erdélyi Múzeum-Egyesület nem mondott és nem mond le kiadványainak újbóli megjelentetéséről. A nyár folyamán megjelenik az 1947-ben elnémitott Erdélyi Múzeum és már megjelent az Erdélyi Tudományos Füzetek legújabb (sorrendben a 209. száma). Néprajzi vonatkozása miatt az első megjelenő füzetek között kiemeljük KESZEG VILMOS *A hiedelemtudás szerkezete* című munkáját.

A márciusig megtett útról az egyesület hírlevélben tudósította tagjait. Ez kérdéseket is tartalmaz az EME tagjainak érdeklődési körét, eddigi munkásságát és terveit illetően, a jövőbeli teendők alaposabb meghatározása érdekében. Az egyesület az újrakezdés nehéz, akadályokkal teli útját járja. De tagjai kitartása, hite biztosíték arra, hogy feladatait teljesíteni fogja.

KISS ANDRÁS

A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége

A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége az 1989-es események után Sepsiszentgyörgyön az RMDSZ mellett alakult meg. Alapítók a Sepsiszentgyörgyön lakó csángók.

A szövetség célja, hogy a moldvai csángók magyarként maradjanak fenn, megőrizték és továbbadják kultúrájukat, hagyományaikat. Mivel a csángók nagy része nem tud magya-

rul olvasni és életmódja folytán nem szokott hozzá az elvont gondolkodáshoz, az előbb említetteket elsősorban személyes közlés és ráhatás útján kell terjeszteni. Ennek az általunk ismert legjobb módja az lenne, hogy kineveljünk egy csángó értelmiségi réteget, minél több gyermeket irányítsunk az anyanyelven oktató elemi és felsőbb fokú iskolák padjai felé.

Addig, amíg a moldvai csángómagyaroknak megteremtődik az az értelmiségi rétege, amely szakszerűen foglalkozna majd velük, mi kötelességünknek érezzük mindent megtenni a csángó hagyományok megmaradása érdekében.

Már a szervezet léte is erősítheti az azonosságtudatot. A szövetség kétnyelvű újságot ad ki, melyben tanulmányok vannak a csángók származásáról és hagyományairól. Tudósítások jelennek meg a csángó találkozóról, melyek kapcsán közlik a résztvevők fényképeit is. Ez utóbbi a többi falubeli érdeklődésének felkeltésére is alkalmas.

Csángó találkozót Moldvában csak az utóbbi évben lehetett először tartani. A találkozók általában kapcsolódtak annak a falunak a búcsújához, melyben tartották. Több faluból érkeznek csángómagyarok a találkozóra, és ilyenkor fellépnek azok a csángó népdal- és tánc csoportok, melyek szintén az utóbbi időben alakultak meg.

A hagyományos kultúra annyira visszaszorult, hogy a falvakban a népdal- és tánc csoportok szervezőinek hosszas gyűjtőmunkát kellett végezniük, mire az öregektől a régi dalokat és táncokat megtanulták, hogy aztán tovább adhassák, betaníthassák a középkorú vagy fiatal tagoknak. Reméljük, hogy a meglévő néhány csoport működése a többi faluban is kedvet fog csinálni majd hasonlók szervezéséhez. Egyébként a meglévő csoportok már Erdélyben, sőt Magyarországon is sikerrel szerepeltek. A Pusztinai Népdalkör Budapesten egy kiállításmegnyitón lépett fel, és más programokon is szerepelt. A Budapesti Tavasz Fesztiválra a Külsőrekecsini Tánc csoport érkezése várható, akik más vidéki városokban is fellépnek majd.

A szövetség működésével kapcsolatban számot adhatunk továbbá arról, hogy 1990 június végén megszerveztük egy kb. 20 fős csángó csoport magyarországi tartózkodását, hogy DOMOKOS PÁL PÉTERt, a csángók történetének ismert kutatóját névnapján eredeti csángó ruhákba öltözve felköszöntsük. A csoport tagjai számára felemelő élmény volt találkozni ezzel a híres és bölcs emberrel, és látni, hogy ő fontosnak tart minket. 1990 nyarán megszerveztük csángó gyermekek soproni táborozását, ahol a helyi szervezők gazdag programmal várták őket. Játékokat szerveztek nekik, múzeumba vitték és tanították őket magyarul írni és imádkozni.

Látjuk tehát, hogy a csángómagyarok körében végzett hasznos tevékenységnek nemcsak Romániában, hanem Magyarországon is megvalósítható módjai vannak.

Ezek természetüknél fogva jobban érdekelhetik a magyarországi szervezeteket és intézményeket. Egyik ilyen területe a cselekvésnek csángómagyar csoportok magyarországi tartózkodásának megszervezése. El kell kerülni, hogy a csángómagyarokat „turista” csoportként vagy segélyezni való alanyokként kezeljék, mert ebben az esetben kevés eszmei haszna lesz a látogatásnak. Ha ugyanis a szervezők nem beszélgetnek velük, a résztvevők leginkább csak a magyarországi élet felszíni jelenségeit (árubőség stb.) látják, és nem ébred fel bennük a hagyományok, és a magyar kultúra iránti tisztelet és érdeklődés.

A szövetség megszervezte csángó gyermekek magyar nyelvű oktatását a Székelyföldön (Csíkszereda, Udvarhely, Székelykeresztúr), ami szintén nagyon fontos a számunkra

A csángó fiatalok Magyarországon történő felsőfokú oktatásának megszervezésénél nagyon fontos szempont, hogy elsősorban a hagyományápolással vagy oktatással összefüggő tárgyak tanulmányozását támogassuk.

SZÓCS ANNA

A Lakatos Demeter Egyesület célja és feladatai

Részlet az alapszabályból

1. Az egyesület alapvető célja:

a) A moldvai csángómagyarok (továbbiakban: csángók) történelmével, néprajzával, életével foglalkozók tevékenységének összehangolása, munkájuk segítése.

b) A csángók művelődéstörténeti értékeinek minél szélesebb körben való megismertetése.

c) A csángókkal történő kulturális kapcsolatok kialakításának elősegítése.

2. A fenti célok elérése érdekében az egyesület a következő főbb feladatokat tűzi ki maga elé:

a) Előadások és kiállítások szervezése a csángókra vonatkozó ismeretek széleskörű terjesztése érdekében.

b) A csángókkal kapcsolatos művek születésének segítése, ilyen témájú kiadványok megjelentetése.

c) A II. világháború során magyarországra települt csángók körében a hagyományörzés elősegítése.

d) A Magyarországra látogató csángók segítése.

e) Együttműködés a hasonló célokat is vállaló hazai és külföldi szervezetekkel.

A Lakatos Demeter Egyesület egy évi tagdíja legkevesebb 200 Ft, de számítunk tagjaink megértő áldozatkészségére, s kérjük, hogy lehetőségük szerint nagyobb összeggel támogassák célkitűzéseink megvalósítását.

A Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság II. közgyűlése

Az 1989. december 9-én alakult Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság 1991. február 9—10-én tartotta tudományos tanácskozással egybekötött második, tisztújító közgyűlését.

Az első napon *A néprajz és helytörténet szerepe az iskolai oktatásban* címen, a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségével karöltve rendezett tudományos tanácskozás zajlott, amelyet PUKKAI LÁSZLÓ, a szövetség elnöke nyitott meg. Ezt követően a néprajz (népzene, népművészet stb.) szerepéről a pedagógus munkájában, a néprajzi szakkörök tevékenységéről, módszertani kérdésekről hangzottak el előadások BARSZ ERNŐ, ÁG TIBOR, SZANYI MÁRIA, RIGÓ ENDRÉNÉ, FEHÉRVÁRY MAGDA és FÜLÖP LAURA tolmácsolásában (az írásban is megérkezett előadások szövegét a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság Tájékoztatója, a Hírharang idei 1—2. száma is közli). Az előadásokat élénk vita és LISZKA JÓZSEF zárszava követte.

1991. február 10-én került sor a CSMT II. közgyűlésére, amelyen LISZKA JÓZSEF elnök a társaság elmúlt évi tevékenységéről számolt be. Kiemelte, hogy a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság tevékenységi körét az elmúlt időszakban két területre összpontosította. Az egyik az utánpótlás biztosítását célzó pedagógiai és ismeretterjesztő munka, amelynek eredményeként a nyitrai Tanárképző Főiskola Magyar Tagozatán megindult a néprajz fakultatív oktatása heti két órában. Ezen kívül a társaság két rendezvény keretében is igyekezett a fenti célt szolgálni: 1990 nyarán a gömöri Domicán rendezte meg I. Néprajzi Továbbképző Tanfolyamát (bővebben lásd: Néprajzi Hírek 1990/3—4.), majd ősszel egy háromnapos szemináriumot rendezett Szencen tanárképző főiskolások és gimnazisták számára. Ugyancsak a CsMNT szorgalmazásának köszönhetően a pozsonyi Szlovák Rádió magyar adásában *Néprajz mindenkinek* címen ismeretterjesztő előadásorozat indult. A másik terület, amelyen a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság aktív tevékenységet fejtett ki, a tudományos kutatómunka, tudományos kapcsolatfelvételek, publikációk. Még 1990-ben megtette az előkészületeket az Ipoly alsó és középső folyása mente (az egykori Hont megye kutatásokból ezideig kimaradt része) néprajzának monografikus igényű feltárására. Ezen kívül a már említett domicai és szenci rendezvényeken is mód nyílt a terepmunkára, konkrét gyűjtőtevékenységre is (az első esetben Kecson, az ott nyert adatok *Utánpótlás* címen külön füzetben jelennek meg; a másodikban Boldogfán). A kutatómunkához szorosan kapcsolódva a társaság megalapította Könyvtárát és Adattárát is. A Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság igyekszik kapcsolatba lépni a hazai és külföldi néprajzi (ill. honismereti) tudományos társulásokkal, intézményekkel. Ezen törekvés eredményeként a kölcsönös és rendszeres tájékoztatás szintjén, ill. aktív munkakapcsolat formájában együttműködés bontakozott ki a Magyar, Szlovák és Német Néprajzi Társasággal, az erdélyi Kriza János Néprajzi Társasággal és a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társasággal. A CsMNT publikációs tevékenységét is beindította. 1990 nyarára jelent meg tájékoztató füzetének, a Hírharangnak első száma (a közgyűlés idejére látott napvilágot a 2—3-as összevont szám), nagyjából összegyűlt az anyag a társaság évkönyvének, az egykori Csemadok KB-tól örökölt, megújított formában, új folyamként induló Néprajzi Közlések részére. Ezen kívül könyvsorozat (Népismereti Könyvtár) és kérdőívek kiadásának az előkészületeiről is beszámolhatunk.

Az elnöki tájékoztató után DÁNIEL ERZSÉBET pénztári jelentése hangzott el, majd alapszabálmódosításra és tisztújításra került sor. A Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság új tisztikara a következő.

Tiszteletbeli elnök: ÁG TIBOR, elnök: LISZKA JÓZSEF, alelnök: FEHÉRVÁRY MAGDA, pénztáros és adminisztrátor: L. JUHÁSZ ILONA, választmányi tagok: BODNÁR MÓNIKA, GÉCZI LAJOS, B. KOVÁCS ISTVÁN, SZANYI MÁRIA, számvizsgáló bizottság: DÁNIEL ERZSÉBET, NAGY ENDRE, ULMAN GÁBOR

Végezetül a közgyűlés jóváhagyta a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság 1991-re szóló munkatervét, amelyben többek között az Ipoly-menti kutatás kibontakoztatása, a II. Néprajzi Továbbképző Tanfolyam (Szepsi székhellyel, bódva-völgyi kutatással) megszervezése, egy néprajzi gyermektábor és egy nemzetközi tudományos konferencia megrendezése szerepel.

Állásfoglalás az önálló magyarországi nemzetiségi néprajzi társaság alakulásáról

A történelmi változások sodrában a Magyar Néprajzi Társaságon belül 1990 elején felmerült egy önálló magyarországi nemzetiségi néprajzi társaság létrehozásának gondolata. Az MNT Nemzetiségi Szakosztálya a kérdést első ízben május 24-én vitatta meg. Mellette és ellene érvek hangzottak el. A vita nyitott maradt azzal, hogy a problémát az érdekeltek Békéscsabán a Nemzetközi Nemzetiségkutató Néprajzi Konferencia alkalmával ismét napirendre tűzik, illetve döntésre terjesztik elő.

A közben eltelt időben az MNT tagjaihoz és az érintett nemzetiségi szövetségekhez körlevelet küldtünk, a kérdés eldöntéséhez a véleményüket kértük.

A tervezet szerint az MNT Nemzetiségi Szakosztálya 1990. okt. 6-án Békéscsabán a Nemzetközi Nemzetiségkutató Néprajzi Konferencia alkalmával e témakörben megtartotta második tanácskozását.

Elhangzott:

A Magyar Néprajzi Társaság tiszteletben tartja a nemzetiségek jogát egy önálló társaság létrehozására. Amennyiben a nemzetiségi néprajzi kutatók, és a kérdésben érdekelt társasági tagok a különállás mellett döntenek, működésükhöz az MNT szoros együttműködést ajánl, és hatékony támogatást kíván nyújtani. Az esetleges önállóan működő nemzetiségi néprajzi társaság tagjai egyidőben a Magyar Néprajzi Társaság tagjai is maradhatnak.

A résztvevők szóbeli és a (18) levélbeni többség véleményét tükröző hozzászólások:

A nemzetiségi kutatók köszönettel veszik a Magyar Néprajzi Társaság ösztönzését, az előlegezett bizalmat és a megígért támogatást. Ám az önálló nemzetiségi néprajzi társaságoknak csak akkor lenne értelme, ha kisebbségi népcsoportonként, illetve nyelvenként alakulhatnának külön társaságok. Ehhez azonban kevés a szakember. (Pl. az 5 ezer szerb, az 5 ezer szlovén és a 3 ezer görög esetében.) Egy-egy gyenge társaságnak gazdasági, tárgyi feltételei sem lennének adottak. A különállás elvileg helyes, gyakorlatilag a kis létszámú önálló nemzetiségi néprajzi társaságok életképtelenek lennének.

A Nemzetiségi Szakosztály összegező és döntő állásfoglalása:

A tények figyelembevételével, a kb. 80%-os többségi vélemény alapján a Nemzetiségi Szakosztály továbbra is a Magyar Néprajzi Társaságon belül kíván működni, az eddigieknél szélesebb feladatkörrel és hatékonyabb tartalommal. (Többek között szükségesnek tartja a szorosabb együttműködés kiéptítését az anyanemzetek néprajzi intézményeivel.)

A Magyar Néprajzi Társaság továbbra is tiszteletben kívánja tartani a nemzetiségek önrendelkezési jogát és kijelenti:

Amennyiben valamelyik nemzeti kisebbségi csoport később mégis úgy dönt, hogy önálló néprajzi társaságot hoz létre, e törekvésében az MNT támogatást nyújt.

EPERJESSY ERNŐ
az MNT Nemzetiségi Szakosztályának
elnöke

KUTATÁSOK

Egyre nagyobb igényességgel

Egy most induló monografikus néprajzi kutatás margójára

Álszerénység lenne azt állítani, hogy a szlovákiai magyar néprajzi kutatás az elmúlt négy évtized alatt semmit nem tett volna le a tudomány asztalára. A már szinte elcsépelte emlegetett „semiből indulás” és a közbeni mindenféle nehézségek, akadályozások dacára néprajzgyűjtőinknek (az önkénteseknek és szakképzetteknek karöltve) olyan (publikált!) adatbázist sikerült létrehozniuk, amelyre ma is építeni lehet — és kell is. Miközben persze a továbblépés is szükségeltetik, hiszen a jórészt rendszertelenül összegyűjtött adatok, adategyüttesek csak további, alaposan átgondolt, gondosan előkészített és következetesen, türelmesen végigvitt kutatások fényében lesznek igazán jól értelmezhetőek. Elsősorban a teljesség igényével készült tematikus és lokális monográfiákra, interdiszciplináris (tudományközi) kutatásokra van szükség, miközben — helyzeti előnyüket kihasználva — a magyar—szlovák etnokulturális kapcsolatok vizsgálatáról, az összehasonlító kutatásokról sem szabad megfeledkezni.

A fentiek szem előtt tartásával kezd kibontakozni a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság égisze alatt egy hosszú távú monografikus néprajzi kutatás, amely az egykori Hont megye magyar és vegyes lakosságú településeit vizsgálja. A kezdeményezés azonban nem előzmények nélkül való.

Amikor 1988-ban megjelent a megye szlovák falvait bemutató nagy összegzés (*Hont, Tradície ľudovej kultúry*. Szerk. JÁN BOTÍK. Banská Bystrica, 1988), a Csemadok akkori Érsekújvári Járási Néprajzi Szakcsoportja keretében megszületett a felismerés, hogy a nagymúltú területesség magyar falvainak hasonló feltárását is el kell végezni. Ez annál is inkább megvalósítható tervnek látszott már akkor is, mivel a vidékről megbízható előtanulmányokkal rendelkezünk (gondoljunk csak CSÁKY KÁROLY értékes munkáira, vagy az IKVAI NÁNDOR által irányított munkacsoport vaskos tanulmánykötetére a Börzsöny néprajzáról). Az elhatározást az a tény is erősítette, hogy néhány dél-szlovákiai múzeum (a komáromi, érsekújvári, galántai és dunaszerdahelyi) munkatársai egy másik kutatási program keretében éppen ebben az időben kezdték meg az érintett tájegységhez tartozó Leléd hagyományos gazdálkodásának a vizsgálatát. Így 1989 nyarán, amikor az első közös néprajzi kutatótáborra sor került, az említett témakör mellett a község földrajzi neveinek, hit- és szokásvilágának a kutatása is megindulhatott. Már abban az időben folytak tárgyalások a szomszédos magyarországi területeken dolgozó kollégákkal a munkálatok egybehangolása érdekében. Annak ellenére, hogy eredményekkel is járó szórványos próbálkozások már akkor is voltak, komolyabb együttműködésre csak a megváltozott körülmények között, inkább a jövőben van remény. Miután az említett néprajzi szakcsoport még 1990-ben is szervezett egy kisebb jelentőségű ipolyszalkai kutatást, a vizsgálódások szakmai irányítását, szervezését a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság vette át azzal a céllal, hogy a kutatásokat nemcsak a járási határokon túlra terjeszti ki, hanem — a magyarországi féllel karöltve — az egykori Hont megye egész magyar népességéről kísérel meg átfogó képet al-

kotni, miközben különös figyelmet szentel a magyar—szlovák (—német) interetnikus vizsgálatoknak is.

1991. június 28-a és július 3-a között Ipolyszalkán került sor a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság által, a Csemadok Érsekújvári Területi Választmányával és az Érsekújvári Járási Honismereti Múzeummal karöltve szervezett Ipoly menti kutatótáborra, amely a fentebb körvonalazott nagyszabású program nyitányát jelenti. Az első nap előadások meghallgatásával és szakmai—módszertani megbeszéléssel telt el. HÁLA JÓZSEF, a budapesti egyetem Tárgyi Néprajzi Tanszékének adjunktusa HŐKE LAJOS múlt századi honismereti kutató Hont megyei vonatkozású munkásságával ismertette meg a hallgatóságot, majd MÁNDLI GYULA, szobi könyvtárigazgató az Ipoly bal partján folyó kutatásokról, az eddigi eredményekről számolt be. CSÁKY KÁROLY a gyermek születésével kapcsolatos Ipoly menti szokásokról írott dolgozatából olvasott fel részleteket, míg LISZKA JÓZSEF a szlovákiai magyar tájak néprajzi kutatásának történetét vázolta. Az ezt követő megbeszélés elsődleges célja a kutatandó terület kijelölése és a vizsgálandó témák körülhatárolása volt. Tekintettel arra, hogy a megye magyar falvainak száma meghaladja a hatvanat, a jövőben mindenképpen meg kell határozni néhány főbb kutatási pontot (az idei kutatások Ipolyszalkán, s részben a környező településeken folynak, míg jövőre a munkacsoport Ipolyság székhellyel a szomszédos falvakat vizsgálja meg). A kutatás végeredménye természetesen egy vaskos néprajzi monográfia kell hogy legyen, ám addig is a már elkészült rész tanulmányok (köztük először is egy Hont megyei bibliográfia) közreadásával folyamatosan tájékoztatni szeretnénk munkánk eredményéről a szakmát és a nagyközönséget.

Hírharang, 1991/4. 6—7. old.

LISZKA JÓZSEF

Halászat a Balatonon.

III. rész.

A háló behúzása.

KÜLFÖLDI TANULMÁNYUTAK, EXPEDÍCIÓK

Beszámoló skócial tanulmányutamról

(1991. IV. 20.—V. 17.)

1990 nyarán kaptam értesítést a School of Scottish Studies akkori igazgatójától, DONALD A. MACDONALDtól, hogy az ERIC CREGEEN emlékére alapított ösztöndíjat elnyertem és 3 hétre az edinburghi egyetem vendége vagyok. A meghívás a következő akadémiai évre (tehát 1991 októberéig) egy közösen egyeztetett időpontra szolt.

Az Eric Cregeen-ösztöndíj — amint azt a megküldött nyomtatványból és a meghívólevélből megtudtam — azt a célt szolgálja, hogy ösztönözze az összehasonlító folklorisztikai és etnográfiai kutatásokat mind Skócián belül, mind pedig Skócia és más országok között.

Az ösztöndíj kiváló lehetőséget teremtett számomra, hogy

1. Megismerjem az érdeklődési és kutatási területeimhez közel álló, paralel skót kutatásokat, valamint a Magyarországon nem hozzáférhető angol nyelvű, külföldi szakirodalmat. Ennek megfelelően hosszú órákat töltöttem a School of Scottish Studies könyvtárában, melynek különösen gazdag recens folklorisztikai és néprajzi folyóiratanyaga, a saját kiadványai (Tocher, Scottish Studies, By Word of Mouth), valamint a Greig-Duncan Folk Song Collection jelentettek számomra újdonságot.

A School of Scottish Studies vezetősége jóvoltából néhány fontos, Magyarországon nem elérhető tanulmányról xerox-másolatot készíthettem, néhány témakörrel (skót népdal- és ballada-kutatás, oral history, woman studies) tájékoztató bibliográfiát állítottam össze. A School of Scottish Studies munkatársai rendkívüli előzékenységgel segítettek tájékozódásomat a skót folklor-kutatásokban, ennek köszönhetően mintegy 10 kazettányi népzenei anyagot, s néhány összefoglaló jellegű szakkönyvet kaptam tőlük ajándékba. Mindezeket további kutatásaimban és egyetemi oktatómunkámban kívánom felhasználni. Itt említem meg, hogy a skót—magyar tudományos kapcsolatok megalapozása érdekében én is mintegy 30 tételnyi angol nyelvű magyar kiadványt (könyveket és különlenyomatokat) ajándékoztam a School of Scottish Studiesnek. Magammal vittem a MARGARET MACKAY által már korábban beszerzett 3 magyar néprajzi film (*Az élet fordulójának ünnepe a Bán-völgye református falvaiban*, filmciklus: keresztlő, lakodalom és temetés — készítette: SZACSVAY ÉVA) angol forgatókönyvét, és egy újabb magyar videofilmrel is (*Pirosi lakodalom*, 1989) gazdagítottam gyűjteményüket.

2. Az Eric Cregeen-ösztöndíj lehetőséget teremtett számomra, hogy megismerkedjem a skóciai néprajzi gyűjteményekkel, archívumokkal, múzeumokkal — Edinburghben és vidéken [Glenesk Museum, Meigle Museum, Auchindrain Museum of Country Life (Argyll)]. Két napot sikerült eltöltenem az A. FENTON alapította Scottish Ethnological Archiveban, amely a Skót Nemzeti Múzeum részeként működik. Érdekel a gyűjtemény adattárolási és feldolgozási rendszere. Összehasonlító anyagot kerestem és találtam néhány kutatási témámhoz. (Az életfordulókhoz kapcsolódó szokások, a templom és a temető, a népi vallássság és hiedelemrendszer, farmer-naplók, memoárok.) A dossziéba rendezett, jól felépített, írott anyagot és fotókat tartalmazó, tematikus mutatóval ellátott gyűjtemény lehetővé

tette, hogy gyorsan és célirányosan megismerhessem a skóciai népelet számos aspektusát.

Természetesen átnéztem a School of Scottish Studies archívumait is (különösen prózaepikus anyaguk gazdag!), de arra nem jutott időm, hogy dolgozzam is bennük, annál is inkább, mert az engem érdeklő témák (pl. népköltészet, élettörténetek) jelentős része egyelőre még hangzóanyag, nincs leírva.

3. Mint egyetemi oktatót érdekelt az edinburghi egyetem oktatási rendszere és módszere, elsősorban természetesen a School of Scottish Studies (tulajdonképpen Néprajzi Intézet és Tanszék) tananyaga, tanrendje. Következésképpen 2 kolléganő (MORAG MACLEOD és MARGARET BENNETT) népköltészeti előadásait és szemináriumait látogattam. Ezek az alkalmak nemcsak tárgyi ismereteimet gazdagították (a skót és kelta népdalokról, népballadákról, a béresek életéről), hanem bepillantást engedtek a magyarországi gyakorlattól nagyon különböző oktatási metodikába és követelményrendszerbe is. Egészen véve nagyon hasznosak és tanulságosak voltak.

A School of Scottish Studiesban folyó oktató és kutató, feldolgozó munkáról több kollégával sikerült konzultálnom, eszmét cserélnem. Az inspirációért cserébe átadtam az intézet igazgatójának, A. FENTONnak a budapesti egyetem Néprajzi és Folklore Tanszékének magammal vitt általános tájékoztatóját, s egy olyan összeállítást, amely a két tanszék évekre bontott, témák szerint rendezett anyagát, illetőleg a két szigorlat vizsgáteleit tartalmazza.

4. Az edinburghi egyetem vendégeként 4 vendégprofesszori előadást hallgattam meg (az angol temetkezési szokásokról; a skóciai táplálkozástudományról; a zöld szín jelentéséről az ír hagyományokban, illetve a korai ír törvénykezési szokásokról). Az ösztöndíj követelményeinek értelmében magam is két előadást (seminar) tartottam.

— 1991. 5. 8. *A magyar folklorisztikai kutatás múltja és jelene.*

Az előadást ALEXANDER FENTON vezette be, áttekintést adva a magyar néprajzi kutatásokról, a legújabb összefoglaló jellegű néprajzi publikációkról. Előadásomat egy kis retrospektív könyvkiállítással illusztráltam. Az ajándékba hozott kiadványokat ez alkalommal A. FENTON és MARGARET MACKAY magyar könyveivel egészítettük ki. Előadás után egy 1989-ben forgatott magyar néprajzi filmet vetítettünk — egy református temetésről. A filmet M. MACKAY kommentálta.

— 1991. 5. 15. *Borku Mariska, egy református parasztpróféta tevékenysége és hatása a Kárpátalján.*

A fényképekkel illusztrált előadást rövid vita, majd néprajzi filmvetítés követte. Ez alkalommal egy magyar református esküvőt és mai lakodalmi szokásokat ismerhetett meg a közönség. A filmrészleteket — előzetes megbeszélés után — ismét M. MACKAY kommentálta. Ígéretet kaptam, hogy ezt az előadásomat a közeljövőben megjelentetik Skóciában.

Mindkét előadásom szakmai sikerében jelentős szerepe volt ALEXANDER FENTONnak — a magyar néprajzi kutatás és szakirodalom jó ismerőjének — és MARGARET MACKAY-nak.

5. Végezetül, de nem utolsó sorban: skóciai tartózkodásom során — a kollégák jóvoltából — több alkalommal is kirándulhattam vidékre, megismerhettem a változatos skót tá-

jat, műemlékeket. Kétszer voltam hangversenyen, kétszer színházban, kétszer istentiszteleten. Az egyik egy kelta nyelvű *free church* istentisztelete volt, ahol nagy hatást gyakorolt rám az archaikus stílusú zsoltár-éneklés. Voltam egy falusi táncházban is, ahol a skót néptánc *revivalját* tapasztalhattam meg. Sikerült találkoznom LILY CREGEENnel, ERIC CREGEEN özvegyével, akinek hálás köszönetet mondtam az ősztündíj nyújtotta élményekért, s e páratlan kapcsolatteremtési lehetőségért.

Szakmai programjaim szervezésében és a tanulmányút sikeres lebonyolításában oroszlánrészt vállalt MARGARET MACKAY (jelenleg az egyetem tanulmányi dékánhelyettese), akinek minden apró részletre odafigyelő, önzetlen baráti segítsége nélkül nehezen boldogultam volna. Őszinte hálával tartozom tehát neki, valamint a School of Scottish Studies igazgatójának, ALEXANDER FENTONnak és tanzéke munkatársainak, hogy időt és fáradságot nem kímélve foglalkoztak velem, — s eddigi pályafutásom csúcspontjává tették ezt a négy hetet.

Reményeim szerint ez a rövid tanulmányút megindítja a budapesti és edinburghi néprajzi tanszékek közötti kidaványcserét; újabb vendég-előadói, kutatói meghívásokat eredményez, és megteremti az összehasonlító skót—magyar folklorisztikai vizsgálatok lehetőségét. MARGARET MACKAYal ugyanis tervbe vettük, hogy egy közös — általam már alkalmazott — kérdőív alapján párhuzamos vizsgálatokat folytatunk Magyarországon és Skóciában a recens népi vallásosságot — elsősorban a népi teológiát és etnikai normarendszert — illetően. Szeretnénk, ha munkánkba mások is bekapcsolódnának, hisz a magyar és skót népi kultúra és nemzeti műveltség a nagy térbeli távolság ellenére számos rokon szellemiségű vonást, jelenséget mutat.

KÜLLÖS IMOLA

L. Kinnala-Seehala P., Tampere-Matruon.

Pásztortánc Vazseczen (Liptó m.)

*felköttem, legyen szíves, a lap
szépen lefolyt az éjszaka, nemcsak, mint költőim, hanem*

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

A VII. Nemzetközi Finnugor Kongresszus

Debrecen, 1990. augusztus 27.—szeptember 2.

A várakozásokat is meghaladó érdeklődéssel zajlott le a kongresszus, erősen gondolkodóba ejtve magát a nemzetközi szervezőbizottságot is. Kongresszusról-kongresszusra nőtt a résztvevők száma, s ezzel egyidejűleg terjeszkedett ki a érdeklődés olyan kutatási területekre is, amelyek nem tartoznak a voltaképpen uralisztikai, vagy finnugrisztikai stúdiumokhoz. Kongresszusról-kongresszusra bővülnek a kulturális programok is, amelyek sokszor a tudományos programokat korlátozzák. A debreceni kongresszuson még nem borult fel az egyensúly, szerencsére a szervezők felismerték a veszélyeket, tehát a következő kongresszusok szervezésekor hasznosíthatják a tapasztalataikat. Mindazonáltal a debreceni tanácskozás is igazolta, hogy nincs igazuk azoknak, akik temetni szeretnék a finnugrisztikát.

A szervezők a hagyományos gyakorlathoz igazodtak, s ennek értelmében három főbb területre irányították a munkát: plenáris üléseken megvalósítható vitákra, szekciókban lezajló megbeszélésekre, valamint néhány szimpóziumra. A plenáris üléseknek a nemzetközi szervezőbizottság által is elfogadott, előre meghatározott tematikája volt, felkért előadókkal. Az előadásokat a hozzászólások, vita lehetővé tétele végett külön kötetben kiadták. Négy olyan nagyobb támacsoport került így előtérbe, amely az uralisztika legaktuálisabb kérdései közé tartozik. A plenáris ülések tematikája a következő volt: 1. Uráli és nem-uráli nyelvek és kultúrák találkozásai; 2. A nyelv és kultúra rétegződése; 3. A tudományos—műszaki haladás érvényesülése az uralisztikai stúdiumokban; 4. Az uralisztikai stúdiumok, 1960—1990. A felkért előadók között nyelvészek, régészek stb. foglaltak helyet, a néprajzot az első tematikában KODOLÁNYI JÁNOS *Von der Beutekultur bis zum Ackerbau* című előadása, a negyedik tematikában pedig GUNDA BÉLA *Estonian Ethnological Researches from the Point of View of Europe* című előadása képviselte. Tág teret kapott a néprajz a szekcióüléseken, éspedig a) néphit, vallás, mitológia; b) népzene; c) társadalom; d) anyagi kultúra; valamint e) népművészet tárgykörök szerinti csoportosításban. Hangzottak el néprajzi előadások az Interetnikus kapcsolatok elnevezésű szekcióban is. Az előadók sorában örvendetesen szépszájú magyar kutató volt található.

Igen figyelemreméltó jelenséggént állapítható meg, s ez egyúttal a jövőt is mutatja, hogy a kongresszus résztvevői, előadói között eddig nem tapasztalt számban jelentek meg a kis finnugor nyelvű népek jól fölkészült képviselői.

A kongresszus záró ülése memorandumot fogadott el, ez nyomatékosan kér segítséget Oroszország vezetőitől az ott élő, veszélyeztetett helyzetbe került uráli nyelvű népek nyelvének, kultúrájának, identitásának a megőrzése érdekében. A záró ülés úgy határozott, hogy a VIII. Nemzetközi Finnugor Kongresszus 1995-ben Jyväskyläben kerül megrendezésre.

K. J.

A IV. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia

Békéscsaba, 1990. október 5—7.

„A néprajz, az etnográfia a béke tudománya, mert megismertet másokkal, a mások értékeivel, s ha egyszer világbéke lesz, akkor ez az etnográfiának köszönhető.” — fejtette ki (JÓKAI idézve) gondolatát ANDRÁSFALVY BERTALAN művelődési és közoktatási miniszter 1990. október 5-én Békéscsabán, a háromnapos Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencián tartott megnyitójában.

A konferencia mind hazai, mind nemzetközi vonatkozásban az etnográfia kiemelt jelentőségű, tudományos tanácskozásai közé tartozik. Az 1975-ben tartott első konferencia gondolata BALASSA IVÁN, ORTUTAY GYULA, KÓSA LÁSZLÓ, KÖVÁGÓ LÁSZLÓ nevéhez fűződik. Alapvető célja szerint elsősorban Közép-Európa nemzeti kisebbségei néprajzi kutatásainak elméleti és gyakorlati kérdéseit kívánja áttekinteni. Nem rejtett célja az sem, hogy a különböző országokban élő nemzeti kisebbségek néprajzi kutatásait ösztönözze, közelebb hozza egymáshoz, szorosabb együttműködést alakítson ki intézmények és kutatók között, illetve az adott országokban hozzájáruljon a kisebbségek szellemi értékeinek tudományos és társadalmi megbecsüléséhez. A főként a Kárpát-medencére kiterjesztett vizsgálódások mellett természetesen teret kapnak Európa más részein élő kisebbségek kutatásának kérdései is. Így esett szó a Baltikum, Olaszország, Dánia, Kanada, Szovjet-Közép-Ázsia, a Kaukázus töredék népeinek egyes nemzetiségi problémáiról is.

Az első konferencia sikere nyomán akkor, a résztvevő hazai és külföldi néprajzi szakemberek elhatározták, hogy ötvenként megisméltik. A gondolat megfogant, a mostani rendezvény azóta már a negyedik. Eredetileg vándor-eseménynek indult. Szerettük volna, ha a konferenciáknak sorrendben más-más ország adott volna otthont (Jugoszlávia, Csehszlovákia stb.). Mind a négy alkalomkor ünnepélyesen ismét felajánlottuk másoknak a megrendezés jogát. Esetenként erre vállalásokat is tettek, megvalósulásukra azonban sajnos nem került sor. (Amint baráti beszélgetésekből megtudhattuk: náluk „ilyen jellegű rendezvénynek nem kedvez a légkör.”)

Így lett aztán négy alkalommal e nemzetközi fórumnak házigazdája Magyarország, pontosabban Békéscsaba. (Az új önkormányzati vezetők úgy nyilatkoztak, hogy városuk megtiszteltetésnek venné, ha tradíciónak tekintve a folytatás is náluk maradna.) Az eredeti választás is azért esett Békés megyére, mert itt szinte mindegyik hazánkban élő nemzetiség (német, szlovák, szerb, román, cigány) megtalálható.

Az egyes konferenciák előadásai tartalmukban egy-egy megadott téma köré csoportosultak. A mostani tematikája ez volt: A néprajzi kutatás elvi, gyakorlati kérdései és feladatai a közép-európai nemzetiségek körében. Az előadások az alábbi két szekcióban hangzottak el:

a) Identitás és népi kultúra a nemzetiségek körében.

b) A nemzetiség, a kisebbség, a népcsoport, az etnikum, a népi kisebbség stb. fogalmának néprajzi szempontú megközelítése.

A konferencia iránt megnőtt az érdeklődés. Amíg a korábbi eseményeken 10—12 országból, általában 100—150-en, a mostani konferencián 14 országból 203-an vettek részt. (Magyarország, Ausztria, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Németország, Szovjetunió,

Finnország, Dánia, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, Lengyelország, Bulgária kutatói mellett amerikai, afrikai, japán, dél-koreai érdeklődők is voltak.)

Korábban Romániából csak egy-két kutató jöhetett el — 1985-ben egy sem! —, örömmel tapasztaltuk, hogy az ismert politikai változások után most 46 romániai magyar és román kutató vett részt. De nemcsak a résztvevők száma volt nagyobb, hanem a vállalt előadásoké is. A 125 tervezett, előre jelzett tanulmányból 110 elhangzott.

A konferencia nyelve a magyaron kívül a német és angol volt, de az előadók tetszés szerint használhatták anyanyelvüket a többirányú szinkrontolmácsolásnak köszönhetően. Így román, horvát, szerb, szlovén, cseh, szlovák, ruszin, ukrán, lengyel, olasz, francia, orosz nyelven is hangzottak el előadások. Mint etnikai kisebbség, a hazai cigányság első ízben kapott helyet a konferencián cigány előadókkal.

A konferencia alkalmával a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum Üveg- és tükörképek a Kárpát-medence népeinél címmel a Néprajzi Múzeum gyűjteményének legszebb darabjait mutatta be SZACSVAY ÉVA rendezésében. Aktualitását az adta, hogy a bemutatott anyag nagyobb része német, szlovák, ukrán, szerb és román parasztköréből került a múzeum birtokába. A korábbi gyakorlatnak megfelelően a konferencia résztvevői különböző nemzetiségi településekre is kirándulást tehettek (Méhkerék, Kétegyháza, Mezőberény, Battonya, Gyula, Elek).

Említésre méltó, hogy a tervezett programon kívül a negyedik napon a Magyar Néprajzi Társaság elnöke, BALASSA IVÁN, valamint a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke, BENKŐ LORÁND külön fogadást adott a romániai magyar és román nyelvjárás- és néprajzkutatók számára. A baráti légkörben kialakult kötetlen beszélgetés során több jövőbeni együttműködési megállapodás történt (közös kiállítások, kiadvány-lehetőségek stb.).

A konferencia széles körű társadalmi összefogással valósult meg. Rendező szervei a Magyar Néprajzi Társaság a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, a Művelődési és Köznevelési Minisztérium Nemzetiségi Önálló Osztálya, az MTA Néprajzi Kutató Csoportja, az OSZK Magyarságkutató Csoportja, Békés megye és Békéscsaba város, a Néprajzi Múzeum és nem utolsósorban a nemzetiségi szövetségek és egyesületek voltak.

A konferencia előkészítése a korábbiaknál nehezebb feladatok elé állította a szervezőbizottságot. Az, hogy végül is méltó körülmények között sikerült megvalósítani, nagyrészt BALASSA IVÁN, KRUPA ANDRÁS, EPERJESSY ERNŐ érdeme, akik ez alkalommal már negyedszer vállalták fel a konferencia szervezésének fő gondjait.

Az elhangzott előadásokat a szervezőbizottság megjelenteti, amint ez korábban is történt.

A hazai és nemzetközi mértékkel jelentősnek, eredményesnek és színvonalasnak minősített rendezvény összegezéséhez még az alábbiakat tehetjük hozzá. Az egyes felmerülő, elvi látáskülönbségeket követő élénk vitákkal együtt (ami pl. „... a csángók népviselete is azok román származását bizonyítja” megállapítást követte), a konferenciát mindvégig a kisebbségeket szolgáló tudományos együttműködés szándéka jellemezte. A jelenlévők megállapodtak abban, hogy a sorozatot folytatni kell és érdemes. Felcsillant annak a reménye, hogy a következőnek esetleg már Románia (Erdély) lenne a házigazdája.

EPERJESSY ERNŐ

A VII. Kézművesipar-történeti Szimpózium

Veszprém, 1990. november 12—14.

Az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottságának Kézművesipar-történeti Munkabizottsága a hetedik szimpóziumát rendezte meg Veszprémben 1990. november 12-e és 14-e között. A VEAB Székházában megtartott, Vállalkozó kézművesek, kisiparosok a századfordulón című tudományos tanácskozást 12-én 9 óra 30 perckor VÖRÖS KÁROLY nyitotta meg, majd elnökként levezette a Kisipar, falusi ipar címet viselő délelőtti ülészsakot. Ezen a következő előadások hangzottak el. FARAGÓ TAMÁS: Népszámlálási adatok a falusi iparról (1857—1910), KERECSENYI EDIT: A dobronaki, kebelei és filóci (egykori Zala vármegye, ma Szlovénia) parasztfazekasok termékértékesítése az 1900-as években, DÓKA KLÁRA: Baranya megyei vízimalmok a vízjogi törvény kiadása (1885) után, BARÁTH JÓZSEF: Vízhasználat és vízimalmok Bereg megyében a XIX. század második felében levéltári iratok tükrében, VERES LÁSZLÓ: A falusi kézművesipar szerkezeti változásai Borsodban a századfordulón, FEJÉR GÁBOR: A faiparok strukturálódása Szilicén, KOVÁCH GÉZA: Adatok az Arad megyei kisipar történetéhez a XIX. század utolsó harmadában, INCZE LÁSZLÓ: A kézművesesség és a kisiparosok helyzete a századfordulón Kézdivásárhelyen, FODOR LÁSZLÓ: Adalékok Székelyudvarhely kézmű- és kisipara történetéhez (1872—1916), HIDVÉGI VIOLETTA: A méterrendszer magyarországi bevezetése (Budapesti mérleggyárak működése, 1873—1919).

A délutáni (Ipari szakoktatás, állami ipartámogatás című) ülészsakon BÁCISKAY VERA elnökölt és az alábbi előadások hangzottak el. GYŐRIVÁNYI SÁNDOR: A kereskedelmi szakoktatás Magyarországon a dualizmus korában, DOMONKOS OTTÓ: A késmárki szövőipari szakiskola, J. HALÁSZ MARGIT: A nyomdászok, könyvkötők és könyvkereskedők szakoktatásának változásai az 1900-as évekig, SZABÓ PÉTER: A győri ipartestület közös gépműhelye, DÁVIDHÁZY ISTVÁN: A soproni Krausz Károly posztós cégnek nyújtott 1907. évi állami gépsegély, BENCZE GÉZA: A Technológiai Iparmúzeum szerepe a hazai kisipar fejlesztésében (1883—1914), TÓTH IMRE: Az ipari oktatás eszközei és emlékei a Kiscelli Múzeumban.

A 14-én délelőtt megtartott ülészsak elnöki tisztét DOMONKOS OTTÓ látta el, amelyen a következő előadásokat hallhatták a jelenlévők. T. MÉREY KLÁRA: A kézműipar helyzete 1876-ban a jövedelemadó fizetések tükrében, POLLÁK RÓBERT: Kézművesipar-történeti kutatások Kelet-Szlovákiában, SOÓS KÁLMÁN: Kézművesipar-történeti kutatások Kárpátalján és a beregszászi Állami Levéltár, CSATÁRY GYÖRGY: Kézművesipar-történeti anyagok az ungvári, munkácsi és beregszászi városi levéltárakban, EVA TORANOVÁ: A szlovákiai rézművesesség és helye a városok iparművészeti kultúrájában, DOMONKOS OTTÓ: Kézművesipar-történeti kutatások Burgenlandban.

Az előadásokat követően NAGYBÁKAY PÉTER a készülő, mintegy 4000 tételt tartalmazó kézművesipar-történeti bibliográfiáról adott tájékoztatást, majd NAGY ZOLTÁN számolt be a körmendí múzeumban őrzött Kézművesipar-történeti Archívumról.

DOMONKOS OTTÓ, a VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottságának elnöke zárószavában összefoglalta a tanácskozás tanulságait és azt (annak ellenére, hogy nem hangzott el minden bejelentett előadás) eredményesnek értékelte. Többek között megemlíttette

azt is, hogy készül a „céhkataszter” kiegészítő kötete, amelynek munkálataiba be kell vonni a szomszédos országok kutatóit is.

Az interdiszciplinaritás jegyében megrendezett, a századforduló körüli időszakot érintő és a Kárpát-medence több tájára és pontjára kitékintő szimpóziumon közel hatvanan vettek részt. Öröndetes, hogy a szimpóziumok történetében először előadásokat tarthattak a szomszédos országok (Csehszlovákia, Szovjetunió, Románia) magyar kutatói is. A hozzászólások és viták a tanácskozás eredményességét erősítették, a kötetlen baráti találkozók pedig a kutatói-emberi kapcsolatok elmélyítéséhez járultak hozzá.

Az első hat szimpózium előadásai egy-egy kötetben megjelentek (a három nemzetközi szimpózium anyaga idegen nyelven is) és időközben napvilágot látott a hetedik szimpózium előadásait tartalmazó kötet is (*VII. Kézművesipar-történeti Szimpózium, Veszprém, 1990. november 12–14.* Szerk.: NAGYBÁKAY PÉTER és NÉMETH GÁBOR. Veszprém, 1991. 202. p.). A kötetben BARÁTH JÓZSEF és SOÓS KÁLMÁN előadása nem jelenhetett meg, mert a kért határidőre a szerzők a kéziratokat nem küldték el. Viszont a szerkesztők felvettek a kötetbe három olyan tanulmányt (DÓZSA KATALIN: A szabóipar helyzete a századfordulón, HODGYAI MÁTYÁS: Nagyvárad-i céhek a XVIII. században, SZULOVSZKY JÁNOS: Iparfejlesztés és a gömöri agyagipar — A rimaszombati agyagipari iskola terve, megvalósítása és kudarca), amelyek a szerzők távolléte miatt a szimpóziumon nem hangozhattak el. A kiadvány (az előző kötetekkel együtt) az alábbi címen vásárolható meg: Rába Helytörténeti Múzeum, 9900 Körmen, Vár.

HÁLA JÓZSEF

Tanácskozás a moldvai magyarokról

Budapest, 1991. március 2.

A Magyar Néprajzi Társaság és a Lakatos Demeter Egyesület 1991. március 2-án a budapesti Ráday Gyűjtemény dísztermében tanácskozást rendezett a moldvai magyarokról. A rendezvény helyszínén CSOMA GERGELY fényképfelvételeit és SZŐCS ANNA szötteseit mutatták be és eredeti csángó textíliákat is kiállítottak. Az érdeklődők több, a moldvai magyarságról szóló kiadványt is megvásárolhattak.

A tanácskozás reggel 9 óra 30 perckor ünnepélyes eseménnyel kezdődött. FARAGÓ LAURA elénekelt egy csángó népdalt és elmondta LAKATOS DEMETER egyik versét, majd az elnöki tisztet ellátó BALASSA IVÁN a Magyar Néprajzi Társaság és a Lakatos Demeter Egyesület nevében meleg szavakkal köszöntötte a kilencvenéves DOMOKOS PÁL PÉTERt. A köszöntést és a méltatást követően többen virágcsokrokat adtak át az ünnepeltnek, egy csángó férfi és két nő balladák eléneklésével fejezte ki DOMOKOS PÁL PÉTER iránti tiszteletét és szeretetét. A moldvai magyarság történelmének és kultúrájának kiváló kutatója megköszönte a születésnap-i üdvözlést, szerényen visszautasította az őt dicséror szavakat és kijelentette, hogy amíg a két kezét mozgatni tudja, „az édes magyar hazáért és népért” fog dolgozni.

Csángó asszonyok énekszóval köszöntik Domokos Pál Pétert
(Balra: Balassa Iván és Faragó Laura)
(Fotó: LIBISCH GYŐZŐ)

Rövid szünet után először BENDA KÁLMÁN professzor a moldvai magyarok történetéről, majd FODOR ISTVÁN, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója a magyar jellegű X—XIII. századi moldvai régészeti leletekről tartott előadást.

Ezt követően FARAGÓ LAURA emlékezett vissza a LAKATOS DEMETER verseivel való találkozására és elmondta az első csángó költő két versét. SZABÓ T. ÁDÁM A csángók nyelve és helyesírása Lakatos Demeter verseinek tükrében címmel tartott előadást, amelyben nemcsak a költő verseit, hanem prózai műveit is elemezte. BARNÁ GÁBOR vetített képekkel illusztrált előadásában a moldvai magyarok csíksomlyói búcsújárásairól beszélt. Ezután HALÁSZ PÉTER ismertette az 1990. július 18-án megalakult és szeptember 24-én bejegyzett Lakatos Demeter Egyesület céljait.

A 14 órakor megkezdett délutáni ülészakon BENDA KÁLMÁN, majd HALÁSZ PÉTER látta el az elnöki tisztet. A tanácskozás ezen részében JÁKI TEODÓZ SÁNDOR, HALÁSZ-NÉ ZELNIK KATALIN, LACZKÓ MIHÁLY, HALÁSZ PÉTER, DOMOKOS MÁRIA, BERLÁSZ MELINDA, UJVÁRY LAJOS, UDVARDY FRIGYES, SZŐCS ANNA és LIMBACHER GÁBOR számolt be a moldvai magyarok körében végzett és a velük kapcsolatos munkájáról, BALÁZS GÁBOR LAKATOS DEMETER munkásságát feltáró kutatásaira FITOS VILMOS hívta fel a figyelmet. A beszámolókat időnként énekszó (LACZKÓ MIHÁLY, JANKÓ MÁTYÁSNÉ, BUDAI ILONA és tanítványai, FARAGÓ LAURA és mások), mesemondás (LACZKÓ MI-

HÁLY), imák elmondása (FARAGÓ LAURA) és zeneszó (Tatros Együttes) szakította meg, szemléltetve a moldvai magyarok gazdag, sajátos és sok archaikus elemet őrző folklóráját.

A tanácskozás utolsó részében KÁDÁR PÉTER és CSOMA GERGELY Moldvában készített diákat mutatott be, végezetül HALÁSZ PÉTER foglalta össze a rendezvény eredményeit és tanulságait. Zárszavában többek között megállapította: megnyugtató, hogy DOMOKOS PÁL PÉTERnek vannak követői, lesznek, akik az általa megkezdett és végzett kutatásokat folytatni fogják.

A Lakatos Demeter Egyesület az elhangzott előadások és beszámolók kiadását tervezi.

HÁLA JÓZSEF

A néprajz egysége és kétsége, avagy honnan hová tart a honi etnográfia és folklorisztika?

A Néprajzi Hírek egy korábbi száma ismertette e vitasorozat célját és tervezett tematikáját. Anélkül, hogy a már egyszer leírtakat megismételném, szükségesnek tartom hangsúlyozni, hogy e kezdeményezést a változás, változtatás igénye hívta életre, annak megfogalmazása, hogy milyen teendők várnak a közeljövőben tudományszakunkra, annak érdekében, hogy legalább a lehetőségét megteremthessük a továbblépésnek.

A „program” kialakítása során arra gondoltunk, hogy a néprajzról legalább nagyjából azonosan gondolkodók táborát sikerül összehozni, hogy kialakul egy kis csapat, amely felvállalja ezt a kezdeményezést. Az eddigi tapasztalatok alapján azt kell mondani, hogy ez az elképzelés egyáltalán nem valósult meg, ez a „csapat” nem jött létre, így tehát nehéz azt felmérni, hogy az általunk felvetett kérdések mennyire foglalkoztatnak másokat, vagy éppen mennyiben tekinthetők csupán elszigetelt elgondolásoknak.

Talán nem érdektelen azonban, ha most megpróbáljuk összefoglalni az első három vitaülésein elhangzottakat és azok tanulságait.

A vitaülések megrendezését a Hajnal István Kör némi anyagi támogatása, valamint a Néprajzi Múzeum mint az üléseket befogadó házigazda tette lehetővé. Ezúton is köszönet érte.

Az első alkalomra 1991. március 20-án került sor, melynek a „*Vágyak és választások*”, *A BUKSZ vita élőben* címet adtuk. Erre a közelmúltban a Budapesti Könyvszemle (BUKSZ) hasábjain megjelent három vitacikk, NIEDERMÜLLER PÉTERÉ, BARABÁS JENŐÉ és SÁRKÁNY MIHÁLYÉ szolgáltatott apropót. Vitavezetőnek KUNT ERNŐT kértük föl. Ezen az összejevetelen — minden előzetes várakozást felülmúlóan — mintegy százan vettek részt, s a hallgatóság köreiből sok volt a fiatal érdeklődő is.

KUNT ERNŐ megnyitójában örömmel üdvözölte a kezdeményezést, s arra hívta fel a figyelmet, hogy az átalakuló magyar társadalomban a néprajznak is új, hiteles helyet kell keresnie magának. Ezután a vita elindítója, NIEDERMÜLLET PÉTER kapott szót. Elmondta, hogy cikkében új szempontokat kívánt fölvetni, s leszögezte, bár a BUKSZ-ban megjelent írásának alapja 2—3 évvel ezelőtt készült, úgy érzi, hogy a hazai néprajz továbbra is elméleti, módszertani válsággal küzd. Írása legnagyobb érdemének azt tartotta, hogy va-

lódi vitát sikerült elindítania, amelyben BARABÁS JENŐ személyében megszólalhatott a hagyományos néprajzi megközelítés, SÁRKÁNY MIHÁLY pedig mint a klasszikus szociálantropológiai gondolkodás egyik jelentős hazai képviselője fejtette ki álláspontját. A válság okát a metodológiai, elméleti igénytelenségben látja, feladatként pedig semmiképpen sem a különböző nézetek, felfogások egységesítését, hanem az érvek egymással való szembeállítását jelölte meg.

BARABÁS JENŐ NIEDERMÜLLER PÉTER cikkét intoleránsnak tartotta, legnagyobb hiányosságaként azt róta föl, hogy az eddigi magyar néprajzi kutatás érdemeit egyáltalán nem ismeri el, s szerinte nem a magyar néprajz, hanem NIEDERMÜLLER PÉTER került válságba. Határozottan kiállt a néprajz eddigi eredményei mellett, elismerve, hogy a megszületett teljesítmények nem egyenletesek. Álláspontja szerint a valóság tényeiből kell kiindulni, s nem a teóriákból.

SÁRKÁNY MIHÁLY magára vonatkozóan a „klasszikus szociálantropológus” megfogalmazásból: a klasszikus jelzöt nem tartotta elfogadhatónak, ő inkább a folyamatokra, folyamatelemzésre teszi a hangsúlyt. Röviden áttekintette a tudományszakunk történetében eddig lezajlott — vagy csak elkezdett — elméleti vitákat, s elmondta, hogy ő inkább foglalkoztatási válságot lát, azt, hogy kevés új ember kerül a szakmába, s nem beszélne a tudomány művelésével kapcsolatos válságról.

A három szerző rövid bevezetője után következett a vita. PALÁDI-KOVÁCS ATTILA elmondta, hogy nem igazán hisz az ilyen viták előremozdító hatásában. Nézete szerint tudományszakunk megalakulásától kezdve keresi a tárgyát, ami folyamatosan változik. Ő a legnagyobb hiányosságot abban látja, hogy a néprajz nem volt képes levétközni az amatőrizmus, dilettantizmus kísérőjelenségeit, sok gyenge munka születik, s ez az oka, hogy a kultúrpolitika valódi helyénél kevesebbre értékeli tudományszakunk eredményeit. NIEDERMÜLLER ismeretelméleti, filozófiai megközelítését divathullámokra vezette vissza, s szerinte egy tudományt nem az minősít, hogy mennyit foglalkozik elméleti, módszertani kérdésekkel, hanem az, hogy milyen eredményeket tud felmutatni, s ezek hogyan, mennyiben hasznosíthatók.

SZUHAY PÉTER hangsúlyozta, hogy a fő kérdésnek azt tekinti, mennyiben szűkül le egy tudomány, avagy mennyiben képes a mindennapokban is használható kérdésekkel foglalkozni. A cél szerinte az lenne, hogy a jelenleg gittegyletként működő szakma kerüljön bele a társadalmi közgondolkodásba. Az interdiszciplinaritás az ő értelmezése szerint azt jelenti, hogy más tudományok számára egy szakma mennyire tud alkalmazható eredményekkel szolgálni, s nem azt, hogy többféle részterületből tevődik össze.

MOHAY TAMÁS — elsősorban BARABÁS JENŐvel vitatkozva — igyekezett különbséget tenni az elmélet és az ideológia fogalmai között, s a néprajzi gyűjtőmunka, terepmunka elméleti megalapozottságának fontosságára hívta föl a figyelmet. FARAGÓ JÓZSEF szerint egy kutató nem változtathatja tudományterülete módszereit ugyanúgy, ahogyan a nők teszik ezt a divattal. Számára a néprajz válsága elsősorban generációs ellentéteket jelent, amikor is a fiatal generáció nem meghaladni, hanem eltaposni akarja az előtte járókat.

Más hozzászólások is körülbelül ezeket a kérdéseket járták körül, majd ezután következett a három cikk szerzőjének válasza. SÁRKÁNY MIHÁLY SZUHAY PÉTERre reflektálva elmondta, hogy ő nem tartja kulcskérdésnek, hogy más tudományok mennyiben támasz-

kodnak, avagy nem támaszkodnak a néprajz eredményeire, MOHAY TAMÁS figyelmét pedig felhívta a néprajzi adat és tény fogalmának különbségeire.

BARABÁS JENŐ sikeresnek tartotta a vita őszinte hangvételét, s elmondta, hogy számára most is világosan kirajzolódott a fogalmak eltérő értelmű használata, a terminológiai tisztázatlanság.

NIEDERMÜLLER PÉTER szerint nem szabad szembeállítani az empiria és elmélet fogalmait, hiszen minden leíró munka mögött meghúzódik valamiféle elméleti háttér, még akkor is, ha ez nem mindig fejtődik ki világosan. Végül azt a reményét fogalmazta meg, hogy bár a néprajz jelenleg is ugyanazt csinálja amit száz éve, bízik benne, hogy száz év múlva talán nem ugyanazt fogja művelni, mint ma.

KUNT ERNŐ vitazárójában összefoglalta a mintegy kétórás beszélgetés tanulságait, s annak a reményének adott hangot, hogy a jövőben a kezdeményezés szellemi műhely jellege fog megerősödni.

Számvetés címmel került sor 1991. április 10-én intergenerációs kerekasztal-beszélgetésre a néprajz jelenéről és jövőjéről. Erre az alkalomra különböző nemzedékek képviselőit hívtuk meg, akik saját pályájukról, tevékenységükről adtak számot. A beszélgetést MOHAY TAMÁS vezette. Ezen az alkalmon már kevesebb volt az érdeklődő, körülbelül negyvenen voltunk, s a fiatalok is jóval kisebb számban képviseltették magukat.

A sort a legidősebb generáció nevében K. KOVÁCS LÁSZLÓ nyitotta meg, aki — talán túlságosan hosszan — beszélt saját pályájáról, elért és el nem ért céljairól, a néprajz nemzeti jellegének fontosságáról. CSILLÉRY KLÁRA önmagával való elégedetlenséget fogalmazott meg, s az iránti kétségeit, hogy egyáltalán mit tudott továbbadni az őt követő nemzedékeknek, azt, hogy úgy érzi, talán nincsenek tanítványai. GYÖRGYI ERZSÉBET a muzeológus és kutató párhuzamba állításáról, a két tevékenység különbségeiről, nehézségeiről beszélt, a néprajz legfontosabb feladatának az értékőrzést, a néprajzi ismeretek rendszerezését, a múzeumi anyag közreadásának szükségességét jelölte meg. VIGA GYULA kétségbe vonta a generációk alapján történő megkülönböztetést, szerinte mindenkinek önmaga számára kell megfogalmaznia saját etnográfiai felfogását. Szakmánkából hiányolta a valódi kritikai szellemet, ugyanakkor bírálta a túlzott türelmetlenséget, s nagyobb tolerancia kialakítását tartotta szükségesnek. SZUHAY PÉTER szerint nem generációkról, hanem inkább iskolák, intézmények közötti kapcsolatokról kellene, lehetne beszélgetni. Önmagát nem tartotta reprezentáns képviselőnek, úgy értékelte, hogy ő inkább az „elbitangoltak” közé tartozik. BEREZKY IBOLYA nemzedékének eddig elvégzett eredményeiről próbált számot adni, s annak a véleményének adott hangot, hogy bár generációja képviselői szám szerint sokan vannak, talán nem kapnak igazán helyet a néprajzi közéletben. HORVÁTH GYULA a legifjabb nemzedék képviselőjében úgy fogalmazott, hogy nem érez elegendő kihívást, nem kapnak lehetőséget a néprajz jelentős kutatási programjaiban való valódi részvételre.

Az ezt követő vitában a résztvevők nem annyira egymás véleményeire reflektáltak, mint inkább ki-ki saját álláspontját fogalmazta meg az általa fontosnak tartott kérdésekről. Ha csomópontokat kellene meghatározni, azok talán a következők voltak: jogos-e a generációk alapján történő elkülönítés, mennyire magyar tudomány a néprajz, melyek a muzeológiai munka feladatai, mennyiben van a néprajznak mitológiateremtő szerepe, a tudomány hitelesen való művelésének fontossága, a szakma széttagoltságának problémái, a néprajz

politizáltsága, a tudományszak szerepe az iskolai oktatásban. Ez a beszélgetés semmiféle általánosan leszűrhető tanulságokat nem hozott, talán inkább arra volt jó, hogy lehetőséget biztosítson különböző vélemények ütköztetésére, szembesítésére.

Harmadik alkalommal 1991. április 23-án rendeztünk fórumot a magyar néprajz szervezeti kereteiről, intézményeiről, *Gúzsba kötve?* címmel. Be kell vallanom, hogy igen nagy várakozással néztünk e beszélgetés elébe, ebben azonban alaposan csalódnunk kellett. Meghívtuk a néprajz valamennyi intézményének vezetőit, akik — nagy örömeinkre — kivétel nélkül el is fogadták meghívásunkat. De talán ebben ki is merült a kezdeményezés legnagyobb érdeme: évek óta először sikerült olyan embereket egy asztal mellé ültetni, akik közül többen még beszélő viszonyban sem voltak egymással.

A csalódás egyik oka az volt, hogy a teremben a hallgatóság száma alig haladta meg a meghívott vendégekét. A másik pedig az — s ez nyilván a szervezők hibája is —, hogy semmiféle érdemi eszmecsere nem alakult ki, az intézményvezetők leginkább azt tartották fontosnak hangsúlyozni, hogy miben látják az általuk vezetett intézmények fontosságát, elfoglalt szerepét a szakmán belül, s milyen eredményeket tudnak felmutatni.

A vitát BORSOS BALÁZS vezette. PALÁDI-KOVÁCS ATTILA az MTA Néprajzi Kutatóintézete és az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszéke, UJVÁRY ZOLTÁN a KLTE Néprajz Tanszéke, BALASSA IVÁN a Magyar Néprajzi Társaság, FÜZES ENDRE a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, VOIGT VILMOS az ELTE Folklore Tanszéke, GRÁFIK IMRE, a Vas Megyei Múzeumi Szervezet igazgatója a vidéki múzeumok, HOFFMANN TAMÁS a Néprajzi Múzeum, BOGLÁR LAJOS pedig az ELTE Kulturális Antropológiai Program képviselőjében ismertették intézményük tevékenységét, jövőre vonatkozó elképzeléseiket.

A kissé hosszúra és protokollárisra sikerült bevezető szavak után kellett volna következnie a valódi vitának, amit részben előre beérkezett, részben a helyszínen feltett kérdések alapján, valódi fórum formájában képzeltünk el. Ennek során elhangzottak valamennyi vezetőre vonatkozó, illetve egy-egy intézményhez, személyhez szóló kérdések. Ezek között voltak az intézményvezetés és a szakmai munka között feszülő ellentmondásokra, a vezetői feladat elvállalásának okaira, a múzeumi tanács feladataira, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum nehézségeire, a vidéki kis múzeumok szerepére, jövőbeli lehetőségeire, a Folklore Tanszék utódnevelési stratégiáira vonatkozó kérdések. Kisebb vita bontakozott ki a múzeumok és a folklorisztika kapcsolataira, a folklorikatások múzeumokban történő végzésére vonatkozóan. Felmerült még többek között a különböző intézmények közötti kapcsolatok jellegére vonatkozó kérdés.

A válaszok alapján tulajdonképpen ideális kép rajzolódott kis szakmánk intézményrendszerét illetően, s a hiányosságok, megoldandó feladatok, feszültségek elvélve kerültek csupán felszínre, legfeljebb egy-egy mondat mögött húzódott meg az ezekre vonatkozó utalás. Mindezzért a szemrehányás nem az intézményvezetőket illeti. Hiszen nekik — természetesen módon — feladatuk, érdekük saját intézményük képviselete, elért eredményeinek bizonyítása. Valószínűleg élesebben, célratörőbben kellett volna kérdéseinket megfogalmazni ahhoz, hogy ez az igencsak diplomatikusra, felszínesre sikerült beszélgetés valódi vitafórummá válhasson.

Nekünk, szervezőknek számos tanulsággal szolgált a meghirdetett vitasorozat első három alkalma. Talán jobb, ha egy-egy eszmecsere szűkebb témaköröket ölel föl, kevesebb a meghívott, de azok részletesebben fejthetik ki álláspontjukat. Sok a tanulnivaló a szer-

vezés technikai lebonyolítását illetően is. Talán a kérdéseket úgy kell megfogalmazni, hogy azok minél több — szakmánk iránt nem közömbös — hallgatóságot vonzzanak, s az időpontokat is úgy kell megválogatni, hogy azok mindenki számára alkalmasak legyenek. A jövőben — ha talán nem is ugyanebben a formában — mindenképpen érdemes lenne folytatni ezt a kezdeményezést. Úgy tudom, erre máris megvannak — a részben hasonló, részben valamelyest eltérő — elképzelések. Szakmánknak mindenképpen szüksége van arra, hogy újrafogalmazza önmagát, s erre az ilyen vagy hasonló vitafórumok megfelelő lehetőségét biztosíthatnak.

SZARVAS ZSUZSA

Játékkártya Mini-Szimpózium Kecskeméten

1991. március 22—24-én került megrendezésre az I. Nemzetközi Játékkártya Mini-Szimpózium Kecskeméten.

A Szórákatémusz Játékmúzeum, a Kiss Áron Magyar Játék Társaság és a kecskeméti önkormányzat által szervezett rendezvény a Kecskeméti Tavasz Napok egyik jelentős eseménye volt.

A játékkártya-történeti tanácskozáson a magyar szakemberek mellett angol, német és osztrák meghívottak vettek részt.

A rendezvény előzményéhez tartozik, hogy a múlt év októberében nyílt meg a Szórákatémusz Játékmúzeumban *Az ördög bibliája* címen a Magyarországon első játékkártya-történeti kiállítás. A kiállítás és a mostani tanácskozás megvalósítása KRISTON VÍZI JÓZSEF, a Szórákatémusz Játékmúzeum vezetője, és JÁNOSKA ANTAL budapesti kutató és játékkártya-gyűjtő nevéhez fűződik.

A konferencia nyitó napján HIDEG ANTAL alpolgármester köszöntötte a vendégeket, majd BÁRTH JÁNOS megyei múzeumigazgató mondott megnyitó beszédet.

Szombaton kerültek sorra az előadások és a hozzájuk kapcsolódó hozzászólások és viták. SZENTIVÁNYI TIBOR elnöki megnyitója után elsőként SYLVIA MANN (Anglia) a leinfeldeni kártyakiállításról és a gyűjteményfejlesztés módszertanáról tartott előadást. VOIGT VILMOS (ELTE, Folklore Tanszék) *Playing-Cards are my Calendar and Prayerbook* című előadásában az Arne-Thompson féle népmese-katalógus egy típusát elemezte. DIETER STREHL (Ausztria), a Piatnik cég munkatársa a játékkártyák XIX. századi történetéről, jellegzetességeiről értekezett. JÁNOSKA ANTAL (Csepeli Papírgyár) a pest-budai kártyafestő műhelyek XVIII—XIX. századi történetét vázolta fel. KALMÁR ÁGNES (Szórákatémusz Játékmúzeum) a tanuló- és oktatókártyák témakörében vetett fel érdekes gondolatokat. VEREBÉLYI KINCŐ (ELTE, Folklore Tanszék) és KRISTON VÍZI JÓZSEF (Szórákatémusz Játékmúzeum) egymáshoz kapcsolódó, érdekes vitát kiváltó előadásaikban a kecskeméti Salamon-műhely Tell-kártyáival kapcsolatban a magyar kártya motívumtörténetéhez járultak hozzá értékes megállapításaikkal. Végezetül két előadás hangzott el a kártyázásról. SZUHAY PÉTER (Néprajzi Múzeum) a nyerészkedő játékok és a kártyajóslás társadalomlélektani motivációiról értekezett, VASVÁRI ZOLTÁN (ELTE, III. éves hallgató) pedig a magyar paraszti kártyázás XX. századi alakulásáról beszélt saját gyűjtései alapján.

A konferencia néprajzi szempontból azért volt jelentős, mert ismét felhívta tudományosunk képviselőinek figyelmét arra, hogy bár az etnográfia felfigyelt a népi kártyajátékokra, de kutatásukban eddig csak szerény eredményeket tud felmutatni.

VASVÁRI ZOLTÁN

Kerekasztal-beszélgetés a bolgár és magyar húsvéti szokásokról

A bolgár és a magyar húsvéti népi- és egyházi szokások címmel rendezte meg a budapesti Bolgár Kulturális és Tájékoztató Központ 1991. március 25-én délután a központ Andrássy úti székházában kerekasztal-beszélgetését.

Az érdeklődő meghívottakon kívül a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézete, valamint a Néprajzi Múzeum munkatársai vettek részt a házigazdák mellett a szakmai beszélgetésen.

A sorrendiséget követve, KISS MÁRIA megnyitója után TÁTRAI ZSUZSANNA ismertette röviden a magyar húsvéti szokások lényegi vonásait *A húsvéti ünnepkör Magyarországon* címmel. Előadásából csupán néhány lényeges elemet említhetünk e helyütt: a böjti időszak szokásait, a víz és tűz szerepét, mindkettő mágikus tartalommal telt, a barka, ill. zöldág szerepét, a húsvéti határkerülést, ételszentelést, valamint záróaktusként a fehérvasárnapi komálás és mátkálás szokását.

KISS MÁRIA *Délszláv húsvéti szokások* című áttekintésében érintette mind a szerb, mind a horvát (bunjevác, sokác), és szlovén szokásokat. A szerb néphagyományban nagy jelentősége van a hosszú — 7 hetet kitevő — böjti időszakban Lázár-szombatján a Lazárice-járásnak és a vrbica-barka (fűzfabarka)-szentelésnek. Nagy jelentőséget tulajdonítanak a nagypénteki tisztálkodásnak, ami az európai hagyományban is általános. A horvát és szlovén hagyományban jelentősek a húsvéti tüzek, a katolikusoknál jelentős szerepet kap az ételszentelés is. Megvannak az ünnepnek a maga jellegzetes rituális ételjei, kalácsai. A szerbekenél a húsvét az ún. halottak húsvétjával zárul húsvét után egy héttel, amikor tojást visznek ki szeretteik sírjára.

ALEXANDER GJUROV, a vendéglátók részéről STRAUZ ADOLF bulgáriai gyűjtéseiről szól *A bolgár húsvéti szokások Strausz Adolf leírásában, az anyaggyűjtés néhány eddig ismeretlen oldala* címmel. Művelődéstörténeti aspektusú áttekintése megismertette hallgatóit STRAUZ ADOLF utazásaival, SISMANOVVAL való kapcsolatával, valamint ennek a mai napig nem eléggé méltatott nagy kutatónak töretlen munkabíráásával és kutató tárgyának olthatatlan szeretetével.

GYÖRGYI ERZSÉBET, *Az ezeréves hílmestojás* című film néprajzi szakértője, még annak TV-beli levetítése előtt bemutatta a filmet, amelynek megtekintése után, nem csupán a látottakról, mondott érdekfeszítő mondatokat, hanem a tojásfestés különböző módosatairól, technikájáról, színeiről stb. is.

SZACSVAY ÉVA *Hajdúdorogi húsvéti szokások* című korreferátuma a görögkatolikus húsvéti szokásokat érintette. Hangsúlyozta, hogy körükben a húsvét az egyik legfontosabb családi ünnep is — egyházi mivolta mellett. Erre az alkalomra — akár a búcsúkra — a távolban élő rokonok is hazamennek, még Amerikából is, aki teheti. Napjainkig élő hagyomány.

mány a húsvéti kalács elkészítésének archaikus módja, vagy például Krisztus koporsójának őrzése, ami 9 párnak a feladata, s ez alkalommal 1848-as kardokat kötnek fel oldalukra.

Végezetül ASZJA SZABEVA szólt néhány szót LJUBOMIR MIRKOV *A bolgár húsvéti szokások rítusköltészetéről* című új könyvéről.

A hallgatóság körében lévő Cirill és Metód-templom bolgár pravoszláv papja, IVAN SUMANOV is köszöntötte az ülészakot, kifejezve örömét, hogy egy ilyen gazdag programú rendezvényen vehetett részt. A délután további részében kötetlen beszélgetés során vetődött föl még néhány, a témához szorosan kapcsolódó probléma, pl. a BÖDEY JÓZSEF által említett *Ciprovóval* kapcsolatos kérdés stb.

E beszámoló írója úgy érzi, hogy az ilyen és ehhez hasonló alkalmak nem csupán egymás szokásainak megismerésére alkalmasak és jók, hanem a különféle népek, nemzetiségek mindennapi életének egymáshoz való közelebb hozására is.

KISS MÁRIA

A Kriza János Néprajzi Társaság nagyváradl vándorgyűlése

Ezúttal Nagyvárad volt a KJNT idei második vándorgyűlésének házigazdája, ahol április 13-án hazai néprajzkutatásunk utolsó 45 évének majdnem tabu-témává minősülő területe, a Hiedelemlények képezte a szimpózium programját.

Annak ellenére, hogy társaságunk választmányja kételyekkel tekintett a rendezvény elébe, a tudományos munkakülés mintegy hét órányira nyúlt és a tárgykör meglepően változatos aspektusait villantotta fel a magyar és a szomszédos, valamint az európai népek kultúrájának rendszerében, ismét egy szokatlan japáni kitérővel. Ti. a felkelő nap országából Budapesten néprajzból doktoráló barátunk immár második alkalommal vett részt vándorgyűlésünkön és tartott előadást a tárgyal napirend hazájabeli vonatkozásairól. Az előadások címei önmagukért beszélnek:

1. CS. PÓCS ÉVA (Budapest): *Boszorkányok és varázslat. Két hiedelemrendszer találkozása,*
2. ZAKARIÁS ERZSÉBET (Kolozsvár): *Boszorkányok Erdőfűlén,*
3. TÖRÖK ADÉL (Kolozsvár): *Gyermekijesztgetők,*
4. ZSIGMOND GYŐZŐ (Sepsiszentgyörgy): *Az óriás alakja a magyarszovátiak hiedelemvilágában,*
5. KESZEG VILMOS (Kolozsvár): *A mezősegi hiedelmek tartományai,*
6. DEMÉNY ISTVÁN PÁL (Kolozsvár): *Táltos szavunk eredetéhez,*
7. ANDRÁS EMESE (Nagyvárad): *Hiedelemgyűjtés Hegyhátközön,*
8. VAKABAJASI KAZUHIRO (Japán): *Japán szellemi lények,*
9. BAGOSI JÓZSEF (Berettyószéplak): *Kaktuszok és hiedelmek,*
10. VASAS SAMU (Bánffyhyunyad): *Bánffyhyunyadi hiedelmek egy agrárritusban,*
11. BALÁZS LAJOS (Csíkszereda): *A csíkszentdomokosi lakodalom hiedelemhálózatának vázlatja.*

Következő gyűlésünkre Gyergyószárhegyen kerül sor május 25—26-án *Népi erkölcs és népi értékrend* témával.

BALÁZS LAJOS

gyományt teremtene, és a társadalomtudományok különböző területein munkálkodó kutatók a jövőben is hasonló fórumok és eszmecsereik részesei lehetnek.

SZÉKELYNÉ KÖRÖSI ILONA

Népi építészet a Dél-Dunántúlon

Pécsvárad, 1991. május 6—8.

A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum által szervezett, kétévente megrendezésre kerülő konferencia-sorozat egy-egy nagytáj népi építészetének sokoldalú vizsgálatát tűzte ki célul különböző tudományágak szakembereinek és a szomszédos országok kutatóinak bevonásával. Miskolc után az idén Pécsváradon gyűltek össze magyar és jugoszláviai kutatók — régészek, néprajzosok, építészek, levéltárosok —, hogy a Dél-Dunántúl népi építészetének kutatásában elért eredményeikről beszámoljanak.

A konferenciát a Szabadtéri Néprajzi Múzeum és a pécsi Janus Pannonius Múzeum szervezte a Pécsi Akadémiai Bizottság és a TIT Baranya Megyei Szervezete közreműködésével. A háromnapos rendezvénynek a pécsváradai vár adott otthont. Ez alkalmából kiállítás is rendezett a Janus Pannonius Múzeum LANTOS MIKLÓS népi építészeti tárgyú fotóiból, mintegy művészi illusztrálásul az előadásokon elhangzottaknak.

NEMES ISTVÁN, a PAB Irodalom-, Nyelv- és Történettudományok Szakbizottságának elnöke megnyitó szavai után BARABÁS JENŐ és ZENTAI TÜNDE nyitó referátumával kezdődött az ülészak. BARABÁS JENŐ *Építészeti régiók a Dunántúlon* c. előadásában a Magyar Néprajzi Atlasz adatainak elemzésével különített el építészeti régiókat a Dunántúlon. ZENTAI TÜNDE *A lakóház fejlődése a Dél-Dunántúlon* c. előadásában az Árpád-kortól a XX. századig vázolta fel a lakóház fejlődésének fő tendenciáit, kiemelve a változásokat, a táji különbségeket.

MAGYAR KÁLMÁN a Somogy megyei faluásatások, ispánsági központok, mezővárosok feltárásának eredményeiről számolt be. Több régészünkkel együtt valószínűnek tartja, hogy a Somogyban feltárt külső kemencés, földbe mélyített objektumok sütőházak voltak, melyek mellett boronafalú vagy talpas házak állhattak. Felhívta a figyelmet a társadalmi—vagyonosi viszonyok meghatározó szerepére az építkezésben, amely megmagyarázza a különböző fejlettségi szintű lakóházak hosszú egymás mellett élését (*Árpád-kori és középkori lakóházak Somogy megyében*). KÁRPÁTI GÁBOR *Málom középkori lakóházai* c. előadásában ásatási tapasztalatai alapján vázolta azokat a nehézségeket, amelyekkel a régésznek a faluásatások során feltárt jelenségek értelmezésénél meg kell küzdenie. SABJÁN TIBOR *Középkori elemek népi cserépkályháinkon* c. előadásában a régészeti feltárások kályhaleleteinek egységként való vizsgálatára hívta fel a figyelmet, amely lehetővé teszi az eddig különböző korúnak, különböző kályhákhoz tartozónak vélt elemekből a kályha rekonstruálását. Több hiteles középkori kályha rekonstrukciója alapján három fő tájtipust különít el a középkorban, s vizsgálja ezek elemeinek, formájának, készítmódjának továbbélését népi cserépkályháinkon.

KSENIJA MARKOVIĆ (Jugoszlávia, Zágráb) *Adalékok a szláv lakás- és település-kultúra folytonosságához* c. referátumában LUBOMIR NIEDERLE megállapításával szemben

azt igyekezett bizonyítani, hogy a hármastagolású ház a délszlávok évszázadokon át megőrzött, még a szlávok szétválása előtt kialakult, ősi szláv hagyatéka. BESZÉDES VALÉRIA és ANTON RUDINSKI (Jugoszlávia, Szabadka) a jugoszláviai népi építészeti kutatásokat ismertették. Röviden jellemezték az 1922 óta megjelent népi építészeti monográfiák szerzőinek a háztípusokról, házvidékekről alkotott elképzeléseit, kitérve a szerzők osztályozási szempontjainak egyoldalúságaira, a magyarországi kutatások ismeretének hiányára, amely a vajdasági, szlavóniai, baranyai házak eredetének, kapcsolatainak téves megítéléséhez vezetett (*Dél-Dunántúli népi építészeteinek jugoszláviai vonatkozásai*).

H. CSUKÁS GYÖRGYI *A mernyei uradalom épületei a XVIII—XIX. században* c. előadásában a Fehérvári Órkanonokság, majd a Kegyes Tanítórend birtokát képező Mernyei uradalom két korszakának építkezéseit vizsgálta levéltári források alapján. KECSKÉS PÉTER gazdag illusztrációs anyaggal kísért előadásában a dél-dunántúli szőlőhegyi építményeket rendszerezte (*Présházak és pincék a Dél-Dunántúlon*). L. SZABÓ TÜNDE a Balatonkeresztúr és Balatonberény közt húzódó szőlőhegy teljes épületállományának felmérése során szerzett tapasztalatairól számolt be (*Présházak és pincék Somogyban*). GÉMES BALÁZS a szakályi tájház műemléki kutatása és családtörténeti adatok alapján vázolta fel a ház építéstörténetét (*A szakályi lakóház*).

HOFFMANN TAMÁS *Felnémet ház — pannon ház* c. előadásában a történeti szemléletű házkutatás fontosságát hangsúlyozta, s figyelmeztetett arra, hogy a régészeti forrásanyagot és a természettudományos kormeghatározást nélkülöző házkutatások továbbra is csak feltevések szintjén engednek meg következtetéseket. KNÉZY JUDIT *Falusi építkezések táji eltérései Somogyban 1696—1860* c. referátumában a kevésbé kutatott gazdasági építmények táji eltéréseit vizsgálta a különböző vidékek eltérő ökológiai adottságaival, gazdálkodásmódjával párhuzamosan, kiemelve a lakóházak és a gazdasági építmények anyagának, szerkezetének változásában megfigyelhető fáziseltérést. TARJÁN GÁBOR Dél-Dunántúli tájainak eltérő történeti fejlődéséből, a török-kort követő újratelepítésekéből vezette le a régió népi építészetében a XIX. század első felében észlelhető fáziseltolódásokat, melyek különösen az őslakos református magyarok és a délszlávok lakta területek, valamint a német és magyar telepések által benépesített területek közt állnak fenn. HOFFMANN TAMÁSHoz hasonlóan ő is azt hangsúlyozta, hogy a feltételezett déli magyar ház jellegzetességének tartott balkáni elemek délszláv migrációval kerültek területünkre (*Fáziskülönbségek a dél-dunántúli népi építkezés XVIII—XX. századi történetében*). KERECSENYI EDIT vetített képes előadásában elsősorban saját terepkutatásai és az általa gyűjtött tárgyi anyag alapján ismertette Zala megye falusi lakóházainak tüzelőberendezéseit, konkrét példákkal illusztrálva azok változásait (*Tüzelőberendezések változása a XVIII—XX. században Zala megyében*). MERSITS ILDIKÓ élénk visszhangot kiváltó előadásában arról az úttörő vállalkozásról számolt be, amely Zsibriken folyik három éve. Az elnéptelenedett falu újjáépített házaiba szenvedélybeteg fiatalok gyógyításán és az életbe való visszavezetésén fáradozik egy kis közösség (*Lélek- és falumentés Zsibriken*).

K. CSILLÉRY KLÁRA *Stílusorszakok a Dél-Dunántúli népi építkezésében* c. előadásában a gótikus és reneszánsz eredetű stíluselemek továbbélését és a népi építkezésben való elterjedését vizsgálta, elsősorban a talpas—vázás szerkezet, a csonkakontyos tető és a tornác példáján. L. IMRE MÁRIA a pécsi egyházmegye területén lévő falusi kápolnákkal kapcsolatos kutatásairól adott áttekintést, rendszerezve azok típusait, ismertetve a kápol-

nákhöz kapcsolódó kultuszt. Tanulásgként kiemelte, hogy a népi vallásosság és az egyházi szervezet hatásainak együttes kutatása lehet csak eredményes (*Kápolnaépítészet és kultusz a pécsi egyházmegyében*). BALASSA M. IVÁN az épületek szerves egészét képező alkotórészei, és az azok megnevezéseire szolgáló terminusok együttes vizsgálatának fontosságára hívta fel a figyelmet *A népi építkezés kutatásának terminológiai kérdései* c. előadásában. A terminus-együtteseknek a Magyar Nyelvatlasz és a Magyar Néprajzi Atlasz dunántúli adataira támaszkodó vizsgálata új táji kapcsolatokra, ill. határvonalakra vetett fényt.

ŽARKO ŠPANIČEK (Jugoszlávia, Eszék) a kelet-szlavóniai szárazmalmok elterjedéséről, típusairól adott ismertetést, részletesen dokumentálva az utolsó fennmaradt példányt (*Az otaki [Szlavónia] szárazmalom*). MÓRÓ ANNA MÁRIA *Vízimalmok Baranyában a XVIII. század végén* c. előadásában eddig kevésbé hasznosított levéltári források adatai alapján rekonstruálta a XVIII. századi baranyai malmok szerkezetét, felszerelését, tulajdonviszonyait.

A pécsváradi konferencia előadásai hamarosan különálló kötetben jelennek meg.

H. CSUKÁS GYÖRGYI

Magyar Néprajzkutatók Tanácskozása

Budapest, 1991. május 18—19.

Emlékeztető

1991. május 18—19-én a Jugoszláviában, Kárpátalján (Ukrajna), Magyarországon, Romániában és Szlovákiában dolgozó magyar néprajzkutatók megbeszélést tartottak, és a következők feljegyzését tartották fontosnak.

1. A fent említett országok magyar néprajzkutatói egyénileg és intézményesen igyekeznek egymás munkáját segíteni és a lehetőség szerint összehangolni.

2. Helyesnek tartanak, ha a magyarországi nemzetiségek részére önálló múzeumok jönnének létre (német, román, horvát, szerb, szlovén, szlovák, cigány), amelyeknek munkatársait elsősorban az illető etnikai kisebbségek adnák.

3. Hasonlóképpen helyes lenne, ha Ausztriában, Jugoszláviában, Kárpátalján, Romániában és Szlovákiában az ott élő magyarok önálló múzeumait megszerveznék, továbbfejlesztnék.

4. A kölcsönös kapcsolatok elősegítése érdekében helyes lenne az alábbiak megfontolása.

a) Az eseményekről, eredményekről történő kölcsönös értesítés, a kutatást támogató források ismertetése és ezeknek a Budapesten megjelenő Néprajzi Hírekben történő megjelentetése. Ezért az ilyen híreket e folyóirat szerkesztőjének kérjük eljuttatni! A Magyar Néprajzi Társaság viszont gondoskodik, hogy az egyes számok mindegyik országba eljussanak.

b) A több szakembert foglalkoztató munkálatokban való kölcsönös részvétel, közös tanácskozások szervezése.

c) Együttműködés és segítség a szakemberek képzésében és továbbképzésében (egyetemi, főiskolai előadók, diákok, oktatási programok és szakanyagok cseréje, tanfolyamok és más rendezvények szervezése, törekvés tudományos fokozataink kölcsönös koordinálására és elismertetésére).

d) Minden évben az előző év néprajzi kiadványainak, bibliográfiájának megküldése a Néprajzi Múzeum Könyvtárába, hogy a megjelenő éves bibliográfia minél teljesebb legyen.

e) Mindegyik fél kijelöli azt az intézményt, illetve személyt, amelybe, illetve akinek az újonnan megjelent könyveket, folyóiratokat megküldi. A Magyar Néprajzi Társaság vállalja, hogy az *Ethnographia* évfolyamait minden országban kiegészíti. Kérjük a címeket és a hiányok listájának beküldését!

f) Megpróbálunk olyan évkönyvet, illetve folyóiratot megindítani, amelyben mind a hat ország magyar néprajzkutatói publikálhatnak. Az előkészítő munkára a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetét kérjük fel.

g) Szeretnénk az illetékes magyarországi hatóságok figyelmét felhívni arra, hogy a határokon túli magyarság múzeumainak, közgyűjteményeinek hatékony és rendszeres támogatása jelenleg nem megoldott. Javasoljuk olyan szervezeti egység kialakítását, amely biztosítani tudná ezt.

5. Az ilyen megbeszélések hasznosak, ezért a jövőben (megfelelő időben és helyen) is törekedni kell hasonlók megtartására.

Budapest, 1991. május 19.

Tudományos konferencia a magyarországi bolgárokról

1991. május 22—23-án Pécsen, a Janus Pannonius Tudományegyetem Történettudományi Intézetében tudományos ülészakot rendeztek *Bolgárok a történelmi és mai Magyarországon* címmel. A konferencia szervezői a Bolgár Kulturális és Tájékoztató Központ, a Bolgár Tudományos Akadémia Bulgarisztikai Központja, a Baranya Megyei Levéltár, a Magyar Történettudományi Társaság Dunántúli Csoportja és a Baranya Megyei TIT voltak.

A konferencia a bolgárok és a magyarok évszázados, hagyományos kapcsolatával foglalkozott. E kapcsolat 11 évszázadon keresztül többé vagy kevésbé intenzíven mindig jelen volt. Egészen 832-től, amikor Dél-Erdély bolgár uralom alá került.

A legújabb kutatások szerint három betelepedési hullám ismeretes bolgár területről magyar föld felé.

1. Az első betelepedési hullám Nagy Lajos magyar király uralkodása alatt kezdődött, majd 1396-ban még erősebb és intenzívebb lett, amikor Zsigmondot Nikápolynál legyőzte Bajazid szultán. Utána a törökök elfoglalták Vidint, és ezzel egész Bulgária török uralom alá került. Ekkor keletkezhetett a források által említett Bolgárszögnek nevezett helység Brassóban, és ekkor, 1428-ban biztosított adómentességet Zsigmond király a Rozd-szigeti (ma Szentendre-sziget) bolgároknak is.

2. 1688-ban a csiproveci felkelés leverésével kezdetét vette a második betelepülési hullám. A menekülők zöme Erdélyben és Dél-Magyarországon teremtett új otthonot. A be-

települő csoportok nagyrészt katolikusok voltak, de velük együtt „pavlikjanok” és keleti pravoszlávok is érkeztek.

3. A XVIII. században kezdetét vette a harmadik bolgár betelepedési hullám: a bolgár kertészek hulláma. Ők a nagy magyar városok közelében (pl. Budapest, Pécs, Miskolc, Szeged stb.) telepedtek le.

A konferenciát POLÁNYI IMRE tanszékvezető egyetemi tanár, a Történettudományi Intézet igazgatóhelyettese nyitotta meg. Ezt követően TOSEV LILO, a Bolgár Nagykövetség nevében köszöntőt intézett a konferencia hallgatóihoz.

Elsőként GJUROV ALEXANDER mutatta be a *Bolgár betelepülők Baranya megyében (1870—1944) a tizenegy évszázados hagyományok tükrében* című témairól előadását. Eddig ismeretlen forrásokat ismertetve beszélt a Magyarországon letelepedő bolgárok három hullámáról. E témával foglalkozó monográfiája hamarosan magyar nyelven is megjelenik.

BÁLINT CSANÁD egy VI—VII. századi egyiptomi papíruszban megemlített „bolgár övet” mutatott be tanulmányában. FODOR ISTVÁN, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója a legkorábbi bolgár—magyar kapcsolatokra vonatkozó régészeti kutatásokat csoportosította. FONT MÁRTA az Árpád-korban (1000—1301) élő szlávokról szóló források kutatása közben talált bolgár anyagokat mutatta be. BÖDEY JÓZSEF a pécsi egyetem és a bodonyi bánóság történetéről, továbbá I. (Nagy) Lajos balkáni politikájáról és a bolgárok katolizálásáról beszélt. SZITA LÁSZLÓ, a Baranya Megyei Levéltár igazgatójának témája *A bolgárok részvétele a Szent Liga háborúiban 1687—1699* volt. Sokáig dolgozott a bajor kurfürsti archívumban, ahol eddig ismeretlen forrásokat fedezett föl, amelyek arról tanúskodnak, hogy a bolgárok szervezeten vettek részt a Habsburgok török elleni háborúiban. Továbbá adatokat talált a bolgárok későbbi, magyarországi betelepedéséről.

Nagy érdeklődéssel fogadták SPISAREVSKA JOANNA *A csiproveci felkelés leverése után Erdélybe menekülő bolgárok* című előadását. Ő a csiproveci felkelés leverése után szülőföldjüket elhagyó bolgárok viszontagságos útját, letelepedésüket, és a katolikus egyház e nehéz történelmi pillanatokban betöltött szerepét kutatta. Az adatokat a De Propaganda Fide, a Bibliotheca Apostolica Vaticana, az Archivio Segreto Vaticanóban végzett munkája során talált latin forrásokból merítette. Felhasználta BLASIVUS KLEINER háromrészes kéziratának második részét is. MAGYAR ISTVÁN LÉNÁRD *Az erdélyi, havasalföldi és bánáti bolgár menekültek története és a kisebbségi lét XVIII. századi garanciáiról a legújabb kutatások fényében* címmel tartott előadást, melyben az általa feltárt BLASIVUS KLEINER-mű (*Archivum tripartitum*) második részét használta fel. E jelentős dokumentum kiadását SPISAREVSKA és MAGYAR közösen készítik elő. Így a két kutató vállalkozása hozzájárul Kelet-Európa XVII. és XVIII. századi történetének teljesebb feltéséhez.

Előadásában KIRÁLY PÉTER az anyakönyvek alapján foglalta össze a szentendrei bolgár letelepedők által felépített Csiprovacsa-templom történetét. A bolgárok a templomot szülőhelyükről nevezték el, és régi védőszentjük, Szent Miklós emlékére szentelték föl. CSÍKHELY LENKE a duna—tiszai határőrvidék bolgáraitól és szervezeteikről beszélt. SÍPOS ISTVÁN CZIRBUSZ GÉZÁNAK a dél-magyarországi bolgárokat jellemző négy könyvet mutatta be. A magyarországi bolgár olvasókörekről szóló előadásában BEZDÁN SÁNDOR kiemelte az olvasókörok jelentőségét a bolgárok nemzeti öntudatának megőrzésében.

Néhány előadás témája a magyarországi bolgár kertészek voltak. BOROSS MARIETTA a bolgár kertészeti rendszerről Magyarországon, és a városszéli kertek kialakulására való hatásokról szólt. Elemezve a somogyi kertészet problémáit KIRÁLY ISTVÁN ugyanezt a kérdést regionális alapon tette föl. SZABEVA ASZJA a magyarországi bolgár kertészek naptári ünnepjeivel foglalkozott, figyelembe véve a Bulgáriából hozott hagyományokat és azok beilleszkedését.

A KOSSUTH-emigrációval kapcsolatban FÜZES MIKLÓS hangsúlyozta, hogy meg kell vizsgálni nemcsak a KOSSUTH társaira vonatkozó forrásokat, hanem szélesebb körben végig kell kísérni az összes 1849 utáni magyar emigráció történetét. GODÓ ÁGNES előadásában az első bolgár hadsereg dél-magyarországi tevékenységének (1945) néhány vitás kérdését érintette. A konferencia utolsó előadását BORSI EMIL mutatta be *A Magyarországon élő bolgárok dilemmái: ittmaradás — hazatelepedés — államközi rendezés (1946—1947)* címmel.

A konferencia hű képet adott a bolgárok és a magyarok évszázadokon keresztül történelmi, kulturális és társadalmi együttéléséről.

SZABEVA ASZJA

„25 év az európai néprajzi múzeumok családjában”

(Konferencia a litvániai Rumšiškėsben, 1991. június 21—22.)

A Sóstói Múzeumfalú és a Litván Szabadtéri Néprajzi Múzeum két éve megkötött szerződése jó kapcsolatokat alakított ki a két múzeum között. Ennek keretében hívtak meg a szervezők a Litván Szabadtéri Múzeum fennállásának 25. évfordulója tiszteletére szervezett konferenciára, melyre a Soros Alapítvány támogatásával utazhattam el.

A Rumšiškėsben rendezett ülészakra rajtam kívül Csehszlovákiából és a szomszédos szovjetunióbeli köztársaságokból is meghívtak résztvevőket (a martini kolléga anyagi okok miatt nem utazhatott el). A konferencián hat előadást tartottak Oroszország, Észtország, Lettország, Belorusszia és Ukrajna szabadtéri múzumaiban dolgozó muzeológusok az általuk, ill. intézményeikben követett gyakorlatról, múzeumaik szervezéséről, építéséről, gondjaikról. Hat előadásban a helybéli múzeum szakemberei számoltak be saját múzeumuk negyedszázadáról, a múltbeli és jelenkori nehézségekről. Jőmagam *A Sóstói Múzeumfalú 20 éve* címmel tartottam vetítettképes előadást saját múzeumunkról. A külföldi kollégákat különösen az utóbbi időszak változásai, a jelenlegi helyzetben a múzeumok által követhető gyakorlat, a vállalkozások, különböző alapítványi támogatások felhasználása és azok elnyerésének, megszervezésének lehetőségei érdekelték, hiszen majdnem mindannyian hasonló változások elé néznek. Különösen értendő ez a litván múzeumra, ahol a tavalyi szovjet blokádnál egy időre leállította az építkezések folytatását, ill. befejezését.

A rumšiškėsi kultúrotthonban sorra került előadások és megemlékezések sorát a Litván Szabadtéri Néprajzi Múzeumban szervezett programok egészítették ki: volt itt kirakódvására, ahol népművészeti tárgyakat is lehetett vásárolni az épülő kisváros központi terén kialakított piacon; fazekasbemutatót tartottak a most elkészült fazekasműhelyben; ugyancsak a főtéren nyitották meg a vaskereskedést, melyben a mi hajdani boltjaink hangulatát

idézte a felhalmozott árukészlet. Egész napos köztársasági lovasverseny színesítette a programot, melyhez a múzeum több tízhektáros központi tere, az ott lévő népi objektumok adtak természetes akadályokat és ideális terepet. A múzeum egyik csűrjében amatőr színjátszók szórakoztatták a nagydímet eredeti népi színjátékkal, melynek báját nem is a cselekmény szövegértés nélkül is jól nyomon követhető fonala, hanem a „színészek” buzgalma, lelkesedése adta.

A tudományos program a múzeum működő kocsmájában és éttermében zárult, majd a konferencia résztvevőit busszal elvitték a szomszédos településen a köztársaság legnagyobb börtöne és munkatábora mellett akkor avatott emlékműnél szervezett megemlékezésre. Kissé szorongató élmény volt a hatalmas szögesdrótok árnyékában, szovjet katonai őrség és rendőrségi készenlét figyelő szemei előtt a hagyományos litván stílusban készült faobeliszk mellett emlékezni arra az itt 1941-ben megölt közel 500 litván politikai fogolyra, akiket a német támadáskor evakuálás helyett a szovjetek lemészároltak.

Másnap egy Rumšiškėshez közeli emlékhelyen rendeztek irodalmi megemlékezést. A számunkra szokatlan lelkesedéssel és nemzeti öntudattal szervezett rendezvényen az egész köztársaság területéről érkeztek résztvevők, s a program végére igazi népi ünnep és hangulat alakult ki.

A konferencia ideje alatt alkalmam nyílt megismerkedni a külföldi kollégákkal, megismerkedni múzeumszervezési és múzeumépítési gyakorlatukkal. A kölcsönös meghívások révén remélhetően közelebből is tanulmányozhatjuk majd egymás múzeumait.

PÁLL ISTVÁN

A körösladányi Széchenyi-emlékünnepe néprajzi vonatkozása

Bizonyára nincsen abban semmi érthetetlen, hogy az országban mindenütt folyó Széchenyi-emlékünnepek — születésének 200 éves évfordulója tiszteletére és alkalmával — közül éppen a körösladányira hívjuk fel a figyelmet. Ez a rendezvénysorozat két okból is érdemes a figyelmünkre. Egyrészt azért, mert alapvetően vízügyi, vízgazdálkodási szempontok érvényesültek benne, másrészt pedig azért, mert a Körösök, a Sárrét területén ezek a kérdések sokkal inkább, mint sok helyt másutt, életmódbeli, néprajzi megközelítést, kutatást, feldolgozást igényeltek és igényelnek ma is. A körösladányi Széchenyi István Emléknapot éppen ezért a Nagyközségi Önkormányzat mellett a szeghalmi Sárréti Múzeum Baráti Köre, és méginkább a Körösök Baráti Köre, illetve a Körösvidéki Vízügyi Igazgatóság rendezte. Az emléknapi több részből állt: Széchenyi-emléktáblát avattak és egy néprajzi vonatkozásokban is gazdag tudományos ülést is tartottak. A tudományos ülés öt előadása közül ki kell emelnünk GODA PÉTER előadását (*Széchenyi és a Körösök vízrendszere*), GÓG IMRÉÉT (*A Körösök és a Berettyó-vidék víztársulatainak kialakulása*) és a RAKONCZAI JÁNOSÉT (*A Körös-vidék — Kis- és Nagysárrét — mai gazdasági és természetföldrajzi viszonyai a Széchenyi által kezdeményezett munkálatok tükrében*). Az emléknapi egy, a Körösök táj- és életmódformáló hatását bemutató kiállítás megnyitásával zárult.

Az egész nap úgy is kapcsolódott Széchenyi Istvánhoz, hogy rávilágított a WENCKHEIM-családhoz fűződő kapcsolatára. Az emléktáblát is az egykori WENCKHEIM-kastély homlokzatán helyezték el és a résztvevők megkoszorúzták a körösladányi temetőben lévő családi sírboltot is. Erről a baráti—munkatársi viszonyról szólt különben a tudományos ülés egy másik, inkább helytörténetileg, mint néprajzilag értékelhető előadása (MIKLYA JENŐ: *Széchenyi és a báró Wenckheim család*).

DANKÓ IMRE

OKTATÁS

Oktatás a kolozsvári Babeş—Bolyai Tudományegyetem Magyar Filológiai Tanszékén

A főiskolai szintű magyar nyelvi és irodalmi oktatás szerény kolozsvári előzményei között tartjuk számon azokat az egyházi tanárképző intézeteket, amelyek az egyetem létrehozása előtti évtizedekben igyekeztek biztosítani a felekezeti iskolák tanárszükségletét. Lényegesen megváltozott a helyzet, midőn Kolozsváron korszerű, négy fakultással működő egyetem létesült (1872). A magyar nyelvet és irodalmat tanulmányozó hallgatók szakjukat társíthatták történelemmel, földrajzzal, klasszika filológiával és a fakultáson előadott modern nyelvszakokkal: románnal, némettel és franciával. Az első két évtizedben mindössze egy magyar tanszék működött, ami azt jelentette, hogy egyazon professzor látta el mind az irodalom, mind pedig a nyelvészet oktatását. Majd csak a kilencvenes évek elején létesítenek külön tanszéket a magyar irodalom, illetve másfelől a magyar nyelv és finnugor összehasonlító nyelvészet előadására, aminek következtében lényegesen javul az oktatás színvonal.

Az első ötödfél évtizedben (1872—1918), az intézményi keretek bővítése mellett, az oktatás magas színvonalát az itt működő kiváló professzorok biztosították. Így például az anyagfeltáró pozitívizmus olyan jeles irodalmárai, mint IMRE SÁNDOR, SZÉCHY KÁROLY és DÉZSI LAJOS, a nyelvész professzorok sorában SZINNYEI JÓZSEF, BÁLINT GÁBOR, HALÁSZ IGNÁC, ZOLNAI GYULA, illetve a nyelvi vizsgáldóság majd minden ágában újat hozó nagyformátumú tudós egyéniség, GOMBOCZ ZOLTÁN. Végül külön is meg kell emlíkeznünk a germanista MELTZL HUGÓRÓL, aki az egyetemi oktatás történetében először hirdet kollégiumot Petőfiről, valamint BRASSAI SÁMUELről, aki az esztétikai és a mondat-tani kutatásban olyan merész felismeréseket fogalmazott meg, amelyeket jóformán csak napjainkban kezdenek méltányolni. E két utóbbi professzornak úttörő érdemei vannak a komparatista irodalmi kutatás terén is, tizenkét nyelvű poliglott folyóiratukkal majdnem egy évtizeddel előzve meg a hasonló jellegű nyugati vállalkozásokat.

Erdélynek Romániával való egyesülését, s az egyetem román részről történt átvételét követően az első években két rendben is kísérlet történik magyar nyelvű egyetem, illetve főiskola létesítésére, az 1872 előtti hasonló egyházi intézmények mintájára (Református Tanárképző Főiskola — 1920—21, Polgári Iskolai Tanárképző a Marianum keretében — 1920—23). E kísérletek meghiúsultával 1922-ben a kolozsvári I. Ferdinánd Egyetemen magyar nyelvi és irodalmi tanszéket létesítettek, s így ennek irodalomtörténész professzora, KRISTÓF GYÖRGY látta el ettől kezdve a magyar szakos tanárképzést, s a kutatói utánpótlás biztosítását. KRISTÓFNak számottevő érdemei vannak az erdélyi magyar irodalom múltjának, s a magyar klasszikusok erdélyi vonatkozásainak kutatása terén, nemkülönben a magyar irodalom román nyelvű népszerűsítésében, s mint egyetemi tanár is sikerrel vezette be hallgatóit az irodalomtörténet és az irodalmi kutatás kérdéskörébe, ám a nyelvészeti diszciplínák s egyéb, kiegészítő tárgyak előadásában — érthető módon — már nem nagyon jeleskedett. Ezen a helyzeten segítő — GYÖRGY LAJOS kezdeményezésére — 1928-tól kezdődően magánjellegű előadásokat és szemináriumokat szerveztek, amelyeken

a későbbi történészprofesszor, BÍRÓ VENCEL magyar történelmi ismereteket, KELEMEN LAJOS meg művészettörténeti ismereteket nyújtott a hallgatóknak. Az igazán hézagpótló munkát persze a református kollégium tanára, a kiváló népryelvkutató CSÚRY BÁLINT vállalta: éveken át párhuzamosan egyszerre két-három nyelvészeti kollégiumot és szemináriumot tartott. A harmincas évek második felében, miután CSÚRYt meghívták a debreceni egyetemre, az ő legjobb tanítványa, SZABÓ T. ATTILA tartott hasonló nyelvészeti előadásokat és gyakorlatokat. Az akkori kolozsvári egyetemen háromszakos rendszer volt érvényben, így a hallgatók magyar szakjukat egyetemes történelemmel, román történelemmel, román irodalommal, román nyelvészettel, az egyetemen előadott idegen nyelvekkel, illetve művészettörténettel, pedagógiával, lélektannal és szociológiával társíthatták.

A negyvenes évek elejétől kibővült oktatói személyizzettel és lényegesen nagyobb diáklétszámmal folytatódik a magyar nyelvi és irodalmi szakképzés. Az irodalmat két professzor adja elő: KRISTÓF GYÖRGY mellett tanszéket kap az akkor már akadémikus GYÖRGY LAJOS, aki korábban is foglalkozott a hallgatóssággal. A nyelvészeti tanszéken SZABÓ T. ATTILA lát munkához, a finnugor összehasonlító stúdiumokat pedig MÉSZÖLY GEDEON adja elő. Lényeges mozzanat, hogy ettől kezdve a választható mellékszakok sora kiegészül a néprajzzal, melynek előadására előbb VISKY KÁROLY, utóbb GUNDA BÉLA professzor kap megbízást (mellette dolgozik egy ideig FARAGÓ JÓZSEF, dr. KÓS KÁROLY és NAGY JENŐ). A vezető professzorok ilyen összetétele a háború után, az 1945-ben létesített Bolyai Tudományegyetem első éveiben is megmarad, csupán annyi változás történik, hogy az 1945-ben nyugalomba vonult KRISTÓF GYÖRGY helyét JANCSÓ ELEMÉR professzor foglalja el, MÉSZÖLY GEDEON távozásával pedig a finnugor stúdiumok előadása SZABÓNÉ KISPÁL MAGDOLNÁra marad. Az esztétika és világirodalom tanszéket pedig előbb BENEDEK MARCELL, majd az ő távoztával, 1947-től SZABÉDI LÁSZLÓ tölti be. Az egyes tanszékeken az említett professzorok mellett tevékenykednek ebben az időszakban: FÖLDES JÚLIA, FÖLDES LÁSZLÓ, IZSÁK JÓZSEF, KUSZÁLIK PIROSKA, LINGVAI KLÁRA, NAGY PÁL, POLLÁK ÖDÖN, RÓBERT MÁRTA, STEINER MÁRTA, SZIKSZAI MARGIT.

Az 1948-as tanügyi reform megszünteti a hagyományos szervezeti formát (egy tanszék — egy professzor). Ilyenformán a nyelvészeti diszciplínák (beleértve a finnugrisztikát is) előadóból megalakul a Magyar Nyelvtudományi Tanszék, az irodalmiak és a folklór (a néprajz mint szak megszűnik) előadóból létesül a Magyar Irodalmi Tanszék. Az előbbi élén kezdetben SZABÓ T. ATTILA állott (1948—52), majd öt hosszú időn át MÁRTON GYULA követi (1952—73). Ezzel szemben az Irodalmi Tanszék élén igen sűrűn változtak a vezetők: JANCSÓ ELEMÉR (1948—51), GAÁL GÁBOR (1951—52), SZABÉDI LÁSZLÓ (1952—57), SZABÓ GYÖRGY (1957—59), CSEHI GYULA (1959—65), ismét JANCSÓ ELEMÉR (1965—70), ANTAL ÁRPÁD (1970—73). 1973 őszén egyesítik a két munkaközösséget Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék néven, vezetését pedig sorrendben SZIGETI JÓZSEF (1973—77), ANTAL ÁRPÁD (1977—85) és B. GERGELY PIROSKA (1985—90) látja el. A decemberi fordulatot követően aztán — a munkaközösség demokratikus választása alapján — 1990-től kezdődően PÉNTEK JÁNOS tölti be a tanszékvezetői feladatkört.

Az első tíz-egynéhány esztendőben a szabad, önálló tudományos tájékozódást korlátozó dogmatizmus és ideológiai kényszer, valamint a politikai megtorlás igen megnehezítette a korszerű szakkutatást és előadói munkát csakúgy, mint új oktatói és kutatói személyzet munkába állítását. Különösen az Irodalmi Tanszéken volt érezhető a stabilitás hi-

ánya, ahol az ötvenes évek elején évenként jöttek mentek a különböző beosztású, olykor egyenesen más képzettségű tanárok. A súlyos veszteségekről szólva hadd említsük meg, hogy GYÖRGY LAJOST már 1947-ben eltávolították katedrájáról, 1952-ben NAGY ISTVÁNT, BAJOR ANDORT és BENKŐ SAMUT menesztik, ugyanakkor két évre (1952—54) a nyelvész SZABÓ T. ATTILA és az irodalmár CSEHI GYULA is távozni kényszerül az egyetemről. Az 1956-os forradalmat követően három, az előadói munkára már felkészült doktorándusunk, a nyelvész LAKÓ ELEMÉR, valamint az irodalmár DÁVID GYULA és VARRÓ JÁNOS (több kiváló diákunkkal együtt) lesz a politikai megtorlás áldozata. A fentiek során említetteknek kívül az idősebb nemzedékből még GÁLFFY MÓZES és SÖNI PÁL, a háború után indultak közül SZABÓ ZOLTÁN, VÁMSZER MÁRTA, SZÉKELY ERZSÉBET dolgozik tanszékeinken az évtized első felében. Az ötvenes évek közepétől kezdődően aztán egy új nemzedéket is sikerül a kutatói és oktatói munka szolgálatába állítani: a Nyelvészeti Tanszéken BALOGH DEZSŐT, TEISZLER PÁLT, J. NAGY MÁRIÁT, KÓSA FERENCET, VÖÖ ISTVÁNT és ZSEMLYEI JÁNOST, az Irodalmi Tanszéken PATAKI BÁLINTOT, VAJDA JÚLIÁT, MITRULY MIKLÓST, LÁNG GUSZTÁVOT és KOZMA DEZSŐT. Rövidebb ideig munkatársai még a két tanszéknek: BÁLINT JÚLIA, FORRAI ERZSÉBET, HORVÁTH TIBOR, BÁN JÚLIA, BALLA ERNŐ, GEORGESCU ILONA és SZABÓ ÁLMOS. 1959 után BALOGH EDGÁR is tart előadásokat és publicisztikai gyakorlatokat a magyar szakos hallgatóknak.

A kutatói munkában — a folytonosságnak és a viszonylagos stabilitásnak is köszönhetően — a nyelvészek munkaközössége vállalkozik nagyobb arányú szervezett feladatokra, gondolunk elsősorban a rendszeres népnyelvi gyűjtőmunkára, valamint a nyelvtörténeti munkálatokra. A többrendbeli és szakmailag kevés sikerrel kecsegtető tankönyvírás mellett az irodalmárok főleg az erdélyi magyar irodalom múltbeli hagyományainak feltárására, valamint a romániai magyar irodalom tanulmányozása terén végeznek alapozó munkát. Ilyen körülmények között a szakmai oktatás színvonala is érezhetően javul az évtized második felében. A magyar szakos évfolyamok létszáma 35—40 körül mozog (akad egy-két népesebb évfolyam is), ami általában biztosítja nem csupán a tanárutánpótlást, hanem az irodalmi és művelődési élet más területein mutatkozó szükségletek kielégítését is. Nem szolgálta azonban hallgatóink sokoldalú szakképzését, sem középiskolai elhelyezkedésük megkönnyítését az a körülmény, hogy a tanügyi vezetés ez időszakban az egyszakos rendszert általánosította. (Az ötvenes években mindössze néhány évre engedélyezték a magyar—történelem szaktársítást, azt is csupán kisebb csoportoknak.)

Az egyetemek „egyesítését” követően jó ideig szakunkon is tapasztalhatók voltak azok a jótékony változások, amelyek az egész felsőoktatásban akkortájt bekövetkeztek. Az ideológiai merevség lazulására, a kétszakos rendszer bevezetésére, a szakmai dokumentáció és a nemzetközi tudományos kapcsolatok javulására gondolunk. A nyolcvanas évek kezdetéig — számításba véve az A és B szakosok összlétszámát — a beiskolázási keret is jórészt megfelelt az utánpótlási szükségleteknek. Ami pedig a tanszemélyzetet illeti, a hatvanas években munkaközösségünk négy fiatal szakemberrel gyarapodott: a nyelvész és etnográfus PÉNTEK JÁNOSsal, az irodalmár ROHONYI ZOLTÁNNal és CS. GYIMESI ÉVÁVAL, valamint a Metodikai Tanszékhez tartozó, de voltaképpen a magyar szakos hallgatók oktatását végző DOMBI ERZSÉBETtel. Ebben az időszakban, főleg a hatvanas évek végétől megújulni látszik, egyre korszerűbbé válik a tudományos kutatás és publikáció, döntő mértékben a középnemzedék és a gyorsan beérő legújabb nemzedék erőfeszítéseinek kö-

szönhetően. A korábban indult nyelvtudományi (dialektológiai és nyelvtörténeti) kutatások gazdag beérése mellett egyre jelentősebb stilsztikai, nyelvelméleti és etnográfiai kutatások eredményeiről adhatunk számot. Hasonlóképpen egyre számottevőbbek az irodalomtudományi kutatás eredményei, a hazai magyar irodalom, a múlt századi irodalmi örökség és az irodalomelmélet kérdéskörében születnek értékes munkák. Az ilyenféle tudományos alapozásnak köszönhetően az oktatói munka színvonala is emelkedőben van, elmélyültség, szakmai differenciálódás, megújuló korszerű tájékozódás kezdi mindinkább jellemezni, s ha itt-ott még tapasztalható lemaradás, jobbra ezek az új igények és törekvések válnak dominánssá. A hetvenes évek közepétől Finn Lektorátus létesült a tanszéken (finn lektoraink időrendben: IRMELI KNIIVILA, MINNA SAVELA, ANJA HAPPARANTA, EIRA PENTTINEN).

Bár ezt a tájékozódást a munkaközösség legjobbjai a nyolcvanas években sem adják föl, roppant erőfeszítést téve a kutatói munka folytatása és az oktatás magas szakmai színvonala érdekében, az évtized első éveitől kezdődően munkaközösségünk és a magyar szak helyzete mind súlyosabbá és már-már kilátástalanná válik. Hihetetlen mértékben megnehezítik a tudományos dokumentációt, a külföldi szakmai publikációs anyag — kivált az évtized második felében — úgyszólván hozzáférhetetlenné válik. Ez a helyzet a külföldi személyes szakmai kapcsolatok terén is, fokozatosan távol maradunk a nemzetközi szakmai értekezletektől. Itthon megnehezülnek a publikációs lehetőségek. Súlyos következményei voltak annak az elvi döntésnek, hogy a magyar nyelvet idegen nyelvnek minősítették. Ami a hallgatóságot illeti: évről évre csökken a beiskolázási keret, elannyira, hogy az évtized második felére a magyar B szak teljesen felszámolódik, az A szakon meg a minimális 7-re csökken a beiskolázási keret (amit aligha ellensúlyoz a levelező tagozaton biztosított 8-as diáklétszám). Mindez történik azokban az években, amikor a hajdani 40-es létszámú évfolyamokról kikerült tanárnemzedékek vonulnak nyugdíjba. És még sincs magyar katedra az ily csekély létszámú végző diákjaink számára, abszolvenseinket egyre következetesebben a magyarokta helységektől többszáz kilométerre eső vidékekre helyezik ki. Az ok és a cél nyilvánvaló: a diktatorikus rendszer rátért a magyar nyelvű iskolák és tagozatok végleges és gyors felszámolásának politikájára.

A diáklétszám ilyen arányú csökkentésével együtt jár a tanszemélyzet létszámának végszes megfogyatkozása. A legidősebbek, majd a középnemzedék tagjainak nyugdíjazása, néhányuk elhalálása és egyéb veszteségek (pl. a kiváló LÁNG GUSZTÁV és ROHONYI ZOLTÁN távozása) következtében oda jutottunk, hogy a hatvanas évek elején mintegy 30 tagot számláló munkaközösség 1989-re egyharmadára zsugorodott, miközben a hírhedett normarendszer egyetlen új tanszemélyzeti tag alkalmazását sem tette lehetővé. Akadtak aztán a szak profilját, illetve a tanrendet érintő sok évtizedes panaszok is, mint például az, hogy az 1948-ban megszüntetett néprajz szakot, bár annak igen becsülésre méltó hagyományai voltak a kolozsvári magyar nyelvű egyetemi oktatásban, ismételt kéréseink ellenére sem sikerült visszaállítani. Nem kevésbé szembetűnő anomália volt az körülmény is, hogy — több évtizedes jól bevált gyakorlat megszakításaképpen — a hetvenes évek elején törölték tanrendünkől a magyar nép története kollégiumot, amely nélkül aligha lehetséges eredményes, valóban elmélyült magyar nyelvtörténeti és irodalomtörténeti szakképzést nyújtani.

Így értük meg az 1989-es esztendő végét. Hogy azóta milyen változások következtek be tanszékünkön, a mostani (1991 márciusában rögzített) helyzet alapján ítélni meg az olvasó.

A tanszék mai összetétele

I. Irodalomtudományi Szakcsoport

- Dr. CS. GYIMESI ÉVA egyetemi tanár, a munkaközösség vezetője
 Dr. KOZMA DEZSŐ egyetemi docens
 EGYED EMESE egyetemi tanársegéd
 BERSZÁN ISTVÁN gyakornok
 KISS MIHÁLY lektor (Magyarország)
 Dr. ANTAL ÁRPÁD nyugalmazott egyetemi tanár, tudományos tanácsadó

II. Nyelvtudományi Szakcsoport

- Dr. SZABÓ ZOLTÁN egyetemi tanár, a munkaközösség vezetője
 Dr. BALOGH DEZSŐ egyetemi docens
 Dr. J. NAGY MÁRIA egyetemi docens
 Dr. KÓSA FERENC egyetemi docens
 SZILÁGYI N. SÁNDOR egyetemi adjunktus
 Dr. VÖÖ ISTVÁN egyetemi adjunktus
 Dr. ZSEMLYEI JÁNOS egyetemi adjunktus
 EIRA PENTTINEN finn lektor

III. Néprajzi Szakcsoport

- POZSONY FERENC egyetemi adjunktus, a munkaközösség vezetője
 KESZEG VILMOS egyetemi adjunktus

Tanszékvezető: Dr. PÉNTEK JÁNOS egyetemi tanár

A tanszék három szakon biztosítja a hallgatók alapképzését: magyar nyelv és irodalom A szakon (első szakként, nappali és levelező tagozaton), második, illetve harmadik szakként társítható hozzá román nyelv és irodalom, magyar néprajz vagy valamelyik idegen nyelv; magyar nyelv és irodalom B szakon (második szakként, román nyelv és irodalom szakhoz vagy valamelyik világnyelvhez társítva); magyar néprajz szakon (második szakként, magyar nyelv és irodalom szakhoz társítva). Felvételizni mindezekre a szakokra magyar nyelvből és irodalomból kell, valamint a második szaknak megfelelő román nyelvből és irodalomból vagy valamelyik világnyelvből.

A tantárgyak rendszere azt a célt szolgálja, hogy szakonként heti 13, ill. 11 órában, ötéves tanulmányi időben biztosítsa a hallgatók alapos szakmai felkészítését. A kolozsvári egyetemen a magyar nyelvet és irodalmat általában magyar anyanyelvű hallgatók tanulják, arra is megvan viszont a lehetőség, hogy ha igény van rá — főként román nyelv és irodalom szakkal párosítva — idegen nyelvként is oktassuk (a tanszék jelenleg is biztosítja a magyar és a finn nyelv oktatását bármilyen szakos hallgatók számára).

Alsóbb évfolyamokon a szakosodást fakultatív kurzusokkal segítjük, a hatodik félévtől aztán egyre növekvő súlyuk és szerepük van a választható és a speciális kollégiumoknak, ill. szemináriumoknak. Az alaptárgyakon kívül a tanszék látja el az általános elméleti tárgyak magyar nyelvű oktatását is (irodalomelmélet, általános nyelvészet, világirodalom stb.).

Az oktatás alapvetően a tanárképzést szolgálja, de a hallgatók érdeklődése és igénye szerinti szakosodás biztosításával lehetőség nyílik arra, hogy végzőseink közül némelyek tudományos kutatók legyenek, mások újságírók vagy kiadói szakemberek, muzeológusok stb. Szakmai szempontból már tanulmányaik kezdetén szakosodhatnak a hallgatók az iro-

dalomtudomány, a nyelvtudomány vagy a néprajz iránti vonzódásuknak megfelelően. A fakultatív, a választható és a speciális kollégiumok, valamint a tudományos diákkörök folyamatosan egyre inkább elmélyítik ezt a szakosodást, annak megfelelően, hogy ki milyen pályán szándékszik majd elhelyezkedni. A három utolsó szemeszterben külön tanmenet szabályozza az újságíróképzést mint speciális képzési területet. Ez a program más szakok hallgatói számára is nyitva áll. A kilencedik szemeszterben már csak heti hat óra az általános kötelező képzés, további tíz órában speciális képzés folyik a következő területeken: irodalomelmélet, általános nyelvészet, pszichopedagógia, történelem és néprajz, fordítás, újságírás.

A tanmenet kiegyensúlyozott szintézisre törekszik a kutatás hagyományos és modern területei között, a lokális érdekű és az általános, egyetemes témák között. Megfelelő óraszámban ír elő olyan kurzusokat, mint a szemiotika, a kommunikációelmélet, a szövegelmélet, a grammatikaelmélet, interdiszciplináris tárgyakat: névtant, pszicholingvisztikát, szociolingvisztikát, irodalomszociológiát stb., valamint kiegészítő elméleti tárgyakat, pl. általános tudományelméletet.

Négy aspiránsvezető biztosítja a posztgraduális, ill. a tudományos képzést a magyar filológia egész területén. ANTAL ÁRPÁD nyugalmazott egyetemi tanár a klasszikus magyar irodalom, CS. GYIMESI ÉVA a modern magyar irodalom, SZABÓ ZOLTÁN az általános és magyar nyelvészet, PÉNTÉK JÁNOS pedig a magyar nyelvjárásról és a néprajz témakörében irányítja a doktori disszertációjukon dolgozó aspiránsokat.

A magyar szakos hallgatók három tudományos diákkörben dolgozhatnak: az irodalomtudományi, a nyelvtudományi és a néprajzi körben. Minden ilyen kör szakmai műhely is egyben, a képzés és az önképzés műhelye. Működésüknek több évtizedes hagyománya van: a körök tagjai rendszeresen részt vettek a diákkörök kari, egyetemi és országos ülészakán. Most lehetőség nyílt arra, hogy a hasonló magyarországi rendezvényeken, esetleg más nemzetközi összejöveteleken is jelen legyenek.

Tanterveink

Magyar nyelv és irodalom A szak

I. év

Régi magyar irodalom	2/2	vizsga
Népköltészet	2/1	vizsga
Irodalomelmélet	2/1	vizsga
Általános nyelvészet	2/1	vizsga
A magyar nép története	2/-	koll.
Finn nyelv	-/2	koll.
Bevezetés a filológiába	2/4 (2 félév)	koll.

Fakultatív tárgyak:

Általános tudományelmélet	2/- (1 félév)	
Logika	2/-	
Idégen nyelv	-/2	

II. év

A felvilágosodás és a romantika irodalma	2/2	vizsga
Fonetika, fonológia	2/1	(1 félév) koll.
Szókincstan, jelentéstan	2/1 (2 félév)	összevont vizsga a fonetikával
Stilisztika	2/1 (1 félév)	koll.
Estétika	2/1 (2 félév)	koll.
Finnugor nyelvészet	2/1 (1 félév)	koll.
Módszertan A	2/1 (2 félév)	koll.
Pszichológia	3/1 (1 félév)	koll.
Pedagógia	3/1 (2 félév)	vizsga az 5 félév

Fakultatív tárgyak:

Etnológia	2/2	
Irodalomszociológia	2/-	
Szociolingvisztika	2/-	
Idégen nyelv	-/2	

Három hét pedagógiai gyakorlat a 2. félév folyamán

III. év

Klasszikus és modern magyar irodalom (1849—1919)	2/2	vizsga
Alaktan	2/1 (1. félév)	
Mondattan	2/1 (2. félév)	összevont vizsga az alaktannal
Nyelvjárástan	2/1 (1. félév)	koll.
Nyelvtörténet	2/1	vizsga
Speciális kollégium és szeminárium	2/1 (2. félév)	koll.
Pedagógia	2/- (1. félév)	összevont vizsga az előző félév anyagával
Filozófiatörténet	2/-	koll.
Szociológia	2/- (2. félév)	koll.

Fakultatív tárgyak:

Művészettörténet	2/-	
Névtan	2/1	

Három hét pedagógiai gyakorlat a 2. félév folyamán

IV. év

A magyar irodalom 1919-től napjainkig	2/2	vizsga
Szövegten	2/1 (1. félév)	koll.
Grammatikaelmélet	2/1 (2. félév)	koll.
A magyar irodalmi nyelv története	2/1	vizsga
Világirodalom	2/1	koll.
Speciális kollégium és szeminárium	2/1	külön koll az 1. és 2. félév után

Fakultatív tárgyak:

A finnugor népek irodalma	2/1	
Irodalompszichológia	2/- (1. félév)	
Pszicholingvisztika	2/- (2. félév)	
Irodalomkritika	2/- (1. félév)	

Három hét pedagógiai gyakorlat a 2. félév folyamán (B szakból)

*V. év (csak egy félév)**

A romániai magyar irodalom	2/2	vizsga
Észmészet	2/-	koll.
Speciális kollégiumok és szemináriumok**	6/4	

*A 10. félév a szakdolgozat megírásának és az államvizsga előkészítésének időszaka.

**A hallgatók a következő szakosodási területek közül választhatnak (Minden szakosodási területet három tantárgy képvisel heti két óra előadással, két tárgyhoz szeminárium is társul.)

I. Elméleti szakosodás irodalomtudományból

- Irodalmi eszmék és doktrínák története
- A formák poétikája
- A szövegvizsgálat lehetőségei

II. Elméleti szakosodás nyelvtudományból

- Nyelvfilozófia
- Szövegnyelvészet
- Kommunikációelmélet

III. Történeti profilú szakosodás

- A nyelvtudomány története
- Az irodalomtörténet elmélete
- Etnológia, néprajz

IV. Pedagógiai profilú szakosodás

- Interdiszciplinaritás a nyelv és az irodalom tanulmányozásában
- Didaktikai technológia
- A személyiség pszichológiája

V. A fordítás elmélete és gyakorlata

VI. Újságírás

- A publicisztika etikája
- Társadalmi konfliktusok szociológiája
- Publicisztikai gyakorlat (heti 2 órában a 9 félévben, további 4 hét a 10. félévben)

A levelező tagozat tanterve**I. év**

Magyar irodalom
(Népköltészet)
Mai magyar nyelv (hangtan)
Irodalomelmélet
Általános nyelvészet
Iskolapszichológia
A B szaknak megfelelő idegen nyelv

II. év

Magyar irodalom
Mai magyar nyelv
Nyelvtörténet
Finn nyelv
Pedagógia
Filozófia
A B szaknak megfelelő idegen nyelv

III. év

Magyar irodalom (1849—1919)
Mai magyar nyelv
Világirodalom
Irodalomelmélet
Az A és B szak módszertana
Filozófiatörténet
A B szaknak megfelelő idegen nyelv
A B szaknak megfelelő irodalom

IV. év

Magyar irodalom (1919-től napjainkig)
Mai magyar nyelv
Általános és összehasonlító nyelvészet
Speciális kollégium (a nappali tagozatnak megfelelően)
Választható szaktárgyak (Világirodalom, Poétika, Alkalmazott nyelvészet, Irodalomkritika, Irodalomszociológia, Finn-ugor nyelvészet)
A B szaknak megfelelő idegen nyelv
A B szaknak megfelelő irodalom

V. év*

Romániai magyar irodalom
Nyelvtörténet (A magyar irodalmi nyelv története)
Speciális kollégium B szakkól
Eszztétika
A B szaknak megfelelő idegen nyelv
A B szaknak megfelelő irodalom

*Az V év tanterve csak az 1991—1992-es tanévtől érvényes!

A magyar nyelv és irodalom B szak tanterve**I. év**

Folklor	2/2 (1 félév)	koll.
A régi magyar irodalom	2/2 (2 félév)	vizsga
Általános nyelvészet	2/2 (1 félév)	vizsga
Irodalomelmélet	2/2 (2 félév)	koll.
Finn nyelv	3/- (1 félév)	koll.
Magyar művelődéstörténet	3/- (2 félév)	koll.
Bevezetés a magyar filológiába	1/1	koll.
Filozófiatörténet	2/- (2 félév)	koll.
Iskolapszichológia	2/- (1 félév)	koll.
Pedagógia	2/- (2 félév)	koll.

II. év

A felfilágosodás és a romantika magyar irodalma	2/1, 2/2	vizsga
Fonetika, fonológia	2/2 (1. félév)	vizsga
Szókincstan jelentéstan	2/2 (2. félév)	vizsga
Stilisztika	2/1 (2. félév)	koll.
Nyelvjárástan	2/1 (1. félév)	koll.
Világirodalom	2/1	vizsga (a köv. félév után)
Filozófiatörténet	2/1	koll.

III. év

Magyar irodalom (1849—1919)	2/1	vizsga
Alaktan, mondattan	3/2 (1. félév)	vizsga
Szövegten	2/1 (2. félév)	vizsga
Finnugor nyelvészet	2/1 (1. félév)	koll.
Nyelvtörténet	2/2 (2. félév)	vizsga
Irodalomelmélet	2/1	vizsga
Világirodalom	2/1	vizsga az 1. félév után

IV. év

Magyar irodalom (1919—)	2/1	vizsga
A magyar irodalmi nyelv története	2/1	vizsga
Világirodalom	2/1	vizsga
Estétika	2/1	vizsga
Spec. koll. és szem.	2/2	koll. az 1. és 2. félév után

Választható tárgyak:

Vallástörténet	2/1 (1. félév)	
Művészettörténet	2/1 (2. félév)	

V. év (csak egy félév)

Romániai magyar irodalom	2/1	vizsga
Spec. koll. és szem.	2/2	koll.
Grammatikaelmélet	2/-	koll.
Szemiotika	2/-	koll.

A fakultatív tárgyak ugyanazok, mint az A szakon!

*A magyar néprajz B szak tanterve**I. év*

Bevezetés a folklorisztikába	2/1	vizsga
Bevezetés a néprajzba	2/1	vizsga
Etnológia	2/1	vizsga
Magyar művelődéstörténet	2/-	koll.
Idegen nyelv	-/2	koll.

II. év

Magyar néprajz I. (anyag kultúra)	2/1	vizsga
Magyar népköltészet I. (epika, líra)	2/1	vizsga
A világ népeinek néprajza	2/1, 2/-	koll.
Muzeológia	-/1	koll.
Idegen nyelv	-/2	koll.

III. év

Magyar néprajz II. (társadalomnéprajz)	2/1	vizsga
Magyar népköltészet II. (szokások, dramatikus játékok)	2/1	vizsga

IV. év

Magyar néprajz III. (szellemi kultúra)	2/1	vizsga
Magyar népköltészet III. (mese, legenda, gyermekfolklor)	2/1	vizsga
Vallásantológia	2/-	koll.
Spec. koll. és szem.	2/1	koll. (az 1. és 2. félév után)

<i>V. év (csak egy félév)</i>		
A finnugor népek néprajza	2/2	koll.
Szociális antropológia	2/1	koll.
Spec koll és szem.	2/2	koll.
E szak hallgatói az A szak I éves Népköltészet kurzusát nem hallgatják		

Szakmai gyakorlat:

- A 2. félév után 3 hét terepgyakorlat (144 óra)
- A 3. és 4. félévben 30 óra múzeumi gyakorlat, a 4. félév után 2 hét terepgyakorlat (96 óra)
- A 6. félév után, a nyári időszakban, 2 hét terepgyakorlat (96 óra)
- A 8. félév után 3 hét terepgyakorlat (144 óra)

A fakultatív tárgyak ugyanazok, mint az A szakon.

*Az újságíró szakképzés tanterve**IV. év*

Sajtótörténet	2/- (1. félév)	koll.
Kommunikációelmélet	2/- (1. félév)	
A nyelvi kommunikáció gyakorlata (nyelvhelyesség, stílus)	2/- (2. félév)	összevont vizsga az előző tárggyal
Szociálpszichológia	2/- (2. félév)	koll.
A publicisztika gyakorlata	-/2	koll.

V. év (csak egy félév)

Az újságírás etikája	2/-	koll.
Társadalmi konfliktusok szociológiája	2/-	koll.
Publicisztikai gyakorlat	-/2	koll.
További 4 hét gyakorlat a 10. félévben!		

PÉNTEK JÁNOS

A néprajz oktatása a pécsi egyetemen

Néprajzi oktatás a pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemen az 1930-as években

1934. július 18-a nagy jelentőségű dátum a magyar néprajzi oktatás történetében. Akkor alakult meg ugyanis a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen a Néprajzi Tanszék, amelynek vezetésével, nyilvános rendes tanári címmel GYÖRFFY ISTVÁNT bízták meg (*Néprajzi tanszék a budapesti egyetemen*. Ethnographia, 1934. 189.; PAPP JÓZSEF: *A néprajzoktatás története a budapesti tudományegyetemen*. Dissertationes Ethnographicae, 5. Bp., 1985. 56.). Ugyanabban az évben a néprajz (ahogy az Ethnographia tudósítója közölte) „szóhoz jutott” a pécsi egyetemen is. LAMBRECHT KÁLMÁN az 1934/1935-ös tanévben megkezdte tárgyi néprajzi előadásait és egyidejűleg az ottani egyetemi néprajzi intézet megszervezését is elkezdte (*A néprajz a pécsi egyetemen*. Ethnographia, 1934. 189—190.; *A néprajz a magyar egyetemeken*. Ethnographia, 1934. 190.).

A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem tanrendjeiből pontosan ismerjük LAMBRECHT KÁLMÁN meghirdetett néprajzi előadásait:

1934/1935. tanév második félév.

Földrajz.

Tárgyi néprajz. Heti 2 óra, kedden du. 3—5-ig. Dr. Lambrecht Kálmán c. ny. rk. tanár, megbízott előadó. Később megállapítandó helyen.

A népfajok és elterjedésük. Heti 1 óra. Szerdán de. 10—11-ig. Ugyanaz a tanár. II. sz. tanterem (*A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem tanrendje az 1934/35. tanév második félévére. Pécs, 1935. 46.*).

1935/1936. tanév első félév.

Földrajz és néprajz.

Tárgyi néprajz. Heti 4 óra. Később megállapítandó időben és helyen. Dr. Lambrecht Kálmán c. rk. tanár, szakelőadó.

Paleoethnologia. Heti 2 óra. Szerdán du. 3—5-ig. Később megállapítandó helyen. Ugyanaz a tanár.

Néprajzi gyakorlatok. Heti 4 óra. Hétfőn és kedden 3—5-ig. Ugyanaz a tanár később megállapítandó helyen.

Tanárképző-intézeti előadások.

Földrajz.

Népfajok és nemzetek elterjedése. Heti 2 óra. Később megállapítandó időben. Dr. Lambrecht Kálmán c. rk. tanár. II. sz. tanterem. (*A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem tanrendje az 1935/36. tanév első félévére. Pécs, 1935. 47, 48, 53, 55.*).

1935/1936. tanév második félév.

Földrajz.

Tárgyi néprajz. Heti 4 óra. Később megállapítandó időben és helyen. Dr. Lambrecht Kálmán c. rk. tanár, megbízott előadó.

Néprajzi gyakorlatok. Heti 2 óra. Később megállapítandó időben és helyen. Ugyanaz a tanár.

Tanárképző-intézeti előadások.

Az emberiség fejlődéstörténete. Heti 2 óra. Később megállapítandó időben a II. sz. tanteremben. Dr. Lambrecht Kálmán c. rk. tanár (*A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem tanrendje az 1935/36. tanév első félévére. Pécs, 1936. 45, 46, 51, 53.*).

Az 1935/1936. tanév második félévére meghirdetett előadások már csak a tanrendben szerepeltek, mert LAMBRECHT KÁLMÁN időközben (1936. január 7-én) elhunyt.

Fennmaradt annak az 1935. február 12-én írt munkaprogramnak a fogalmazványa, amelyből kirajzolódik az a nagyszerű terv, ahogy LAMBRECHT KÁLMÁN a néprajz oktatását és az egyetemi néprajzi intézet munkáját elképzelte (Lambrecht Kálmán hagyatéka: Magyar Természettudományi Múzeum, Tudománytörténeti Gyűjtemény):

„A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Tökintetes Bölcsészeti-, Nyelvészeti- és Történettudományi Karának

Pécs

Tökintetes Kar!

Miután Hóman Bálint vallás és közoktatásügyi miniszter úr nagyméltósága a tökintetes Kar felterjesztésére szolgálattételre osztott be, mint a tárgyi néprajz és életföldrajz megbízott előadója, de szolgálattételre beosztott minőségemben is a köv. vázlatos munkaprogramot vagyok bátor elbírálás végett a tökintetes Kar elé terjeszteni.

Az előadásokat illetőleg heti öt órában adnám elő a tárgyi néprajzot és életföldrajzot, beleértve a népfajok eloszlását is. Ezen felül heti négy órában néprajzi gyakorlatokat tartanék, mégpedig részben a tanteremben, részben a pécsi múzeum néprajzi gyűjteményé-

ben, amihez a múzeum igazgatójának élőszóbeli hozzájárulását már bejelenthetem, részben pedig, alkalmas tavaszi időben kirándulások kapcsán.

Ez a tervezetem független esetleg tartandó magántanári előadásaimtól, amelyek mint a múltban, úgy a jövőben is túlnyomólag a paleogeografia és paleobiologia körében mozognak, kiegészítéskéül életföldrajzi előadásaimnak.

Az előadások tartásán kívül feladatomból tekintem az egyetem néprajzi gyűjteményének megalapozását. Ez természetesen nem vetekedhetik a pécsi múzeum tárgyi néprajzi anyagával, már csak a helyszűke miatt sem. Ehelyett első feladatomból abban látnám, hogy részben a földrajzi intézet támogatásával (fényképezőgép), részben társadalmi úton és külföldi barátaim segítségével néprajzi fényképgyűjteményt hoznék össze. Ez helybelileg nem jár különösebb igényekkel, és azon felül nélkülözhetetlen segédeszköze úgy a földrajzi, mint néprajzi tanításnak. A fényképgyűjtemény nem kizárólag tárgyi néprajzi objektumokra szorítkoznék, hanem felölelné a különböző szokásokat (karácsony, farsang, búcsú, ünnepek, böjt stb.) is. Zöme a Pécs környéki népeletről kerülne ki, de törekvésem a Dunántúl hangsúlyozása mellett országos anyagot is szerezni, sőt külföldi összeköttetésem segítségével összehasonlító idegen anyagot is begyűjteni.

Jelentem ennek kapcsán a tekintetes Karnak, hogy a néprajzi gyűjtemény irodalmi anyagának, könyvtárának megalapozása céljából Alexander Wetmore barátomhoz, a washingtoni Smithsonian Institution asszisztens titkárához fordultam, aki máris értesített, hogy a Smithsonian ethnologiai kiadványai közül az összes még rendelkezésre állókat, valamint a jövőben megjelenőket megküldi és már novemberben föl is adatta. Mivel azonban a küldemény a Bibliografiai Központ útján érkezik, attól tartok, hogy még hónapokig kell várnom a befutásra.

Tisztelettel kérem előterjesztéseim szíves jóváhagyását.

Nem mulaszthatom el, hogy ezúttal is hálás köszönetet ne mondjak a tekintetes Karnak mindazon lépésekért, amelyeket szolgálati beosztásom és megbízott előadói tisztem érdekében tenni méltóztatott.

Pécs 1935 február 12.

Mély tisztelettel
c. egyetemi ny. rk. tanár"

LAMBRECHT KÁLMÁN egyetemi kinevezése a magyar néprajz nagy lehetősége volt, a munkaprogram ismeretében joggal feltételezhetjük, hogy a pécsi intézet fontos helyet foglalt volna el a néprajzi oktatásban. Amíg a budapesti tanszék GYÖRFFY ISTVÁN, majd utódai vezetésével folyamatosan fejlődött és ma is működik, sőt 1951. szeptember 1. óta két tanszéken hallgathatnak néprajzi előadásokat a diákok (PAPP JÓZSEF i. m. 63.), addig LAMBRECHT KÁLMÁN halála után a pécsi egyetemen évtizedekig nem volt néprajzi oktatás. Jól sejtette GUNDA BÉLA, amikor azt írta 1936-ban, hogy a pécsi egyetemen a néprajzi katedra „bizonyára hosszú ideig betöltetlen marad” (G. B.: *Lambrecht Kálmán* [1889—1936] *Ethnographia*, 1936. 120—121.). Több mint fél évszázadnak kellett eltelnie ahhoz, hogy a pécsi egyetemen újra megkezdhesse működését egy néprajzi tanszék

HÁLA JÓZSEF

Néprajz Tanszék a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Karán

„Az egyetem akkor teljes, ha azon minden Európában bevett tudománynak tanszéke van. A négy magyar tudományegyetem közül csak a pécsin nincs néprajzi tanszék.” — írta ANDRÁSFALVY BERTALAN 1990 tavaszán a Néprajz Tanszék feladata és tanterve kapcsán. A tanszék előzményeihez tartozik, hogy már a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemen folyt néprajzoktatás, majd a Tanárképző Főiskolán 1971-től kezdve voltak néprajzi előadások ANDRÁSFALVY BERTALAN révén, eleinte kollégiumi szakkör, majd speciálkollégium formájában. Később a Közművelődési Tanszéken mintegy nyolc éven át két féléves kötelező kollégiummá lett a nappali, a levelező és posztgraduális tagozaton egyaránt. Több alkalommal volt néprajzi előadás-sorozat a történész, a nyelvész és irodalom szakos hallgatók részére, majd ezeken a szakokon is kötelező lett két, illetve egy félév hallgatása.

1984-ben BALASSA IVÁN levelet írt az akkori művelődési miniszternek, KÖPECZI BÉLÁNAK, annak érdekében, hogy Pécsen Néprajz Tanszék alakuljon ANDRÁSFALVY BERTALAN vezetésével. A politikai hatalom akkor ezt nem tartotta kívánatosnak, különösen nem ANDRÁSFALVY BERTALAN irányításával.

1989-től ANDRÁSFALVY BERTALAN — a közös kutatási tervek mellett — többször is beszélt velem arról, hogy a Janus Pannonius Tudományegyetem pártolja az ő vezetésével megalapítandó pécsi Néprajz Tanszéket.

1990-ben, a pécsi Néprajz Tanszék megalakulásakor — szervezőtől ideiglenesen a Társadalomelméleti Intézetben — ANDRÁSFALVY BERTALAN és OLÁH GYULA néprajzkutatókhoz csatlakozott GUBÁN PÁL a Közgazdaságtan Tanszékről, majd KOVÁCS SÁNDOR a Politológia Tanszékről. A tanszék szervezésének folytatására, irányítására, a szakos képzés előkészítésére és menedzselésére ANDRÁSFALVY BERTALAN javaslatára OLÁH GYULA kapott megbízást 1990 őszén.

A tanszék mint tudományos műhely a tágabb értelemben vett kultúra változásának vizsgálatával foglalkozik. „Miként élt tovább, alakult át vagy semmisült meg a hagyományos népi társadalom és kultúra a magyar, román, kárpátaljai, szlovák, és horvát—szerb területen, a budapesti, debreceni, szegedi, kolozsvári, bukaresti, ungvári, pozsonyi, zágrábi és belgrádi egyetem ezzel foglalkozó tanszékeinek vizsgálatai szerint? Jelentősek azok a vizsgálatok is erre az átalakulásra vonatkozóan, amelyeket különböző amerikai, német és skandináv kutatók végeztek térségünkben. Ez eleven munkakapcsolatot tételvezetőkkel az egyetemekkel, oktatók és hallgatók szintjén egyaránt.” — fogalmazta meg ANDRÁSFALVY BERTALAN a tanszék programjában. Emellett tanszékünk jó szakmai kapcsolatokat tart fenn a Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályának munkatársaival és más, Pécsen élő etnográfusokkal is.

Már a tanszék szervezésekor felmerült az igény a néprajz szakos képzés iránt. A szakos képzés profiljának kialakításában legfontosabb szempont az volt, hogy a kulturális változások kutatására készítse fel a hallgatókat. Így az oktatásban messzemenően érvényesül a módszertani pluralizmus. Ugyanakkor a Dél-Dunántúl mint soknemzetiségű régió kiváló lehetőséget nyújt az egymás mellett élő népcsoportok, kisebbségek néprajzi összehasonlító vizsgálatára és ennek az oktatásba való bevonására.

A szakos képzés tantervi vitáját sikeresen előkészítették KISSNÉ PAPP MARGIT előadó (MKM Felsőoktatási és Kutatási Főosztály) segítségével, és 1990. november 12-én

összeülhetett az ad hoc szakértői testület. A testület — BALASSA IVÁN (elnök), VARGYAS LAJOS, BORSÁNYI LÁSZLÓ, HOFER TAMÁS, KÓSA LÁSZLÓ, VARGA GYULA, VOIGT VILMOS, BAKOS ISTVÁN (MKM főosztályvezető), és írásbeli véleményével SZABADFALVI JÓZSEF — nagyon pozitívan és alkotó módon viszonyult az ANDRÁSFALVY BERTALAN által előterjesztett tantervhez. Kritikai észrevételeikkel nagyban segítették a tanterv további javítását. Ezért ezúton is szeretnénk köszönetet mondani.

A magyar néprajzos társadalom összefogása végül is lehetővé tette, hogy a Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kara néprajz szakot indítson az 1991/92. tanévtől. Az 1991-ben indult szak az oktatási profilnak megfelelően a következő szakokkal párosítható: magyar, történelem, földrajz, angol, francia, német, olasz és horvát—szerb. A tervek szerint az 1992/93. tanévtől egyszakos képzés lesz.

A színvonalas szakos képzés érdekében 1991 elején a tanszék munkájába bekapcsolódott NAGY ILONA (MTA Néprajzi Kutatóintézet), DOBÓ MÁRTA (MTA Nyelvtudományi Intézet), BORSÁNYI LÁSZLÓ (ELTE Kulturális Antropológiai Program) és (1991. szeptember 1-től) FILEP ANTAL (Xantus János Múzeum, Győr). Már több, mint százötven hallgató látogatja — elsősorban fakultatívan — kurzusainkat. Eddig olyan szaktekintélyek tartottak előadás-sorozatot, mint NAGY OLGA, BALASSA IVÁN, GAÁL KÁROLY és SÁRKÁNY MIHÁLY.

A regionális terepkutatások hatékonyabbá tételére tanszékünk a JPTE TK Társadalomföldrajzi Tanszékével közösen kidolgozott egy projectet *Demográfiai, települési és társadalmi struktúrák alakulása Dél-Magyarország nemzetiségi településeiben* címmel. Az előzetes vizsgálatok feldolgozása és a további kutatás előkészítése folyamatban van, így — amennyiben a pénzügyi gondokat sikerül megoldanunk — bővíthetnek diákjaink terepmunkájának lehetőségei is, amelyet fontosnak tartunk a képzés szempontjából.

OLÁH GYULA

A XX. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Humán Szekciója

Szeged, 1991. április 4—6.

Immár huszadik alkalommal került megrendezésre az Országos Tudományos Diákköri Konferencia. 1991-ben a József Attila Tudományegyetem és Szeged városa adott otthont a Humán Szekció tanácskozásainak. A háromnapos rendezvénysorozatot április 4-én RÓNATAS ANDRÁS professzor, a szegedi egyetem rektora nyitotta meg. Megnyitó beszédében elmondta, biztos benne, a konferenciára a jövődő magyar tudós-nemzedék jött el, hogy bemutassa első tudományos szárnypróbálgatásait. Felhívta a megjelentek figyelmét arra, hogy a lehető legteljesebb mértékben sajátítsák el tudományszakjuk eddigi eredményeit, ismerjék meg a teljes hazai és nemzetközi szakirodalmat, mert ez alapfeltétele a tudományosságának. Ugyanakkor mindenkit arra biztatott, hogy keresse saját útját, alakítsa ki kutatói egyéniségét. A tudományt ugyanis mindig az öntörvényű alkotók, és nem az epigonok vitték előre.

A konferenciát üdvözölte LIPPAL PÁL, Szeged polgármestere is, eredményes munkát kívánva a megjelenteknek.

Az érdemi munkára az április 4-én és 5-én megtartott szekcióüléseken került sor. A néprajzosok két szekcióban — anyagi kultúra és folklór — ülészttek. A néprajzi szekciót, akárcsak a többi tudományzak tanácskozásait, a konferencia hagyományából következően az jellemezte, hogy egyetemisták és főiskolások, szakképzésben résztvevők és amatőr kutatók együtt mutatták be pályamunkáikat. Ez a helyzet a bírálók számára jelentett nehézséget, véleményünk szerint viszont a résztvevő diákok számára nagyon tanulságos volt megismerni a különböző nézőpontokat, megközelítéseket.

A két néprajzi szekcióba 20 pályázat érkezett. Kis bonyodalmat okozott az előadások elosztása, ezért a két elnökség átcsoportosította azokat. Az anyagi kultúra szekció elnöke SZILÁGYI MIKLÓS, tagjai BELLON TIBOR és KOTICS JÓZSEF voltak. A folklór szekció elnöke BARTHA ELEK, tagjai PÓCS ÉVA és KÜLLŐS IMOLA voltak. Az előadások átfogták a népi kultúra szinte minden területét. Tudományos értékük változó volt, de mind mögött hatalmas energiabefektetés munkálkodott. A hallgatóságot megragadták a különböző módszerű földolgozások. Mindkét elnökségnek nagy problémát okozott a végső sorrend kialakítása, amelyet a szoros pontszámok is igazoltak.

Az anyagi kultúra szekció első helyezettje ROMSICS IMRE *Homokmégy juhászata — életformák és társadalmi hatások* (Fejezetek egy monográfiából) c. dolgozata lett. A kalocsai szállásokhoz tartozó település XX. századi juhászataát vizsgálja egy család életének tükrében, egészen napjainkig. E változásvizsgálat jól megvilágítja a társadalom erős hatása mellett, a változó világhoz való kiváló alkalmazkodást. A 2. helyezett PÓLYA ZOLTÁN *A moldvai és gyimesi csángók hímes beryéce* c. munkája lett. Olyannyira ismeretlen viseletdarabot mutatott be, hogy a programszervezőket is megzavarta. A gyapjú lenyírásától a minta megformálásáig követi a deréköv szövésének menetét. Hibája a dolgozatnak, hogy összeköti a *beryéce* eredetét az ázsiai nomád népek hasonló viseletdarabjaival. Két dolgozat kapott 3. helyezést. VASVÁRI ZOLTÁN *Szokolya erdőgazdálkodása* c. pályázata az erdőkielés helyi formáinak változását követi 1938-tól napjainkig. Az erdőneveléstől az erdei haszonvételeken keresztül a favágók munkaszervezetéig átfogja az egész témát. HANKÓ ÉVA *A békéscsabai szlovákság etnikai magatartása* c. dolgozata egy hazai nemzetiségi csoport magatartását elemzi identitástudata alapján. Alapkérdésnek az asszimiláció okait és mértékét tekinti.

A folklór szekció 1. helyezettje TAKÁCS ANDRÁS *Sorozás Széken — egy átmeneti ritus elemzése* c. munkája lett. A hagyományok mai napig élő és működő rendszerén keresztül vizsgálja egy zárt közösségben az emberi kapcsolatokra alkalmazható kollektív tudás megjelenését. Második helyezést ért el NAGY ZOLTÁN *Az obi-ugor lélekképzetek és a halottkultusz* c. dolgozata, amely az obi-ugor halottkultusz mélyebb összefüggéseit igyekszik föltárni. Új kategóriákat állít föl, s ebbe igyekszik beleygőmőszölni a lélekképzeteket és lélekképzeteket. A 3. helyezést JOÓ EMESE—KERÜLŐ TÜNDE *Szerelmi rontás* c. pályázata érdemelte ki. Megkülönböztetik a szerelmi rontást a szerelmi varázslástól. Ezután bő történeti és recens anyaggal reprezentálják e jelenség előfordulását az egész magyar nyelvterületen.

Végezetül meg kell említenünk, hogy e konferencia is kiválóan elérte az OTDK által kitűzött célokat. Minden résztvevő tudásának gazdagodásával tért haza az előadásorozatok után. Nem elhanyagolható az esténkénti kötetlen tapasztalatcsere hatása sem.

Pályamunkák

- BOGNÁR ÁKOS (KLTE): „Amikor egy csillag leszalad az égről” Halál és temetkezés a kapuvári római katolikusoknál
- BIRINYI JÓZSEF (ELTE BTK): Győri Klára széki mesemondó elbeszéléseiről Nagy Olga publikációi alapján
- CSONKA-TAKÁCS ESZTER (ELTE BTK): A születéssel kapcsolatos tiltások (különös tekintettel a terhesség idején)
- FAZEKAS EMESE (Kolozsvár): Mitológémák a magyar népballadákban
- GORBAY-NAGY ÉVA (JGYTF): Nagy László—Kocsár Miklós Csodaliú-szarvas
- HANKÓ ÉVA (Békéscsabai TF): A békéscsabai szlovákság etnikai magatartása
- JOÓ EMESE—KERÜLŐ TÜNDE (ELTE BTK): Szerelmi rontás
- KOVÁCS ERIKA (ACSJTF): Csabrendek gyógynövényei
- KIRÁLY ÉVA (KLTE): A boglyakemence mellől
- LUTTER ÉVA MÁRIA (Eszterházy Károly TF): Az Árgirus históriájának ősi motívumai
- NAGY ZOLTÁN (JPTE TK): Az obi-ugor lélekképzetek és a halottkultusz
- NÉMETH JUDIT (ACSJTF): Jelesnapi szokások Lébényben
- PÓLYA ZOLTÁN (Comenius TF): A moldvai és gyimesi csángók himes bernyéce
- PUSZTAI BERTALAN (KLTE): Útikeresztek, útszentek Petőfiszállás-Szentkúton
- ROMSICS IMRE (ELTE BTK): Homokméggy juhászata — életformák és társadalmi hatások
- TAKÁCS ANDRÁS (KLTE): Sorozás Széken — egy átmeneti rítus elemzése
- TÓTH JUDIT (KLTE): Hosszúhetényi menyecskeviselés
- VASVÁRI ZOLTÁN (ELTE BTK): Szokolya erdőgazdálkodása
- VEHRER ADÉL (ACSJTF): Őt világot életem meg (Tuba Lajos parasztember életének története saját elmondása alapján)
- VITOVICS IRÉN (Comenius TF): Szüreti szokások Hegyalján

ROMSICS IMRE—VASVÁRI ZOLTÁN

Magyar néprajzi előadások a német egyetemeken

Amikor a Müncheni Egyetem Német- és Összehasonlító Néprajzi Intézetében az 1991-es nyári szemeszterben, ESTHER GAJEK tanáreggéddelel együtt, a magyar néprajzi szemináriumot meghirdettük, a szeminárium témáira vonatkozó javaslatunkat így vezettük be: „A magyar néprajztudomány eredményei felé az utóbbi években külföldön egyre nagyobb figyelem fordul.” Ezt az elismerő mondatot nem én sugalmaztam, ez teljes egészében a magyar néprajz iránt érdeklődő német kolléganőm, s számos más német kolléga véleményét tükrözi. Természetesen a szemináriumon, a német hallgatók előtt én is hangsúlyoztam, hogy Európában az utóbbi évtizedekben a néprajztudománynak három markáns területe rajzolódik ki: a német nyelvterület, Skandinávia és a magyar nyelvterület. A magyar néprajztudomány eredményei iránt megmutatózó érdeklődést jelzi, hogy az utóbbi fél évtizedben szinte minden szemeszterben tartottak magyar néprajzi előadásokat vagy szemináriumot a német nyelvterület valamelyik egyetemén.

A mi müncheni szemináriumunkkal egy időben a híres Tübingeni Egyetemen NIEDER-MÜLLER PÉTER KONRAD KÖSTLIN professzorral közösen tartott magyar néprajzi szemináriumot. Az 1990/91-es téli szemeszterben RUTH E. MOHRMANN professzornő a Bayreuthi Egyetemen tartott előadásokat a magyar népi kultúráról. GAÁL KÁROLY a Bécsi Egyetemen az 1990-es nyári félévben a hallgatók észak-magyarországi tanulmányi kirándulását előkészítő gyakorlatot vezetett, 1988–90 között GERTRUD BENEDIKT tanársegédnővel együtt a magyarországi németek néprajzáról tartott szemináriumot. Az 1990-es nyári szemeszterben az Innsbrucki Egyetemen VOIGT VILMOS adott elő a magyar népköltészet-ről, a Marburgi Egyetemen SIEGFRIED BECKER és ANDREAS C. BIMMER tartottak magyar néprajzi szemináriumot, amellyel a marburgi hallgatók magyarországi tanulmányi kirándulását készítették elő. HEINRICH L. COX professzor a Bonni Egyetemen 1989/90-ben, három féléven keresztül Erdély néprajzáról vezetett szemináriumot. Az 1988-as nyári félévben a Göttingeni Egyetemen FUTAKY ISTVÁN a magyar népballadáról, a Hamburgi Egyetemen HANS THURN a magyar népmesék sámánisztikus elemeiről tartott szemináriumot. A Berlini Egyetemen SCHUBERT GABRIELLA magyar néprajzi előadásait látogathatták az érdeklődő hallgatók az 1987-es nyári szemeszterben. VAJDA LÁSZLÓ professzor a Müncheni Egyetemen számos finnugor és magyar témájú folklór előadást hirdetett meg, legutóbb 1987/88-ban két féléven keresztül „Mitikus elemek a magyar néphagyományban” címmel tartott előadásokat.

A német nyelvterület egyetemsein az utóbbi években tartott számos magyar néprajzi előadás, szeminárium a magyar néprajztudomány eredményeinek külföldi elismertségét, megbecsültségét jelzi. Ez a tény egyrészt önbecsülésünket erősítheti, másrészt azt bizonyítja, hogy volna értelme a magyar néprajzkutatók, a magyar néprajztudomány intézményei, vállalkozásai fokozott hazai támogatásának, megbecsülésének is.

LUKÁCS LÁSZLÓ

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

A Zempléni Múzeum képes levelezőlap gyűjteménye

Az 1968-ban alapított múzeum legnagyobb és legértékesebb kollekcója a képeslapgyűjtemény. Létét dr. PETRIKOVITS LÁSZLÓ szerencsi orvosnak köszönheti, aki gyerekkora, az első világháború kezdete óta gyűjtögette nagy szorgalommal és kitartással a lapokat. 1967 nyarán adományozta Szerencsnek, sok más muzeális értékű tárggyal együtt, a 400 000 darabos képeslapgyűjteményt.

A képeslapok gyűjtése kívülről nézve nem más, mint egyfajta öncélú kedvtelés. Ha jobban belegondolunk, rá kell jönnünk, hogy a képeslapok segítségével viszonylag rövid idő alatt nagyon sokrétű, kortörténeti jelentőségű vizuális információ birtokába juthatunk.

A képeslap egészen az ókori birodalmakba visszanyúló előtörténettel rendelkezik. A mai értelemben használatos képes levelezőlap megszületése az 1870-es évekre datálható. Közvetlen előzménye az Osztrák—Magyar Monarchiában 1869. október 1-én bevezetett postai levelezőlap volt. Ez adta ugyanis az ötletet az elkövetkezendőkben angol, francia, porosz, szerb nemzetiségű embereknek, hogy kis- és nagyméretű illusztrációval lássák el postai lapjaikat. Végül az 1878-as párizsi postakonferencia fogadta el az egész világon továbbítható hivatalos postai küldeménynek az illusztrált levelezőlapot.

Ezt követően a főleg grafikai ábrázolással ellátott képeslap hihetetlen tematikai, nyomdatechnikai és mennyiségi átalakuláson ment keresztül. Ehhez kétségtelenül hozzájárult a XIX. század végén lezajló ipari forradalom, a közlekedés és a turizmus szintén gyors és látványos fejlődése.

A képeslapok zömét abban az időben a város- és faluképi (a továbbiakban tájképi) témájúak adták, majd megjelentek a karácsonyi, újévi, húsvéti, név- és születésnap-i üdvözlőlapok. Később egyre szélesedett a lapok tematikája.

Az első magyar gyártmányú képeslapot az 1891-es tomesvári ipari- és mezőgazdasági vásár és kiállítás alkalmából adták ki. Az addig megjelent magyar témájú lapokat főleg német és osztrák nyomdákban állították elő. A millenniumi ünnepségsorozat adott végleges lökést a magyar képeslapgyártásnak. 1896-ban 32 darabból álló képeslapkollekciót jelentettek meg, amelyet litográfiai eljárással a budapesti nyomdákban készítettek el magyar művészek rajzai alapján.

A millenniumi lapok sikere láttán egyre több hazai könyv- és dohánykereskedés, vagy más irányú tevékenységet is folytató magánvállalkozó találta meg számítását a képeslapkiadásban.

Ezzel a képeslap-kavalkáddal a Budapesten 1900 nyarán rendezett nemzetközi kiállításon ismerkedhettek meg a fővárosi és az ott járó vidéki polgárok.

A litográfiai eljárással készült lapokat fokozatosan kiszorították a fotók, főleg a tájképi képeslapoknál. 1906-ig a képeslapok hátoldala csak címzésre szolgált. A pár soros üdvözlőt az első oldalra kellett írni. Ezt követően osztották meg a hátoldalt.

A képeslapkiadás a századfordulótól az első világháborúig terjedő időben élte aranykorát. Változatos tematikájú és számtalan technikai bravúrral előállított képeslap jelent meg

ezekben az években. A világháború alatt és az azt követő időkben szinte minden országban felhasználták politikai és ideológiai propaganda céljára. Az első világháború után a gazdasági élet stagnálása miatt a képeslapok kiadása mennyiségileg visszaesett, minőségileg uniformizálódott.

A Zempléni Múzeumban jelenleg 815 000 db képeslap található. Ennek felét a világ minden tájáról származó tájlapok teszik ki. A legrégebbi darabunk 1887. május 4-én keltezett és a Drezda melletti Cossebaude szász település határában lévő kilátót ábrázolja. Hiánytalanul birtokunkban van az 1896-os magyar képeslapsorozat. A fentiekén kívül még számos hazai és külföldi érdekes képeslappal rendelkezünk.

A gyűjtemény csoportosítását különféle szempontok alapján végeztük el. A tájlapok a legkutatottabbak, ezért itt végeztük el a legmélyebb feldolgozást. Külön állományban vannak itt lapjaink földrészenkénti, majd azon belül országokkénti, helységenkénti alfabetikus bontásban. A történeti Magyarország képeslapjait a fentiekén túlmenően alfabetikus besorolásban két időtartam szerint csoportosítottuk. Az első állományban a kezdetektől 1945-ig kiadott lapok, a második állományban pedig az 1945 után kiadott lapok találhatók. A sok lappal rendelkező helységeknél további csoportosításokat végeztünk a gyors tájékozódás lehetőségének biztosítása érdekében.

A gyors kikeresést szolgálják a tájlapoknál a mutatókartonok, amelyekeken szerepelnek, hogy az adott helységről hány darab régi (1945 előtti) és hány darab új képeslappal rendelkezünk. A következő lépés a számítógépes feldolgozás és nyilvántartás lehetne, de mostoha anyagi viszonyaink miatt erről csak ábrándozni tudunk.

Gyűjteményünkön belül külön csoportosítottuk a történelemmel foglalkozó lapokat, különféle témák szerinti felosztásban. Ismét más állományban vannak a gyűjteményen belül a néprajzi témájú képeslapjaink, a tájlapokhoz közelítő feldolgozátságban. Külön állományban helyeztük el a barlangokat, növényeket, állatokat, politikusokat, közlekedési eszközöket, színművészeket ábrázoló, a sporttal, humorral, vallási témákkal foglalkozó és a különleges technikával készült lapjainkat.

Gyűjteményünket minden évben több kutató keresi fel. Főleg a tájképi lapok használhatók jól egyes települések rekonstrukciós munkáinak tervezésénél, de illusztrációs anyagként is szolgálnak különféle helytörténeti és néprajzi tanulmányok elkészítésénél.

Múzeumokkal, könyvtárakkal, művelődési otthonokkal és sok más intézménnyel együttműködve az ország számos helységében bemutattuk már gyűjteményünket. Szerepeltek önálló kiállításon Kassán, Rozsnyón, Szepsiben, de a Néprajzi Múzeum jóvoltából megismerkedhettek vele Bécsben, Berlinben és Szófiában is.

Jelen sorokkal tovább szeretném növelni mindazok számát, akiknek az országban egyedülálló gyűjteményünkkel munkáját segíthetjük és azon keresztül a nálunk felhalmozott történeti vizuális információt visszajuttathatjuk minden érdeklődő emberhez.

SISKA JÓZSEF

KIÁLLÍTÁSOK

Háromszéki műemléki felmérések

A soknemzetiségű Erdély falvainak építészetét a népi kultúra értékteremtő hagyománya vezette a fejlődés útján. A fában gazdag vidékek biztosították az építkezések alapanyagát. Az elődöktől örökölt, ill. a szomszédos népcsoportok házépítkezéséből átvett formavilág keveredése alakította a Székelyföld falusi építészetét. A századfordulót követően megkezdődő életformaváltás új igényeket, más szemléletet teremtett a falu emberei körében is.

A népi építészet hagyományos elemeinek pusztulása, átalakulása jellemzi a falvakat, s ez a folyamat úgy tűnik, megállíthatatlan. Az értékpusztulás, a mesterséges átalakítási törekvések indították a sepsiszentgyörgyi Tervező Intézet munkatársait Háromszék népi építészeti értékeinek felmérésére. A hetvenes évek végén még építész hallgatóként kezdett ZAKARIÁS ATTILA, felesége, MÁNYA ZITA segítségével Székelyföld népi építészetének kutatásához, gyűjtéséhez. Pár év múlva munkatársai — KOVÁCS ÁRPÁD, MÁTHÉ LÁSZLÓ, BENCZÉDI SÁNDOR — is csatlakoztak a munkához. Szabadidejükben felmérték, fotózták a vidék jellegzetes, népi építészeti értéket képviselő parasztházait, malmait, udvarházait, kastélyait, harangtornyait. 1985-től munkájuk legalitást nyert azáltal, hogy részt vehettek egy, a népi építészet formavilágának az új építkezéseknél felhasználható elemeinek feltárása, dokumentálása céljából induló országos akcióban, melynek keretein belül felmérték Kovászna, Hargita és Maros megyék építészeti értékeit. A mintegy ezer felmért épület közül eddig 110-nek a rajzi feldolgozása készült el. A felmérések égető fontosságát éppen az húzza alá, hogy a megöröklött épületek mintegy negyedrésze már nem áll, s hogy pusztulásuk, átalakításuk folyamatos.

A felmérések anyagából adott ízelítőt a sepsiszentgyörgyi Keöpeczi Sebestyén József Műemlékvédő Társaság és az Országos Műemléki Felügyelőség Magyar Építészeti Múzeumának közös kiállítása, mely az OMF pincehelyiségében berendezett kiállítóteremben volt látható 1990. decemberétől 1991. január 30-ig.

A kiállított 62 mű közt találtak parasztházak, falusi üzlet, kúriák, kastélyok, haranglábak, kapuk rajzait. A kidolgozott részletrajzok bemutatják az alkalmazott technikát, anyagokat, az épületek berendezését, a díszítőelemek egyszerűségét, finomságát.

A sepsiszentgyörgyi építészek célja a még megmaradt egyedi épületek, faluképek védelmének, újrashasznosításának megoldása, melyhez a felmért anyag hatalmas segítséget nyújt.

SAJTI ZSUZSA

„Natale In Arena”

Betlehemkiállítások a veronai Arénában

A veronai Aréna — Európa legépebb állapotában fennmaradt, oparaelőadásairól híres római kori arénája — az elmúlt karácsonykor hetedik alkalommal adott helyet nagyszabású nemzetközi betlehemkiállításnak. E kiállításokra több kontinensről gyűjtötték össze a Jézus

születése-jelenet ábrázolásait. A kiállítássorozatot a *Verona egész évben* elnevezésű idegenforgalmi vállalat kezdeményezte és szervezte, számos szponzor segítségével. Minden évben sajátos fő gondolatot választottak az azévi kiállításnak a karácsonyi események főszereplői közül. Így 1984—85-ben az *Angyal*, 1985—86-ban a *három Mágus*, 1986—87-ben az *Anyaság*, 1987—88-ban a *Pásztorok*, 1988—89-ben *Szt. József*, 1989—90-ben a *Szent Család* volt a főszereplő. 1990—91-ben a *művészetek és mesterségek* jellege alatt rendezték meg — talán e sorozatban utoljára — a betlehemek kiállítását.

A Néprajzi Múzeum — a prágai Nemzeti Múzeum ajánlására — első ízben 1989-ben kapott felkérést a kiállításon való részvételre. Ekkor öt magyar betlehemet küldtünk el, amelyek többé-kevésbé reprezentálták a magyarországi betlehemek formai változatait (Rózsásszegről templom alakú fa betlehem, Mezőkövesdről fonott falú, zsúptetős istálló alakú betlehem, a főrévi játék jászola, a rózsashegyi városi templomban állott kis faszobrászati remekmű: betlehemi barlangimitáció pásztorfigurákkal, végezetül egy ismeretlen lelőhelyről származó magyarországi bábos betlehem). Valamennyi betlehemünk képe belekerült az igen magas színvonalon kiállított katalógusba, és betlehemeink nagy sikert arattak.

1990-ben ismételten felkérést kaptunk, ezúttal egy nagyobb tárgyegyüttes küldésére. Kiállítási anyagunkba ezúttal három bábos betlehem került (Kölcseről, Tinnyéről, Esztergomból), egy cserépből készült templom alakú betlehem (Nagykanizsáról), egy fatemplom (Jászberényből), egy templom kartonpapírból (Nagybaracskáról), két zsúptetős istálló alakú betlehem (Mezőkövesdről és Nagybaracskáról), két viasz kisdéd Jézus, három felvidéki sokalakos betlehem: kettő festett kartonpapír, egy faragott, festett fa figurákkal. A

születés jelenetét, a Madonnát gyermekkel, ill. a Szent Családot, valamint a gyermek Jézust ábrázoló képeket és szobrokat a Kárpát-medence különböző pontjain gyűjtötték, és készíthetjük gyakran kívül esik ennek határain.

A magyar anyag tehát az elmúlt karácsonykor a veronai Aréna betlehemkiállításában jelentős részleget alkotott. A kiállított tárgyak nagy részének képe katalógusba került. A betlehemeiket GYÖRGYI ERZSÉBET, a képzőművészeti anyagot SZACSVAY ÉVA állította össze. A restaurálást GURMAI FERENC és ROMVÁRINÉ KUTAS ESZTER végezte.

Nem hallgatható el, hogy az Aréna betlehemkiállításai az utolsó néhány évben bővültek, éppen a kelet-közép-európai anyaggal. Ennek az érdeklődésnek a változó politikai lehetőségek a motiválói. Az utolsó kiállítás anyagát kísérek, s ekkor alkalam volt látni az éppen folyamatban lévő, szovjet zeneszerzők műveit bemutató hangversenysorozat plakátjait. Sőt az elmúlt Szil-

A kiállítást jelző csillag az Aréna előtt

veszterkor lengyel szimfónikus zenekar adott hangversenyt, s a következőre magyar zenekar meghívását tervezik.

Nagy show a nemzetközi betlehemiállítás, hiszen minden nép a maga környezetébe helyezi a kis Jézust, saját életkörülményei közé a születés eseményeit. Épp ezért nemcsak a vallási érzések kifejezésére, hanem a saját életmód: épületek, fekhely, öltözetek, használati tárgyak bemutatására is alkalmas. A betlehemi jelenet egy-egy mikrovilágot mutat be: a megváltó születését a legemberibb környezetben.

Örvendetes esemény volt részvételünk a *Születés* jelentei e nagy nemzetközi seregszemléjén, és betlehemeink csoportja vidám színfoltja volt az igen változatos kiállításoknak. Örvendetes még akkor is, ha az évezredes, arénai árkádokról helyenként csöpögött a víz, és a párák környezet nem tett jót mulandó anyagokból készült betlehemeinknek. Mindenesetre egy olyan nemzetközi seregszemlén vettünk részt és álltunk helyt a hazai kultúra alkotásaival, ami széles közönség előtt bizonyította: kultúránk az európai kultúra szerves része, közös hagyományaink őrzője.

GYÖRGYI ERZSÉBET

Feliratos textilek

Időszaki kiállítás a Sóstói Múzeumfaluban

A Múzeumfalu barabási iskolájában *Feliratos textilek* címmel kiállítást rendeztünk (április—július). A kiállítás anyagát a megyebeli múzeumok — a vásárosnaményi Beregi Múzeum, a nyírbátori Báthory István Múzeum és a Sóstói Múzeumfalu — anyagából válogattuk össze, de kiegészítettük a saját gyűjteményünket kölcsönzéssel és vásárlásokkal is.

E kiállításunk célja, hogy a nagyközönségnek bemutassuk azt a fejlődésmenetet, miáltal a hagyományos technikával és motívumkinccsel készült paraszti textíliákból, azok feliratos darabjaiból városi, polgári hatására hogyan alakultak ki a mindenki által ismert falvédők, fésű- és kefetartók, stelázsicsfók, háziáldások szöveggel ellátott formái, változataik sokasága. Ezen textíliák térhódítása annyira teljesre sikerült, hogy az 1950-es évekre a paraszti háztartásokból és lakásbelsőkből csaknem teljesen kiszorultak a hagyományos textilek, átadva helyüket a még sokkal giccsesebb, tarka nyomású vászon falvédőknek. E tárgyakat a nép, gyakorlatilag a parasztság használta, esetleg készítette. A falvédők, feliratos textilek helye időben átmeneti az egykori parasztvilág és a mai lakások közt; átmeneti társadalmi talaját illetően is; a parasztság mellett a városi közép- és kispolgárság, a munkásság rétegeit is magában foglalja. A falvédők térhódítása összefügg a fehérre meszelt, festett konyha terjedésével, mert ezt már lehetett és érdemes is volt díszíteni, óvni aszennyeződésektől. Az előnyomott félkész falvédőket az I. világháború körül már a piacon is kínálták, azok eljutottak a falusi-külvárosi lakásokba, de még a háziasszonyok, lányok varrják, hímézik. A bemutatott falvédőket négy fő típusba sorolhatjuk. Vallásos szentenciák: feltámadt Krisztus, Házi áldás. Politikai (hazafias, háborús), ezek száma a legkisebb („Is-ten áldd meg a magyart! 1914., 1915”).

Hétköznapi normatívák: konyhai aranymondások, háziasszonyt dicséző feliratok, közmondások („Ahol ragyog a tisztaság, /Dicsérd a ház asszonyát!"). Ezek a szövegek a csa-

ládi harmóniát, a tisztaságot, rendet, szorgalmat hangsúlyozzák. Falvédőkultúránk azonban nem családközpontú, hanem asszonyközpontú volt, a női öntudatosulás első, széles körű társadalmi megnyilvánulása. Nóta- és műdalillusztrációk, zsánerképek („Csak egy kislány van a világon!...”). Gyűjtésünk során ebből a típusból találtuk a legtöbbet. Itt szinte mindig a férfi és a nő (boldog—boldogtalan) szerelmi kapcsolatáról van szó. Kevés olyan falvédő van, amely falusi környezetet, szegény vagy szegényes lakást, konyhát mutat be.

Kiállításunk is igazolja K. CSILLÉRY KLÁRA véleményét, amikor a következőket írja: „Amikor e falvédők hímezéseit, sete-suta rajzolatait, helyesírási hibáktól terhes rímeit megmosolyogjuk, ne feledkezzünk meg arról, hogy mindez egy igen nehéz, hol megélhetési gondokkal, hol az életforma elkerülhetetlen átállásának problémáival teli időszak emléke. Ha torz módon is, de tükröződik bennük a régi élet kötöttségeitől való szabadulás óhaja egy jobb, polgárosultabb életmód utáni vágy is.” Célunk a kiállításrendezéssel az volt, hogy az ősforrások bemutatásával a látogatókat megismertessük az igazi értékekkel, de ugyanakkor be is mutassuk az adott kor lélekvilágát, a társadalmi rétegek közötti különbségeket, illetve azonosságokat is.

BODNÁR ZSUZSANNA

A kiállítás alkalmából kiadott levelezőlap

Nemzetiségi kiállítás Budapesten a FUEV 18. Nemzetiségi Kongresszusa tiszteletére

Az Európai Népcsoportok Föderaliztikus Uniója (FUEV) 18. Nemzetiségi Kongresszusát 1991. május 9—10. között Budapesten rendezte meg. Figyelemre méltó esemény ez már azért is, hiszen a magyarországi etnikai és nemzeti kisebbségek közül csupán a német nemzetiség tagja a szervezetnek. Remélhetőleg a jövőben valamennyi magyarországi etnikai és nemzeti kisebbség csatlakozása sem várat magára sokáig.

A FUEV Budapesten megrendezett 18. Nemzetiségi Kongresszusa tiszteletére a Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala Határöntúli Magyarok Titkársága, valamint az Etnikai és Nemzeti Kisebbségi Hivatal *Kisebbségek a Duna-medencében, kisebbségek Magyarországon* címmel közös kiállítást rendezett. A kiállítás nyolc egységbe foglalta össze a térség népességének alakulását, nemzetiségi összetételét a magyar állam alapításától az 1975-ben 35 állam által aláírt záróokmány létrejöttéig. Az első fejezet, a magyar állam alapításától a török hódoltság koráig, a második magát a török hódoltság korát, a harmadik fejezet pedig a soknemzetiségű Duna-medencét mutatta be. A kiállításon látható térképek, dokumentumok a magyarok, szászok, székelyek, románok, szerbek, sokácok, horvátok, cigányok a Duna-medencében történő együttéléséről tanúskodtak.

A negyedik fejezet jól érzékeltette, hogyan alakult az Osztrák-Magyar Monarchia etnikai képe. Az ötödik fejezet azt igyekezett bemutatni, hogyan változott meg a térség Trianon után, hogyan vált politikai feszültségforrások csomópontjává. A hatodik és a hetedik fejezetek rámutattak a II. világháború előtt felmerülő etnikai, majd a világháborút lezáró jalta—potsdami konferencia után kialakult nemzetiségi kérdésekre. Végül az utolsó fejezet *Helsinki után* címmel a magyarországi nemzetiségekről, számarányukról, nyelvükről, kultúrájukról adott átfogó képet.

A kiállítás anyaga rendkívül jól érzékeltette a Duna-medence soknemzetiségű összetételét. A nagy gonddal kiválasztott kortörténeti dokumentumok, az archív fotóanyag, és nem utolsósorban a különböző korszakok legjobb térképei segítségével, szinte magyarázat nélkül rávilágítottak a térség népességének összetételére. A rendezés még színesebbé, esztétikailag még látványosabbá tette a kiállítást azáltal, hogy a különböző etnikai és nemzeti kisebbségek viseletét bemutatta, hagyományaikra néprajzi tárgyakkal jelzesszerűen utalt. Tárlókban kaptak helyet azok a tudományos, ismeretterjesztő, anyanyelvi kiadványok, folyóiratok, nemzetiségi lapok, amelyeket a hazánkban élő etnikai és nemzeti kisebbségek különböző szervezetei, szövetségei jelentettek meg.

A kiállítás magyar nyelvű feliratait, magyarázó szövegeit a rendezők három (német, angol, francia) nyelvre lefordították, segítve ezzel a magyarul nem tudó külföldi vendégek eligazodását.

Köszönet illeti a nagyon tartalmas, színvonalasan rendezett történeti kiállításért a tudományos forgatókönyv íróit: DEÁKY ZITA és CSOMA ZSIGMOND muzeológusokat, valamint a kivitelezésért a Transylvania Caritas Országos Egyesület Múzeumi Néprajzi Munkacsoportját.

Csak sajnálhatjuk, hogy egy ilyen szakmai és esztétikai szempontból igényesen megrendezett történeti kiállítás a rendezvény után lebontásra került. Azt gondolom, hogy otthonra találhatna Budapesten egy, a hazai nemzetiségeket bemutató állandó történeti kiál-

lítás, amely a vidéki nemzetiségi bázismúzeumok anyagából, a muzeológia történeti és néprajzi szakágának részvételével készülne el. Ehhez a jelen kiállítás koncepciója, a rendezők tapasztalatai jó alappal szolgálhatnak.

CSOBAI LÁSZLÓNÉ

A Magyar Reformátusok II. Világtalálkozójának néprajzi vonatkozásai

A találkozó 1991. június 21-től egy hétig az egész országra kiterjedt és ennek egy részét képezte a Debrecenben június 23-án és részben 24-én megrendezett Református Értelmiségi Találkozó. Az összejövetelen elhangzott előadások közül kiemelem KÓSA LÁSZLÓÉt, mely *Egyház és értelmiség* címen hangzott el. TAKÁCS BÉLA a református egyházművészet kérdései között a népművészetrel is foglalkozott.

Számos kiállítás nyílt, melyek a néprajz, közelebbről a népművészet kérdéseit is érintették. Ezek közül az egyik — *A történeti textíliák régen és ma* — elsősorban az úrasztalaterítőkkel foglalkozott, de kerámiákat is bemutatott, továbbá egy fényképkiallítás a romániai Szatmár református templomait tárta elénk. Ezt a kiállítást az alábbi szavakkal nyitottam meg:

„A Debreceni Zsinat 1567-ben kimondta, hogy a templomokban a szentek szobrait, képeit nem szabad megtűrni és ennek legkövetkezetesebb harcosaként MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTERt tartják, akinek nagy szerep jutott Debrecen református arculatának kialakításában. Ettől az időtől kezdve folyton ismételtetik, hogy a reformátusoknak nincs egyházművésze. Valóban igaz, hogy szobrok, képek nem találhatók református templomokban, de ennek pótlására kialakult egy olyan művészet, melyet a puritán felfogással össze lehetett egyeztetni. Sajnos ezzel a művészettörténészek, a néprajzkutatók, egyháztörténészek nagyon keveset foglalkoztak. A XVII. század elejétől kezdve megjelenik, majd kivirágzik egy olyan református egyházművészet, melynek egyes elemei közül néhányat feltétlenül meg kell említeni.

Gondoljunk csak azokra a csodálatos kazettás templommennyezetekre, melyek a XVII. század első évtizedeiben tűnnek fel és nemcsak Erdélyben, hanem a magyar nyelvterület református lakosságú településein is megtalálhatók. Ezek reneszánsz származású festményei a Mózes-székre (a papok padja), a padok és karzatok elejére is áttértek. Innen kerültek a XVIII. század második felétől kezdve a festett parasztbútorokra. Ezt az utat sok helyen — így például Hódmezővásárhelyen — jól ki lehet mutatni.

A XVIII. században indul virágzásnak a református temetők művésze: a fejfák, gombfák, nemcsak Erdélyben, hanem sokfelé a magyar nyelvterületen sokszor napjainkig megőrződtek. Ez utóbbiak, melyeket a városi köznyelv kopjafának szokott nevezni, legfontosabb eleme a gomb és a csillag, akárcsak a református templomok tornyainak. A református jelképek gazdag tárházát elsőként TAKÁCS BÉLA tárta fel összefoglaló jeles munkájában és ezek a jelképek a népművészetben is megtalálják útjukat.

A legszebb alkotások az úrasztalához, a keresztelőhöz, az úrvacsorához, a kenyérhez és borhoz kapcsolódnak. Az ötvös alkotásokat átvették a reformátusok és a kelyheket ké-

sőbb is a régi formában készítették. Természetesen ebben az adományozó és az ötvös lése is kifejezésre jutott.

Ez a kiállítás a református egyházművészetnek legszebb és leggazdagabb területét: hímezéseket, az úrasztala-terítőket mutatja be és azt, hogy ebből a forrásból napjaink népművészete, BORBÉLY JOLÁN inspirálására, milyen sokat merített. Ezek a XVII—XVIII. században, de még azon túl is napjainkig a reneszánsz mintakincse, szerkesztési elvei uralkodnak, akkor amikor a barokk és a későbbi irányzatok azt már Európában kiszorították.

Nem járhatok messze az igazságtól, amikor megállapítom, hogy az ún. *virágos reneszánsz* elsősorban a református egyházművészetben és az ahhoz kapcsolódó népművészetben teljesedett ki. A XVII. században a főúri és a fejedelmi udvarokban egy-egy magyar nagyaszonnyal vezetésével valóságos hímezőiskolák működtek. Ezekben az olasz, ritkábban a német, holland, török mintákat nemcsak másolták, hanem a legtehetségesebbek újat is alkottak. Az itt tevékenykedő jobbágy, helyenként városi polgárleányok nemcsak az új öltéstéchnikákat sajátították el, hanem formákat, szerkesztési módokat is megismertek. LORÁNTFFY ZSUZSANNA, ÁRVA BETHLEN KATA és mások műhelyeiből nagyszerű alkotások kerültek ki és a néhány megmaradt példány is sejteti, hogy milyen gazdag lehetett az alkotások mennyisége és minősége. A magyar népi hímezések számos reneszánsz eleme pedig bizonyosága annak, hogy Európához akkor, azután és azelőtt milyen szorosan kapcsolódtunk és ebben a református egyház igen jelentős szerepet játszott. Ezek a hímezések, mint a kiállítás mutatja, kiapadhatatlan forrásai a napjainkban megújulni kívánó magyar népművészetnek.

A református művészet felfedezése mégsem napjainkban történt, hiszen a nagy Kollégiumok (Sárospatak, Debrecen, Pápa, Kecskemét, Nagyenyed, Kolozsvár, Sepsiszentgyörgy stb.) mellett olyan egyházi gyűjtemények jöttek létre, melyekben a művészi alkotások is jelentős helyet kaptak. A Sárospataki Kollégium Gyűjteményének első leltára 1770-ből származik, több mint három évtizeddel megelőzve a Magyar Nemzeti Múzeumot. 1938-ban az I. Református Világtalálkozó alkalmához kapcsolódva egy hatalmas kiállítás mutatta be a református művészetet, melynek rendezésében többek között GYÖRFFY ISTVÁN, FÉL EDIT, BENDA KÁLMÁN és sokan mások vettek részt.

E gondolatok jegyében nyitom meg a kiállítást, azt remélve, hogy ezt még sok hasonló fogja követni."

BALASSA IVÁN

TÉKA

Város és társadalom

Az utóbbi időben egyre erőteljesebb a kutatói érdeklődés a társadalom- és várostörténet iránt. Olyannyira, hogy az átfutási idő minden nehézsége ellenére, egymás után több fontos munka is kikerült a nyomdagépek alól.

EPERJESSY GÉZA: *A szabad királyi városok kézművesipara a reformkori Magyarországon.* Akadémiai Kiadó, Bp., 1988. 427. old. 105.- Ft.

Korábbi, a mezővárosi és falusi céhes kézművesipar fejlődését és hanyatlását vizsgáló, 1967-ben megjelent könyve folytatásaként a szerző ezúttal a szabad királyi városok kézművesiparának komplex elemzését tűzte ki célul. Nem elégedett meg a gazdasági és társadalmi összetevők feltárásával, hanem igyekezett a kézművesipart befolyásoló fontosabb politikai tényezőket is tekintetbe venni. A komplexitás igénye azt is jelenti, hogy mind a céhes, mind pedig a céhen kívüli kézművesipar problematikájával kapcsolatban kitért az elsősorban a szabad királyi városokban koncentrálódó tőkés ipari kezdeményekre, valamint az ipar és a mezőgazdaság, ill. a kereskedelem közötti összefüggésekre is. Munkájához többek között feldolgozta az Országos Levéltár Helytartótanácsi Departamentum Civitaten-se állagának a mai Magyarország valamennyi egykori szabad királyi városának, továbbá Kismarton, Ruszt, Pozsony, Kassa, Komárom, Szatmárnémeti, Arad, Temesvár és Újvidék 1790-től 1848-ig terjedő teljes anyagát.

RÁCZ ISTVÁN: *Városlakó nemesek az Alföldön 1541—1848 között.* Akadémiai Kiadó, Bp., 1988. 274 old. 74.- Ft.

A XVI. században a magyarországi nemesi társadalom új elemeként megjelent az armalisták rétege. Míg korábban a földbirtok nemesítette meg a személyt, ekkorra a kizárólag személyre vonatkozó nemesítés is szokássá vált. Az armalisták egy része a nemesítést követően is a lakóhelyén maradt és a telke után földesúri járadékot fizetett, azonban sokan városokban találtak otthonra. RÁCZ ISTVÁN könyvében azokat a folyamatokat vizsgálja, hogy a török uralom időszakában, illetve azt követően honnan, miért és milyen létszámban költöztek be az armalisták az alföldi városokba, s vagyoni, társadalmi, közigazgatási és életmódbeli beilleszkedésük milyen nehézségekkel és ellentmondásokkal ment végbe, mennyiben járultak hozzá a magyar mezővárosi polgárság karakterének a formálásához. Ehhez negyven — funkcionálisan értelmezett — város forrásanyagát elemezte. Többek között rámutat, hogy jóllehet, a nemesek városba való tömörülése országos jelenség volt, az Alföldre szinte kizárólag armalisták költöztek, tehát csaknem teljesen hiányzott a nemesség ún. *bene possessionatus* rétege. A birtoktalan nemesek gyakran lakóhely-változtatással keresték a megélhetés lehetőségét. Egyesek — főleg leányok férjhezmenetelével — visszajutottak a jobbágysorba, hozományként félnemesi státust juttatva a paraszt férjnek. Sokan jobbágytelekre ültek. Mások városokba költöztek, s így nemesi jogállásukat kiegészítették vagy felcserélték városi vagy mezővárosi szabadsággal. Az Alföldön mindhárom variáns előfordult, ám az utóbbi utat járták be a legtöbben.

RÁCZ ISTVÁN: *A debreceni cívisvagon*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1989. 404. old. (Agrártörténeti tanulmányok 14.) 170.- Ft.

Az Alföldi városok közül Debrecenre vonatkozóan maradt meg a legbőszesebb le-
véltári anyag. Sokan is forgatták és forgatják ezt, ZOLTAI LAJOSTól BALOGH ISTVÁN-
on át RÁCZ ISTVÁNig. RÁCZ professzor legutóbb a gazdag forrásbázis alapján arra vállal-
kozott, hogy megrajzolja a debreceni cívisek vagyoni viszonyainak jellegzetes vonásait. A
cívis jogállást rendi-társadalmi kategóriáinként értelmezve a XVI. század közepétől 1848-ig
terjedő korszakot a polgári vagyon fejlődése szempontjából tekinti át. A vagyon fogalmát
széles értelemben használja, beleérti a pénzben kifejezhető ingó és ingatlan vagyontár-
gyak mellett a jogi vonzatokat is. Külön fejezetekben ismerteti a polgári bevételek (le-
gelőhasználat, fakompetencia, borásztási jog) kérdését és a pénzbeli vagyontápláló for-
rásokat is. Szól a vagyon öröklésének szokásrendjéről, s kísérletet tesz arra, hogy a va-
gyon forgalmazásának méreteit statisztikai módszerekkel felmérje. Elemzésében felhasz-
nálja a néprajz, nyelvészet, jog- és építészettörténet stb. eredményeit, a kéziratos térké-
peket, rajzokat és a különböző tárgyi emlékeket is. Témaválasztásánál fogva a kötet nem
vállalkozhatott az egész korabeli debreceni társadalom bemutatására, a vizsgálódás el-
őterébe a város birtokos társadalmának vagyoni viszonyait állította. A lélekszámra nézve
nagyobb tömböt jelentő birtoktalanokról csupán összehasonlító jelleggel esik szó. Mint a
szerző írja, róluk később egy külön tanulmányban kíván beszámolni. Jó lenne azt is mi-
előbb kézbe venni.

ÖRSI JULIANNA: *Karcag társadalomszervezete a 18—20. században*. Akadémiai Ki-
adó, Bp., 1990. 224 old. (Agrártörténeti tanulmányok 16.) 115.- Ft.

ÖRSI JULIANNA egy olyan jellegzetes alföldi mezőváros, a nagykun Karcag utóbbi két
évszázadát tekinti át, amelynek életét hosszabb időn át maga is élte, s rokonsága révén
a közösség életét, működését belülről is figyelhette. Mődja volt tehát a kikérdezés mellett
a megfigyelés módszerére is a szokásosnál nagyobb súlyt fektetni. A kutatást a múlt mély-
ségeibe is kiterjesztve így egyaránt felhasználta a történeti és a funkcionális néprajzi mód-
szereket.

A tárgyalt kétszáz esztendő alatt három társadalmi formáció hatását, a település tár-
sadalmának ezekre való reagálását is vizsgálta. Részletes képet ad a rokonsági-családi vi-
szonyokban bekövetkezett változásokról, e viszonyok funkcionálásáról, társadalomtörténeti
szerepéről. Bizonyítja a vérségi-rokonsági tényezők döntő szerepének folyamatosságát a
település belső szerkezetében. Feltárja, hogy egészen a legutóbbi időig e kapcsolatoknak
szinte mindent átszövő funkciója volt.

BÁNLAKI PÁL: *Értelmiség egy kisvárosban*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1990. 318 old.
(Szociológiai tanulmányok 30.) 70.- Ft.

BÁNLAKI a XIX. század közepétől az 1980-as évek elejéig tekinti át Baja társada-
lomtörténetét. Vizsgálja a korai polgárosodás jelenségeit, s a századforduló körüli megtor-
panás és a két világháború közötti stagnálás fő mozzanatait. A város sorsának jellegze-
tességeit kutatva felvázolja azokat a nagytársadalmi folyamatokat is, amelyek segítették
vagy gátolták Baja fejlődését. Elemzi a helyi társadalom szerkezetét, működését, és ezen
belül határozza meg az értelmiség helyét, szerepét s írja le az értelmiségi magatartásmo-
delleket.

Hermész könyvek

KARL R. POPPER: *A historicizmus nyomorúsága*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1989. 165 old. 70.- Ft. — *Időben élni. Történeti—szociológiai tanulmányok*. Válogatta: GELLERINÉ LÁZÁR MÁRTA. Akadémiai Kiadó, 1990, 239. old. 80.- Ft. (*Hermész könyvek*. Sorozatszerkesztő: E. BARTFAI LÁSZLÓ.)

Hermész kiengeszteléseképpen és a bölcsességért cserében e szavak kíséretében nyújtotta át a lantját Apollónnak: „Fogadd el, mert te tudod hasznát venni, de akik érintik anélkül, hogy tudnák, hogyan kell szót kicsalni belőle, azoknak csupa oktalanságot fog fe-csegni s határozatlan hangokat rikítani”. A honi társadalomtudomány tudós Apollónjai bizonyára nem forgatják majd haszontalanul KARL POPPER immár klasszikus tanulmányát.

Jóllehet, tudományunk új szintézise ad sommás összegzést róla (*Magyar Néprajz VII.* Bp., 1990. 621—624.), mégis, a magyar nép időszemléletének feltárásával LÜKŐ GÁBOR próbálkozása (v. ö. *A magyar lélek formái*, Bp. 1942. 291—319.) óta lényegében nem foglalkozott igazán behatóan a néprajz. (PÓCS ÉVA *Tér és idő a néphitben* c. tanulmánya [Ethn. XCIV. 1983. 177—206.] voltaképpen kivétel számba megy.)

A WERNER BERGMANN, PIERRE BOURDIEU, NORBERT ELIAS, MARTIN KOHLI és EDWARD P. THOMPSON írásait közzétevő *Időben élni* c. kötet igencsak ösztönzően hathat. Tanulmányaik tárházát nyújtják azoknak az eszme-, mentalitás- és társadalomtörténeti, szociológiai problémáknak, amelyekkel az „idő” fogalmának sokarcúsága — az egyén számára meghatározó, külső-belső életkeret, a társadalmi történések lefutásának mérhető, kipurciózható közege, az egyéni és közösségi identitást meghatározó vonatkoztatási támpontrendszer stb. — megragadható.

SZ. J.

Palócok

Palócok I—IV. Szerkesztő: BAKÓ FERENC. Eger, 1989. I. Kutatástörténet, föld és nép. 433 old. 195.- Ft, II. Újkori történelem és népi társadalom. 503 old. 225.- Ft, III. Termelés és a javak felhalmozása. 889 old. 350.- Ft, IV. Rítus és folklór 925 old. 350.- Ft.

Mind a négy kötete megjelent tehát a palóc nagymonográfiának, az utóbbi évek, évtizedek egyik legnagyobb közösségi néprajzi vállalkozásának. A munka szervezése, összefogása a szerkesztő nevéhez, BAKÓ FERENC-hez kötődik. Ezzel a mennyiségileg is igen tekintélyes négykötetes munkával egyik legjelentősebb népcsoportunk néprajzi bemutatása megtörtént, mégpedig más munkákhoz alig hasonlítható bőségben és színvonalon. Talán az erdélyi magyarság néprajzi sorozata, a szótörténeti tár, a BÁLINT SÁNDOR-féle szegedi nagymonográfia (s az összes hozzá kapcsolódó könyve, tanulmánya) mérhető ehhez a vállalkozáshoz.

Lehetetlen lenne még csak nagy vonalakban is bemutatni, elemezni, boncolgatni ezt a munkát — legalábbis a Néprajzi Hírekben, hiszen többszerzős, többszempontú megközelítést igényel. Azonkívül a műfajából adódóan is egy ilyen nagymonográfiát aligha olvas el az ember egy szuszra. Inkább kalandozik benne, keresgél, összefüggéseket kutat. Így tehát évtizedekre szóló olvasmány.

Az első kötet általános bemutatója a palócságnak: kutatástörténet, etnikai kép, a palóc centrum és kirajzás képe, nyelvjárási és embertani jellemzők. A második kötetben az újkori történelem szerepel a török kor utáni időszaktól napjainkig, majd pedig a társadalomnéprajzi fejezeteket találjuk (kapcsolatrendszer, társadalom, házasság, summások). A harmadik kötetben kapott helyet az anyagi kultúra számos jelentős összetevője: földművelés, állattartás, erdőhasználat, szállítás és közlekedés, táplálkozás, népviseletek és textilek, település, építkezés, lakáskultúra. A negyedik, zárókötetben a népszokásokkal, folklórral foglalkozó tanulmányok kaptak helyet: az élet nagy fordulóihoz, átmeneteihez, az egyházi, naptári ünnepekhez, a munkavégző alkalmakhoz fűződő szokások után a hit és a vallássság, a népdalkincs és néptánc táji jellemzői következnek. BAKÓ FERENC a negyedik kötet végén összefoglalja a palóc etnikai és műveltségi csoport fő jellemzőit.

A palóckutatás számára a szervező, szerkesztő igyekezett megnyerni az egyes témakörök legjobb ismerőit, s ez a tanulmányokból kitetszik, sikerült is. Némi egyenetlenség azért megfigyelhető: egyes fejezetek a témának már-már monografikus szintű szintézisei, mások inkább ismeretterjesztő és kevesebb tudományos problémát fölvető részletek. Egy kicsit talán teljesebb, bővebb kifejtést igényelt volna a nyelvjárássokról szóló fejezet, hiszen a kultúrának szinte minden jelensége egyben nyelvi vonatkozású is.

A nagymonográfia állandó és hasznos kézikönyve lesz a magyar néprajztudománynak, nagy nyereségünk, hogy megszületett!

BALÁZS GÉZA

Viga Gyula új könyve

VIGA GYULA: *Árucseré és migráció Észak-Magyarországon*. Debrecen—Miskolc, 1990. 328 old. 150,- Ft.

Az árucseré és migráció az utóbbi évtizedekben a magyar néprajz egyik lényeges problémája, kutatási területe. Ehhez járul most VIGA GYULA „regionális”, de monográfia értékű tanulmánya az észak-magyarországi árucseréről. Összegző munkáról van szó a szerzői életműben, hiszen VIGA GYULA már több mint egy évtizede kiteljesedő munkásságában a régió népi kultúrájának sok-sok szálát, összetevőjét kutatta, tárta fel részletes alapossggal és invencióval.

Mindezt most egységes szemléleti keretben tárja elénk a részletek felől a nagyobb, általánosabb törvényszerűségek megragadásának szándékával. A munka főbb fejezetei: a természetes nyersanyagok és feldolgozott formáik (fa, erdei iparok, ásványok, kőzetek, manufaktúrális ipar készítményei stb.), a mezőgazdasági termékek (élelmiszer, állatok) árucseréje, az árucseré formáinak és résztvevőinek bemutatása, a szállítás módjai, a vándormunka formái.

A munka újszerűsége az együttes láttatás, vagyis a részleteknek az egész népi kultúrát befolyásoló, színező egysége. Ezt különösen az összefoglaló fejezetben (Az árucseré és a migráció térkapcsolatai és hatásuk a hagyományos népi műveltségre) foglalja össze a szerző.

A téma gazdagsága, a feldolgozás részletessége folytán természetesen e kérdéskörben is maradhatnak „fehér foltok” vagy egyszerűen csak elnagyolt területek. Ilyennek ér-

zem a csak néhány soros említést érdemelt — bár jelentősége ennél nagyobb — pálinkakereskedelmet, vagy például az utak, vasutak szerepének teljes mellőzését. Ez utóbbi kérdéskör egyébként általában elhanyagolt területe a néprajzi kutatásnak.

VIGA GYULA mostani könyve szép példája annak, hogy a sokszor aprónyi részleteket föltáró, dokumentáló néprajzi dolgozatok, kis fölfedezések milyen nagy ívű gondolati rendszerbe illeszthetők.

BALÁZS GÉZA

Új utak a német társadalomtörténetírásban

A német társadalomtörténetírás új útjai. Tanulmányok. Szerkesztette: VÁRI ANDRÁS. Közép- és Kelet-Európai Akadémiai Kutatási Központ, Bp., 1990. 103 old. (Gazdaság- és társadalomtörténeti füzetek 1. Szerkeszti: GYIMESI SÁNDOR) 80,- Ft.

1989 novemberében a Közép- és Kelet-Európai Akadémiai Kutatási Központ az NSZK Kulturális és Tájékoztatási Központjával tudományos tanácskozást rendezett a nyugatnémet történetírás útkereső törekvéseiről. Az akkor elhangzott előadásokból válogatva VÁRI ANDRÁS szerkesztett kötetet. Így magyarul is olvasható lett RICHARD VAN DÜLMEN *A történeti antropológia a német társadalomtörténetírásban*, GISELA BOCK *A nőekkel foglalkozó történetírás az NSZK-ban és nemzetközi összefüggésben*, RAINER BECK *Népi vallásosság és társadalomtörténet*, WOLFGANG KASCHUBA *Az agrártársadalom útban a modernség felé: új kutatási távlatok*, és DIRK BLASIUS *A bűnözés társadalomtörténeti kutatása* c. tanulmánya.

Az NSZK Kulturális és Tájékoztatási Központja és az Országos Tudományos Kutatási Alap támogatásával megjelent kiadvány nem került könyvtári forgalomba. Megrendelhető a Közép- és Kelet-Európai Akadémiai Kutatási Központ címén: 1828 Bp. Pf. 489.

(-y)

Graffiti-zsebkönyvek

Graffiti. A falra írni művészet! Válogatta, szerkesztette és fordította: SALAMON GÁBOR és ZALOTAY MELINDA. Pátria Könyvek, Bp., é. n. (1990) 144 old. 128,- Ft; *Állítások meg a világot! Ki akarok szállni.* Válogatta, szerkesztette és fordította: SALAMON GÁBOR és ZALOTAY MELINDA. Mandátum Könyv Bt., Bp., 1990. 208 old. 128,- Ft; HEIKKI JOKINEN: *Finn falfirkák.* Fordította: SZABÓ ÁGNES. KURUCZ GÁBOR kiadása, Bp., 1991. 66 old. 80,- Ft.

1990-ben a fel- és elszabadult könyvkiadás végre Magyarországon is fölfedezte a graffitit, vagyis a falfirkák kiadásában rejlt (jelentős) üzletet. Egyszeriben három munka is a piacra került. Többnyire csak az utcai standokra, csak itt-ott véletlenszerűen megjelenve különösebb tudományos magyarázat, megmérettetés, kritika nélkül. Ezért is van szükség most egy kicsit bővebb ismertetésre; hiszen tudományunk sem méltatta különösebben eddig ezt a jelenséget, másrészt viszont a kiadványok meglehetősen esetlegesen kerülnek csak néprajzkutatók kezébe.

A kötelező szerénységet most mellőzve meg kell említeni, hogy az első tudományos szempontú és igényű firkálásgyűjtemények a nyolcvanas években már napvilágot láttak rokontudományunk, a nyelvészet jóvoltából és üttörésével (BALÁZS GÉZA: *Firkálások a gödöllői HÉV-en*. Bp., 1983. és ú: *Sátorfirkálások*. Bp., 1987.). Hasonló munkák azóta sem születtek. Firkálásgyűjteményeket német, angol, skandináv nyelvtérületről ismerünk (tudományos szempontokat figyelembe vevőket onnan sem sokat), Közép- és Kelet-Európából sajnálatosan nincs összehethető anyag. A graffitiről egy kiállítás kapcsán nálunk tanulmánykötet (katalógus) is megjelent: *Budapesti falfirkák* (Szerkesztette: KOVÁCS ÁKOS. Bp., 1986.). Így álltunk eddig.

Most pedig 1990-ben kettő, 1991-ben pedig egy újabb graffiti-könyv jelent meg — jó részt ismeretlen kiadók gondozásában. Hasonló jellegű népszerű, olvasmányos, humoros graffiti-kötetek Németországban és az USA-ban sorozatszerűen jelennek meg. SALAMON GÁBOR, két kötet válogatója, társszerkesztője és fordítója első kötetük összeállításakor engem is megkeresett. (Segítségemet a kötetben két helyen is megköszönik — a harmadik köszönet személyes dedikáció a tőlük kapott példányban, amely a segítséget követően két hónapon belül a postaládámban volt.)

SALAMON GÁBOR és ZALOTAY MELINDA két könyvében főként nemzetközileg ismert (általuk angol nyelvű anyagból fordított) graffiti formulák szerepelnek. Forrásaik főként a következő munkák: *Graffiti lives* (1979), *Graffiti 2—4*. (1980—1982). Az első kötet (*A falra írni muszáj!*) főleg falfirkákat tartalmaz, a második (*Állítsátok meg a világot!*) a graffitihöz, a graffiti-művészethez közelálló idézeteket, szállóigéket, jórészt ismert szerzőktől. A kiadásokban közös megoldás az, hogy mindenütt szerepel az angol nyelvű idézet, utána pedig a magyar nyelvű fordítás. Ezzel az ötlettel jelentősen szélesítették olvasóik lehetséges körét. Az angol nyelvtanulóknak igen kellemes és mulattató olvasmány lett. Általa az angol élő szlenget és nyelvi humort lehet tanulmányozni. Néhány példa az angol—magyar graffitikre az első könyvből:

I like blondes. They get dirty quicker.

Szeretem a szőkéket. Gyorsabban koszolódnak.

Visit the USSR before the USSR visits you.

Látogass el a Szovjetunióba, mielőtt még ő látogat el hozzád.

Owning to lack of interest tomorrow has been cancelled.

Érdeklődés hiányában a holnap elmarad.

Ezek nemzetközileg ismert, sok helyre fölírt és sok helyről följegyzett firkálások. A második kötetben ismert(ebb) szerzőktől található még további szövegek (természetesen az ismeretlen graffiti-szerzők alkotásain túl):

If people behaved in the way nations do they would all be put into straitjackets. (Ha az emberek úgy viselkednének, mint a nemzetek, mind kényszerzubonyban végeznék. — Tennessee Williams).

Life is divided into the horrible and the miserabl. (Az élet dolgait két részre osztom: rettentésre és kibíratlanra. — Woody Allen).

További, ismeretlen firkálóktól származó, messze földön ismert graffitik:

Is there such a thing as life before death?

Van-e élet a halál előtt?

I'm immortal. So far.

Halhatatlan vagyok. Egyelőre.

A harmadik, most bemutatandó kötetünk finn falfirkákat tartalmaz (nem a nyelvtanulás igényével és szolgálatával). Ebben tehát csak magyarra fordítva található HEIKKI JOKI-NEN finn falfirkái. Az viszont kétségtelen, hogy remek tipográfiai megoldással a szövegeket téglalafal ábrájára nyomtatták, olykor nem is nyomdai betűkkel, hanem grafikai eljárással, ahogy az igazi graffitiként szokásos.

Ez az anyag — kis változtatással — korábban már megjelent a Jel-Képben (1989/4. 153—167.), ezen a helyen ugyancsak hivatkozva az első magyarországi publikációra. A finn falfirkák könyvecske föltétlen kuriózum: hiszen nyelvrokonaink tűnnek föl benne kevésbé ismert módon.

Azt már első átlapozásra is látjuk, hogy a kezünkbe került falfirkák szövegezése, stílusa az amerikaiakra, angolra hasonlít. Az is nyilvánvaló, hogy szelektált anyagról van szó — így a jópofaságok, filozófiai gondolatok kerültek előtérbe, s keveset kapunk a vulgáris anyagból.

A finn kötet azt is bizonyítja, hogy igenis van egy nemzetközileg ismert és gyakorolt graffiti-kincs, amelyet nyilvánvalóan a külföldi egyetemeken megforduló diákok, valamint az utazók, a turisták visznek magukkal. Ez a nemzetközi graffiti-anyag leginkább angol nyelvű, bár nemzeti nyelvekre is lefordíthatják (így például magyarra is). Hollandiában a falfirkák igen nagy százaléka angol nyelvű!

A finn kötetben talált — s általam már angolul ismert — firkák közül néhányat föl is sorolok:

Ne szavazz, csak bátorítod őket! — Ne olvasd a történelmet, csináld! — Rögtön jövök, Godot. — Azt szeretem, de őt nem. — Jézus meghalt, de ne aggódj, Mária ismét terhes.

Hogy a mai folklór egyes műfajai miként játszanak át egymásba, hadd illusztráljam egy saját példával. *A falra írni muszáj!* című kötetben olvasható: *Indian driver smoke signals only (Indián sofőr — csak füstjelek)*. Egy teherautó hátulján Magyarországon egyszer a következő feliratot láttam és jegyeztem föl: *Ne villogj, ne dudálj, a vezető egy indián, csak füstjelre reagál.*

Nagyon örülök ennek a három új kötetnek. Jószándékú válogatások, csak a mulatságosat, elgondolkodtatót közlik. Nem elsősorban a folkloristákhoz, szakemberekhez szólnak, de azt hiszem, föltétlenül üzennek nekik is. Ennek a kultúrának és számos kulturális jelenségnek ma Magyarországon nincs megnyugtató kutatási programja, kutatóbázisa. Talán egyszer lesz majd intézmény, amelyben az ehhez hasonló „mai” témák helyet kaphatnak majd — kicsit ezzel is közelebb az európai tudományossághoz.

BALÁZS GÉZA

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

A Tiszahát néprajzgyűjtője: Palágyi Deák Geyza

Százhusz éve, 1871. április 7-én vagyonos nemesi családban született Palágy községben, és hatvan éve, 1931. június 24-én Sárospatakon halt meg PALÁGYI DEÁK GEYZA, a sárospataki Református Főgimnázium rajztanára, néprajzkutató, néprajzgyűjtő, illusztrátor, költő, festő, tollrajzos, numizmatikus. A sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei egy kiállítás megrendezésével kívánja felhívni a magyar társadalom művészetet szerető közönségének figyelmét egy igaz magyar érzésű, sokoldalú művész munkásságára. „Hazai földön, kis körben végezte néprajzi, főképpen népművészeti kutatásait. Szülőföldjének, az ungmegyei Tiszahátnak magyar népről írott gondos tanulmányai őrzik nevét a magyar néprajzkutatások történetében.”¹

Mint oszlopos néprajzkutatónak, úttörőnek sajnos a Magyar Néprajzi Lexikon még a születési évét és helyét sem tudja, munkássága jellemzését pedig hiányosan adja. Pedig PALÁGYI DEÁK GEYZA mint gyerek kezdte a néprajzi gyűjtést. Fáradhatatlanul gyűjtötte a magyar nép emlékeit és rajzolta az eléje táruló világ minden szépségét. Meglátott valamit, a bólogató kútágásokat, kapukat, kéményeket és már rajzolta is. Nagyon precízen, pontosan, aprólékosan. Hiszen maga is büszke volt magyarságára. De nagyon büszke tudott lenni a magyar parasztra. Figyelte életmódját, szokását, viseletét. Gyűjtötte a velük kapcsolatos szellemi és tárgyi néprajzi anyagot. Fáradhatatlanul járta a Tisza, Bodrog, Latorca, Ung folyók vidékét, és ha saját pénzén kellett, hogy tárgyakat vásároljon, azt is megvette.

PALÁGYI DEÁK GEYZA nagyon korán bekapcsolódott a Folklore Fellows munkájába. Örömmel fogadta, amikor a szervezet Magyar Osztálya 1912-ben Sárospatakon tartott ülést. Külön gyűjtési program jelent meg a Kollégium Értesítőjében. A Folklore Fellows Magyar Osztályának 1915. évi jelentésében ezt olvashatjuk: „Első helyen áll a sárospataki és pedig nemcsak gyűjtőinek számával, hanem a gyűjtött anyag mennyiségére és minőségére nézve is. E szövetség az összes anyagnak körülbelül 44 százalékát szolgálta.”² Sárospatakról három tanár vett részt a munkában — PALÁGYI DEÁK GEYZA, HARSÁNYI ISTVÁN, NOVÁK SÁNDOR — és összesen 56 tanuló, gimnazisták, teológusok, jogászok, tanfőképzősök.

PALÁGYI DEÁK GEYZA a Magyar Néprajzi Társaságnak 1920 óta volt választmányi tagja. Ez alkalomból előadását *Ősi elemek a magyar díszítőművészetben* címmel tartotta. Sírjánál a

Palágyi Deák Geyza az 1920-as években

Magyar Néprajzi Társaság nevében tanártársa, GULYÁS JÓZSEF választmányi tag méltatta érdemeit.

A sárospataki Református Kollégium Múzeuma őrzi azokat a tárgyakat — összesen 132 darab tárgyat — melyek, PALÁGYI DEÁK GEYZA hagyatékával kerültek a gyűjteményünkbe. Sajnálatos dolog, hogy nem a teljes gyűjtési anyag került hozzánk. A válogatás azonban nagy gondosságra utal. PALÁGYI DEÁK GEYZA jól megfigyelte a magyar embert, annak faji jellegzetességeit kereste. Összegyűjtött anyagában szerepel: szuszék, ivótülök, kondástülök, sótartó, kulacs, féntok, borotvatok, orsó, tűzikutya, dohányvágó, szigony, bilincs, járomszög, lakat, mozsár, ekéfej, nyárs, gyermekjáték, kanalas, rokka, csobolyó, nagy tükrös, butykos, pipaszár stb. Történeti anyagunkban vannak pisztolyok, lőportartó szaruk, kengyelek, sarkantyúk, puskák, kardok, kuruckori emlékek. Különösen szépek a fokosok, botok, kanászbalták. Az egyik kanászbalta „Tóth Guszti híres betyáré volt, aki 1864-ben Abauj megye Alpár község erdőségében megfogadtatott.”³ Itt van Bagi János kondás számadó fokosa Bésről,⁴ Hangya Bandi betyár botja, amely ólomberakásos,⁵ egy különleges pásztorbot, felső végén cilinderes, bajszos férfifej, a bot nyelén bütykökkel.⁶ Páratlan szépségű és értékű ivótülkök, kondástülkök, sótartók, mind szaru anyagból. Az egyik ivótülkőn körbefutó leveles ág van, pontsorról és félköríves díszítéssel, középen nagy rozetta, melyből többágú stilizált virág ágazik ki. A virágok között pipás férfialak látható, mindkét kezében fokos, mellett madáralak egy pisztollyal. Csillag és félhold rajza. Felírata: 1890. Cakkosra vágott bőr sallanggal, rézgyűrűvel és gombokkal.⁷ Az egyik szaru sótartó díszítésén honfoglaláskori elemeket fedezhetünk fel. Hétféjű sárkányt két lábbal, két szárnyal és hosszú farokkal. Másik oldalon pásztorember figurája, árvalányhajás kalapban, bő ujjú ingben, gatyában és csizmában. Vele szemben ugyanilyen öltözetű emberalak, egyik kezében bottal, másik kezében borosüveggel.⁸

A tárgyi anyag mellett rendkívül jelentős az összegyűjtött szellemi néprajzi anyag. Ennek nagyobb része Budapesten, a Néprajzi Múzeum Adattárában található, kis része a Tudományos Gyűjtemények Adattárában Sárospatakon. Az összegyűjtött anyag kézirásban maradt fenn számunkra.⁹ Hadd idézzek egy kis részletet PALÁGYI DEÁK GEYZA gyűjtéséből. „Az öreg Rávagy Mihály kondás számadótól hallottam, Latorca és Tisza közén”:

*Huszonnégyen hol voltatok,
Hogy csak magamat hagytatok?
— oda voltunk a „prédára”,
Szűr-szabók kirablására!*

*Kétcifra szűrt elraboltunk,
De egyiket visszaadtuk:
A szűrszabó oly nagyon kért,
Szeretője, — meg nagyon — sírt!¹⁰*

PALÁGYI DEÁK GEYZA nem elégedett meg a néprajzkutatással, néprajzgyűjtéssel. A néprajz és a festészet kialakulását a magyar népnél *A magyarság és a rajzolás* című könyvében foglalta össze. Ez az írása 1910-ben jelent meg és magyar antropológiai adatokat is tartalmaz.

A Magyar lim-lom című munkájában anekdotagyűjteménye található. Számos művének témáját merítette a magyar történelemből. Hű valóságábrázolással öröklötte meg festményein a magyarok megkeresztelkedését, az 1848—49-es szabadságharcot, a kuruc kor alakjait és Tiborc alakját *Bánk bán* című színes tollrajzán. Elmondhatjuk, hogy tollrajzművészete páratlan fantáziájú. Tollrajzművészetének és költészetének szép dokumentációja a *Rajzok, dalok* című munkája, mely 1905-ben jelent meg. Illusztrálni akarta ARANY JÁNOS *Toldiját*, több ének rajzát el is készítette, de korai halála megakadályozta alkotásának befejezésében.

1910-ben megjelent még egy műve, *A könyv és a könyv díszítése* címmel. Ebben a munkájában a könyv szerepéről, szeretetéről és díszítőművészetéről írt.

HEGYALJAI KISS GÉZA, amikor Patak íróiról számol be olvasóközönségének, szavából kicsendül: „Deák Geyza tüzes, rajongó magyar érzéseivel, őnyomokat kereső kutatásaival, könyvdíszítési szemlélődéseivel ...” a többi íróval együtt a magyar nemzet írói közé tartozik.¹¹

PALÁGYI DEÁK GEYZA a magyar néprajzi gyűjtőmozgalom egyik kezdeményezője, úttörője volt. Mindannyian, akik tiszteljük és nagyra értékeljük alkotását, reméljük, hogy korunk nemzedéke méltó helyre teszi munkásságát.

POCSAINÉ EPERJESI ESZTER

Jegyzetek

1. Ethnographia 1932. 46. Nagyobb dolgozatai: *Az ungvármegyei Tiszahát népi építkezése és művészete. Az ungvármegyei Tiszahát halászata.*
2. Klny. Ethnographia, 1915.
3. A Sárospataki Református Kollégium Múzeuma Lsz., G. 1931. 20.
4. U o. G. 1931. 37.
5. U o. G. 1931. 36.
6. U o. G. 1931. 34.
7. U o. G. 1931. 1.
8. U o. G. 1931. 8.
9. Tudományos Gyűjtemények Adattára. Sárospatak. At. 79., At. 77.
10. U o. At. 61.
11. SIK, Sárospataki Hírségi Közlöny 1925. 40. évf. 16. p.

A kilencvenesztendős Domokos Pál Péter köszöntése

A Mindenható bizonyára bölcsen és nagy figyelemmel rendezi a világ dolgait, s a kivételes feladatokra kivételes képességű és elkötelezettségű embereket állít. Az Ő rendelését kell látnunk abban, hogy a magyarság legnehezebb sorsú, legszámkivetettebb csoportjának, a moldvai csángómagyarok életének megismerésére, művelődéstörténeti értékeik összegyűjtésére, s mindnyájunknak való felmutatására azt a DOMOKOS PÁL PÉTERt választotta, aki maga is a Kárpát-medencén belüli magyarság legkeletibb csoportjából való. A csíki székelek fiaként, Csíksomlyón született és nevelkedett, korán meg kellett ismernie a kisebb-

ségi sorsot. Tudta tehát, hogy mire vállalkozik, amikor 28 esztendő korában először indult el Moldvába a csángók közé, hogy felkeresse eldugott falvaikat, meghallgassa régijs nyelvéket, megismerje a magyar népdalkincs legszebb, legarchaikusabb dallamait.

DOMOKOS PÁL PÉTER úgy járt a moldvai magyarokkal, mint az egyszeri ember, aki elveszett tehene keresésére indult, s aranykincset talált. Ő is azért ment közéjük, hogy népdalokat gyűjtsön a kutatás számára akkor még ismeretlen területnek számító Bákó és Román vidéki csángó falvakban, s életre szóló, nagyszerű feladatot talált magának. Mert ha valakinek nemcsak füle van a népdalok meghallására, hanem szíve és lelke is, annak föl kellett figyelnie a csángók jajkiáltására, s meg kellett dobbanjon a szíve ezeknek az embereknek a lelki nyomorúsága láttán. Hiszen a csángók évszázadok óta, s most, a XX. század végén is úgy élnek itt a földrajzilag — de csakis földrajzilag — Európa közepéhez számító szülőföldjükön, hogy nincsenek anyanyelvükön miséző papjaik, nincs magyar nyelvű közoktatásuk, közművelődésük. Otthonaikban beszélt nyelvükön még írni és olvasni sem tudnak, s a hivatalos román közigazgatás szerint valójában nem is léteznek, vagy legalábbis nem volna szabad létezniük.

Hogy ezt a saját országa által sem vállalt népet, a 250 ezer főnyi moldvai katolikus csángóságot mégis egyre többen ismerik és féltik, abban elsősorban DOMOKOS PÁL PÉTERÉ az érdem, aki immár több mint 60 esztendeje könyvek tucatjaiban, cikkek és előadások százaiban tárta őket a nyilvánosság elé, s idős korát meghazudtoló energiával és lelkesedéssel hirdeti a hozzá látogatók ezreinek a csángók igazságát. Ennek a hősi munkának eredménye, hogy Magyarországon egyre többen érdeklődnek és aggódnak a csángómagyarokért, hogy a világ közvéleménye is mind gyakrabban emeli fel értük a szavát, sőt Románia ma még zsenge demokratikus szervezetei is vállalják a moldvai magyarok érdekeinek képviseletét.

Egy esztendeje több tucat csángó látogatott el DOMOKOS PÁL PÉTERhez Budapestre, hogy elhozzák hálájukat és kifejezzék ragaszkodásukat. Remélhetően ebben az évben még többen eljönnek majd a Pápa augusztusi látogatására, de azért is, hogy hitet tegyenek magyarságuk mellett, s megláthassák, megölelhessék azt a DOMOKOS PÁL PÉTERT, akiről oly sokat hallottak szüleiktől, nagyszüleiktől, még azokból az időkből, amikor közöttük járhatott. Lehet-e ennél szebb ajándék egy kilencvenesztendő ember számára, aki egész munkás életét ennek a sorsüldözött népcsoportnak szentelte?

DOMOKOS PÁL PÉTER élete szorosan összeforrott a magyarság sorsával. Szeretik és becsülik őt, akik a magyarsággal éreznek, de haragot hordoznak a szívükben vele szemben a magyarság ellenségei. Nemcsak Romániában, hanem a maradék-Magyarországon is. Az idegen érdekeket szolgáló diktatúra idején neki is kijutott az üldöztetésből, a mellőztetésből, a rendőri zaklatásokból. De ahogy javultak a magyarság esélyei az országban, úgy tisztult DOMOKOS PÁL PÉTER fölött is az ég. Az elmúlt tíz esztendő alatt több mint féltucat könyve jelent meg, riportok és filmek készültek róla, s most, kilencvenedik születésnapján körülveszi őt a tizenötmilliós magyar nemzet szeretete és megbecsülése.

Isten éltesse sokáig!

HALÁSZ PÉTER

Köszöntjük a nyolcvanéves Gunda Bélát

Lehet-e méltóbb köszöntés annál, ha a jeles évforduló alkalmából megpróbáljuk több, mint hat évtizedes tudományos munkásságának kiemelkedőbb vonulatait, törekvéseit legalább fő vonásaiban megrajzolni? Nemcsak arról szeretnék szólni, amit általában számon tartanak, hanem azokról is, amelyek ritkábban vagy egyáltalán nem emlegetődnek. 1971-ig jelent publikációinak jegyzékét a KLTE Könyvtára már közreadta egy 63 oldalas füzetben, s ez dokumentatív erejű. De várat magára az ezt követő húsz év bibliográfiájának kiadása, amely aligha lesz sokkal kisebb terjedelmű.

Debreceni tanári működése iskolateremtő jellegű, s jól ismert. Tanítványainak széles tábora tevékenykedik országszerte, sőt mondhatjuk, intézményeink nagy részét ők irányítják. Rövidebb kolozsvári tanársága is inspiratív volt, csak a kibontakozást akadályozták meg a körülmények, a magyar és román néprajzi kutatásnak egyaránt kárára. GUNDA BÉLA sokirányú érdeklődése, tevékenysége nem az egyetemi munka szükségszerű velejárója, hisz korábbi működését is ez jellemezte már egyetemi hallgató korában — a szépirodalmat is beleértve — vagy a Néprajzi Múzeumban. Aligha tévedek, ha azt állítom, hogy kontinensünkön nincs senki, akinek a tevékenységi spektruma az övével vetekedhetne. Mégsem az érdeklődési és kutatási körének sokszínűsége az, amit önmagában hangsúlyozni szeretnék, még akkor sem, ha ehhez hozzátéhető az új eszmék, törekvések iránti rendkívüli fogékonysága, anélkül, hogy ez önmaga feladásához vezetne. A funkcionálizmustól kezdve az ökológiai szemléleten át a szemiotikáig minden új irányzatot, törekvést nyomon követett, nem egynek hazai kezdeményezője volt.

Lényegesebb az a többször megfogalmazott gondolata: Európa népei nem is tudják, hogy milyen közel állnak egymáshoz. Ez olyan alaptétel, amely jól harmonizál liberalizmusával, nemzetudatával, bár ez utóbbiakat tudomásom szerint programszerűen sohasem fogalmazta meg, de magatartásából, időnkénti megjegyzéseiből s tevékenységéből jól nyomon követhető. Ebből a felismerésből logikusan következik a magyaron kívül más európai népek tradicionális kultúrájának tanulmányozása, amit ő a svédeknél kezd s aztán a szomszédainknál folytat, hisz a hasonlóság leginkább ezekenél várható, s az eltérések megfigyeltése tanulságokban itt a leggazdagabb. Ennek olyan nagy jelentőséget tulajdonít, hogy a világnyelveken túl elsajátítja a román és a szlovák nyelvet, hogy a kapcsolatokról hitelt érdemlően szólhasson. Ez egyúttal lehetővé tette, hogy elemzései ne csak a publikált anyagra támaszkodjanak, hanem saját helyszíni vizsgálataira is. A „terepmunkában” fáradhatatlan és utolérhetetlen. Az említett elvi megfontolás fejeződik ki több tucat tanulmányában, s különösen két karakterisztikus kötetében: *Ethnographica Carpathica* (1966) és az *Ethnographica Carpatho-Balcanica* (1979). Szellemében ide kapcsolódik legújabb kötete, *A rostaforgató asszony* (1989) is.

Közel két évtizeden át szerkesztette az általa alapított Műveltség és Hagyomány című tanszéki évkönyvet azért, „hogy segítsük elő a tudományos tisztánlátást a közép- és kelet-európai népi műveltség bonyolult — a népek békés együttélését szimbolizáló — összefonódásában.” (1960). A kitekintést hangsúlyozza minden irányban akkor, amikor ez még egyáltalán nem volt annyira kézenfekvő. Ennek szellemében születik meg *The Fishing Culture of the World* két kötete 1984-ben, amely egyben a szerkesztői munka csúcsa is.

Közéleti tevékenységében megfigyelhető egy sajátos vonás. Amikor kétségtelenül ő a nemzetközileg legismertebb néprajzkutatónk, több periodika aktív szerkesztője évtizedeken át, több nagyvállalkozásnak a kezdeményezője (*Néprajzi Lexikon, Néprajzi Atlasz*), tevékeny szervező, inspirátor s mégsem lett tudományszakunkon belül hatalmi primátusa. Nem volt soha a Néprajzi Múzeum igazgatója, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke, akadémiai intézeti igazgató. Bizonyára ezt több körülmény befolyásolta, de lehet, hogy a lényeg mégis az, hogy ő a hatalmat leginkább ellenzéki attitűddel kezelte, amibe az egyetemi katedra még belefért, ez nem hatalmi jelentőségű, inkább csak tudományos rang, éppúgy mint a későn, 78 éves korában elnyert akadémiai tagság. Életpályáját évtizedekig figyelhettem, azonos intézményben egyidejűleg sohasem dolgoztunk, tehát bizonyos „független kívülről” aspektusából úgy látom, hogy megfigyelhető nála az egyeduradalom elleni szembesülés, egy konstruktív második pólus képvisellete, ami feltétlenül közélet-tisztító szerepű és hatású. Nem hatalmával, hanem tudományos tekintélyével hat a néprajzi közéletben, mindenkor széles rokonszenvező táborra támaszkodva.

Most, amikor születésének 80. évfordulóján köszöntjük jókívánságaink tolmácsolásával, örömmel állapíthatjuk meg, hogy nesztorunk tudományos aktivitása a mai napig töretlen, s kívánjuk, hogy ezt még sokáig elmondhassuk.

BARABÁS JENŐ

„Hét kereszt alatt lefekszek ...”

Erdélyi Zsuzsanna köszöntése

Ha a *vallásos népköltészet* kifejezést meghallják, a mai napig is elsősorban a *vallásos népelemek, egyházi népelemek* jutnak eszünkbe. Elsősorban azért, mert bizonyos jeles ünnepeink (karácsony, vízkereszt, húsvét, pünkösöd, Mária-ünnepek) és ünnepi szokásaink (betlehemezés, ünnepköszöntések) kapcsán a kutatás ezeket jegyezte le. Talán csak másodsorban jutnak eszünkbe az imádságok, ezen belül is az *archaikus imádságok*, jóllehet az utóbbi évtizedek kutatásai révén ezek váltak a vallásos népköltészet legjobban kutatott, leginkább feltárt területévé.

Az archaikus jellemzőket felmutató népi imádságokat az 1960–70-es évek fordulóján ERDÉLYI ZSUZSANNA fedezte fel a kutatás, a tudományos kutatás számára. Felfedezést írtam, holott ezek az imádságszövegek nem „újak”, kutatók egész sora jegyezte le korábban is hasonlókat. Gondoljunk csak KÁLMÁNY LAJOS és BÁLINT SÁNDOR Szeged-vidéki, dél-alföldi gyűjtéseire, PÓCS ÉVA ráolvasásokkal kapcsolatos kutatásaira vagy FETTICH NÁNDOR munkájára. Ám a leírt imaszövegeket elszigetelt jelenségeknek tartották, vagy sajátos kutatási szempontjaiknak megfelelően, például ősi hitvilági elemeket kerestek bennük. ERDÉLYI ZSUZSANNA érdeme, hogy egy 1968-as Somogy megyei, nagyberényi gyűjtés után felfigyelt e szövegek jelentőségére, észrevette, hogy kimeríthetetlen patakként forrásznak a változatok, azaz még élnek egy — inkább — idősebb korosztály szóbeli költészetében, hagyományaiban. Ezt a felismerést egy intenzív terepkutatás követte. Hamarosan százával sorakoztak az imádságszövegek, azaz lehetőség nyílt típusok megállapítására, motívumok meghatározására és történelmi nyomon követésére, a népi imádságok műfaji meghatározására, körülírására.

Az archaikus népi imádságok bemutatására a Magyar Néprajzi Társaság Folklor Szakosztályának felolvasó ülésén 1970. február 11-én került sor. ERDÉLYI ZSUZSANNA ismeretője után a felkért hozzászólók: PAIS DEZSŐ, MEZEY LÁSZLÓ, HOLL BÉLA fejtették ki véleményüket. Nyelvészek, irodalomtörténészek — nem véletlenül, hiszen az imádságsszövegek már felületes elemzéskor is elárulják, hogy sok hasonlóságot mutatnak a középkori magyar és latin nyelvű vallásos irodalommal. A szövegek, szövegelemek a középkorból, a barokk századaiból származhatnak, ezt régiességük, számos archaizmusuk jelzi. Feltárult egy elveszettnek hitt, gazdag világ, a középkori és a barokk kori vallásos költészet világa. 1970. február 11. tehát az archaikus imádságok „születésnapja”. A Néprajzi Társaság felolvasó ülésének anyagát az Ethnographia, a társaság folyóirata később meg is jelentette.

ERDÉLYI ZSUZSANNA a felfokozott terepmunkával nem hagyott fel, hanem kiterjesztette azt az országot, a magyar nyelvterület egészére. Kutatásaiban segítséget keresett és talált egyháziakban és világiakban egyaránt. Hatalmas önkéntes „gyűjtőhálózat” alakult ki körülötte. Felkereste jeles búcsújáráshelyeinket sokezeres sokadalmaikon, amelyek légköre különösen alkalmas volt az ősi imádságok felidőzésére, emlékezetből való előszóllítására.

Egy újabb, 1974-ben Kaposvárott megrendezett tudományos konferencia ismételten megerősítette ERDÉLYI ZSUZSANNÁT választott kutatási témája és módja, útja helyességében. A referensek akkor BÁRCZI GÉZA, BÁN IMRE és MURÁNYI MIHÁLY, nyelvész, irodalomtörténész és marxista valláskritikus voltak. Ekkor jelent meg ERDÉLYI ZSUZSANNA első könyve *Hegyet hágék, lőtőt lépék* címmel a kaposvári levéltár kiadásában, a megjelenésre, a könyv bemutatására rögzítették a tudományos konferenciát.

Változatlan címmel, de már sokkal nagyobb anyagot felölelve és elemelve 1976-ban a Magvető Kiadó bocsátott közre egy újabb imádság-kötetet. Előszavát ORTUTAY GYULA írta. Ezt követően a legújabb, 1989-ben megjelent összefoglalásig (*Magyar Néprajz V. Folklor 1.*) ERDÉLYI ZSUZSANNA több tanulmányban elemezte az archaikus népi imádságok számos vonatkozását: motívumait, záradékait, nemzetközi és történeti kapcsolatait. Több szociográfiai ihletésű írásában pedig az imaéletet, egyes adatközlőinek életsorsát mutatta be.

Ezzel a nagyon vázlatos, éppen ezért hiányos tudománytörténeti, kutatástörténeti visszatekintéssel a születésnapját ünneplő ERDÉLYI ZSUZSANNÁT köszöntöm a szakma, a néprajz, az idősebb és fiatalabb pályatársak nevében. További erőt és jó egészséget kívánva Neki munkájához, kutatásához, hiszen változatlan energiával dolgozik ma is, s az imádságműfaj kutatása sem lezárt, kimerített tudományos téma. Ebben a köszöntésben még egy nagyon fontos, részben már tudományon kívüli szempontra is szeretnék utalni.

Annak köszönhetően, hogy az archaikus népi imádságok közzétételét, irodalmi este-ken való bemutatását neves írók és költők (JUHÁSZ FERENC, CSÓRI SÁNDOR, GÖNCZ ÁRPÁD és mások), valamint jeles előadóművészek vállalták (TÖRÖK ERZSI, JANCÓS ADRIENNE), ERDÉLYI ZSUZSANNA kutatása olyan fogadtatásban részesült, hogy a vallási néprajzi kutatásokat tovább nem lehetett a hivatalos kultúrpolitikának teljesen háttérbe szorítani. (Csak emlékeztetni szeretnék arra, hogy ugyanebben az időben BÁLINT SÁNDOR kutatásainak publikálását csak a Szent István Társulat vállalta, a saját tisztességére — és szegényére a magyar tudományos könyvkiadásnak, könyvkiadóknak.) ERDÉLYI ZSUZSANNA imádság-gyűjtése volt tehát egy újabb kutatási fellendülés előidézője, a merőv hivatalos

elzárkózás oldója. Napjainkban, amikor hanglemeze is megjelent a csodaszép gyűjtött szövegekből, bizony nehéz azokat az éveket elképzelni.

Jórészt tudományon kívüli szempontok miatt maradt el a szakma hivatalos, tudományos elismerése. Ezt csak részben pótolta a nemzetközi elismerés: ERDÉLYI ZSUSZANNA 1984-ben művészeti *Európa-díjat* kapott. S napjaink változásainak jele, hogy 1991. január 18-án az archaikus imádságok gyűjtőjét és elemzőjét GÖNCZ ÁRPÁD, a Magyar Köztársaság elnöke a Magyar Köztársaság babérokkal ékesített *Zászlórendjével* tüntette ki — elismeréséül évtizedes munkásságának. S ez a kutatás még nem lezárt. Könyvek, cikkek, tanulmányok, elemzések sorát várjuk még ERDÉLYI ZSUSZANNÁTÓL. Ehhez kívánunk neki továbbra is jó egészséget, töretlen munkakedvet!

BARNA GÁBOR

Katona Imre hetvenéves

Amikor tíz évvel korábban köszönthettük (*Ethnographia* XCII. [1981] 557—567.; illetve *Artes Populares* 7. [1981] 12—16.), nem is gondolhattuk, hogy ez az évtized milyen sok változást hoz, ugyanakkor mennyire azonos marad KATONA IMRE életútja, és ennek következtében ennek jellemzése. Legfeljebb egy-két adattal tehetjük pontosabbá az akkor adott pályaképet, mivel az akkori méltatásokat nem az ünnepektől írta. Az utóbbi időben szerencsére több riport is foglalkozott munkásságával, így egy kissé önvallomásszerűbb képet is adhatunk róla.

Büszkén említi, hogy az ország délkeleti részén 1510 óta ismert e név (mégpedig Imre keresztnévvel). Eredetileg Szegeden, a paraszti és katolikus Alsóvárosban éltek, innen a XVIII. században települt át egyik ősök Makóra. Ugyancsak Imre keresztnévű édesapja itt 12. gyermekként született, ám ő volt az egyetlen, aki tanulhatott. Állatorvos lett, végül Csongrád főállatorvosa. Itt született a mi KATONA IMRÉnk is, 1921. október 18-án. Egy nővére (aki pár éve hunyt el) tanárnő lett. Iskoláit Csongrádon kezdte, hatodikos gimnazista volt, amikor édesapját Hódmezővásárhelyre helyezték. Katolikus létére is a református Bethlen Gábor Gimnáziumban TÁLASI ISTVÁN volt osztályfőnöke. Egy osztályba járt TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐvel és több más, később nevezetes népi ihletettségű értelmiségyvel. 1940 és 1944 között a szegedi (ekkor éppen változó nevű) tudományegyetemen magyar—történelem—földrajz szakos volt. Néprajzi érdeklődése is így bontakozhatott ki. Édesapján és a családi hagyományon kívül ebben része volt apja barátjának, HERRMANN AN-TALnak is, aki valósággal mesélt neki gyűjtéseiről.

Maga már gimnazista kora óta végzett népköltési gyűjtést, ezért is tanulta meg a gyorsírást. Szegeden négy magántanár néprajzi oktatását követhette nyomon: BÁLINT SÁNDOR, GUNDA BÉLA, TÁLASI ISTVÁN és ORTUTAY GYULA személyében. ORTUTAY szervezte azt a tápai faluszemináriumot, amelynek keretében PÉTER LÁSZLÓval együtt gyűjtöttek. (Tápai meséiből 1977-ben egy minikönyv adott csak válogatást.) TÁLASI a Táj- és Népkutató Intézet gyűjtőútjaira irányította: 1940-től a szilágysági Bogdándon gyűjtött népmeséket (ez az anyag máig kiadásra vár), majd a drávaszögi Kopácson gyűjtötte össze a mesekincset (ez 1947-ben úgy jelent meg, mintha BEKE ÖDÖNnek is köze lett volna a

gyűjtéseikhez, majd évtizedekkel később, az újra meglátogatott faluban szerzett benyomásokkal bővítve *Sáránydőlő ikertestvérek* címmel jelent meg 1972-ben Újvidéken). 1946-ban középiskolai tanári oklevelet szerez, majd 1947-ben néprajzból és földrajzból doktorál. Előbb és közben is már tanít: Csongrádon, Szegeden, majd a szigetközi Hédervárott. Ellenzéki szavai miatt rövid ideig állás nélkül maradt. Minthogy ORTUTAY korábbi egyetemre hívott beosztottjai mégsem kezdték el a munkásfolklor kutatását, ORTUTAY az akkor szerveződő Folklore Tanszékre hívta, az ekkor már Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Itt tudományos munkatárs (1949. október 20-tól), tanársegéd (1952. szeptember 1-től), adjunktus (1960. szeptember 1-től), docens (1966. augusztus 1-től). Saját kérésére (és ha szabad mondanom, határozott tilalmam ellenére) ment nyugdíjba 1983 nyarán.

1963-ban védte meg a magyar kubikosokról frott kandidátusi értekezését (a terjedelmes dolgozatot teljes egészében sehol sem publikálták, sok fejezetének első fogalmazványa azonban megjelent). *A magyar népköltészet stilisztikája* című akadémiai doktori értekezéséből is több fejezet látott már napvilágot, ezen kívül antológiák, szövegkiadások kommentárjaiban összegezte már idevonatkozó, szintetikus ismereteit. Az utóbbi évtizedben, immár hivatali kötöttségek nélkül, egyre inkább várjuk az ilyen összegező műveket, amelyhez (és a tudománynépszerűsítéshez) igazán vonzódik is az ünnepelt.

Társadalmi és szakmai funkciókat is betöltött KATONA IMRE, volt a Magyar Néprajzi Társaság titkára, főtítkára, a Folklor Szakosztály gondjait bízták rá, sőt még az Ethnographiát is szerkesztette. Ám igazában mindig visszahúzódott a vezetői, szerkesztői feladatoktól. ORTUTAY GYULA minden rábeszélése ellenére sem vállalta a szegedi egyetem néprajzi katedrájának újraindítását, sok felkínált feladatot nem vállalt (vagy végzett) el. Mindez nem a szorgalmon vagy a hozzáértésen múlt. KATONA IMRE igen szerencsésen kombinált különböző kutatási területeken szerezhető ismereteket: népdalszövegeink egyetlen komolyan vehető szakértője, majdnem ugyanilyen mértékben ismeri népballadaink, meséink, közmondásaink, gyermekfolklorunk anyagát. A szocialista tábor egyetlen vicc-kutatója volt (sok önjelölt végül is semmit sem csinált e téren), mégpedig akkor, amikor ez nem-hogy üzlet lett volna. A kubikosok, agrárproletárok, sőt a munkásfolklor területén úttörő vizsgálatokat végzett. Ő teremtette meg a mai jugoszláviai magyar népköltészeti gyűjtés kereteit, hogy aztán ezt barátaival egy kisebb területen, a dél-baranyai magyarok körében mintaszerűen meg is valósítsa. (Csak most látjuk, az utolsó pillanatban.) Bejárta Ázsia, Afrika több országát, volt Amerikában, és Európa majd minden szegletében. Több tucat könyv, majd félezer cikk, tanulmány és egyéb írás jelzi: mindig is dolgozott. Nem sok ismeréssel. Nem lévén sündörgő ember, ezen kívül mindig is őszintén demokrata, ellenzéki véleményét sohasem titkolta el, az el nem ismerés, sokszor félreállítás, lekicsinylés, munkájának mások babérjaiként feltüntetése egész életét végigkísérte. Megbízható, időtálló művei pedig a magyar népköltészetkutatás legszolidabb, kompromisszumkereső, továbbgondolható részét adják. Fantasztikus elméleteknek ritkán dőlt be, ám amúgy csendben egész sor olyan társadalomtörténeti és folklórtörténeti tényre hívta fel a figyelmet, amely ma már köztudott (legtöbbször az eredeti forrás megemlítése nélkül). SCHRAM FERENC, TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ, KÓSA LÁSZLÓ, NAGY OLGA, PENAVIN OLGA, GAZDA KLÁRA és mások számtalan biztatást, ötletet kaptak tőle.

Egy évtizede azt írtam, életműve még lezáratlan, várjuk új munkáit. Most is csak ezt ismételhetem, csak türelmetlenebbül. Noha igazán sok mindennel foglalkozott ez évtized-

ben is, jugoszláviai kötetei, politikai vicc-publikációi, legkivált a *Magyar népművészeti—néprajzi útikalauz, A magyar népcsoportok és a hazai nemzetiségek* című áttekintése (Budapest, 1990., eredetileg a kecskeméti Forrás folyóiratban megjelent cikksorozat) igazán minden figyelmet megérdemelnek, ám az új néprajzi kézikönyvekben már nem olvashatók rendszerező fejezetei, a stilsztika-monográfia nem készült el, sőt a szövegkiadások sorából hiányolhatjuk mind a saját gyűjtéseit, mind mondjuk MÓRICZ ZSIGMOND szatmári népköltési gyűjteményének évekkel ezelőttre tervezett kiadását.

Nem ő az egyetlen, akinek az utóbbi években lassult megjelent produktivitása. Ám elgondolkoztató is e körülmény: megadtunk-e minden segítséget ahhoz, hogy az utolsó olyan tudósgenerációnk, amely még látta a régi magyar parasztot, azután megfigyelhette a gyors és cikkcakkos átalakulás eseményeit, összegezhesse is felismeréseit? KATONA IMRE maga vonult vissza a funkcióktól. Ez megbosszulta magát. Másokat azonban minden igyekezetük ellenére ejtettek. Azt hiszem, a régi, négyszemélyes budapesti Folklore Tanszék egy kissé kivétel volt e szabály alól. Ma már elmondhatjuk (annak idején pedig publikáltuk), miben voltunk nonkonformisták — egymáshoz képest is. Akkor ezért nem érvényesülhettünk. (Már aki ezt bánja... KATONA IMRE biztosan nem.) Most pedig, minthogy nincs sok revideálni valónk, nem bújunk ki a bőrünköből. Azért mégis jó lenne, ha KATONA IMRE következő jubileumán végre látnánk összegező műveit.

VOIGT VILMOS

Katona Imre munkáinak jegyzéke (1980—1991)

(I. részét lásd Ethn. 1981/4. 560—7.)

Könyvek, önálló kiadványok

- A varjúkirály.* Válogatta K. I. A szöveget gondozta DÖBRENTÉI KORNÉL. Bp. 1984. Hetedhét Magyarország
Szedem szép rózsámat... Népi mondókák, versek, dalok a Drávaszögből és Szlavóniából Válogatta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta K. I. és LÁBADI KÁROLY. Újvidék—Szabadka, 1986
Viccok Sztálinról, Rákosiról és Ceausescuról. Gyűjtötte és kommentálja K. I. Békéscsaba, 1989. Új Auróra-könyvek
Munka — munkaeszköz — társadalmi fejlődés. Debrecen, 1989. Néprajz Egyetemi Hallgatóknak, 3. Szerk. UJVÁRY ZOLTÁN.
Magyar népművészeti—néprajzi útikalauz. A magyar népcsoportok és a hazai nemzetiségek. Bp. 1990
Az idő mérlegén. Ortutay Gyula életműve. Szabadka, 1990. Életjel Miniatűrök, 45

Fontosabb tanulmányok

- Die Wiegenlieder der europäischen Völker.* Zusammenfassung. In *Genre, Structure and Reproduction in Oral Literature*
Eds.: LAURI HONKO—VILMOS VOIGT. Bp. 1980. 55—72
A magyar népi líra legrégebbi rétegei. In *Artes Populares* 6 (1980). 162—175
A magyar népköltészet finnugor rétegének kérdéséhez. In *Artes Populares* 6 (1980) 130—141
Férfi folklór — női folklór. (A különböző műfajok elemzése) In *Artes Populares* 6 (1980) 265—272
Bér, bérlézés, kereseti és megélhetési viszonyok kubikmunkán. In *Mozaikok Csongrád város történetéből.* Szerk. BÁLINT GYULA. Szeged, 1980. 95—104

- A kubikos otthona és családja.* In: *Mozaikok Csongrád város történetéből.* Szerk.: BÁLINT GYULA. Szeged, 1980. 105—116.
- Népköltészetünk művészi stílusa és stíluskorszakai.* In: *Hungarológiai Közlemények* 12. (1980.) 42—3. sz. 5—28.
- Csongrád város a magyar népköltészetben. I—II. rész.* In: *Mozaikok Csongrád város történetéből.* Szerk.: BÁLINT GYULA. Kecskemét, 1981—2. 82—104. 1982—3. 233—248.
- Néma néperől éneklő fekete bojtár. Sinka István költészetének népisége.* In: *Forrás* 14. (1982) 2. sz. 30—61.
- A kubikolás nemzetközivé válása Jugoszláviában. Magyar—dél-szláv—olasz és albán földmunkások déli szomszédságunkban.* In: *Forrás* 13. (1981) 7. sz. 29—34.
- A tiszai epikus néphagyomány tréfi műfaja.* In: *Emlékkönyv a Türkevei Múzeum fennállásának 30. évfordulójára.* Szerk.: DANKÓ IMRE. Türkeve, 255—280.
- Pure and Transitional Forms of Hungarian Lament Poetry. Regularities of Changing Genres. Adaptation, Change and Decline in Oral Literature.* Edited by LAURI HONKO and VILMOS VOIGT. In: *Studia Fennica* 26. (1981) 79—87.
- Fragen der ungarischen Geschichte aus sozialanthropologischer Sicht.* In: *Acta Ethnographica* 30. (1981) 1—2. sz. 1—31.
- Il folklore del popolo ungherese della „conquista della patria” (896).* In: *La lingua e la cultura ungherese come fenomeno areale. Atti del III° convegno interuniversitario degli studiosi di lingua e letteratura ungherese e di filologia ugrofennica.* (Ca' Foscari, 8—11 novembre 1977). A cura di ANDREA CSILLAGHY. Venezia, 1977—1981. 187—195.
- Áldás- és átokformulák a magyar népdalokban és népballedákban.* In: *Kriszta János és a kortársi eszméiről. Tudománytörténeti tanulmányok a 19. századi folklorisztikáról.* Szerk.: KRÍZA ILDIKÓ. Bp. 1982. 313—344.
- A népi és az irodalmi betyárhagyomány Petőfinél.* In: *Artes Populares* 8. (1982) 26—93.
- Jelese napok és ünnepi szokások maradványai Észak-Bánátban.* (Bezámuló egy leleiderítő jellegű gyűjtésről.) Anyag és módszer. In: *Jugoszláv Magyar Folklor* 3. Szerk.: JUNG KÁROLY. Újvidék—Szabadka, 1983. 78—104.
- Arunk idegen földön. Magyarágunk az összehasonlító néprajz mérlegén.* In: *Forrás* 15. (1983) 4. sz. 73—8.
- Óstársadalmunk az uráni kortól a honfoglalásig.* In: *Forrás* 15. (1983) 7. sz. 57—65.
- Kiss Lajos szegény emberai. A mezővárosi agrártársadalom tagozódása és szakosodása.* In: *Kiss Lajos Emlékkönyv.* Szerk.: DÖMÖTÖR JÁNOS és TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ. Hódmezővásárhely, 1983. 58—83.
- Nép — nemzet — emberiség. Az etnocentrizmustól az etnikai reneszánszig.* Új Írás 24. (1984) 12. sz. 51—8.
- Tanya és folklor. Folklor a tanyavilágban — tanya a folklorban.* In: *Artes Populares* 12. (1985) 31—53.
- Átalakuló és átalakult parasztiélet. (Néprajzi változásvizsgálatok).* In: *Forrás* 18. (1986) 1. sz. 14—25.
- „Tengőri Herceber atyámuram”. Kun nyelvi emlékek egy csongrádi népmesében.* In: *Mozaikok Csongrád város történetéből.* Szerk.: BÁLINT GYULA GYÖRGY. Csongrád—Kecskemét, 1986. 53—7.
- Népek — hiedelmek — vallások. A vallásos köztudat társadalomnéprajzi tipológiája.* In: *Forrás* 19. (1987) 7. sz. 28—47.
- Erotika és politika. A kettős taburendszer komikus feloldása.* In: *A szerelem kertjében. Erotikus jelképek a művészetben.* Szerk.: HOPPÁL MIHÁLY és SZEPE ERIKA. Bp. 1987. 203—222.
- Néprajz és ember. A magyar néptörténet modellje.* In: *Anthropologiai Közlemények* 31. (1987/88) 143—147.
- Szilági és Hagymási.* In: *A III. Magyar—Jugoszláv Folklor Konferencia előadásai, 2.* Bp. 1987. nov. 2—3. Szerk.: KISS MÁRIA. Bp. 1988. Folklor és Tradíció VI. 131—144.
- Az „Ózi harmat után...” szövegeinek eredete és története.* In: *A megváltozott hagyomány. Folklor, irodalom, művelődés a XVIII. században.* Szerk.: HOPP LAJOS, KÜLLŐS IMOLA, VOIGT VILMOS. Bp. 1988. 277—288.
- Hol vette a király a várat? Egy csongrádi szólás mitológiai háttere.* In: *Mozaikok Csongrád város történetéből.* Szerk.: BÁLINT GYULA GYÖRGY — SZÜCS JUDIT. Csongrád—Kecskemét, 1988. 151—8.
- A magyar ősfolklor és keleti párhuzamai.* In: *Forrás* 22. (1990) 1. sz. 72—81.
- A politikus Kohn és Grün, valamint társak. A zsidó kiapolgárok közéleti vicceinkben.* In: *A hagyomány kötelékében. Tanulmányok a magyarországi zsidó folklor köréből.* Szerk.: KRÍZA ILDIKÓ. Bp. 1990. 75—85.
- A hagyományos drávaszövegi folklor tegnap és ma.* In: *A hagyomány továbbélésének lehetőségei.* IV. Jugoszláv—Magyar Folklor Konferencia, Újvidék, 1989. nov. 10—11. *Hungarológiai Közlemények* 21. (1989) 81. sz. 639—652. Újvidék, 1990.

Ethnic Groups in Hungary. A Historical Overview of the Hungarian Ethnic Groups. In: *Genetics of the Hungarian Population. Ethnic Aspects, Genetic Markers, Ecogenetics and Disease Spectrum.* Editors: ANDREW CZEIZEL, HEIDEG. BENKMANN, H. WERNER GOEDDE. Bp. 1991. 22—6

Enocentrizmus vagy káztogás? A Kárpát-medencében együtt élő népek esélyeiről. In: *Tiszatáj* 45 (1991) 9. sz. 67—71
Népek, vallások és a társadalmi fejlődés. Vázlatos körkép Földünkéről és a Kárpát-medencéről. In: *Forrás* 23. (1991) 10. sz. 81—7.

Kutatók — kutatások

Magyar néprajzi kutatások Jugoszláviában (1970—1982). In: *A hagyományos műveltség továbbélése.* Az I. Magyar—Jugoszláv Folklor Konferencia előadásai. Bp. 1983. nov. 1—3. Szerk. KISS MÁRIA. Bp. 1984. Folklor és Tradíció. I. 375—400.

Gyórfly István és a folklor. In: *Forrás* 16. (1984) 10. sz. 63—8.

Bálint Sándor szegedi műhelyei. In: *Múzeumi kutatások Csongrád megyében.* 1985. Szerk.: JUHÁSZ ANTAL. Szeged. 1985. 179—187.

Opponensi vélemény Tárkány Szűcs Ernő Magyar jogi népszokások c. kandidátusi értekezéséről. In: *Artes Populares* 12. (1985) 327—32.

Tárkány Szűcs Ernő (Hódmezővásárhely, 1921. 10. 13. — Budapest, 1984. 7. 20.). In: *Ethnographia* 96 (1985) 377—381.

Opponensi vélemény Nagy Dzsóz A magyar munkásság hagyományainak kutatása — munkásfolklor c. kandidátusi értekezéséről. In: *Artes Populares* 12. (1985) 295—303

A drávaszögi kutatás és mai folytatása. In: *Honismeret* 14. (1986) 3. sz. 27—9.

Móricz Zsigmond népköltészeti gyűjtései. In: *Délsziget* 10. (1988) 29—30.

A jugoszláviai magyar néprajzi kutatások eredményei. In: *A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások, II.* (Az 1988. okt. 17—18-án Egerben tartott országos konferencia anyaga). Szerk. PETERCSÁK TIVADAR. Bp. 1989. Néprajzi Füzetek, 1989. TIT. 52—8.

Köszöntjük a helvenyves Barsi Ernőt. In: *Néprajzi Hírek* 19 (1990) 3—4. sz. 98—9.

A magyar néprajz harmadik nemzedékének nagy egyénisége: Tóth István. In: *Juss* 4. (1991) 3. sz. 89—93

Kisebb közlések

Lábánál holdvilág, fejénél napsugár. A szálláskereső istenségek egy kései emléke Baranyában. In: *Hungarológiai Közlemények* 13. (1981) 1—2. sz. 149—152.

Folklor hatások Sinka István népi költő lírájában. In: *Folklor—Társadalom—Művészet* 9 (1981) 49—60

Népi állatorvoslás Csongrádon. A sertések belegségei és azok gyógyítása. In: *Mozaikok Csongrád város történetéből*. Szerk.: BÁLINT GYULA GYÖRGY. Kecskemét, 1983. 54—63

Garibaldi a magyar népköltészetben. In: *Forrás* 16 (1984) 6. sz. 72—9

Török rabság két fűrt szőlőért. Szilágyi és Hajmási fogságba esésének története egy kopácsi mondában. In: *Magyar Képes Újság* 33. (1984) 14. sz. 25

Kőműves Kelemenné „feltámadása”. Ballada egy kopácsi kőműves hűtlén feleségének bealazásáról. In: *Magyar Képes Újság* 33. (1984) 21. sz. 25

A pingált szobák meséjének művelődéstörténeti háttere. In: *Híd* 48 (1984) 2. sz. 181—5. In: *Folklor — életrend — tudománytörténet.* Szerk. BALÁZS GÉZA és HÁLA JÓZSEF. Bp. 1984. 118—122

- Társulati és vállalkozói rendszer, munkavállaló szervezetek, különös tekintettel Csongrád megye földmunkásaira.* In: *Mozaikok Csongrád város történetéből.* Szerk.: BÁLINT GYULA GYÖRGY. Csongrád—Kecskemét, 1984. 61—9.
- „Nincs erszényem, nincsen pénzem, Nincs is semmi emberségem... Egy 16. századi dal töredéke a néphagyományban.* In: Magyar Képes Újság 33 (1984) 44. sz. 25.
- „Siralmas volt nekem világra születnem...” Dobai István háromszáz éves énekének fennmaradása Szlavóniában. I—II.* In: Magyar Képes Újság 33 (1984) 39. sz. 25. és 40. sz. 25.
- A Galga-mente helye népcsoportjaink között.* In: Honismeret 12. (1984) 4. sz. 42—5.
- Ami drávaszöveg balladakötetünkéből kimaradt. A Révészek nótájának várdaróci változata.* In: Magyar Képes Újság 33. (1984) 33. sz. 25.
- Sírás-nevelés Bornemisza Péter egy papcsüfő történetének négy évszázados fennmaradása a laskai szájhagyományban.* In: Magyar Képes Újság 23. sz. 25.
- „Igen terhes a dunai szolgálat...” Vörösmarti jobbágyok panaszlevele 1692-ből.* In: Magyar Képes Újság 33. (1984) 18. sz. 25.
- Még nincs vége a dalnak!... Félézer éves sorok fennmaradása a népköltészetben.* In: Magyar Képes Újság 34. (1985) 18. sz. 17.
- „A Világ végéig alhattál volna...” A hősi álom a kopácsi népmesékben.* In: Magyar Képes Újság 34. (1985) 14. sz. 12.
- „Sehol senkit nem rontottam...” Egy várdaróci „boszorkány” vallomása kiváltása előtt és után.* In: Magyar Képes Újság I—III. 34. (1985) 2. sz. 17., 3. sz. 17., 4. sz. 17.
- Mikor vesztél el a boszorkány a szeme világot?* In: Magyar Képes Újság 34 (1985) 11. sz. 17.
- „Szakadásba beusztak a sügerek...” Két halászdal eddig nem közölt kopácsi változata.* In: Magyar Képes Újság 34. (1985) 31. sz. 17.
- „Eljött már az óra, amelyben kell bújdosnom...” Egy kopácsi bujdosóének a múlt század elejéről.* In: Magyar Képes Újság 36 (1987) 35. sz. 15.
- Őstörténet — őshaza — ősmagyarok. A magyar őstörténet modellje.* In: Délsziget 11. sz. (1988) 55—60.
- Eurázsia népei és a magyarság. A magyar néptörténet modellje.* In: Délsziget 13. sz. (1989) 38—41.
- „Aki utójára megy ki, oltsa el a villanyt!...” Közéleti vicceink 1987-ben.* In: Forrás 21. (1989) 1. sz. 59—67.
- Egység a sokféleségben. A magyarság időbeli—térbeli tagolódása és fennmaradása.* In: Délsziget 16 (1990) 43—6.
- „Csak egy Kádárunk van, az is az oroszoknak dolgozik.” Kádár János alakja közéleti vicceinkben.* In: Napóra 18. (1990) 10. sz. 18—22.

Összeállította: KATONA IMRE

Hegyi Imre hetvenéves

Bevallom, nehezen írtam le a köszöntőm címét, mivel magam sem hittem el igaznak a megjelenő évszámot. Pedig igaz!

Egy Bakony-széli községből: Bakonycsernyéről indult el, egyéniségét is meghatározó iskolát a pápai református kollégiumban kapott. S amikor hozzáfoghatott volna a hivatása betöltéséhez szükséges ismeretek megszerzéséhez, egyetemi tanulmányaihoz, életébe közbeszólt a háború. A fegyverek zaja mégis elült, s beiratkozhatott az egyetemre. Érdeklődése elsősorban a közép-ázsiai török, valamint a mongol népek kultúrája felé vonzotta. LIGETI LAJOS, valamint NÉMETH GYULA óráin és intézetében szívta magába az ismereteket. Szabad idejében bejárt, pontosabban kijárt a Néprajzi Múzeumba, segített a gyűjteményi munkákban DIÓSZEGI VILMOS munkatársaként. Akkor, ott ismerkedtünk meg. Aztán

egy napon életébe megint beszólt a háború, noha már azt hittük, békében élünk. Megjelentek érte, elvitték, senki sem tudta, hová s miért? Hosszú évekre eltűnt. Elszakították a tanulmányaitól, gondosan s nagy áldozatokkal gyűjtött könyveitől, ifjú feleségétől, rokonaiktól. Nem tudtunk róla mást, mint hogy volt egyszer egy HEGYI IMRE nevű ígéretes egyetemi hallgató. Eltűnésének körülményei arra intettek, s ez is hozzátartozik ahhoz a korhoz, hogy ne keressük, ne firtassuk, ne is beszéljünk róla.

Életében a következő fordulat akkor érkezett el, amikor Sztálin halálát követően lassú változások kezdődtek a Szovjetunióban. Visszanyerte szabadságát, hazakerült Magyarországra s kísérletet tehetett, hogy újrakezdje az életét. Ekkor derült ki, hogy mi történt vele, hogyan élt hosszú rabságra vetve távoli büntetőtáborokban. HEGYI IMRÉT nem törte meg a kemény sors, nemcsak túlélte, hanem képes volt kezébe venni és kezében tartani élete formálását. A Néprajzi Múzeum könyvtárában kapott állást, folytatta és befejezte egyetemi tanulmányait, hozzáfogott a tudományos kutatómunkához. Eredeti tudományos elképzeléseitől eltávolodott. Az ifjú álmok helyébe a magyar népi kultúra került, bizonyosan TÁLASI ISTVÁN professzor hatására is. Sajnos, számára még mindig nem jöhetett el a békés alkotómunka ideje. A minisztérium akkori osztályvezetője eltávolította a Néprajzi Múzeumból, átmenetileg segédmunkásként kellett élnie. HEGYI IMRÉT az újabb csapás sem térítette le, s nem térítette el hivatásától. Doktori címet szerzett az egyetemen, majd *A népi erdőkiélés történeti formái* című tanulmányával elnyerte a kandidátusi fokozatot.

Hetvenedik születésnapjára jó egészséget, eredményes munkásságot kívánunk neki. Tartsa meg, őrizze meg a hitét az életben, hivatásában, valamint önmagában. A hite adott neki erőt a megpróbáltatások elviselésére, a többszöri föltámadásra.

IFJ. KODOLÁNYI JÁNOS

Olsvai Imre 60 éves

A 60. életévét csak nemrég betöltött OLSVAI IMRE minden bizonnyal a magyar népzene-kutatás egyik kiemelkedő egyénisége. A zenei színhagyomány megőrzésében végzett több, mint 40 éves tevékenysége páratlan értékeket mentett meg, s tett megannyiszor újra élő eleven valósággá.

Már gimnazista korában, szülőföldjén Somogyországban kezdte el a gyűjtést, s az országnak ehhez a részéhez máig hű maradt. Kutatási területe azonban mindinkább kiterjedt a szomszédos Tolna, Baranya, Zala falvaira is. Biztosan állíthatjuk, hogy a dél-dunántúli népdaloknak ma ő a legkiválóbb ismerője.

Amikor 1951-ben negyedmagával KODÁLY ZOLTÁN tanítványa lett a Zeneakadémia zenetudományi tanszakán, tovább tárgította a kört, s az egész ország, majd a szomszédos népek között élő magyarok zenéjét is bevonta kutatásaiba.

A népdalok magasfokú, biztos ismerete OLSVAI-t később a hazai és nemzetközi összehasonlító kutatás felé irányította. Az azonosság, a hasonlóság vagy a különbség kiderítése éppúgy szenvedélye lett, mint a műzene és népzene méltatlanul elhanyagolt közös elemeinek tanulmányozása.

JÁRDÁNYI PÁL közvetlen munkatársaként elmélyült tevékenységet fejtett ki a magyar népdalok rendszerezésében. Ennek alapján készítette sajtó alá a *Magyar Népzene Tára*

VI—VII. kötetét, mely két kötet az alkalomhoz nem kötött, ún. „nagy anyag” dallamszázait foglalja magába. A jegyzetek minden korábbinál gazdagabb összeállítása rendkívüli alaposágról tesz bizonyosságot.

OLSVAI IMRE még ma is a legtöbbet utazó népzene kutató, aki az ország minden részében megfordul. Együtteseket látogat, bírál, buzdít, s lektorálja a kiadásra váró helyi népdalgyűjtemények kéziratait.

A kerek évfordulón jó egészséget, sikerekben gazdag évtizedeket kívánunk neki a népdal soraival:

*Sok számos esztendőket vigann elérhess,
napjaidot számlálni ne legyen terhes!*

VIKÁR LÁSZLÓ

IN MEMORIAM

Temetés előtti megemlékezés Kresz Máriáról

Ehangzott 1989. szeptember 20-án 15 órakor a Néprajzi Múzeum Disztermében

A muzsikát, amit most hallottunk, leginkább Erdélyben játszották és talán néha játszáuk még ma is. Valamikor temetéskor is ezzel vigasztalódtak az életben maradtak, fájlvla, hogy aki ennek a zenének részese volt egykor, nem mulathatja többé. Ezért idézzük mi is a muzsikát, közel fél évszázadon át múzeumunk munkatársa, KRESZ MÁRIA emlékére. Meglehet, ő is hallotta Kalotaszegen vagy Széken, ahol a tudományos pályán elindult. Akkor kollégánk teljesen tudatosan lépett.

KRESZ MÁRIA Berlinben született, családjában német és ír hagyományok örököséként látta meg a napvilágot, de olyan német család tagja volt, ahol a Magyarországon élés egyet jelentett már több nemzedék óta a magyar kultúra és a magyar nép szolgálatával. Felmenői között tudhatta a mentők alapítóját, édesapja — hegedűművészként — a művelt világ csaknem minden valamirevaló koncerttermében öregbítette a magyar zenei élet jóhírét és megszervezte az egykor híres múzeum-matiné koncerteket. Ettől a közegtől természetesen meglehetősen távol esik Nyárszó és a többi erdélyi falu, amelyeknek zömét mostanában az imperátori önkény pusztulással fenyegeti, és amelyek több mint egy emberöltővel ezelőtt az elmaradottság meg a régmúlt élő kövületeinek tűntek a falukutatók, a néprajzosok számára. Vagyis a nép tudományos vizsgálata, a kultúra legszélesebb és legmélyebb rétegeinek kutatása tudatosan vállalt program volt számára is, egyáltalán nem következett gyermekkori vagy családi élményekből. Ez a teljesen és tisztán intellektuális gyökerekből származó életprogram művészi alkattal megáldott női lélekben magasodott feladattá.

A társadalmi szabályok, a gyermekélet törvényeinek vizsgálata lett első nagyobbszabású tudományos dolgozatának tárgyává, majd rövidesen kiegészült a népművészet vizsgálatával és a muzeológia elkötelezett életvitelével. A népviseletek történetének kutatása mellett legfőképpen a népi kerámia formavilágának alakulástörténete, azaz a kézműipar eredete, újításai, a kerámiakultúra kezdetekig visszanyúló hagyományai foglalkoztatták. Ennek a szakterületnek művelése Közép-Európában manapság talán a legtöbbet ennek a tőrékeny alkatú asszonynak köszönhet.

A Néprajzi Múzeumban pedig elsősorban a maga nemében világelső kerámiagyűjteményt tudhatja KRESZ MÁRIA muzeológiai életművének, azt a több mint húszezer fazekas-, korsós- és tálás-munkát, amelynek több mint a felét ő mentette meg a pusztulástól és emelte a nemzeti műveltség trezorjába. Talán nem is pontos ez a kifejezés, ha azt mondom, a gyűjteménygyarapítás sosem volt könnyű mesterség. Nemcsak az anyagiak mindenkor s mindenütt érezhető hiánya, mely vörös fonálként húzódik végig valamennyi múzeum történetén, hanem az elosztható pénzzel kapcsolatos kollegiális igények, a „melyiket a kilenc közül?” közismert dilemmája elé állították mindenkor a muzeológusokat. A gyűjtemény által demonstrált fejlődéstörténet hiányzó láncszemeinek beillesztésekor a kerámiagyűjtemény muzeológusa (ezt húszéves közvetlen tapasztalat birtokában mondhatom)

nem ismert tréfát. Amit meg akart szerezni a gyűjtemény számára, azt — szerencsére — megszerezte.

Volt rá eset, hogy magángyűjtőtől (ez mindig a legnehezebb partner!) csalogatta ki az áhított darabot. És megesett, hogy az évvégi pénzszerűben a gyűjteményt a saját maga által kölcsönadott összegeken vásárolt darabokkal gyarapította, noha maga sem dúskált a javakban. Sok jóindulatú anekdota kering erről a múzeumban, mosolyogtató emlékeként eltávozott kollégánk hivatástudatának és annak a reá, de talán nem is csak reá jellemző, de általa csaknem bizonyosan utolsónak képviselt életvitelnek, amelyet a meggyőződés és a népi-nemzeti kultúra szolgálatának alázata vezérelt.

Valóságos birodalmat vagy talán szentélyt mondhatott magáénak, amit nemcsak közvetlen kollégái respektáltak. Bár arra sosem volt példa, hogy valakit is kiűzött volna az általa teremtett paradicsomból. Inkább panaszkodott, mondván, hogy nincs elegendő segítése, tudunkra adván, szereti a tanítványokat. Meglehető, KRESZ MÁRIA magateremtette múzeumi világa leginkább arra való volt, hogy abban megbújva várja meg az idők jobbra fordulását. Ezek ugyanis neki sem kedveztek mindig. Mindenesetre a kerámiagyűjtemény jelentőségének magasba emelkedése a „fordulat éve” táján vette kezdetét, abban a korban, amikor a kültekli iskolából már negyedszázaddal korábban múzeumává avanszált, málló vakolatú épületben is otthonra talált a kisszerűség és a diktatúra. Maga az igazgatás elsősorban azon buzgólkodott, hogy ez a gyanús orientációjú intézmény tessék feletteséinek. A hatalom érdekei pedig nagyon távol estek a tudomány szükségleteitől. Ezért a szovjet néprajztudomány lett a példakép és illő volt a — közkeletű módon csak „kolhoz-néprajznak” emlegetett — „új életmód” kutatásnak közhelyeit recitálni, miben egyébként a szakmai hierarchia csúcán állók mutattak példát. Ugyanők kezdeményezték azt a voluntarista történet szemléletet sugárzó vállalkozást is, amely *Tiszaigar, egy proletárfalu néprajza* címmel vonult be a szakma közgondolkodásába. Egy elkészítetlen monográfia, továbbá az az illusztratív szerepet kapott (és igazán gyér sikerű) kiállítás volt hivatva garantálni az intézmény korszerűségét. Erre azonban az igazgatásnak sokkal inkább szüksége volt, mint a tudománynak vagy a kultúrpolitikának, minthogy annak csinálóját valójában a múzeum alig érdekelte. Mindenesetre a történelem vagy a sors furcsa fintora, hogy a múzeum kerámiagyűjteményének elefántcsonttornyába a véletlen „a magyar nép édesapjának” feleségét, magát Rákosi Mátyásné-t vezette, aki ott szakstúdiumokat végzett és akarva-akaratlan szavatolta ezenközben szűkebb környezete személyes biztonságát. Szavatolta továbbá a kerámiakutatás szükségességét, azt, hogy nem holmi pozitívista időtöltés folyik ebben a gyűjteményben, ami eredendően korszerűtlen és reakciós. Tehát nem a divat, vagy pontosabban az egzisztenciális biztonság reménye (amire volt kortársai körében nem egy példa akadt), hanem az ügy szeretete vezette KRESZ MÁRIÁT a népművészet szaktanácsadóinak táborába, a mesterség kétkezi hagyományainak ápolói közül sok így lett személyes barátja, a szép csinálásában és hagyományai fenntartásában értő társa. Nem mulaszthatom el közhírré tenni, amiről majd négy évtizeddel ezelőtt csak egészen kevesen tudtak. Ekkoriban Sztálin születésnapjára — minisztériumi és pártközponti iniciatívák nyomán — a múzeum tudományos kollektívájának egy muzeális darabokból álló gyűjteményt kellett ajándékként összeállítania. A válogatás egyfelől a kollégák közötti alkudozás, másfelől az igazgatás és a hatóság nyomása jegyében ment végbe. Számos perdöntő értékű kerámiatárgy is bekerült a kollekcióba, bizonyítván az etosz és a ráció kudarcát. Az összeállított szál-

lftmányból végül is a „Kerámiagyűjtemény” óre — talán már éjfélel órán, mindenesetre társai távozását követően — visszacsempészte a féltett darabokat a raktárba, s kicserélte azokat értéktelenebbekre. A csalást, ami egyáltalán nem volt veszélytelen — alkalmasint a hozzáértés hiányában — semmilyen bizottság és semmilyen hivatali előljáró sem fedezte fel.

Persze nemcsak kerámia volt számára a világon. Alaposan tanulmányozta a XVIII—XIX. századi tájismereti irodalmat, azért, hogy a múzeumi textilgyűjtemények öltözetdarabjait értelmezni lehessen és felfedje a divat stílusváltozásait egy olyan korban, amikor — hite szerint — a nemzeti identitástudat az öltözködésben minden másnál szembeötlőbben mutatkozott meg. Akár úgy van, akár másként, az első nagyszabású történeti elemzést ő készítette viselettörténeti szakirodalmunkban s ebben — kíváncsiságot meghaladó mértékű kutatói szenvedélyén túl az a körülmény is — kényszerítően hatott, hogy magába a textilgyűjteménybe nem jutott be. Sorsának fordulatai — úgy látszik — egybeestek a magyar történelem egy emberöltővel ezelőtt bekövetkezett nagy kataklizmájával, és emiatt csaknem kivándorolni kényszerült, ám Kanadából újra visszajött kedves gyűjteményébe. Mint-hogy anyanyelvi szinten beszélt angolul és németül, továbbá meglehetősen franciául, nem voltak nyelvi akadályai annak, hogy az elmúlt három évtizedben kutatásaiban konzulenseket keressen Közép- és Nyugat-Európában, meg a tengeren túl.

Bízást mondható, hogy egyike volt annak a féltucatnyi néprajzosnak, akik az elmúlt emberöltő során a szakma magyar műveltségének becsületet szereztek határainkon túl. Az elmúlt két-három évtizedben több-kevesebb rendszerességgel juthatunk ki konferenciákra, szakmai találkozókra, s ezeket a lehetőségeket ki is használta, nem csekély mértékben azért is, mert a rendezők ragaszkodtak jelenlétéhez. Szaktudása, hivatásszeretete ismertté tette őt fél Európában. Aligha van kontinensünkön jelentősebb néprajzi gyűjtemény, hova ne látogatott volna el, ne készített volna jegyzeteket a gyűjteményekről és ne cserélt volna eszmét kollégáival. Elsősorban ennek köszönhető, ha az elmúlt húsz évben új korszakba lépett a kerámiakutatás. KRESZ MÁRIA, a kerámiakutató a típusok rendszerezésétől, a használati szokások felderítésén túl, egészen az előállítás és a díszítés technológiája fejlődéstörténetéig összegző frásokat publikált. Mások is ezt tették vagy teszik az utóbbi években, nem csekély mértékben KRESZ MÁRIA ötletei és tapasztalatai eredményeként alkotva meg összegző műveiket. Tartozom az igazságnak, ha elmondom, hogy a nemzetközi szakma — a publikációkból ítélve — nem szorgalmazza a magyar kolléga úttörő kezdeményeinek emlékét megörökíteni. Másrészt az is a tudománytörténet — egyébiránt szomorú — ténye, hogy ezeknek a nemzetközi tudományos kapcsolatoknak a kiépüléséért a tudománypolitika hivatalosai a Magyar Tudományos Akadémia berkeiben semmit sem tettek. Talán azért, mert nem is volt tudomásuk arról, hogy mi is történik szűkebb köreiken kívül, és az is meglehet, hogy a muzeológia törékeny igazsága semmiképpen sem tűnt vagy tűnik evidenciának számukra. Persze KRESZ MÁRIA sorsa már visszavonhatatlanul a múlté, de elintézetlen maga az ügy és méltatlan KRESZ MÁRIÁhoz egykor — életében, amint-hogy méltatlan emlékéhez is a tudománytörténet keserű igazságaként.

Számunkra működése nemcsak tudománytörténet, személyes élmény is. Ezért kell most nyomatékkal szólnom arról az igyekezetről, amely különféle hazai régészeti gyűjteményekbe vezette, hogy rekonstruálja a XVIII—XIX. századból származó kerámiakultúránk előzményeit. Talán a néprajz tudományelméleti beidegzettségéi miatt volt hajlama arra,

hogy a látottakat összekapcsolja a korai középkor vagy egyenesen a népvándorlások megmaradt emlékeinek számára fontosnak tűnő tanulságaival. Ebben a gondolati ívben a középkoron s a zavaros eseményekben gazdag XVI—XVII. századon keresztül emelkedett szelleme, és szárnyalását nem húzta földközébe sem a régészek anyagismertetése, sem a helytörténeti irodalom történelmi környezetet bemutató elemzése, úgy ahogyan ez megszokott tudományos közéletükben a mienknél civilizáltabbnak tűnő országokban. Nem rajta múltott hát, ha a történelmi folytonosság, a kulturális hagyományozódás mechanizmusát nem tudta lépésről-lépésre követni, s kénytelen volt beérni nagyvonalú, sokszor romantikus ihletésű gondolati konstrukciók megalkotásával. Tudományos lelkiismeretét dicséri azonban, hogy egymaga igyekezett olyan területet is felfedezni, amiknek titkait más szakmabeli pályatársainak kellett volna köztudottá nyilvánítani.

Minden megnyilatkozása arra vall, hogy az igazságnak elkötelezett ember volt. Nehéz ember. Aureája volt s marad is közöttünk. Ügyeket vélt sajátjának. Maga választotta ügyeket. A nép, a magyarság és a kultúra ügyét. Szaktudományos munkásságán túl ezért tiltakozott az erdélyi magyarság napjainkban új lendületet vett megnyomorítása ellen tudományos közéletünk különböző nemzetközi fórumain. Ezeket a lépéseket egyedül s kizárólag csak a saját lelkiismerete diktálta. Ekkor is szuverén módon gondolkodott és élte életét. Konfliktusai is ebből adódtak. Jellemző, hogy noha nemcsak kollégák, hanem távoli rokonok is voltunk, csak az előbbi minőségben, pályatársakként tartottunk egymással kapcsolatot.

Munkássága köztünk él tovább, sajnos nagy összegző könyveivel még adós a tudományos könyvkiadás hivatali bürokráciájára. Tudomásul kell venni, hogy mindazt, amiért KRESZ MÁRIA élt, alig vagy egyáltalán nem becsüli a tudományirányítás a szokványos sznobság okán. Megbocsájthatatlan vétek, hogy ezeknek a könyveknek megjelenését már nem érthette meg. Tanúsíthatom, tele volt tervekkel. Úgy távozott, ahogyan élt, nem vett tudomást a percek, az órák realitásáról. Elaludt és nem ébredt fel többé. Drága PANNI, nyugodjon békében!

HOFFMANN TAMÁS

Id. Duka János

(1907—1990)

1990. december 2-án lezárult egy szüntelen ambíció fűtötte tanítói, népnevelői, folklorgyűjtői pálya.

Id. DUKA JÁNOS Margittán (Bihar m.) született, a tanítóképzőt Nagyváradon kezdte és 1925-ben fejezte be Csíkszeredán. Előbb falusi tanító, később Csíkszeredán körzeti iskolafelügyelő, majd 1945 után tanfelügyelő. Kántoroskodik, zenét tanít, kórust vezet, így a mai Márton Áron Gimnáziumban is.

Előbb ifjúsági íróként jelentkezik 1936-tól a Vasárnapi Harangszóban, a Csíki Népúj-ságban. Maradandó életművet viszont folklorgyűjtőként hagyott hátra. A gyermek- és szokásfolklor, a népi anekdotakincs, falucsúfolók vonzották leginkább. 1961-ben a magyarországi X. Néprajzi Gyűjtőpályázaton II. díjat nyert, melyből KOVÁCS ÁGNES és MARÓTI LAJOSNÉ közölt részleteket *A rátótiadák típusmutatója* cím alatt *A magyar falucsúfoló típusai* c. kiadványban (Bp., 1966).

Id. Duka János

Önálló kötetei közül ismertebbek: *Gyermekszíndarabok* (Csíkszereda, 1946); *Székely lakodalom és székely fonó* (Csíksz., 1947); *Kilenc kéve hány kalangya? Anekdóták a székelyekről* (Kriterion, Buk., 1982).

Szakkikvei a Csíki és Gyergyói Múzeum Közleményeiben (pl. 1957—58-ban), a Népismereti Dolgozatokban (1976, 1978) jelentek meg, népköltészeti és népművészeti gyűjtéseiből pedig a Hargita napilapban és a Napsugár gyermeklapban közölt rendszeresen. Több kézírta — fia, ifj. DUKA JÁNOS vallomása szerint — kiadás céljából magyarországi szerkesztőknél, szakembereknél található. Egyrészt a család más természetű érdeklődési köre, másrészt idős DUKA JÁNOS viszonylagos zárkózottsága miatt ezek kiléte rejtély. Jelentős mennyiségű kéziratanyag maradt hátra lakásán is, melynek átvizsgálása, rendszerezése immár vállalkozó szakemberre hárulhat csupán, amivel a család készséggel egyet is értene.

Munkásságát, életművét, szakmai sikereit egybevetve úgy tűnik, folklórgyűjtői tevékenységéből több kellemetlensége származott, mint elégtétele. Magyarországi díjazásáért, vallásos ünnepi szokások itthoni közlési szándékáért előbb távoli falvakba kényszerítik tanítani, az 50-es évek végén a rendszer elleni izgatás hamis vádjával végképp eltávolítják a tanügyből, félévig fizetést sem kap (5 gyermek apja). Elbocsájtási végzésében ez áll: „Inapt pentru muncă intelectuală, apt pentru munca fizică” (Szellemi munkára alkalmatlan, fizikai munkára alkalmas).

Diákkorában elkezdett, majd tanító és tanfelügyelőként folytatott folklórgyűjtő munkássága révén az eszményi önkéntes folklórgyűjtő példaképeként marad az utókor emlékeztében.

BALÁZS LAJOS

Hadházy Pál

Hajdúböszörmény, 1914. — Nyíregyháza, 1991.

Tősgyökeres hajdúsági (hajdúhadházi eredetű) református családból származott. Elemi iskolai és gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte. 1928—1932 között a debreceni Tisza István Tudományegyetem Teológiai Fakultásán tanult. A segédlelkészi oklevél megszerzése után Túrístvándiba került, s ott szolgált 43 éven át. Lelkészi szolgálata mellett foglalkozott a falu történetével, néprajzi értékeivel; megfigyeléseiről, adatgyűjtéseiről mindenkor gondos feljegyzéseket készített. Közben belesodródott a II. világháborúba. A fronton is a hőveit szolgálta lelki vigasszal, betegellátással és órá maradt a hősi halottak bú-

Hadházy Pál

csúztatása is. Testében gránátrepeszekkel, de töretlen hittel tért vissza falujába; oda, ahol mindvégig kitartott a politikai zaklatások ellenére is. Midőn gyermekei felnőttek, nyugdíjba vonult, s feleségével Nyíregyházára költözött.

HADHÁZY PÁL Nyíregyházán sem tétlenkedett, ismereteit egyre bővítette. Szorosabb kapcsolatba került a Jósa András Múzeummal, a Levéltárral és a Könyvtárral. Majd 1978-tól a Sóstói Múzeumfaluban tiszteletdíjas idegenvezetői beosztást vállalt, ahol 1990 szeptemberéig munkálkodott.

Az első pályamunkáját *43 év egy kis szatmári faluban* címmel készítette el, mellyel a megyei honismereti—néprajzi pályázaton III. díjat nyert. Az 1978. évi gyűjtőpályázaton *A túristvándi műemlék vízimalom története* és *Egy vezető táborigyelmeztető naplója a második világháborúból* című munkákkal, 1979-ben pedig a *Cseccsemő- és gyermekhalandóság egy kis szatmári református gyülekezetben 1900—1975 között* című pályamunkával jelentkezett. Mindegyik dol-

gozata magas megyei és országos díjazásban részesült.

A Sóstói Múzeumfaló alkotó légkörében már alkalma volt Túristvándi történelmi múltjának monografikus jellegű feldolgozására is. Itt készült el *Az uradalmi cselédek élete Túristvándiban az 1930-as években* című dolgozata, amellyel az 1982. évi pályázaton megyei I. és országos II. díjat nyert. A *Kivándorlás Túristvándi községből* c. pályamunkája 1984-ben ismét megyei I. díjat és — történelmi kategóriában, erős mezőnyben — országos III. helyezést ért el. Ekkoriban készítette el a harmadik dolgozatát a múzeumfaluban, de ezt már szerzői felkérés alapján, *Népi táplálkozás Túristvándiban* címmel. E három kitűnő tanulmány jelent meg aztán a *Néprajzi dolgozatok Túristvándiból* (Jósa András Múzeum Kiadványai 22. Nyíregyháza, 1986) című kötetben.

E könyv szakmai elismerése további és elmélyültebb munkára serkentette. 1986-ban elkészítette Dr. GAÁL ENDRE helyi gyógyszerész (majd az Országos Gyógyszerész Egyesület alapító elnöke) életéről és közéleti szerepléséről szóló dolgozatát. 1987-ben *A négy-százéves túristvándi református egyház és a református elemi népiskola* című pályamunkáját. Írt még jónéhány kisebb cikket is, mindegyik tartalmaz néprajzi vonatkozású adatokat. Végül 1989 nyarán fejezte be *A Tisza—Szamos közti ármentesítő és belvízszabályozó társulat és első elnöke* című munkáját.

HADHÁZY PÁL széles látókörű önkéntes néprajzkutató volt. Nevéről és munkásságáról nem feledkezhetünk el!

ERDÉSZ SÁNDOR

MINDENFÉLE

Tagtársainkhoz

Kedves Tagtársunk!

A magyar Néprajzi Társaság 103. közgyűlésén, május 29-én az évi tagdíjat rendes tagok esetében 200,- forintra emelte. Nyugdíjasok és diákok csak fele, azaz 100,- forint évi tagdíjat fizetnek. Ugyanakkor örömmel fogad Társaságunk felülfizetéseket. A magyarországi tudományos társaságok közül a Néprajzi Társaság tagdíja a legalacsonyabb. Más társaságok ennek többszörösét is kérik. A tagdíjak Társaságunk évi kiadásának csak töredékét fedezik. Ennek fejében viszont minden Tagtársunk ingyen megkapja a Néprajzi Híreket, Társaságunk tájékoztató folyóiratát. (A tagdíjak ennek előállítási költségét sem fedezik.)

Társaságunk másik — 100. évfolyamán már túljutott — nemzetközileg is ismert folyóirata az Ethnographia. Örömlénnk, ha Tagtársaink közül mind többen előfizetnék Társaságunk és a magyar néprajztudomány legrangosabb folyóiratát.

Kérjük, hogy munkájával, tagdíjának pontos fizetésével és aktív közreműködésével továbbra is támogassa a Magyar Néprajzi Társaság törekvéseit!

BARNA GÁBOR s.k.
a Magyar Néprajzi Társaság
főtitkára

ANDRÁSFALVY BERTALAN
a Magyar Néprajzi Társaság
elnöke

Gunda Béla a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja

Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának ajánlása az MTA rendes tagságára

Név: Gunda Béla.

Születési hely, idő: Temesfüves, 1911.

Akadémiai lev. tagságának kelte: 1990.

Jelenlegi munkahelye: ny. egy. tanár, tudományos tanácsadó, KLTE Néprajzi Intézet.

Gunda Béla 1911. december 25-én, Temesfüvesen (Temes m.) született. A budapesti tudományegyetem elvégzése után (1934) Györfly Istvánnak volt tanársegédje és Teleki Pálnak belső munkatársa, majd a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselője; 1943-tól a kolozsvári, 1949-től a debreceni egyetem néprajzi tanszékének vezető professzora. 1961-ben lett a történettudományok doktora; nyugalomba vonulása óta a neki köszönhetőleg európai hírű „debreceni iskola” tudományos tanácsadója; 1988-ban a Kossuth Lajos Tudományegyetem honoris causa doktora.

Egyetemi hallgató kora óta nemzetközileg is elismert tudományos munkásságot fejtett ki. Fő területe a magyar, kelet-európai és balkáni néprajz összehasonlító vizsgálata, de a rokottudományok (nyelvészet, archeológia stb.) eredményeinek ismeretében foglalkozik a folklór és a néprajzelmélet kérdéseivel is, amint erről két alapvető munkája („Ethnographica Carpathica”, 1966; „Ethnographica Carpatho-Balcanica”, 1979) és sok, a magyar népi mű-

műveltség regionális tagolódásáról, rétegeiről, az egyes etnikai csoportok kulturális alkataról írott tanulmánya is tanúskodik. A román vándorpásztorokról, a területszavakról, a nővénytérítés kulturális ökológiájáról írott dolgozatai nemzetközi érdeklődést keltettek és osztatlan elismerésnek örvendenek. Foglalkozik a család- és pásztorszervezettel, az építkezés és a társadalmi organizáció kapcsolataival, de szemiotikai kérdésekkel, rólvasó szövegek, román—szerb eredetmondák stb. értelmezésével is.

Amerikai kutatóútjának eredményei olvashatók a Columbus előtti állattenyésztéssel és földműveléssel foglalkozó írásaiban.

Kiemelendő nevelő tevékenysége. Tanftványai ott vannak mind a négy egyetemünkön, az akadémiai kutatócsoportban, múzeumainkban. Fáradhatatlan szervező és szerkesztő, amint ezt pl. a „Fishing Culture of the World” kötetei és nemzetközi folyóiratok szerkesztőbizottsági tagságai szemléltetik. Ő kezdeményezte a „Magyar Néprajzi Atlasz”-t, a „Magyar Néprajzi Lexikon”-t, és számos idegennyelvű néprajzi kiadványt („Viehucht...”, „Getreidebau...” stb.).

Nyugalomba vonulása óta is fiatalokat megszügyenítő energiával, fáradhatatlanul dolgozik (a közelmúltban — 1989 — jelent meg „A rostaforgató asszony” c. kötete) mint a KLTE Néprajzi Tanszékéhez telepített akadémiai kutatócsoport tudományos tanácsadója. Joggal mondhatjuk el, hogy Gunda Béla továbbra is a legszeleesebb perspektívában dolgozó és talán legtermékenyebb néprajztudósunk, akinek nemzetközi reputációja feltétlenül megérdemelné a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagságát.

Budapest, 1991. május 7.

BORZSÁK ISTVÁN
az MTA r. tagja

NÉMETH G. BÉLA
az MTA r. tagja

HERMAN JÓZSEF
az MTA r. tagja

POSZLER GYÖRGY
az MTA I. tagja

Előterjesztés

a Magyar Tudományos Akadémia 1991. évi közgyűléséhez
Gunda Béla levelező tag rendes taggá történő megválasztására

A Magyar Tudományos Akadémia decemberi rendkívüli közgyűlésének felhatalmazása alapján előterjesztés készült az 1991. évi rendes közgyűlés számára levelező tagoknak rendes taggá történő választására.

A fentiek szerint elhatározott tagválasztás előkészítésére kiküldött Bizottság az Elnökség 1991. áprilisi ülésére tett személyi javaslatokat, amelyeket az Elnökség elfogadott, és a jelen közgyűlés elé terjesztett.

Az Elnökség döntését követően a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya 1991. május 7-én javasolta rendes taggá választani

Gunda Bélát,

aki az osztályülésen 17-1 „igen” szavazatot kapott 1 „tartózkodás” ellenében.

A Bizottság az osztályjavaslat alapján kiegészítő előterjesztést tett az Elnökség részére, amelyet az — 1991. május 9-én tartott rendkívüli ülésén — titkos szavazással elfogadott, és ennek eredményeként

javasolja

a Közgyűlésnek, hogy Gunda Béla levelező tagot válassza meg az Akadémia rendes tagjává.

Budapest, 1991. május 9.

KOSÁRY DOMOKOS
elnök

*

Az MTA 1991. évi 151. közgyűlése

Az 1990. decemberi rendkívüli közgyűlés a rehabilitációval összefüggésben kimondta: „hozzájárul ahhoz, hogy — kivételesen indokolt esetben — a tudományos osztályok az alapszabályokban foglalt eljárás keretében, javaslatot tegyenek levelező tagoknak az 1991. évi rendes közgyűlésen, rendes taggá történő megválasztására.” E döntés alapján a közgyűlés titkos szavazással Gunda Bélát [...] rendes taggá választotta meg. (Magyar Tudomány, 1991. 6. sz. 688. old.)

Balassa Iván a Kriza János Néprajzi Társaság tiszteletbeli elnöke

Kriza János Néprajzi Társaság
Kolozsvár

Tisztelt Balassa Iván!

Örömmel értesítem, hogy a Kriza János Néprajzi Társaság 1991. május 25—26-án Gyergyószentmiklóson tartotta meg évi közgyűlését, ahol Önt az egybegyűltektársaságunk tiszteletbeli elnökének választották meg.

Ez vállalása és elismerése annak a fáradhatatlan munkának és tudományos munkáságnak, mellyel a mesterséges vonalakkal elzárt és őszigetelt magyarságunkat próbálta összekötni, népünk kultúrájának sokszínűségében is egységességét felmutatni.

Adjon az Isten jó egészséget, hosszú munkás életet hídépítő tevékenységéhez!

Kolozsvár, 1991. május 29-én

Őszinte tisztelettel
POZSONY FERENC
elnök

A XIII. Nemzetközi Antropológiai és Etnológiai Világkongresszus előkészületei

Mexico City, 1993. július 28. — augusztus 5.

Megkezdődtek az antropológiai és néprajzi tudományok legátfogóbb világszervezete, az International Union of Anthropological and Ethnological Sciences XIII. kongresszusának előkészületei. E célból tartotta az IUAES Elnöksége és Végrehajtó Bizottsága soros ülését Mexico Cityben 1992. márciusának végén. Az ülésen részt vett PALÁDI-KOVÁCS ATTILA is, akit az előző, XII. kongresszusán (Zágráb, 1988) az IUAES Végrehajtó Bizottságának tagjává választottak. A magyar képviselet, részvétel szervezése érdekében megalakult az IUAES Nemzeti Bizottsága. Ez a bizottság több tudományszak képviselőiből állt össze (elnök: PALÁDI-KOVÁCS ATTILA, titkár: SÁRKÁNY MIHÁLY, tagok: BÖKÖNYI SÁNDOR, BOGLÁR LAJOS, EIBEN OTTÓ, HORÁNYI ÖZSÉB, HOFER TAMÁS és VOIGT VILMOS). A Nemzeti Bizottság 1992. márciusában tartott ülésén javaslatokat fogalmazott meg új nemzetközi komissziók alakítására, a XIII. kongresszus plenáris témáira, tematikus szimpóziumok rendezésére és a kiutazás gyakorlati tennedőire vonatkozóan (charter gép indítása, olcsó szálláslehetőségek, alapítványi támogatások). Felmerült az is, hogy a magyar résztvevők előadásait közös kötetbe szerkesztve jelentessük meg a kongresszusra, kiegészítve a kötetet a néprajzi, antropológiai tudományok magyarországi intézményeire, eredményeire vonatkozó információk gyűjteményével.

A kongresszus iránt érdeklődők fordulhatnak közvetlenül a szervező irodához:

Dr. LINDA MANZANILLA

Instituto de Investigaciones Antropológicas

UNAM — Dc. Universitaria

04510 Mexico D. F.

Fax: (52—5) 554—04—67, 548—36—67

Információkkal szolgálnak a Nemzeti Bizottság tagjai is, elsősorban SÁRKÁNY MIHÁLY titkár, az MTA Néprajzi Kutatóintézetében.

A XIII. Nemzetközi Antropológiai és Etnológiai Világkongresszus központi témája *A globális változás kulturális és biológiai dimenziói* címet kapta. Ez egyben az egyik legaktívabb nemzetközi komisszióknak az elnevezése is, amelyet az IUAES jelenlegi elnöke, LOURDES ARIZPE professzor vezet. A jelenlegi nemzetközi komissziók között számos olyan található, amelyhez a magyar etnológusok, folkloristák kapcsolódni tudnak. Említhető például a múzeumok és a kulturális örökség tematikát gondozó bizottság, a városantropológia, a vizuális antropológia, a táplálkozás, a népi jog, a néprajzi dokumentáció, a korcsoportok, a nők, a nomád népek stb. antropológiai kutatásának komissziói.

A kongresszusra 3000 delegátust várnak, a rendezvények hivatalos nyelve az angol és a spanyol lesz. Minden bizonnyal nagy hangsúlyt kapnak a harmadik világ népei, s a latin-amerikai országok.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

A X. Ethnographia Pannonica Szimpózium

Előzetes felhívás

A Magyar Néprajzi Társaság Ethnographia Pannonica Szakosztálya tájékoztatást kapott az Ethnographia Pannonica Austriaca elnökétől, Ass. Prof. Univ. Doz. Dr. OLAF BOCKHORN úrtól, hogy a soros Ethnographia Pannonica Szimpóziumot az osztrák fél 1992. október közepén tervezi megrendezni a burgenlandi Bernsteinben.

Az osztrák fél részéről javasolt témakör: *A jelen idők néprajza, A népi kultúra vándorlása a Pannon térségben*. Az előzetes témajavaslat szerint, a térségben kialakult aktuális okok következtében, indokolt a rasszizmus, nacionalizmus és az etnikai viszonylatok megvitatása, ill. a néprajz szempontjából történő megvilágítása. Az osztrák fél kéri a téma előjegyzését és a javasolt tárgykör megfontolását.

Az Ethnographia Pannonica Szakosztály ezúton hívja fel a figyelmet a javasolt témakörre és kéri mindazokat, *akik a tárgykörben előadóként részt kívánnak venni, hogy 1—2 oldalas magyar és német nyelvű előadás-tézissel, illetve tartalmi kivonattal jelezzék szándékukat* a Magyar Néprajzi Társaság titkárságán. Az osztrák fél tájékoztatása szerint a szimpóziummal kapcsolatos részletesebb és végleges információkat ez év végéig megkapjuk.

A Titkárságra beérkezett jelentkezések alapján a szakosztály a Választmány elé terjeszti a magyar résztvevőkre vonatkozó javaslatát.

Szombathely, 1991. november 5.

GRÁFIK IMRE
a Magyar Néprajzi Társaság
Ethnographia Pannonica Szakosztály
elnöke

„Asszonykezek dicsérete”

Néprajzkutató tábor

A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság Kiss Lajos Néprajzi Szakosztálya 1992. júliusában a temerini Hevér-tanyán fogja megtartani II. Néprajzkutató Táborát. A tábor célja: a jugoszláviai fiatal magyar önkéntes néprajzi gyűjtők továbbképzése. Téma: *Asszonykezek dicsérete*. Örömmel vennénk, ha ezen a rendezvényen a Magyar Néprajzi Társaság, a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság és a Kárpátaljai Magyar Néprajzi Társaság hivatásos és önkéntes néprajzkutatói is részt vennének, akár mint előadók, akár mint hallgatók. A Kiss Lajos Néprajzi Szakosztály a külföldieknek szállást és étkezést tud biztosítani, az utiköltséget mindenkinek magának kell fedeznie. Az érdeklődők az alábbi címen kaphatnak részletes felvilágosítást: Bordás Attila 21460 Vrbas, Mitita 105. Jugoszlávia. Telefon: Jugoszlávia—21—703—919.

A Kriza János Néprajzi Társaság konferenciája

Felhívás

A Kriza János Néprajzi Társaság 1992. október 23—24-én Kézdivásárhelyen rendezi meg *Háziipar—kismesterségek—céhes ipar* című konferenciáját. Ajánlott szempontok: anyagismeret; a műhely és felszerelése; munkafolyamatok, technológia, modernizálás; termelékenység, munkaszervezés; termékek, terméksorozatok; díszítés, díszítmények; értékesítés; a mester és a közösség; a mesterség tanulása.

A témakörök megközelíthetők globálisan vagy egy részletkérdés felől, egy falu vagy tájegység kontextusában, különböző módszerekkel. Az ülészakon az elméleti és értelmező előadások részesülnek előnyben. A Társaság adattára számára feldologzatlan anyagot is kérünk.

Várjuk a Kollégák jelentkezését! Kérjük, hogy az ülészak előtt egy hónappal jelezzék a konferencián való részvételi szándékukat, valamint előadásuk címét!

Tisztelettel

ZAKARIÁS ERZSÉBET

KESZEG VILMOS

A Sárrétudvari Baráti Kör Egyesület felhívása

Megalakult a Sárrétudvari Baráti Kör Egyesület. Céljaink között első a megírt monográfia megjelentetése, második a sárrétudvariak irodalmi és néprajzi ismereteinek elmélyítése, harmadik egy tájház létrehozása.

Mivel a község nem tudja az anyagi háttérrel biztosítani a mintegy 36 ívnyi könyv megjelentetéséhez, úgy gondoltuk, hogy belépéskor 500,- Ft-ot kérünk tagjainktól, ennek ellentételezésésként ingyen kapják meg monográfiánkat.

A megjelenés fél éven belül várható, Debrecenben, Ujváry Zoltán professzor gondozásában.

Kérjük, lépjen tagjaink közé! Tegye lehetővé monográfiánk megjelenését, valamint további céljaink teljesítését!

Jelentkezni a következő címen lehet: Madar Ilona 1014 Budapest, Táncsics M. u. 24. T.: 1—569—917.

Tisztelettel

a Sárrétudvari Baráti Kör Egyesület
elnöksége

A Martin György Alapítvány pályázati felhívása

Az alapítvány Kuratóriuma és Szakmai Bizottsága pályázatot hirdet táncfolklorisztikai, tánc-történeti, hangszeres népzenei, az előbbiekhöz kapcsolódó zenetörténeti, valamint kutatás-történeti anyaggyűjtésre (és dolgozatok írására) a magyarság és a kelet-közép-európai népek körében.

Pályázni lehet anyaggyűjtéssel (cédulaanyag és lejegyzések) és kész dolgozatokkal. Akár magyarul, akár más közép- és kelet-európai nyelven. A pályamunkák terjedelme korlátlan.

A pályázók lehetnek néprajzkutatók, táncsal foglalkozó gyakorlati szakemberek és amatőr néprajzi gyűjtők is.

A pályamunkákat 1992. dec. 15-ig kell beküldeni az MTA Zene tudományi Intézet címén Pálffy Gyulának, a Szakmai Bizottság titkárának (1250 Budapest, Pf. 28.).

Az alapítvány Szakmai Bizottsága a pályamunkákat 1993. jan. közepéig értékeli és javaslatot tesz a díjak odaltételére. Az eredményhirdetés 1993. februárjának első vagy második szombatján lesz. A tervezett díjak:

1 db I. díj 15.000,- Ft

2 db II. díj 10.000,- Ft

3 db III. díj 5.000,- Ft

Ezekon kívül a bizottság jutalmakat ad a díjat nem nyert, de figyelemre méltó pályamunkákat beküldők számára.

A pályamunkák a Zene tudományi Intézet Néptánc Archívumának Kézirattárába kerülnek, ahol a szerzők az írások további sorsáról kívánságuk szerint rendelkezhetnek. A közérdeklődésre számot tartó dolgozatokról értesítjük a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárát is.

A pályázatokhoz szükséges további információkat (pl. kérdőív, irodalom, stb) a pályázók a Szakmai Bizottság titkárától szerezhetik be a jelzett címen vagy személyesen.

a Martin György Alapítvány
Kuratóriuma és Szakmai Bizottsága

Új néprajzi folyóirat

A magyar néprajztudományban évekkel ezelőtt megfogalmazódott az igény egy, a határainkon túli magyarság kutatási eredményeit folyamatosan közreadó, annak módszertani kérdéseit is tárgyaló időszaki kiadvány iránt. A Budapesten 1991. május 18—19-én tartott szakmai tanácskozáson, valamint Sárospatakon, a III. Néprajzi Szemináriumon konkretizálódtak a megvalósítás keretei és formái, amelyeket az alábbiakban összegzünk, a tervezésben és megvalósításban érintettek által.

1. A kiadvány címe: Néprajzi Látóhatár.

2. Kiadó: Györffy István Néprajzi Egyesület mint lapgazda, a Művelődési és Közművelődési Minisztérium, a magyar néprajz különböző intézményeinek támogatásával. Az első szám kiadásának költségeit a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke biztosítja.

3. A Szerkesztő Bizottság elnökei: BALASSA IVÁN és UJVÁRY ZOLTÁN. Szerkesztő: VIGA GYULA. A Szerkesztő Bizottság tagjai: LÁBADI KÁROLY (Jugoszlávia), KESZEG VILMOS (Románia), LISZKA JÓZSEF (Cseh és Szlovák Köztársaság), GALAMBOS IRENEUSZ (Ausztria) és KÁLMÁN FERENC (Szovjetunió-Kárpátalja).

4. A kiadvány évente két alkalommal, számonként 10 nyomdai ív terjedelemben jelenik meg.

5. A szerkesztőség címe: Miskolc, Felszabadítók útja 28. Herman Ottó Múzeum (VIGA GYULA).

A Néprajzi Látóhatár a kárpát-medencei magyarság néprajzi orgánuma, s elsősorban a határainkon túli magyar népcsoportok kutatási eredményeinek megjelentetését tűzi célul. Mindenekelőtt a kint élő magyar kutatók publikációinak kiadását segíti, de közli a magyarországi kutatók vizsgálati eredményeit is. Főleg a hagyományos néprajz eredményeire figyel, de figyelemmel kíséri az érintkező művelődéstörténeti, agrártörténeti, honismereti kutatásokat is. A lap — lehetőségeihez mérten — összekötő kapocs kíván lenni a kárpát-medencei magyarság egyes csoportjai között.

Kelt Sárospatakon, 1991. július 2-án.

BALASSA IVÁN
BODÓ SÁNDOR

UJVÁRY ZOLTÁN
VIGA GYULA

Megvásárolható kiadványok

A megváltozott hagyomány

Évtizedes munka után, sok évi késéssel 500 pld.-ban megjelent a *Megváltozott hagyomány, Folklor, irodalom, művelődés a XVIII. században* (szerk.: HOPP LAJOS, KÜLLŐS IMOLA és VOIGT VILMOS. Bp., 1988. 536 p.) című kötet, amely XVIII. századi irodalmi, folklór és művelődéstörténeti tanulmányokat (22 tanulmányt) tartalmaz.

Amennyiben vásárolni óhajt a tanulmánykötetből, 250,- Ft-os áron megveheti az ELTE Folklore Tanszékén (Bp., Piarista köz 1. IV. emelet, 23. szoba, Mervel Myra könyvtárosnál).

Kérjük a tanszékvezetőket és intézményvezetőket, hogy a kis példányszám miatt mielőbb rendeljenek a kötetből az egyetemi, főiskolai, múzeumi stb. könyvtár(ak) részére is. Közületeknek számlát adunk.

Szíves üdvözléttel

a szerkesztők

Egy magyar szentember

Orosz István (1838—1922) önéletrajzát első ízben BÁLINT SÁNDOR, a magyar vallási néprajz iskolateremtő kutatója jelentette meg 1942-ben, amely 1991-ben hasonló kiadásban ismét napvilágot látott (*Egy magyar szentember, Orosz István önéletrajza*. Kiadja: BÁLINT SÁNDOR. Utószó: BARNÁ GÁBOR. Szolnok, 1991). A könyv bevezetőjében a kiadó ismerteti a paraszti énekköltő, nagyhírű búcsúvezér, népiesen *szentember*, Orosz István jelentőségét, elhelyezi a — tömör értékeléssel bemutatott — *szentemberek* sorában, a történelmi és társadalmi összefüggéseket is felvázolva. Idézzük BÁLINT SÁNDOR sorait: „... kézira-

tának kiadásával nemzeti kötelességet véltek teljesíteni, hiszen a magyar néplélekről való ismereteinket jellemző adatokkal, újszerű vonásokkal, finom szálakkal gazdagítja. A mű nagyérdekű önvallomása egy eszmélni kezdő paraszti léleknek, de ugyanakkor közvetlen rajza régivágású parasztságunk vallásos lelkivilágának is, melyről eddig jobbára csak közvetett tapasztalataink, sokszor csak elfogult, sőt erőszakolt nézeteink voltak... Az önéletrajz... nemcsak elméleti fejtegetéseknek, tudós elemzéseknek szolgálat bőséges anyagot, de mint emberi dokumentum, mint egyéni alkotás is méltó az elolvasásra... Ilyen paraszti memoire tudunkra egyedül áll az egyetemes folklórebán."

A könyv nélkülözhetetlen olvasmány minden néprajzkutató és lelkipásztor számára, de haszonnal és élvezettel forgathatja minden olvasója, különösen a Jászság területén, hiszen Orosz István Jászladányban született és élt.

Ára: 110,- Ft.

A kiadvány megrendelhető: Verseyhy Ferenc Megyei Könyvtár, 5000 Szolnok, Kossuth tér 4.

10 példány feletti igénynél 10% árkedvezményt adunk.

A parasztház története a Dél-Dunántúlon

Új könyv került ki a Szabadtéri Néprajzi Múzeum tudományos műhelyéből. Megjelent ZENTAI TÜNDE *A parasztház története a Dél-Dunántúlon* című műve, amelyben a szerző tizenöt éves kutatómunkája eredményeit összegzi.

A könyv a dél-dunántúli nagytáj házkultúrájának régóta hiányzó monográfiája. Témája átfogja Baranya, Somogy, Tolna, Dél-Zala, a Muraköz és a szlavóniai „magyar sziget” parasztházainak alakulását az Árpád-kortól a XX. századig. A néprajzi anyag bemutatása mellett számos levéltári forrást dolgoz fel, számba veszi a régészet, a nyelvtörténet és művészettörténet tanulságait. Részletesen jellemzi a régió nagy- és kistáji különbségeit, köztük az ott élő nemzetiségek lakáskultúráját. Elemzi a parasztház, a falusi középületek, az uradalmi, a nemesi és a városi építészet összefüggéseit. Külön fejezetet szentel a Dél-Dunántúl tájai, a népi építkezés kutatástörténete, a falanyag és falszerkezet, a tető, a tüzelőszervezetek, az alaprajz, a nyílászárók és a ház díszítése megismertetésének. Végül koronként és tájanként összefoglalja a ház fejlődésének fő tendenciáit és momentumait. Az összegzés németül és angolul is olvasható. A tanulmányt 150 szövegekőzti fotó, rajz és térkép illusztrálja.

Az igényesen tervezett könyvet a pécsi Pannonia Könyvek kiadó jelentette meg. Számos könyvesboltban kapható és megrendelhető a kiadónál (Pannonia Könyvek, 7621 Pécs, Székesfehérvár u. 5.). Ára: 590,- Ft.

A Magyar Néprajzi Társaság titkárságán megvásárolható kiadványok

Reprint kiadványok

Erdélyi Múzeum. LII. köt. 1—4. füz. Az utószót írta: BALASSA IVÁN és BENKŐ LORÁND.

[Kolozsvár, 1947] Budapest, 1990. 184 old.

85,- Ft

- JONES, W. HENRY—KROPF, LEWIS L.: *The Folk-Tales of the Magyars. Selection.* Szerk.: HÁLA JÓZSEF. KATONA LAJOS tanulmányával. Az utószót írta és a közölt mesék forrásadatait közölte: VOIGT VILMOS. [London, 1889] Budapest, 1989. 106 old. 50,- Ft
- KÁLLAY FERENC: *Magyar régiségek nyomozása.* Szerk.: HÁLA JÓZSEF. TÁLASI ISTVÁN tanulmányával. [Tudományos Gyűjtemény, 1823] Budapest, 1990. 57 old. 30,- Ft
- BÁTKY ZSIGMOND: *Magyarország néprajza.* Szerk.: HÁLA JÓZSEF. Az utószót írta: GUNDA BÉLA. [Budapest, 1905] Budapest, 1990. 83 old. 40,- Ft

Egyéb kiadványok

- Arator. Dolgozatok Balassa Iván 70. születésnapjára.* Szerk.: BALÁZS BÉLA és VOIGT VILMOS. Budapest, 1987. 268 old. 100,- Ft
- KÓSA LÁSZLÓ: *A Magyar Néprajzi Társaság története 1889—1989.* Budapest, 1989. 133 old. 100,- Ft
- Nemzetiség—Identitás. A IV. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai.* Szerk.: UJVÁRY ZOLTÁN közreműködésével EPERJESSY ERNŐ és KRUPA ANDRÁS. Békéscsaba—Debrecen, 1991. 549 old. 250,- Ft
- TAKÁCS LAJOS: *Tanulmányok a gabonatermesztés és az erdőgazdálkodás köréből a XVII—XIX. században.* Documentatio Ethnographica, 15. MTA Néprajzi Kutatóintézet. Budapest, 1991. 148 old. 100,- Ft
- A Duna menti népek hagyományos műveltsége. Tanulmányok Andrásfalvy Bertalan tiszteletére.* Szerk.: CSOMA ZSIGMOND, GYIVICSÁN ANNA, KRÍZA ILDIKÓ és LACKOVITS EMÓKE közreműködésével HALÁSZ PÉTER. Budapest, 1991. 760 old. 300,- Ft
- Magyar néphagyomány — európai néphagyomány. A Magyar Néprajzi Társaság 100. és a szervezett néprajzi gyűjtőmozgalom 50. évfordulója alkalmából rendezett emlékülés előadásai.* Szerk.: BALÁZS GÉZA és HALÁSZ PÉTER. Budapest—Debrecen, 1991. 244 old. 150,- Ft
- Hírharang. A Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság Tájékoztatója.* Az egyes számok ára: 25,- Ft
- A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője.* Az egyes számok ára: 25,- Ft

Javaslat a néprajzi ismeretterjesztő tevékenység áttekintésére és elősegítésére

Magyarországon néprajzi ismeretek rendszeres elsajátítása csak korlátozott mértékben lehetséges, mivel iskolai oktatása szórványos és esetleges. A felsőfokú oktatásban a már nagy hagyományú tanszékek, intézetek működése mellett újabbak kezdtek és kezdik meg működésüket, ezen a téren tehát előrelépésről beszélhetünk. Ugyancsak öröndetes, de nem rendszeres a néprajz megjelenése a pedagógusképzésben.

A néprajzi ismeretterjesztésnek nagy hagyományai, és kétségtelen eredményei vannak. Az ismeretterjesztés szerveinek, és a közművelődés intézményrendszerének jelenkori változásai miatt kívánatos, hogy a szakma fokozott figyelemmel álljon a néprajzi ismeretek terjesztése mellé.

A néprajzi ismeretterjesztés fontos fellegvái a múzeumok, amelyek hagyományos kiállító, anyagbemutató tevékenységük mellett különösen az utóbbi másfél évtizedben fejlesztették ki ismeretközvetítő, úgynevezett közművelődési tevékenységüket. A múzeumoknak ugyancsak nagy lehetősége van az ismeretterjesztés mellett esztétikai értékek közvetítésére is, amely szakterületünknek az ismeretterjesztésnél nem kevésbé fontos feladata.

A különböző művészeti mozgalmak sokat tettek azért, hogy népi kultúránkat, és a Magyarországon élő további népek kultúráját sokan megismerjék és megszeressék. Az iskolai esztétikai nevelésbe különböző mértékben épültek be a népi kultúra értékei.

Napjainkban az ismeretek terjesztésének, esztétikai értékek közvetítésének leghatásosabb eszköze a távközlés. A tudományszakunk képviselője és „médiákban” azonban esetleges, a bemutatandó anyagok, információk kiválasztásában nem működnek közre szakmánk eredményeiben járatos szakemberek. Ugyanakkor sok esetben szólnak olyan kérdésekről, vitatnak meg olyan témákat, amelyekre nézve értékes és közérdekű néprajzi, antropológiai eredmények állnának rendelkezésre.

A Magyar Néprajzi Társaság a néprajztudomány művelőit és az iránta érdeklődőket egyaránt tömöríti. Nem lévén olyan szerv, amely a néprajzi ismeretek közvetítését, a népi kultúra értékeinek népszerűsítését általában áttekinthetné, ezért a Magyar Néprajzi Társaságnak lenne talán erre legkedvezőbb lehetősége, a néprajz intézményeivel együttműködve.

Javaslatot teszek arra, hogy a Magyar Néprajzi Társaság vállaljon szerepet olyan összejövetelek szervezésében, amelyek célja a néprajzi ismeretterjesztés és oktatás jelen állapotának felmérése, és elősegítése. Ezeknek az összejöveteleknek a formája e pillanatban pontosan nem tervezhető meg, lévén, hogy az e téren megnyilvánuló érdeklődés mértéke még nem ismeretes. De elképzelhető egy, vagy több olyan ülészak, amelyen, vagy amelyeken részt vennének azok, akik az ismeretközvetítést, értékközvetítést eredményesen végezték és végzik, azok akik erre törekuszenek, a néprajzi ismeretterjesztésben résztvevő kutatók és muzeológusok, és a szakma fontos intézményeinek képviselői.

Meggyőződésem, hogy az ilyen jellegű találkozás a társadalom és szakterületünk érdekeit egyaránt szolgálja. A néprajz művelőinek, intézményeinek természetes érdeke, hogy ismereteit, eredményeit minél szélesebb körben adhassa közre egy olyan időszakban, amikor a közhasznúbb tevékenység bizonyítása, az iránta megnyilvánuló társadalmi érdeklődés létérdeke. Másrészt a néprajzi ismeretterjesztés értékközvetítés, a néprajzi, antropológiai gondolkodásmód megismerése valóságos gazdagodást jelent azok számára, akikhez eljut. Ezek nélkül nem képzelhető el nemzeti önismeret, más népek műveltsége iránti megértés és megbecsülés, de a szűkebb-tágabb környezetünkben lezajló társadalmi és politikai folyamatok megértése sem.

Egy ilyen jellegű és célkitűzésű összejövetelről először a Kiss Áron Magyar Játék Társaság Néprajzi Munkaközösségben gondolkodtunk, melynek titkára, TÁTRAI ZSUZSANNA és több tagja egyben a Magyar Néprajzi Társaság tagja is. Eredetileg a játék, népi játék területére korlátozódott volna. Úgy látjuk azonban, hogy a játékkultúra terjesztése is akkor lehet eredményes, ha ennek intézményes lehetőségei tisztázódtak.

Kérem az érdeklődőket, akik szívesen vennének részt a fent vázolt összejövetelen, e szándékukat jelezzék Társaságunk titkárságán.

GYÖRGYI ERZSÉBET

Az 1990-ben kandidátusi fokozatot elért kutatók. Az MTA Tudományos Minősítő Bizottsága titkárságának tájékoztatása szerint 1990-ben az alábbi kutatók szerezték meg a kandidátusi fokozatot: Veres László (1. az értekezés címe: Magyarország XVII—XIX. századi parasztüvegei, 2. a védés időpontja: 1990. febr. 16., opponensek: Heckenast Gusztáv és Szabó László); Dzseni Madzsarov (1. Azonosságok és eltérések a bolgár és a magyar hagyományos agrárkultúra struktúrájában, a gabonatermesztés példáján, 2. 1990. ápr. 18., 3. Selmeczi Kovács Attila és Szabó László); Bartha Elek (1. A népi vallásosság térbeli és időbeli szerkezete, 2. 1990. ápr. 25., 3. Bakó Ferenc és Pócs Éva); Zentai Tünde (1. A parasztház története a Dél-Dunántúlon, 2. 1990. május 18., 3. Dankó Imre és Kodolányi 'ános); Lukács László (1. A Káli-medencei lakóház a Dunántúl népi építészetében, 2. 1990. jún. 27., 3. Barabás Jenő és Füzös Endre); Fügedi Márta (1. Állatábrázolások a magyar népművészetben, 2. 1990. szept. 5., 3. Kádár Zoltán és K. Csilléry Klára); Hoppál Mihály (1. Jel és kultúra, 2. 1990. szept. 26., 3. Gráfik Imre és Voigt Vilmos); Henkey Gyula (1. A magyarság etnikai embertani képe, 2. 1990. nov. 5., 3. Bakó Ferenc és Gyenis Gyula); Bellon Tibor (1. A nagykovácsos mezővárosok állattartó gazdálkodása a XVIII—XIX. században, 2. 1990. dec. 10., 3. Szabadfalvi József és Szilágyi Miklós); Balázs Géza (1. A magyar égetett szeszes italok története, terminológiája és néprajza, 2. 1990. dec. 21., 3. Bódi Erzsébet és Csoma Zsigmond).

CIKKEK ÉS TANULMÁNYOK ORBÁN BALÁZSRÓL. 1990-ben, Orbán Balázs ha-

lálának 100. évfordulója alkalmából számos cikk és tanulmány jelent meg romániai és magyarországi lapokban (folyóiratunk az 1991/1. számban három cikket szentelt az évfordulónak). A hozzáánk eljutott írások adatait az alábbiakban közöljük. Csutak Levente: A nagy példakép (*Brassói Lapok*, 1990. márc. 2. 4—5. old.); T. Gulyás László: Orbán Balázs és a hazaszeretet (*Kalotaszeg*, 1990. 3. sz. 5. old.); Biró A. Zoltán: Szimbolikus értékű nevek (*A Hét*, 1990. ápr. 12. 3—4. old.); Fülöp Lajos: Száz éve halt meg a „legnagyobb székely” — A politikus Orbán Balázs (*Hargita Népe*, 1990. ápr. 18. 1. old.); Ferenczes István: Orbán Balázs őszikéi (*vers*) (*Hargita Népe*, 1990. ápr. 19. 1. old.); Bereczki Károly: Bennünk él idők végeztéig (*Hargita Népe*, 1990. ápr. 19. 1, 3. old.); Fülöp Lajos: Orbán Balázs hagyatéka (*Hargita Népe*, 1990. ápr. 19. 3. old.); Makra Csaba: In memoriam Orbán Balázs — A legnagyobb székely (*Magyar Nemzet*, 1990. ápr. 19. 6. old.); Szabó Gyula: Szállásadóm: Orbán Balázs (*Helikon*, 1990. ápr. 13. 7—8. old., ápr. 20. 1—3. old.); Lászlóffy Aladár: Orbán Balázs történetfilozófiája (*Helikon*, 1990. ápr. 20. 1, 3. old.); Katona Ádám: Orbán Balázs korszerűsége (*Szabadság*, 1990. ápr. 20. 2, 4. old.); Imreh István: A múltbeli minta (*A Hét*, 1990. ápr. 22. 3. old.); Lászlóffy Aladár: Orbán Balázs (*Keresztény Szó*, 1990. ápr. 22. 3. old.); Imreh István: Tallózás Orbán Balázs írásaiban (*Korunk*, 1990. 4. sz. 488—492. old.); Kerekes Árpád: A Székelyföld leírása című könyv bányászati vonatkozásai — Orbán Balázs (1829—1890) emlékezetére (*Bányászati és Kohászati Lapok* — *Bányászat*, 1990. 4. sz. 263—269. old.); Szepessy Géza: Orbán Balázs a Székelyföld bányászatáról (*Bá-*

*nyászati és Kohászati Lapok—Bányász-
at, 1990. 4. sz. 270—271. old.); Albert
Dávid: Orbán Balázs iskolái (Művelődés,
1990. 4—5. sz. 35—36. old.); Imreh Ist-
ván: A példázatot termő élet (Székely
Útkereső, 1990. 2. sz. 5. old.); Molnár-
né Hubbes Éva: Orbán Balázs — Torda
város díszpolgára (Székely Útkereső,
1990. 3. sz. 3. old.); Z. J.: Orbán Ba-
lázs (Székelység, 1990. 1. sz. 3. old.);
Kovács Péter: Báró Orbán Balázusra em-
lékezünk (Unitárius Élet, 1990. júl.—
aug. 6—7. old.); Orbán Balázs korok
tükrében (Székely Útkereső, 1990. 4—5.
sz. 6—7. old.); Makra Csaba: Orbán Ba-
lázs (Élet és Tudomány, 1990. 35. sz.
1090. old.); Molnárné Hubbes Éva:
Könyvtárvallatás Orbán Balázsról (A
Céh, 1991. jan. 31—32. old.). (Hála J.)*

**Magyarországon is kapható a Művelő-
dés.** Az 1989-ben Romániában bekövet-
kezett fordulat után újraindult a négy
évig szünetelő (betiltott) Művelődés cí-
mű közművelődési folyóirat (a szerkesz-
tőség időközben Bukarestből Kolozsvár-
ra költözött), amely a romániai magyar
néprajzkutatók egyik legfontosabb orgá-
numa is volt és maradt (a Vadrózsák cí-
mű rovatban számos fontos tanulmány,
anyagközlés stb. jelent és jelenik meg).
A folyóirat Magyarországon a következő
címen kapható, ill. rendelhető meg: Püs-
ki Kiadó Kft. Könyvesháza, 1013 Buda-
pest, Krisztina krt. 26.

DOMONKOS OTTÓ KITÜNTETÉSE. *Do-
monkos Ottó a soproni múzeumügyért
és a kézművesipar-történet területén ki-
fejtett munkássága elismeréseként
1990-ben Pro Urbe Sopron kitüntetés-
ben részesült.*

Újjáalakult a Néprajzi Bizottság. 1990.
őszén újjáalakult az MTA Nyelv- és Iro-
dalomtudományok Osztályának Néprajzi
Bizottsága, amely szaktudományunk leg-
főbb akadémiai szerve. Elnöke Gunda
Béla akadémikus, titkára Bodó Sándor
kandidátus, tagjai: Andrásfalvy Bertalan,
Balassa Iván, Barna Gábor, Boglár La-
jos, Fűzes Endre, Juhász Antal, Kisbán
Eszter, Kodolányi János, Kósa László,
Krlza Ildikó, Lukács László, Paládi-Ko-
vács Attila, Sárkány Mihály, Selmeczi
Kovács Attila, Szabadfalvi József, Szilá-
gyi Miklós, Ujváry Zoltán és Voigt Vil-
mos. Az új Néprajzi Bizottság megbízá-
sa 1993-ig terjed ki.

TULIPÁN FÜZETEK. *E címmel indult
meg 1990 decemberében Sepsiszent-
györgyön egy új, kéthetente megjelenő
„székelyföldi ismeretterjesztő folyóirat”,
amely elsősorban a honismereti ismeret-
terjesztést tekinti céljának. Szerkesztik:
Nagy Sándorné és Tulit Ilona. A folyóí-
rat állandó rovatai: Hazád bárhol lehet,
de hazád csak egy van; Székely nép-
rajz; Székelyföldi iskolák; Legenda és
történelem; A hit: erdő; Múzeumokban
őrizzük; Székelyföld nagyjai; Szépen
magyarul — szépen emberül; Cserké-
szélet.*

Roma Rádió — Cigányféléora. A Amali-
pe Cigány Kultúra- és Hagyományörző
Egyesület Roma Rádió néven regionális
rádióadó beindítását tervezi, amelyről
Daróczi Ágnesnek, az egyesület egyik
vezetőjének tájékoztatása alapján a kö-
vetkezőket közölte a Magyar Nemzet:
„Terveink között szerepel [...] olyan stú-
dió létrehozása, amely életlehetőséget
ad a cigány kultúrának. S ez nemcsak
misszió, hanem akár üzlet is lehet. [...] A
tömegkommunikációs eszközökben, el-

sősorban a televízióban és a rádióban még mindig kevés lehetőséget kap az ötszázézes cigányság a megszólalásra. A rádióban kéthetente mindössze fél óra jut nekik. Ezért határozta el az egyesület, hogy regionális kereskedelmi rádiót indít, először Budapesten, a frekvenciamoratórium feloldása után. Magazinműsorokat, beszélgetéseket képzelnek el, sok zenével. Elsősorban magyarul szól majd a Roma Rádió, de cigány és beás nyelvű műsorok is elhangzanak majd.” ([dési]: *Cigánymúzeum, táncszínház, archívum — Roma Rádió, Budapest*. Magyar Nemzet, 1990. nov. 7. 4. old.). 1991. április 18-án 17 óra 5 perckor a Magyar Rádió ismét közvetíteni kezdte *Cigányféléóra* című műsorát. Szándékaikról és terveikről Sóskuti Mária szerkesztő az alábbi tájékoztatást adta az Esti Hírlap riporterének: „Szándékaink szerint ez a műsor mindenkihez szól, aki a magyar társadalom — ezen belül a cigányság — problémái iránt érdeklődik. [...] Szeretnénk sok valós információval szolgálni, hiszen nagyon kevés az, amit igazán helyesen tudnak egymásról a magyarok és a cigányok. Ennek érdekében foglalkozunk a cigányság történelmével, múltjával, folklórával, jelenével, kultúrájával, művészetével egyaránt. Nemkevésbé mindazzal a sok súlyos társadalmi feszültséggel, ami napjainkban a cigányságot a szokásosnál is jobban sújtja. [...] A cigányság életében kiemelten jelentős dolog a zene. [...] Mi általában autentikus cigányfolklórt közvetítünk, de emellett megszólal esetenként a magyar cigányzene is. Úgy gondoljuk, hogy a zene híd lehet a két nép között.” (*Híd két nép között*. Esti Hírlap, 1991. ápr. 18. 12. old.).

A VESZPRÉMI AKADÉMIAI BIZOTTSÁG SZAK- ÉS MUNKABIZOTTSÁGAINAK 1990. ÉVI MUNKÁJÁRÓL. A VEAB Értesítő 1991-ben megjelent számában közölte a beszámolókat a szak- és munkabizottságok 1990. évi munkájáról. A Magyarságkutatói Munkabizottság tevékenységéről a 101–102. oldalakon, a Kézművesipar-történeti Munkabizottság eredményeiről a 106–107. oldalakon, a Néprajzi Munkabizottság munkájáról pedig a 107–108. oldalakon olvashatunk.

Újraindult a Székelység. 1990. tavaszán a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum köré csopotosuló helytörténészek és néprajzkutatók újraindították a Bányai János, jeles erdélyi geológus által 1931-ben megalapított (és 1944-ig megjelent), „a Székelyföldet és népét ismertető folyóirat”-ot, a Székelységet. A szerkesztőbizottság (Hermann Gusztáv Mihály felelős szerkesztő, Gyöngyössi János, Veress Péter és Zepeczner Jenő) kiemelt feladatnak tekinti a diktatúra idején drasztikusan visszaszorított helytörténeti és néprajzi cikkek közlését.

EMLÉKTÁBLA A REGULY-CSÚCSON. 1990. júl. 28. és aug. 8. között szovjet–magyar tudományos (geológiai, geomorfológiai, zoológiai és botanikai megfigyeléseket végző) expedíció tartózkodott a Sarki-Urálban, ott, ahol a múlt század közepén néprajzi és nyelvészeti kutatásait végezve Reguly Antal is járt. Ez expedíció tagjai júl. 30-án helyezték el a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Földrajzi Társaság és a Magyar Természetbarát Szövetség orosz és magyar nyelvű emléktábláját a Magyar kutató tiszteletére, a róla elnevezett Reguly-csúcson.

Bodor Béla Domokos Pál Péter „Múltba néző” című könyvéről. Kevés Domokos Pál Péterhez fogható tudóst ismer a magyar tudománytörténet. Szokás az „utolsó polihisztorok” titulálni, ami azért is értelmetlen, mert ő az élő példa arra, hogy *csak* a polihisztorok tudnak az emberről érvényes gondolatokat megfogalmazni. Nem arról van szó, hogy az ismeretek beláthatatlan tömegével mutatna be bűvészmutatványokat; mindössze birtokában van azoknak a tényeknek, amik kutatásaihoz szükségesek. A problémák, amiket megold, részletkérdések. Egy ballada szövegértelmezése. A „szültő” (furulya), ma már csak a moldvai csángó nyelvjárásban megmaradt szó mari (cseremis) nyelvig vezető etimológiája. Népművészeti, néprajzi, népi ipartörténeti, zeneelméleti, tánc történeti részproblémák. Csakhogy az a mód, az a félelmetes tárgyismeret, amivel ezeket a részletkérdéseket megvilágítja, lélegzetelállító távlatot ad minden látszólagos apróságnak; egész tudományágak kapnak lendületet egy-egy tízoldalas dolgozatától. Kodály egyszer elpanaszolta, hogy a XVIII. század magyar zenéjéből csak hat dallamot ismerünk: Domokos előkeresett még kétszázat. A moldvai csángó magyarságról pedig aligha tud bárki is többet, mint ő. Úgy írta meg a történetüket ezer évre visszamenőleg, hogy nincs kijelentése, ami ne dokumentumon alapulna. (A moldvai magyarság, Magvető, 1987). Tanulmányainak ez az első gyűjteménye nemzeti önismeretünk semmihez sem hasonlítható fontosságú alapműve. (*Ex libris.* Élet és Irodalom. 1990. szept. 28. 11. old.).

EMLÉKMŰ RAJECZKY BENJAMINNAK. Pásztor szobrot szándékozik állítani Kodály Zoltán egykori munkatársának, az

utolsó pásztói ciszterci perjelnek, a kiváló népzene kutatónak és zenetörténésznek, Rajeczky Benjaminnak, aki éltizedekig e városban élt és alkotott. A szobor megalkotását Szervátiusz Tibor vállalta. Akik ehhez anyagi támogatást kívánnak nyújtani, az alábbi számú, a pásztói OTP-fióknál megnyitott számlára küldjék adományukat: 753—001265.

Megvásárolható a Hírharang és az Értesítő. A Hírharang (a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság Tájékoztatója) és a Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője megvásárolható Társaságunk Titkárságán. Az egyes számok ára: 25,- Ft.

KATONA LAJOS KÖNYVTÁR VÁCON. A váci városi könyvtár 1985. jan. 18. óta a város nagy szülöttjének, Katona Lajosnak a nevét viseli. A könyvtár munkatársai célként tűzték ki Katona Lajos műveinek összegyűjtését és az egykori jeles folklorista emlékének ápolását.

Erdélyi Zsuzsanna Bari Károly „Az erdő anyja, Cigány népmesék és néphagyományok” című könyvéről. Terjedelmes, tanulmány-értékű ismertetést közölt Bari Károly legújabb könyvéről Erdélyi Zsuzsanna az Élet és Irodalomban (*A cigány folklór könyve.* 1991. jan. 4. 10. old.), amelyből az alábbi részletet idézzük: Bari tanulmánya tehát jól készíti föl az olvasót a cigányság kultúrájának befogadására, gondolkodás- és látásmódjának alaposabb megismerésére, a mindezeket különösképpen sűrítő mesehagyomány megértésére. E hagyományban egyszerre van jelen valóság és képzelet, élmény és költészet, s ezt egy folklorista költő tárja eléink, anyag és ember szerencsés találkozásaként.

Bari Károly kötete egyszerre folklór és poézis. Ő, a gyűjtőköltő látja így népe hagyományozott örökségét: a valóságos és a valóságfeletti összességének egymásba oladásában. Egyidejűleg tudománynak és költészetnek, amely sűrít és kivett. E hagyomány, ha részleteiben elemezzük, földrészeket egymásba kapcsoló makrovilágról ad hírt. Közösségi élményeket, tudatformákat, képzeteket közvetít, az egyén látószögébe helyezi/sűríti a népi alsó-világot, felső-világot. Közben fölillantja a mitikus szféra mögött rejlő múltbéli valóságot. Sejteti a nemzedékek szaván költészetté tisztuló cigánysors mélysegeit.

MADÁCH-DÍJAT KAPOTT NAGY ZOLTÁN. *A Madách-díjat a Nógrád Megyei Önkormányzat adja ki évenként olyan személyeknek vagy csoportoknak, akik, ill. amelyek művészeti, kulturális téren kimagasló eredményt érnek el. 1991. januárjában Nagy Zoltán salgótarjáni középiskolai tanárnak adományozták a díjat húszéves önkéntes néprajzkutatói munkásságáért. Nagy Zoltán (akit Társaságunk 1989-ben Sebestyén Gyula-emlékéremmel tüntetett ki) elsősorban a Palócföld népzenejének és népmeséinek kutatásával foglalkozik. Eddig megjelent kötetei: Nógrádi bányászdalok (Salgótarján, 1972), Nógrádi summásdalok (uo., 1975), Nógrádi balladák (uo., 1977), Póruházi szerelmesek — Tréfás palóc mesék (uo., 1987), Megpatkolt boszorkány (Bp., 1987), Az ikertündérek (uo., 1990).*

A Honismeret repertórium. Megjelent a Honismeret 1—15. évfolyamának (1972—1987) összesített repertórium, amely 100,- Ft-ért a következő címen vásárolható, ill. rendelhető meg: Honis-

mereti Szövetség, Budapest, XII. ker. Szoboszlai u. 2/4.

ZSIDÓ MÚZEUM BALASSAGYARMATON. *A történelmi Magyarország egyik legszebb és legnagyobb zsinagógája volt a balassagyarmati, amelyet 1944-ben a németek felrobbantottak. Ezt követően a hajdani legényegylet épületét használták imaházként a város izraelita polgárai. Miután a városban ma már alig néhány, vallását gyakorló izraelita él, a tervek szerint az imaházban rendezik be a város zsidó múzeumát és kegyeleti helyét. A majdan itt bemutatásra kerülő relikviák összegyűjtéséhez segítséget ajánlott fel a Budapesti Zsidó Hitközség, a Zsidó Világkongresszus Kelet-Európai Irodája és a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége.*

Ünnepségek a hatszázéves Jászkiséren. A több mint hatezres lélekszámú Jászkisér 1991-ben ünnepelte meg fennállásának hatszázéves évfordulóját. Az évfordulóról 1991. febr. 4-én a Győri János tanár által vezetett, a kiváló jászszági néprajzi gyűjtő nevét viselő Csete Balázs Honismereti Szakkör rendezvényén emlékeztek meg. A jászkisériek egy áprilistól szeptemberig tartó rendezvény-sorozatot is szerveztek, amelyek részeként előadások hangzottak el többek között a jászok eredetéről, valamint a jászok és az oszétok rokonságáról.

A MARTIN GYÖRGY ALAPÍTVÁNY DÍJAZOTTJAI. *A Martin György Alapítvány pályázati felhívására — amely ezután évente ismétlődik majd — 1990-ben 11 pályamunka érkezett. Az 1991. febr. 9-én tartott eredményhirdetéssel egybekötött előadónál a következő végered-*

mény kihirdetésének lehettek tanúi az egybegyűltek: *Béres András és Takács András (a pályamunkák beadása alapján, de elsősorban eddigi munkásságukat figyelembe véve) első díjat (15—15.000,- Ft), Jókai Mária (pályamunkájára és eddigi munkásságára) második díjat (10.000,- Ft), Szávai József pedig harmadik díjat (5.000,- Ft) nyert. A többi pályázó könyv és/vagy hanglezemzetalomban részesült. Az előadóülésnek az MTA Zenetudományi Intézete adott otthont a Kodály-teremben. (Pálffy Gyula)*

A néprajz és a helytörténet szerepe az iskolai oktatásban. E címmel rendeztek tudományos tanácskozást Pozsonyban 1991. febr. 9-én. Pukkai László, Barsi Ernő, Ág Tibor, Fehérvary Magda és Fülöp Laura előadásait a Hírharang 1991/1—2. száma (3—17. old.) közölte.

LUKÁCS LÁSZLÓ NÉMET NYELVŰ CIKKE A MAGYAR NÉPRAJZI INTÉZMÉNYEKRŐL. A bonni Alexander von Humboldt Alapítvány kutatói ösztöndíjával 1990. okt. 1. óta Németországban tartózkodó Lukács László a Zeitschrift für Volkskunde című folyóiratban (87. Jg. 1991/II. pp. 263—268.) cikket közölt a magyar néprajzi kutatóhelyek (MTA Néprajzi Kutatóintézet, egyetemek, múzeumok) és társaságok (Magyar Néprajzi Társaság, Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság, Kriza János Néprajzi Társaság) történetéről, tevékenységéről és kiadványairól.

Tisovszky Zsuzsanna ösztöndíja. Tisovszky Zsuzsanna, az esztergomi Ballassa Bálint Múzeum néprajzkutatója 1991-ben 3 hónapos megyei ösztöndí-

jat kapott a Komárom—Esztergom megyei népszokások összegyűjtésére.

BÁNYÁSZATI SKANZEN TATABÁNYÁN. A bányamunkát, a bányászcsaládok egykori életét bemutató skanzen kialakítását kezdte meg 1991-ben a tatabányai múzeum. E célra a már bezárt 15-ös aknát választották ki.

Kiss Géza-emlékülés. A Baranya megyei Sellyén és Kákicson emlékülést tartottak 1991. márc. 2-án Kiss Géza református lelkész, néprajzi és nyelvjárási gyűjtő, az ormánság jeles kutatója születésének 100. évfordulója alkalmából.

AZ ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS KUTATÁSI ALAPBÓL TÁMOGATOTT PÁLYÁZATOK. Az OTKA-bizottság 1991. márc. 4-én döntött az 1990-ben benyújtott pályázatok támogatásáról. Az alábbiakban a támogatott néprajzi pályázatok adatait (a témavezető neve, a téma megnevezése, az 1991-re adott támogatás összege ezer forintban) közöljük a Magyar Tudomány 1991/8. számának melléklete alapján. Szabó László: Jász-Nagykun-Szolnok megye néprajzi csoportjainak folklórja (150 eFt); Barabás Jenő: A Délnyugat-Dunántúl történeti, néprajzi kistájai (150 eFt); Selmeczi Kovács Attila: A néprajzi tárgyak, tárgyegyüttesek mint a nemzeti kultúra dokumentumai (tárgytörténeti és tipológiai kutatások) (200 eFt); Oláh Gyula: Kelet-Közép-Európa parasztsága (agrárnépessége) műveltségének és életformája átalakulásának vizsgálata (a hagyományos kultúra felbomlása, a kényszer-kollektívizálás és a meginduló kistermelői életforma művelődési problémáinak kutatása) (575 eFt); Ujváry Zoltán: A vallás etnikai funkciói

és szerepe a nemzetiségi kultúrák fennmaradásában (150 eFt); *Ujváry Zoltán*: A Kárpát-medence cigánységének történeti-néprajzi vizsgálata (100 eFt); *Órsi Julianna*: A nagykun települések társadalomszervezete a XVIII. századtól napjainkig (50 eFt); *Pócs Éva*: Hatások, konfliktusok és változások az újkor népi mentalitás-történetében (történeti-néprajzi vizsgálatok a XVI—XVIII. századi levéltári források és kéziratos irodalom alapján) (775 eFt); *Juhász Antal*: Migráció és településtörténet a Duna-Tisza-közén a XVIII. század elejétől a XX. század közepéig (200 eFt); *Szilágyi Miklós*: Társadalmi változások és a tradicionális kultúra átalakítása Magyarországon a XIX—XX. században (975 eFt); *Vargyas Gábor*: Kulturális változás és modernizáció a harmadik világban (411 eFt).

Megalakult a Honismereti Szövetség Határontúli Magyar Albizottsága. 1991. márc. 8-án tartotta meg alakuló ülését a Honismereti Szövetség Határontúli Magyar Albizottsága. A szomszéd országok magyar helytörténeti és önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalmát serkenteni, módszertanilag segíteni kívánó testület erdélyi, vajdasági, horvátországi, szlovéniai, burgenlandi, felvidéki és kárpátaljai szakembereket tömörít. A Miniszterelnöki Hivatal Határontúli Magyarok Titkársága által támogatott albizottság évente három alkalommal fog ülésezni. A Honismereti Szövetség égisze alatt hamarosan megalakul a hazai Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Albizottsága is, amely döntően magyarországi nemzetiségi szakemberek részvételével működik majd.

VAJDASÁGI HÍREK. Újabb néprajzi gyűjteménnyel gazdagodott a vajdasá-

gi magyarok népéletét bemutató kiállítások sora. Az északnyugat-bácskai Kupuszinán (Bácskertesén) 1991. március 10-én állandó néprajzi gyűjtemény nyílt, amely az a magyar községre jellemző ház helyiségeit mutatja be a századfordulóig. A gyűjteményt a helyi Petőfi Sándor Művelődési Egyesület Néprajzi Csoportja rendezte be. Már 6 éve sikeresen működik az újvidéki székhelyű Tavasz a Ceneji Szállításokon Művelődéstörténeti Egyesület, amely maga köré gyűjti a Vajdaság történelmével, művelődéstörténetével és néprajzával foglalkozó szakembereket. Eddig a lótartról, a búzáról, az eperről és a vadászatról rendeztek tudományos tanácskozásokat. Idén 1991. márc. 15-én tartotta meg az egyesület tanácskozását a bácskai Kupuszinán, amelyet a vajdasági lakodaloknak szenteltek. Több előadás hangzott el a szerb, a bunyevác, a sokác és a szlovák lakodalom szokásairól. A vajdasági magyarok lakodalmi hagyományairól Beszédes Valéria és Silling István szólt, valamint értékes előadást tartott Sofija Dimitrijević. A tanácskozás anyaga nyomtatásban is megjelent. Szerkesztője Veselin Lazic, a Újvidéki Egyetem Mezőgazdasági Karának tanára. A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság néprajzi szekciójára a vajdasági népzene jelene és jövője címmel vitadélutánt tartott 1991. jún. 16-án Ómoravicán. Vitaindítójában Szöllösy Vágó László szólt a vajdasági magyar népzene kutatás történetéről, míg Bodor Anikó a vajdasági magyar népzene mai állapotáról, a zenei hagyományokról, műfajokról beszélt. A résztvevők külön foglalkoztak a táncmozgalmak jelentőségével és a népzenei hagyományok megőrzésének fontosságával. (Silling István)

Tarján Tamás Nagy Olga „Világgá futó szavak” című könyvéről. A rovatszerkesztő a lelkemre kötötte, hogy „angolosan”, csakis tárgyyszerűen írjak a könyvekről. Úgy írok róluk, amennyire megy. De egy Tersánszky Józsi Jenő-monográfiával a fiókomban el tudom-e hallgatni, hogy Nagy Olga mutatta be nekem azt a Tersánszky-rokont, akinek csupán a külsejéből többet értettem meg a nagy vagabundusról, mint ezer tanulmányból? E magánügy attól válhat közügyggyé, hogy az élőbeszédszerű stílusáról nevezetes (bár a mondatok szótagjait, harmóniáját, zenéjét az ujjain számoló!) T. J. J. is örömmel olvasná a *Gondolatok az élőbeszédről* című bevezetést, és több regényre elegendő anyagot lelne a férfiak és nők emlékezésében, az *Orcád verítékével* „népi szociográfiájában”, a *Törvények és törvényszegők* „paraszi etikájában”.

Nagy Olga az a magyar néprajzos, aki nem rajzolja a népet. Nagy Olga szépíró, bár nemcsak a szépet írja meg, és remeklő stílusában mindig őrzi a tárgyilagosságot (=angolosságot). A Maros megyei Nagyernye szülőtte valójában mindig „rendhagyó néprajzi jegyzeteket” bocsát közre. Egyik mottóját Karácsony Sándortól vette. Kötetének taglalása helyett ezt idézem: „...Én és te beszélünk, és ezért, innen és így van a kultúra.” (*Ex libris*. Élet és Irodalom, 1991. márc. 15. 11. old.).

LATIN-AMERIKAI NAP A MARCIBÁNYI TÉREN. *Latin-Amerikai Napot tartottak 1991. márc. 21-én Budapesten, a Marcibányi Téri Művelődési Központban. Filmvetítések, előadások, koncertek tették változatossá a programot és egy, a latin-amerikai népek viseletét és hangsze-*

reit bemutató kiállítást is megtekinthettek az érdeklődők.

Magyar néprajzi gyűjtemények és tájházak Szlovákiában. A Szlovákiában lévő magyar néprajzi gyűjtemények és tájházak „kataszter”-ét tette közzé a Hírhang 1991/3. (18—23. old.) és 4. (23—24. old.) száma. Bár a „kataszter” nem teljes, kiegészítésre szorul (a szerkesztőséghez beküldött kiegészítéseket folyamatosan közzé fogják tenni), így is széles körképet ad a szlovákiai magyar néprajzi gyűjteményekről.

ORBÁN BALÁZS SZOBRÁNAK FELÁLLÍTÁSÁT TERVEZIK SZÉKELYUDVARHELYEN. *A székelyudvarhelyi Orbán Balázs Köz művelődési Egyesület egész alakos Orbán Balázs-szobor felállítását kezdeményezte. Ennek érdekében szoboralkalmazást hozott létre és kiírtak egy nemzetközi szoborpályázatot is. Az egyesület fenntartásához, ill. a szobor elkészítéséhez támogatókat keresnek, adományokat várnak. Postacímük: Tamási Áron u. 15. 4150-Székelyudvarhely-Odorheiu Secuiesc — Románia. Lej-folyószámuk: CEC-Odorheiu Secuiesc. Románia. Cont. nr. 45—11—45—11—09—35. Dollár-folyószámuk: Banca Comerciala Romana — Odorheiu Secuiesc. Cont. nr. 47—21—6—16—0062—0.*

„Új Révai”. A szekszárdi Babits Magyar—Amerikai Kiadó Rt. 1995-re befejezi a Révai Nagy Lexikona reprint változatának a kiadását, s már hozzákezdtek az e sorozathoz csatlakozó újabb tíz kötet elkészítéséhez. Az „Új Révai” az eredeti lexikon megjelenése óta eltelt évtizedek információit, adatait, eseményeit tartalmazza majd, értékelés és mi-nősítés nélkül (ill. jelzők nélkül, csupán

a tényekkel és adatokkal fog minősíteni). Az egyes kötetekben külön fejezetek mutatják majd be a határainkon túl, kisebbségi sorban élő magyarság életét, tudományos eredményeit és kultúráját.

BÖDÖNHAJÓ KERÜLT ELŐ A TISZÁBÓL. 1991 tavaszán egy tölgyfából faragott, 12 m hosszú és 1,5–2 m széles bödönhajót emelt ki a lakosság a Tisza medréből és jelentette be a nyíregyházi Jósa András Múzeumnak. A Tiszabecsnél előkerült csónaktestet (amelyről még nem tudják, hogy néprajzi tárgynak vagy régészeti leletnek kell-e tekinteni) a Sóstói Múzeumfaluba szállították, ahol a debreceni ATOMKI Izotóp Laboratóriumának munkatársai elkezdték korának meghatározását.

Japán Napok Szolnokon. Japán Napokat rendeztek Szolnokon 1991. áprilisában, amelynek keretében világhírű vállalatok és kereskedőházak technikai és mechanikai termékei mellett népművészeti alkotásokat is bemutattak.

A TUDOMÁNYOS MINŐSÍTŐ BIZOTTSÁG NÉPRAJZI SZAKBIZOTTSÁGA. 1991 tavaszán újjáalakult a TMB Néprajzi Szakbizottsága, amely a tudományos minősítés rendszerének megújításáig, megváltoztatásáig az eddigi gyakorlatnak megfelelően látja el feladatát. A TMB Néprajzi Szakbizottságának elnöke: Kodolányi János, titkára: Barna Gábor. A szakbizottság tagjai: Andrásfalvy Bertalan, Balassa M. Iván, Bodó Sándor, Boglár Lajos, Csilléry Klára, Juhász Antal, Kisbán Eszter, Kríza Ildikó, Paládi-Kovács Attila, Selmeczi Kovács Attila, Pócs Éva, Szabadfalvi József, Szabó László, Szilágyi Miklós és Ujváry Zoltán. A Néprajzi Szakbizottság képviselője a

TMB plénumán: Szabolcsi Miklós akadémikus.

Gunda Béla Teleki Pálról. Teleki Pál halálának 50. évfordulója alkalmából számos cikk jelent meg a lapokban a tudósról, Magyarország tragikus sorsú miniszterelnökéről. E cikkek közül felhívjuk a figyelmet Simkó Jánosnak Gunda Bélával és Szabó Emmával, Teleki Pál egykori tanítványaival készített interjújára („A vallás fék a népnek” — Ki fogta Teleki pisztolyát? 168 Óra, 1991. ápr. 2. 20–21. old.) és Gunda Béla A tudós Teleki című írására, amelyet a Népszabadságban (1991. ápr. 3. 9. old.) közölt.

PAPOK — MATYÓBAN. A Bárka Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. egyházi „divatbemutató”-t rendezett 1991. ápr. 10-én az Angolkisasszonyok budapesti templomában. A tervezők (egyebek mellett) kalocsai és matyóhímezéses papi palástokat, karingeket és ministránsingeket is ajánlottak az érdeklődőknek.

Kőrösi Csoma-díjat kapott Bethlenfalvy Géza. Az 1990. évi Kőrösi Csoma-díjat Bethlenfalvy Gézának adta át a Kőrösi Csoma Társaság 1991. ápr. 17-i közgyűlésén Hazai György elnök. A Magyar Tudományos Akadémia kutatójának adományozott díjjal a tibeti szent könyvvel, a *Kandzsúrral* kapcsolatban írt két művét, valamint a Kőrösi Csoma Sándor életművéhez kötődő különleges dokumentumok felfedezését és tudományos szervezői tevékenységét ismerték el. A díjat Ligeti Lajos, a neves magyar orientalista, az MTA egykori alelnöke alapította 1975-ben, s azóta kétévenként adják át a belső-ázsiai, tibeti és al-taisztikai kultúra tanulmányozása terén elért kiemelkedő eredményekért.

ELHUNYT BARTÓCZ JÓZSEF. 1991. ápr. 17-én elhunyt Bartócz József okleveles közgazda és könyvvizsgáló, nyugalmazott vezérigazgató-helyettes, a Veszprémi Akadémiai Bizottság Kézművesipar-történeti Munkabizottságának alapító tagja. Egyik elindítója volt a számlógépes forrásfeldolgozásnak (A magyarországi céhes kézműipar forrásanyagának katasztere. I—II. Bp., 1975), számos kézművesipar-történeti és néprajzi vonatkozású szakcikket és több könyvet (pl. A fa és a kő mesterei — A magyarországi építőipari céhek. Bp., 1976; Mezei grófok és más mesterségek. Bp., 1979) írt.

Újjáalakult az EMKE. 1991. április 20-án Brassóban újjáalakult az 1885-ben megalapított, majd 1946-ban kényszerrel megszüntetett Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület. Az egyesület alapszabályait a Művelődés (1991. 5—6. sz. 2—4. old.) közölte és a múltról, valamint az újjáalakulás körülményeiről és történetéről a Honismeretben (Derzsi Ottó: Ismét zászlót bontott az EMKE. 1991. 5. sz. 81—85. old.) olvashatunk cikket.

PETŐFI S. JÁNOS A PÉCSI EGYETEM DÍSZDOKTORA. Díszdoktorrá avatták a pécsi Janus Pannoniusz Tudományegyetemen Petőfi S. János nyelvészprofesszort. A 60 esztendőes német állampolgárságú olasz egyetemi tanár — akit bizonyított rokonai szálak fűznek a költő Petőfi Sándor családjához — Magyarországon szerzett matematika—fizika, majd német nyelvszakos diplomát, s a matematikai módszerek révén került kapcsolatba a nyelvtudománnyal. A 22 éve külföldön élő tudós gyakori vendég

és önzetlen segítőtárs a magyar nyelv-tudomány műhelyeiben.

Szabó Ágnes Róheim Géza „Magyar néphit és népszokások” című könyvéről. Ha netán ahhoz támadna kedvünk, hogy pálcával a kezünkben körülfussuk a házunkat meztelenül, igen fontos műveletet végeznénk. Dr. Róheim Géza könyve, melyet az 1925-ös megjelenés után most újra kiadtak, bőven szolgál magyarázattal. Az 1953-ban New Yorkban elhunyt szerző etnográfus, pszichoanalitikus volt. A népi kultúra történeti rétegeinek feltárására törekedett, s a magyar néphit témaköréből kiinduló kutatómunkája egyetemes néprajzi vizsgálattá bővült. A rokon népek szokásainak leírása mellett utal Európa szinte valamennyi népének életére, s mi több, a hinduk, kínaiak, indiánok, sőt a dél- ausztráliai euahlayik hiedelmeire is. Látszik, hatalmas ismeretanyag részletes taglalásával állunk szemben, ám aki nem kapott kedvet a tudományossághoz, az se csüggedjen, „látni fogjuk a küszöböt, mint a vagina szimbólumát.” Mert a szerző írásaiban a hiteles néprajzi anyagot pszichoanalitikus szemlélettel értelmezte. 1921-ben elnyerte a szellemi tudományokra alkalmazott pszichoanalízis köréből való legjobb munkára kitűzött nemzetközi pályadíjat. Freud tanítása nyomán a népszokások eredetét az anya—gyermek kapcsolatra, a kasztrációs félelemre, az orális és anális ösztönökre, és természetesen mindent a coitusra vezet vissza. Eközben persze ajánlatos elgondolkozni a pünkösti királyság tartalmán és veszélyein, a tűz- ugráson vagy a komatál küldésen. Ha eddig tudtunk is valami keveset a boszorkányokról, táltosokról, házi kígyókról vagy tündérekéről, most „eredeti példá-

nyaikat" megismerve tudatlanságunk miatt nem kell elszenvednünk az esetleges varázslatokat. Hisz a néphit nemcsak „rontásra” képes, ellenvarázslatokra tanít és biztos védelmet ad. „A hatás persze elmarad, de mivel a psziché alapvonása, hogy a zavaró momentumokat nem veszi tudomásul, a néphit bűvös hatást tulajdonít” a cselekvésnek. Dr. Róheim Géza „bűvös” könyvénel a hatás elmaradásáról aligha beszélhetünk. (*Ex libris. Élet és Irodalom*, 1991. ápr. 26. 11. old.).

A SZÉKELYFÖLD LEÍRÁSÁNAK ELSŐ ERDÉLYI KIADÁSA. Orbán Balázs A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népismei szempontból című, 1868 és 1873 között megjelent művét a sepsiszentgyörgyi Európai Idő Kiadó — Eurid Kft., első erdélyi kiadás-ként 25 füzetben szándékozik megjelentetni. A füzetek félhasonmás formában jelennek meg. A szerző utólagos kiegészítéseit és az előfizetők névsorát két további füzet fogja tartalmazni. Minden füzetből 1—100-ig terjedő számozással 100—100 számozott példány készül színtanyomásos színes borítóval. Az első füzetből 35000 példány jelent meg, amelyből több mint 30000 példányt előfizetők kapnak meg. A papír sajnos elég gyenge minőségű. A borítótervet az azóta sajnos elhunyt kiváló festőművész-grafikus, Baász Imre készítette. Felelős kiadó: Horváth Alpár. Nyomta és kötötte: a Sepsiszentgyörgyi Nyomda. (Forrai Tibor)

Interjúk. Az alábbiakban a közelmúltban megjelent következő néprajzi vonatkozású interjúkra hívjuk fel olvasóink figyelmét. *Válaszúton a néprajztudomány* címmel az Átmenetek (1990. 2. sz. 27—36.

old., riporter: Rostás Zoltán) Niedermüller Péterrel; *Pillanatképek egy élő műzeumról* címmel a Művelődés (1990. 8. sz. 8—10. old., r.: Magyar Vincze Enikő) Haszmann Pállal, az alsócsernátoni múzeum vezetőjével; *„Nem a romlást, hanem a váltást...”* címmel a Művelődés (1990. 8. sz. 17—18. old., r.: Gagy József) Szabó Judittal; *Cigánymúzeum, táncszínház, archívum — Roma Rádió, Budapest* címmel a Magyar Nemzet (1990. nov. 7. 4. old., r.: dési) Daróczi Ágnessel, az Amalipe Cigány Kultúra- és Hagyományörző Egyesület egyik vezetőjével; a Honismeret (1990. 5—6. sz. 25—29. old., r.: Halász Péter) Kónya Ádámmal, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatójával; *Kiművelt szív — Jagamas János, a népdalgyűjtő* címmel a Honismeret (1990. 5—6. sz. 117—120., r.: Beke György) Kallós Zoltánnal és Jagamas Jánossal; *„Magán leveleket írtam...”* címmel a Művelődés (1990. 11—12. sz. 36. old., r.: Gagy József) Demény István folklórkutatóval; *Ez az én igazi életem* címmel a Népszava (1991. jan. 4. 13. old., r.: Udvarhelyi András) Szöllösi Antal svédországi magyarságtudatóval; *Testvérmúzeumi kapcsolat — A vallás éltető közegében* címmel a (veszprémi) Napló (1991. jan. 5., r.: Toldi Éva) S. Lackovits Emőkével; *Jogait követeli a sikernóta szerzője — Ne részegeskedjék a magyar! — Száz forintnak ötven a fele, ha kifizetik* címmel a Mai Nap (1991. jan. 8. 11. old., r.: Bono) Volly Istvánnal; *Vörös traktorista vagy Magyar menyegző?* címmel a Kurír (1991. jan. 16. 7. old., r.: Eszéki Erzsébet) Novák Ferencsel; *Rejtvénynek is sikeres — meséskönyvek tájszólásban* címmel az Esti Hírlap (1991. jan. 23. 2. old., r.: dycs) Nagy Ilonával; *Háztetőre dobott koszorú- és kásapénz — Mosdósi lako-*

dalmas címmel a Somogyi Néplap (1991. jan. 26., r.: Lőrincz) Révész Miklós kaposvári önkéntes néprajzi gyűjtővel; *Sztálinista csökevény? — Népi iparművészet kontra pápa formájú nyalóka* címmel az Ötlet (1991. jan. 31. 21. old., r.: B. P.) Tóth Józseffel, a Népi Iparművészeti Tanács elnökével; *A pásztorok rokona* címmel a Délmagyarország (1991. febr. 12., r.: Pacsika Emília) Kun Kovács László fotóművésszel; *Múzeumi séta Csornán — Vásárok és mesterségek* címmel a Kisalföld (1991. febr. 26. 9. old., r.: Varga Lajos) V. Szalontay Judittal, a csornai múzeum igazgatójával; *Néprajz és számlógép* címmel a (tolnai) Népújság (1991. febr. 27., r.: D. K. J.) Király Ferencsel, a Néprajzi Múzeum Nyilvántartási Csoportjának munkatársával; *„Egyre több kérdés merül fel...”* címmel a Művelődés (1991. 2—3. sz. 18. old., r.: Gagy József) Virág magdolnával, a Kriza János Néprajzi Társaság vezetőségi tagjával; *„Ameddig csak tudok, ügyködni szeretnék...”* címmel a Békés Megyei Népújság (1991. márc. 2. 4. old., r.: Magyar Mária) Beck Zoltán néprajzkutatóval; *Igazi ló, valódi korcsma — Élet az eltűnt idők falujában* címmel a Kelet-Magyarország (1991. márc. 23., r.: B. I.) Páll Istvánnal, a Sóstói Múzeumfalu igazgatójával; *Mese a mesegyűjtőről — Egy Madách-díjas portréja* címmel az Új Nógrád (1991. márc. 23., r.: Hubai Gruber Miklós) Nagy Zoltán salgótarjáni zenetanárral, önkéntes néprajzi gyűjtővel; *„A vallás fék a népnek” — Ki fogta Teleki pisztolyát?* címmel a 168 Óra (1991. ápr. 2. 20—21. old., r.: Simkó János) Gunda Bélával és Szabó Emmával; *Kétfestők — hetediziglen* címmel a Magyar Nemzet (1991. ápr. 8. 9. old., r.: Bankó András) a dunaföldvári Velis-dinasztia tagjaival; *Konferencia a cigányságról — Hetediziglen?* címmel az Esti Hírlap (1991. ápr. 10. 2. old., r.: Kenéz Ferenc) Daróczi Ágnes szociológussal; *Európaivá tette a magyar néptáncot* címmel a Népszabadság (1991. ápr. 11. 9. old., r.: Varsányi Gyula) Novák Ferencsel; *Pályakép a néprajzkutatóról — A hagyomány szent örökség* címmel a Kisalföld (1991. ápr. 16., r.: Varga Lajos) Timaffy Lászlóval; *Híd két nép között* címmel az Esti Hírlap (1991. ápr. 18. 12. old.) Varga Ilonával és Sós-kuti Mártával, a Magyar Rádió Cigányféléra c. műsorának műsorvezetőjével és szerkesztőjével; *A szuperegyüttes jubileuma* címmel a Népszava (1991. ápr. 23. 6. old., r.: KJ) Timár Sándorral, a Magyar Állami Népi Együttes művészeti igazgatójával; *Magyar származású bécsi professzor — Néprajzot, nyelvet kutat* címmel a Kisalföld (1991. máj. 8. 5. old., r.: kádár) Gaál Károllyal; *Tavasza jelent meg... — Mítoszok és legendák* címmel az Esti Hírlap (1991. máj. 18. 9. old., r.: dycs) Voigt Vilmossal; *„Az intézmény idegközpontja a könyvtár...”* címmel a Könyvtáros (1991. 5. sz. 265—268. old., r.: Korompai Gáborné) Sándor Istvánnal; *Harminchárom óra ifjabb Bartók Bélával* címmel a Kortárs (1991. 5. sz. 111—125. old., r.: Bónis Ferenc) ifj. Bartók Bélával; *Egy antropológusnak legalább háromszor kell megszületnie...?* címmel a Művelődés (1991. 5—6. sz., r.: Gagy József) Borsányi Lászlóval; *Korszakváltás és néprajz* címmel a Népszabadság (1991. jún. 1. 9. old., r.: Varsányi Gyula) Hoffmann Tamással; *Mindenféle bosszorkányokról... — Vannak-e és milyenek?* címmel a Magyar Nők Lapja (1991. jún. 8. 4. old., r.: N. E.) Pócs Évával; *Kéretik most cigányul... — Erzsébetvárosi nyelvtanfolyam és klubház* címmel a Vasárnapi Hírek (1991. jún. 9. 5. old.,

r.: Rézműves Klára) Karsai Ervinnel, a cigány nyelv és történelem kutatójával; Nemzetiségi kultúrakesergő címmel a Népszava (1991. jún. 13. 6. old., r.: Szabó Z. Levente) Manherz Károllyal; *Egy hónapig „ásott”, túl sokat talált — Felmondott a múzeumigazgató* címmel a Mai Nap (1991. jún. 17. 14. old., r.: bekes) Jungbert Bélával, a Somogy Megyei Múzeumi Igazgatóság igazgatójával; *Bemutakozik a székelyudvarhelyi múzeum — hatvan év után először külföldön* címmel a Somogyi Néplap (1991. jún. 22.) Zepczaner Jenő muzeológussal; *Ha csak egy plakát marad utána...* címmel a (pozsonyi) Új Szó (1991. jún. 29. 5. old., r.: Sebők Ágota) Varsányi László népzeneésszel; *A moldvai csángók tanítója* címmel az Alföld (1991. 6. sz. 63—71. old., r.: Diószegi László) pedig Kallós Zoltánnal folytatott beszélgetést közölt. (Összeállította: Hála J.)

A JÁSZOK NAPJA. A Jászok Napjává nyilvánította máj. 6-át (a „redemptio” engedélyezésének napját) Jászfákóhalmán a helyi önkormányzati testület. Az 1991. május 6-án megtartott ünnepségen megkoszorúzták a helyi általános iskola falán elhelyezett, a jászok letelepedésének évfordulóját megőrkítő emléktáblát. Ezután Czine Mihály irodalomtörténész mondott ünnepi beszédet.

Fotókiállítás a sziú indiánok életéről. 1991. máj. 8. és jún. 16. között a Budapest Kiállítóterem adott helyet a Budapest Galéria kiállításának. A bemutatott fényképek segítségével az észak-amerikai sziú indiánok történetével, kultúrájával és mindennapjaival ismerkedhettek meg az érdeklődők. Az eredeti fotográfiák a denveri műgyűjtő, Teresa Harbaugh tulajdonában vannak. A gyűjteményt a

megnyitón ő, valamint Helga Lomosits, a bécsi Néprajzi Múzeum munkatársa és Zsigmond Attila, a Budapest Galéria főigazgatója mutatta be a megjelenteknek.

BUKOVINAI SZÉKELY TALÁLKOZÓ ÉS TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁS. A bukovinai székelyek hazatérésének 50. évfordulója alkalmából nagyszabású találkozót és tudományos tanácskozást rendeztek Budapesten és Érden 1991. máj. 9. és 12. között. Hadik András budai szobrának megkoszorúzása, kiállítások, történelmi, néprajzi és szépirodalmi előadások, filmvetítések, visszaemlékezések, szentmise és a bukovinai székely együttesek fesztiválja szerepelt a gazdag programban. A rendezvénysorozat utolsó napján Érden beszédet mondott Antall József miniszterelnök is.

Jakó Zsigmond az ELTE tiszteletbeli doktora. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem alapításának 356. évfordulója alkalmából 1991. máj. 10-én megrendezett ünnepi közgyűlésen tiszteletbeli doktorrá avatták Jakó Zsigmondot, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen nyugalmazott professzorát. „Jakó Zsigmond [...] Pályáját népiségtörténeti és gazdaságtörténeti tanulmányokkal kezdte. Erdély művelődéstörténetével (írásbeliség, könyvtár, iskola, az értelmiség szerepe és helyzete) foglalkozik. Kutatási eredményei sok oldalról forrását képezik a néprajztudománynak.” (Magyar Néprajzi Lexikon, II. 1979. 658. old.).

GYÖRFFY ISTVÁN ALAPÍTVÁNY. Györffy Istvánról elnevezett népfőiskolai alapítványt hoztak létre 1991 tavaszán Jász-Nagykun-Szolnok megyében. A megyei önkormányzat a mozgalom támoga-

tására félmillió forintot különített el, és tagja lett a megyei népfőiskolai társaságnak. Az alapítványból — amelyhez a települések önkormányzatainak a csatlakozását remélik — regionális információs központot működtetnek, szervezőket, vezetőket képeznek, helyi bentlakásos népfőiskolákat menedzselnek.

Voigt Vilmos a „Mítoszok és legendák” című könyvsorozatról. A francia Hachette Könyvkiadó Mítoszok és legendák című könyvsorozata Magyarországon is megjelenik a Gulliver Könyvkiadó és az Állami Könyvterjesztő Vállalat jóvoltából. A vállalkozásról kérdezte az Esti Hírlap riportere Voigt Vilmost: — Jogos ez a siker, hiszen a sorozat nem igazán tényyszerű, inkább a valós történeteket körülölelő mese- és mondavilágba enged betekintést? — kérdezem Voigt Vilmos professzortól, az ELTE Folklore Tanszékének tanárától. — A siker jogos. Amikor Párizsban megismertem a sorozat eredetijét, láttam, hogy ez a műfaj nemcsak hiánypótló világszerte, de érdekes, élvezetes olvasmány is. Nehéz dologra vállalkozott a francia kiadó, mert nagyon nehéz mítoszokat illusztrálni. A csokorba szedett mondákat azonban olyan expresszív képekkel tudták a nézők, az olvasók elé tárni, amelyek megérthetővé, megjegyezhetővé tették az elmondott legendakört. Nagyon érdekesen — tudatosan — ötvözték a korabeli valóságot a képzeletszülte képekkel. A szöveg pedig könnyed, szellemes, olvasmányos, és szerencsére a magyar fordítás is remekül sikerült. Tehát nem véletlen, hogy világszerte pozitív a fogadtatása. — Ez a fajta műveltség hiányzott a magyar gyerekeknél. A történelemből volt ugyan némi fogalmuk más népek, kultúrák legendáiról, de mind ez

ideig ilyen átfogó összeállítással nem találkoztak. Milyen hatással lesz ez a könyv rájuk? — Én úgy tippeltem, hogy ez a sorozat családi könyv lesz. A gyerekek legalább háromszor fogja kézbe venni. Először csak a képeket nézegeti, másodsor, amikor már nagyobb, s a szöveget is elolvassa. Ekkor felfedez majd olyan kifejezéseket, amelyek lenyűgözik. Tapasztalatom, hogy a gyerekek imádják az idegen szavakat, egzotikusnak találják őket, és érdekes módon nagyon könnyen megjegyzik. Harmadszor akkor veszik kézbe az albumot, amikor tágulnak történelmi ismereteik, s ezáltal kiegészíthetik a régészetet ezzel a mondavilággal. — A kiadó úgy tervezi, hogy a Franciaországban eddig megjelent tíz kötetet átveszi, de azt is hallottam, tárgyalásokat folytatnak egy finnugor legendát bemutató albumról is. — Igen, ez a tervünk. Nagyon szeretnénk, ha ennek a sorozatnak a mi legendakörünk is része lehetne. Ennek semmi akadálya, a szövegrész készen van, csak az illusztrációk kellenének hozzá. A francia partner „nyitott”, elvileg 1994-ben sor kerülhet a kiadásra. Így a világ a finnugor mondakört is megismerheti... ([dycs]: Tavaszra jelent meg... Mítoszok és legendák. Esti Hírlap, 1991. máj. 18. 9. old.).

MAGYAR—ROMÁN EGYÜTTMŰKÖDÉS. *Két szomszédos megye, Békés és a romániai Bihar vezetői 1991. máj. 21-én Békéscsabán együttműködési megállapodást írtak alá. A két megye vezetése szervezi a politikai, gazdasági, kulturális kapcsolatok kialakítását, és erősítését. Kölcsönösen segítséget nyújtanak a kisebbségek anyanyelvi oktatásához, a nemzetiségi hagyományok ápolásához.*

KÖPECZI BÉLA ELŐADÁSA MÜNCHENBEN. Köpeczi Béla akadémikus 1991. májusában Münchenben a helybeli Német—Magyar Társaság, a Ludwig-Maximilian Egyetem Finnugor Intézete és a Magyar Főkonzulátus rendezésében előadással egybekötve mutatta be az írányításával készült Erdély története című könyv német nyelvű változatát.

Tudományos konferencia az ember és a ló kapcsolatáról. A Veszprémi Akadémiai Bizottság, a Veszprém Megyei Földművelésügyi Hivatal, a megyei Magánlótenyésztők Egyesülete, a megyei Lovasszövetség, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat és a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület 1991. máj. 24-én tudományos konferenciát rendezett *Az ember és a ló kapcsolata* címmel. A konferencián régészeti, történeti és gyakorlati jellegű fejtegetéseken kívül néprajzi vonatkozású előadások (Paczolay Gyula: *Egyes, a lóval, lótartással kapcsolatos szólások, közmondások, nemzetközi összehasonlításban*; Hadnagy László: *A paraszti lótartás*) is elhangzottak.

K. CSILLÉRY KLÁRA ELŐADÁSAI AZ UDMURT EGYETEMEN. 1991. máj. 25. és jún. 20. között vendégprofesszorként előadásokat (*A magyar művészet története, Magyar népművészet*) tartott K. Csilléry Klára az izsevszki (Udmurt Köztársaság) Udmurt Egyetemen. Ehhez kapcsolódóan lakáskultúrára vonatkozó gyűjtéseket is végzett két beszermen és egy tatár (Észak-Udmurtia), valamint egy udmurt (Dél-Udmurtia) községben.

Elhunyt „a Balaton polihisztora”. 1991. máj. 29-én 82 éves korában Balatonfüreden elhunyt Zákonyi Ferenc, „a

Balaton polihisztora”, Balatonfüred és Siófok díszpolgára. Évtizedeken keresztül szenvedélyes kutatója volt a bako-nyí—balatoni tájnak és népnek. Több könyvet írt és magas szinten művelte a tudományos ismeretterjesztés műfaját. Művei számos, általa feltárt helytörténeti és néprajzi adatot tartalmaznak.

DANISS GYŐZŐ „A MAGYARSÁGTUDOMÁNY KÉZIKÖNYVÉ”-RŐL. A régóta hiányzó és rengeteg értéket közkinccsá tevő kötet elolvasása után sem vagyok biztos abban, hogy hiszek-e a címében szereplő magyarságtudomány (másképpen: hungarológia) létezésében. Szolgáljon mentségemre: a szerkesztő, Kósa László is óvatos, e szakot „a tudományközi kapcsolatok egyik fontos, összetett megjelenési formájának” tartja. [...] A zárófejezet — Néprajz és folklór — jó azért, ami benne van: Kósa László és Szemerényi Ágnes érzékletesen mutatja be a sokáig elsősorban paraszti életmódú — és azon belül időben és térben is változó sorsú — magyarság anyagi és szellemi mindennapjait. És nem tetszett e fejezet azért, mert hiányzik belőle a legújabb kor egyre kevésbé paraszti, egyre inkább városi, ipari, értelmiségi valósága. Hogy ez nem a néprajz és a folklór tudományának dolga? Elfogadom — de akkor hiányzik a könyvből egy „zárófejezet utáni”, talán szociográfiai tanulmány. (Népszabadság, 1991. jún. 5. 14. old.)

Babaház Szentendrén. Babaház nyílt Szentendrén (Sas u. 18.) 1991. jún. 14-én. A magyar népművészeti babákat, valamint a babakészítés és -javítás eszközeit bemutató állandó kiállítás hétfő kivételével mindennap látogatható.

SZLOVÁK NÉPRAJZI—HONISMERETI TÁBOR MEZŐBERÉNYBEN. 1991. júniusában Mezőberényben szervezték meg a 14. Országos Szlovák Néprajzi—Honismereti Táborát. Magyarországi, szlovákiai és romániai kutatók egy héten át gyűjtötték a kisváros szlovák népi kultúrájának emlékeit és különös hangsúlyt helyeztek a településen élő három nemzetiség kulturális kölcsönhatásainak vizsgálatára.

Fényképezőgéppel Orbán Balázs nyomdokain. Láng András fotóművész, az Orbán Balázs Alapítvány elnöke vezetésével egy négytagú csoport indult el 1991. jún. 25-én a Székelyföldre, hogy gyalog, hátizsákkal végigjárják azt az utat, amelyet a múlt században Orbán

Balázs megtett. A több évre tervezett túra során fényképfelvételeket készítenek „a legnagyobb székely” által érintett helyszíneken, amelyeket majd vándorkiállításra szándékoznak bemutatni.

HELYREIGAZÍTÁSOK. Folyóiratunk 1991/1. száma sajnálatos módon néhány hibával jelent meg. Ezúton közöljük, hogy a 95—96. oldalakon olvasható Gárdos Miklós: Magyar királyné a tiranai trónon című könyvismertetést nem Szulovszky János, hanem Pollmann Ferenc írta. A 123. oldalon megjelent Erdélyi Zsuzsanna kitüntetése és köszöntése című cikkben az ünnepelt keresztnéve egy helyen kis kezdőbetűvel szerepel. Erdélyi Zsuzsanna és Pollmann Ferenc szíves elnézését kérjük!

A NÉPRAJZI BIBLIOGRÁFIÁRÓL

Az éves néprajzi bibliográfia 1988-tól a Néprajzi Múzeum önálló kiadványaként jelenik meg. Felhívjuk kollégáink figyelmét, hogy az 1991-ben megjelent, valamint az előző évi bibliográfiából esetleg kimaradt publikációk adatait **1992. július 31-ig** szíveskedjenek Cserbák András szerkesztő címére (Néprajzi Múzeum, 1055 Budapest, Kossuth L. tér 12.) megküldeni.

LEGYEN A MUNKATÁRSUNK!

Szeretnénk, ha a Néprajzi Hírekből Ön mindig friss információkhoz juthatna, s ne csak az elmúlt eseményekről, hanem a jövőbeni szakmai rendezvényekről is tudomása lenne. Ez nem csupán rajtunk — Önön is múlik. Ezért tisztelettel arra kérjük, segítse a kölcsönös tájékoztatást, és ha bármilyen néprajzi programról (hónismereti tanácskozásról, gyűjtőtáborról, kiállításról, tudományos diákköri konferenciáról stb.) tudomása van, írja meg lapunknak! Természetesen az előrejelzések mellett továbbra is várjuk a különféle eseményekről szóló rövid híreket és a rövidebb-hosszabb beszámolókat is.

Címünk: 1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Fáradozását és segítségét a Néprajzi Hírek olvasói nevében előre is köszönik

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

JÓZSEF HÁLA

Unter Mitwirkung von

GÉZA BALÁZS und JÁNOS SZULOVSKY

H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Program
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.